

Lietuvių kalbos skyryba

Taisyklės, komentarai, patarimai

Parengė Albinas Drukteinis

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
Vilnius, 2020

Recenzavo

doc. dr. Laimutė Bučienė

dr. Ramunė Vaskelaitė

Leidinio rengimą rėmė

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

pagal *Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdyimo ir sklaidos programą*.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija pritaria.

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais internete, platinti jo kopijas – parduoti, nuomoti, teikti panaudai, be autoriaus sutikimo išleisti ir versti. Taip pat draudžiama ši kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Albinas Drukteinis, 2020

© Agnė Beinaravičiūtė, meninis apipavidalinimas, 2020

© Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2020

ISBN 978-5-420-01828-6

Pratarmė

Naujas vienai iš raštingumo sričių – skyrybai mokytis) skirtas leidinys reikalingas dėl kelių priežasčių. Skyrybą paskutiniaisiais dešimtmečiais reguliavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) priimti nutarimai (1997, 2006), o šiuo metu pagrindinės skyrybos taisyklės nustatytos 2019 m. priimtame nutarime „Dėl Lietuvių kalbos skyrybos taisyklių“. VLKK nutarimuose esančios taisyklės dėl dokumentams būdingos sandaros yra glaustos, retai kada pratęsimos kokia nors pastaba. Platesnis taisyklių aiškinimas, keblesnių atvejų komentarai gerokai palengvina jų taikymą konkrečiais atvejais. Tokių komentarų buvo leidinyje „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (1992), bet nemažai taisyklių nutarimais buvo pakeistos, patikslintos, kitaip suskirstytos, tad naudotis tais paaiškinimais nebuvo paranku.

Įvairių tyrimų duomenimis, visuomenės raštingumas nėra geras, tą matome ir skaitydami įvairaus pobūdžio tekstus. O skyryba yra tiesiogiai susijusi su teksto aiškumu, gerai sudėlioti skyrybos ženklai padeda lengviau ir greičiau suprasti skaitomą tekstą. Tad leidinys turėtų padėti tekstų autoriams ir redaktoriams siekti kuo tikslesnio ir naudingesnio tekstui skyrybos ženklų vartojimo.

Taikomojo pobūdžio leidiniams svarbus ir informacijos pateikimo vaizdas, informacijos struktūra, leidžianti greitai atpažinti informacijos pobūdį, lengvai ją atrasti. Todėl šiame leidinyje atsisakyta paragrafais ar kitais panašiais būdais išdėstyto teksto, jis skaidomas panaudojant spalvinį foną, pateikiamos sutartinės grafinės nuorodos, iš kurių nustatomas informacijos pobūdis.

Leidinyje daug dėmesio skiriama informacijai, padedančiai suprasti taisyklę, paaiškinančiai jos variantus vartosenoje, apsaugančiai nuo būdingesnių taikymo klaidų. 2006 m. VLKK nutarimuose buvo atskirtos pasirenkamojo

skyrimo taisyklės, 2019 m. nutarime jos yra kartu su privalomojo skyrimo taisyklėmis, bet formuluojamos taip pat kaip pasirenkamojo skyrimo taisyklės, tačiau jose beveik nėra informacijos, kuri iš pasirenkamųjų variantų geriau rinktis ir nuo ko tai gali priklausyti. Šiame apraše – ir įvade, ir komentaruose – stengiamasi pateikti kuo daugiau variantų rinkimosi patarimų.

Šiame skyrybos taisyklių apraše, taip pat ir 2019 m. VLKK nutarime, palyginti su 2006 m. nutarimuose nustatytomis taisyklėmis, daug pasikeitimų nėra. Buvusios taisyklės pritaikytos naujai į taisykles įtrauktiems kalbos vienetams ar jų grupėms, priderintos prie naujų teksto sandaros ir skaidymo atvejų, patikslintos pasikeitus sintaksinei kalbos vienetų interpretacijai, atsižvelgta į vartosenos polinkius ten, kur pasikeitimai kalbos sistamai neturi įtakos – yra tik susitarimo dalykas. Glaustos dabar galiojančio VLKK nutarimo taisyklės šiame leidinyje yra papildytos įvairesniais raiškos variantais, tipiškų aptariamo vieneto derinių su kitomis taisyklėmis atvejais. Svarbu pabrėžti, kad VLKK 2019 m. nutarimo taisyklės ir leidinyje išdėstytos taisyklės turiniu nesiskiria, gali šiek tiek skirtis tik jų formuluotės, bet ne skyrimo sąlygos. Ieškant skyrybos paaiškinimo ar norint dėl jos apsispręsti, geriausia naudotis abiem šaltiniais.

Prie taisyklių pateikti visiškai nauji iliustraciniai pavyzdžiai, jie kituose aprašuose nevertoti. Ankstesniuose skyrybos leidiniuose ar sintaksės leidinių skyrybos skyriuose taisyklės dažniau buvo iliustruojamos pavyzdžiais iš grožinės literatūros. Čia priešingai – dauguma pavyzdžių surinkti ne iš meninių, o iš publicistinių, mokslinių, administracinių tekstų, išskyrus tuos atvejus, kai skyryba yra būdinga tik meniniams tekstams. Tuo siekiama taisykles priartinti prie įvairesnių tekstų kūrėjų ir redaktorių darbo.

Šios taisyklės ir ypač komentarai bus naudingi visiems kuriantiems tekstus, tekstų redaktoriams, įvairių pakopų mokykloms mokymo tikslais.

Leidiny s parengtas kaip dalis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos inicijuoto projekto „Rašybos ir skyrybos tyrimas ir leidinio „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ rengimas“ (vadovas Albinas Drukteinis), finansuotas iš *Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos* programos lėšų, aptartas VLKK Gramatikos, rašybos ir skyrybos pakomisėje ir Kalbos komisijoje.

Su pastabomis ar pasiūlymais, taip pat dėl pastebėtų klaidų kreiptis el. paštu albinas.drukteinis@ku.lt.

Turinys

Įvadas 7

- SKYRYBOS PASKIRTIS IR SKYRIMO PRINCIPAI 7
- SKYRYBOS ŽENKLAI IR JŲ DERINIAI 8
- SKYRYBOS ŽENKLŲ SANDŪRA 10
- PASIRENKAMOSIOS SKYRYBOS PRINCIPAI IR TAIKYMO GALIMYBĖS 14
- LEIDINIO SANDARA IR INFORMACIJOS PATEIKIMO BŪDAS 16

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba 19

1. Sakinio dalių skyryba 19

1.1. Vienarūšės sakinio dalys 19

- VIENARŪŠĖS SAKINIO DALYS BE JUNGTUKŲ IR JUNGIAMŪJŲ ŽODŽIŲ 20
- VIENARŪŠĖS SAKINIO DALYS SU JUNGTUKAIS IR JUNGIAMAISIAIS ŽODŽIAIS 27

1.2. Aiškinamosios sakinio dalys 33

1.3. Pažyminiai 54

1.4. Dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės 66

1.5. Lyginamieji posakiai 71

1.6. Įterpiniai ir įspraudai 75

1.7. Modaliniai žodžiai 101

1.8. Kreipiniai 107

1.9. Praleidimas 111

2. Sakinio dėmenų skyryba 113

2.1. Prijungiamieji sakiniai 113

2.2. Sujungiamieji sakiniai 131

2.3. Bejungtukai sakiniai 135

II. Teksto skyryba 140

3. Ženkla sakinio gale 140
4. Tiesioginė kalba 145
5. Citatos 153
6. Skaidomo dokumentų teksto skyryba 161

III. Specialioji skyryba 168

7. Vienarūšės nevienavardės sakinio dalys 168
8. Netipiški aiškinimo atvejai ir jų skyryba 169
9. Pridūrimas 172
10. Nejprastas dvitaškio vartojimas 174
11. Skyrybos ženklų vartojimas poezijos tekste 179

SKYRYBOS TAISYKLIŲ RODYKLĖ PAGAL SKIRTUKUS 184

SKYRYBOS TAISYKLIŲ RODYKLĖ PAGAL KALBOS VIENETUS 186

Įvadas

SKYRYBOS PASKIRTIS IR SKYRIMO PRINCIPAI

Bendroji skyrybos paskirtis yra padėti tiksliau ir aiškiau išreikšti sakiniiais mintis, kartu tiksliau ir lengviau suprasti sakinį ir visą tekstą. Sakytinėje kalboje prasmės tikslumo ir aiškumo pasiekama, be kitų būdų, tam tikra intonacija. Skyrybos ženklais rašytinėje kalboje siekiama kiek įmanoma tiksliau perteikti intonacijos, o kartu ir prasmės skirtumus. Skyrybos ženklų parinkimas, skyrimo ar neskyrimo pasirinkimas atsižvelgiant į **intonaciją**, sakinio **prasmę** ir platesnį kontekstą yra pagrindinis skyrybos principas, darantis taisykles funkcionalias. Šiuo principu paremtos pirmiausia pasirenkamojo skyrimo taisyklės, bet juo neretai galima paaiškinti ir privalomąjį skyrimą.

Rašytinį tekstą lengviau suvokti, kai skyrybos ženklai parodo sakinio struktūrą, tokį tekstą lengviau pertvarkyti, redaguoti. Tad skyryba atspindi ir sintaksinius ryšius, sakinio dalių padėtį, sudėtinio sakinio sandarą, t. y. skiriant siekiama parodyti sakinio **struktūrą**. Bet jei tie principai nesutampa, prasminis-intonacinis skyrimo principas laikomas svarbesniu. Tarkime, šalutiniai prijungiamojo sakinio dėmenys skiriami labiau sakinio struktūrai parodyti, bet jei teksto autoriui svarbu parodyti šalutinio dėmens aktualumą tekste, t. y. pavartojus jo aktualumą paryškinančias dalelytes ir atsiradus paryškintai intonacijai, jie privalomai nebeskiriami.

Neretai šie principai papildo vienas kitą. Sakykime, išplėstas derinamasis pažymynys, einantis po pažymimojo žodžio, skiriamas dėl padėties pažymimojo žodžio atžvilgiu, bet kartu turi papildymo, pridūrimo intonaciją, ir tuo skiriasi nuo pažyminio, einančio prieš pažymimąjį žodį. Paprastai skirdami remiamės akivaizdesniais formaliaisiais požymiais.

SKYRYBOS ŽENKLAI IR JŲ DERINIAI

Lietuvių kalboje vartojami tokie skyrybos ženklai:

Skrybos ženklo pavadinimas	Grafinis pavidalas	Skrybos ženklo pavadinimas	Grafinis pavidalas
Taškas	.	Dvitaškis	:
Klaustukas	?	Lenktiniai skliaustai	()
Šauktukas	!	Laužtiniai skliaustai	[]
Daugtaškis	...	Kampiniai skliaustai	< >
Kablelis	,	Kabutės	„ “
Kabliataškis	;	Pasvirasis dešininis brūkšny	/
Brūkšny	–	Dvigubas pasvirasis dešininis brūkšny	//

Sakinio galo ženklai yra taškas, klaustukas, šauktukas, daugtaškis arba klaustuko, šauktuko ir daugtaškio deriniai. Daugtaškį sudaro trys iš eilės einantys taškai. Šauktuko ir daugtaškio, taip pat klaustuko ir daugtaškio deriniuose po šauktuko ar klaustuko rašomi du, o ne trys taškai (!..., ?..); šauktuko, klaustuko ir daugtaškio derinyje – tik vienas papildomas taškas (!?, ?!). Deriniuose sakinio galo ženklai išlaiko savarankišką ženklo reikšmę. Kai kada klaustukas, šauktukas, daugtaškis, rečiau – jų deriniai pavartojami ir ne sakinio gale.

Klaustukas, šauktukas ir daugtaškis teksto skyrybos taisyklėse pavadinti ekspresiniais sakinio galo ženklais – vienu pavadinimu, kad atsiskirtų nuo kitaip vartojamo ir konstatavimą rodančio taško kaip sakinio galo ženklo. Su ekspresija labiau yra susiję tik šauktukas ir daugtaškis, klaustukas reiškia tik nestiprų skatinimą pateikti informaciją ar ieškoti atsakymo.

Taškas rašomas ir ne sakinio gale – po teksto atkarpos skaidančių skaitmenų ar raidžių.

Sakinio dalims ar dėmenims skirti vartojami kablelis, kabliataškis, brūkšny ir dvitaškis. Gali būti pavartojamas kablelis ir brūkšny kartu, kai jie rodo skyrimą taikant skirtingas taisykles. Rečiau kablelis ir brūkšny vartojamas kaip savarankiškas ženklas taikant vieną skyrybos taisyklę. Jo paskirtis nėra bent kiek griežčiau nusistovėjusi. Kai kada jis siejamas su sudėtingo sakinio atkarpų atskyrimu, kai tose atkarpose yra įvairių skyry-

bos ženklų ir reikia parodyti tų dalių savarankiškumą, bet jų santykis yra toks, kad netinka taip pat didelių atkarpų savarankiškumą rodantis kabliataškis. Dažniausiai bet kokiems santykiams sakinyje pakanka ženklų ir be kablelio ir brūkšnio, tad jis kaip savarankiškas ženklas nėra būtinas.

Brūkšnys vartojamas ir ne sintaksiniais santykiams parodyti – dialoginei tiesioginei kalbai skirti.

Po teksto prieš skyrybos ženklus, išskyrus brūkšnį ir viengubą bei dvigubą pasvirąjį dešininį brūkšnį, tarpelio nepaliekama. Brūkšnys ir viengubas bei dvigubas pasvirasis dešininis brūkšnys rašomi su tarpeliais iš abiejų pusių. Taip pat su tarpeliais iš abiejų pusių rašomos teksto kupiūros.

Dvitaškis su tarpeliais iš abiejų pusių laikytinas ne skyrybos ženklu, o simboliu gretinamų dalykų santykiui parodyti, pavyzdžiui, kalbotyroje pateikiant žodžių darybos porą (*snaudulys : snausti, kirtis : kirsti, priekaištauti : priekaištas*). Rišlaus teksto (taip pat ir pavadinimo) dalims atskirti toks dvitaškis nevartotinas.

Poriniai skyrybos ženklai yra skliaustai ir kabutės. Nutolusiems nuo sakinio žodžiams, frazėms, kai kada sakinio sandarą turinčioms konstrukcijoms parodyti vartojami atidaromieji ir uždaromieji lenktiniai skliaustai. Jie pavartojami ir jungimo alternatyvumui parodyti, plg. *ir (ar)*. Laužtiniai ir kampiniai skliaustai vartojami citatų kupiūroms žymėti, laužtiniai – dar ir atkuriamiems iš konteksto žodžiams ar raidėms nurodyti. Tiesioginei persakomajai kalbai, taip pat citatoms skirti vartojamos atidaromosios ir uždaromosios kabutės. Kabutės (rečiau) vartojamos ir tam tikroms, specialios paskirties sakinio dalims parodyti, plg. veiksnį sakinyje *Tas jo „Ne!“ buvo griežtas ir nesvarstytinas*.

Pasvirasis dešininis brūkšnys yra labiau rašybos srities simbolis, bet vartojamas ir skyryboje, pavyzdžiui, poezijos citatose vientisu tekstu eilučių riboms parodyti, o dvigubas – posmų riboms žymėti.

Dėl tipiškos vartosenos ženklai turi apibendrintą, nuo konkrečių sintaksinių ryšių nebūtinai priklausančią reikšmę, kuria kai kada galima paaiškinti ir neįprastą jų vartoseną. Kablelis paprastai vartojamas stilistiškai neutraliam išvardijimui parodyti, dvitaškis – neutraliam aiškinimui žymėti, brūkšnys turi įvairesnę vartosenos aprėptį – vartojamas ir tam tikriems sintaksiniais santykiams, susijusiems su netikėtu, staigesniu minties posūkiu, neįprastesniu paaiškinimu ar sugretinimu ir pan., ir tik

ekspresyvumui, nesusijusiam su sintaksiniais ryšiais, pavyzdžiui, ryškiam pridūrimui perteikti. Dažniausiai brūkšnys savitai vartojimas poezijoje. Stilistiškai neutralūs ženklai – kablelis ir dvitaškis – rečiau būna autoriniai.

Yra susidariusi tradicija vienodų ženklų dubliavimosi atvejais jų nekartoti. Šiose taisyklėse nekartojami tie patys sakinio galo ženklai, einantys prieš kabutes ir po kabučių tiesioginėje kalboje ir citatose. Tačiau dažnai dvigubi ženklai, paprastai skliaustai ir kabutės, atsiranda ten, kur teksto dalys įeina viena į kitą, ir nerašant abiejų ženklų nėra pakankamai aiškios skiriamų atkarpų ribos. Dėl tos priežasties matematikoje įprasta rašyti sudvigubintus ar sutrigubintus skliaustus. Siekdamas teksto aiškumo, autorius gali rinktis, dvigubinti ar nedvigubinti ženklus, ypač skliaustus, pvz.: *Antruoju atveju taškas rašomas po kabučių (žr. 5-1; 1.5 (a)) (plg. kitokį pirmą atvejį).*

Jei tarp vienodų ženklų (paprastai uždaramųjų skliaustų ar uždaramųjų kabučių) įsiterpia kitas ženklas, dvigubiniu nelaikoma, ir kiekvienas ženklas vartojamas pagal atskiras taisykles.

SKYRYBOS ŽENKLŲ SANDŪRA

Kuriant tekstą ir pasirenkant sakinio sandarą, neretai prireikia vienoje vietoje taikyti skirtingas skyrimo taisykles, o nemaža dalis taisyklių leidžia rinktis skyrybos ženklus kad ir su tam tikrais reikšmės skirtumais. Tad svarbu parinkti geriausius ženklų derinius.

Sunkumų nekyla, jei skyrimo ženklas tokioje vietoje yra kablelis, – vienu ženklu parodomas visų skiriamų sakinio dalių ar dėmenų ribos, pvz.: *Jei visa tai organizuoti imsis Vytautas, įvairių švenčių organizavimo asas, šitaip vadinamas dėl didžiulės patirties, renginys pavyks.* Kablelis prieš pagrindinį sakinio dėmenį (po žodžio *patirties*) baigia skirti šalutinį dėmenį, jame esantį priedėlį ir pastarajame skiriamą derinamąjį pažyminį. Visas tris skyrimo taisykles realizuoja vienas kablelis.

Kai kablelis ar brūkšnys atsiduria kartu su dvitaškiu, jų tiesiog nebelieka, t. y. prieš dvitaškį tų ženklų nebevartojama taip pat, kaip ir prieš sakinio pabaigos ženklus, pvz.: *Itin įspūdingai atrodydavo iš miško išniręs briedis, aukštas, plačiaragis: oriai, tarsi koks šventės šauklys, žingsniuodamas pro sodybą, jis visiems matantiems užgniauzdavo kvapą, pritildydavo šunų amsėjimą ir vištų kudakavimą; Ansamblių lanko kelios kartos – anūkai,*

tėvai ir seneliai: ansamblio vadovas sugebėjo juos visus įtraukti. Tiesioginė kalba ir citatos su autoriaus kalba yra sudėtingesnės už sakinį, kitokios sintaksinės struktūros, ir jose dvitaškis ir kiti ženklai vartojami kita tvarka nei sakinyje.

Daugiau neaiškumų kyla susidūrus kableliu ar kableliais ir brūkšniu ar brūkšniais skiriamoms sakinio dalims. Kiek paprasčiau, jei kableliais skiriama sakinio dalis atsiduria prieš brūkšnį. Tada išskiriamos sakinio dalies pabaigos kablelis paprastai nerašomas, kaip ir kableliui susidūrus su dvitaškiu, pvz.: *Laivas, veikiamas fordevindo – sunkiai valdomas.* Sakinyje po veiksnio einantis derinamasis pažymynys atsiduria prieš tarinio dalies praleidimą žymintį brūkšnį. Tačiau jei tokia sakinyje pažyminių papildytų brūkšniu galimas atskirti (tapatumą reiškiantis) priedėlis, tokia skyryba santykių tinkamai neparodytų – nebūtų matyti, kur baigiasi pažyminio grupė, susidarytų įterpiamo junginio išpūdis, pgl.: *Laivas, veikiamas fordevindo – priešinio vėjo – sunkiai valdomas.* Tokiu atveju geriau pažyminio grupę baigti skirti tuo pačiu ženklu, kaip jis ir pradėtas – kableliu, o praleista tarinio jungtis būtų žymima atskirai – brūkšniu, pgl.: *Laivas, veikiamas fordevindo – priešinio vėjo, – sunkiai valdomas.*

Dažnas kablelio ir brūkšnio susidūrimo atvejis – sudėtinio sakinio su šalutiniu dėmeniu skyryba, kai po šalutinio dėmens eina brūkšniu skiriama dalis, pvz.: *Šį vardą Juozas jau sužinojęs, išsiaiškinęs, iš kur kilusi, – netoli nuo miestelio jos tėviškė; Visi sutiko, kad į kapines eiti nereikia, – kas nori apie mirtį galvoti; Prie stalo Juozas tėvui pasipasakoja, kad per vasarą ketinąs mokytis, – ar sutiksią namiškiai.* Rašomas kablelis ir brūkšnys (paliekant tarp jų ženklo tarpelį). Ypač tinka taip skirti, kai po šalutinio eina brūkšniu privalomai skiriamas ar galimas skirti kitas dėmuo (pateiktieji pavyzdžiai). Tiek pat naudinga šitaip skirti, kai po šalutinio dėmens eina brūkšniu skiriama ar galima skirti sakinio dalis, pratęsianti prieš šalutinį pradėtą pagrindinį dėmenį, pvz.: *Greit išleido tai, ką uždirbo, – pradėjo savintis svetimus pinigais; R. Kirkmanas daro tai, ką moka geriausiai, – ištempia standartinį siužetą į plotį ir gylį; Tačiau tai, kokią vaikystę jai sukūrė tėvai, – beveik nerealu.* Rašant vieną brūkšnį, skaitytojas būtų priverstas atidžiau aiškintis sakinio atkarpų prasmę, sakinio struktūrą, kad nesuklystų, nes vienu brūkšniu atskirta dalis sukeltų dar tebesitęsiančio šalutinio dėmens išpūdį. Tai trukdytų greitai suvokti tekstą, vadinasi, tokia skyryba

nėra naudinga tekstui, kartu ir autoriui bei skaitytojui. Na, o vienas kabelis neatspindėtų norimų perteikti neįprastesnių sakinio dalių santykių.

Sudėtingiau pasirinkti skyrybą, kai šalutinis dėmuo baigiasi brūkšniu skiriama sakinio dalimi, pvz.: *Šiuo tyrimu siekiama nustatyti, kokios rašybos klaidos būdingiausios skirtingų žanrų tekstuose – mokinių rašiniuose ir tinklaraščiuose – (/ , - / - ,) pasiaiškinti jų priežastis, tas klaidas palyginti; Kai Lietuvos gyventojas skelbia apie savo veiklą internete ir pardavinėja produktus komerciniais tikslais – perparduoda, gamina ir parduoda siekdamas ekonominės naudos – (/ , - / - ,) jis privalo sumokėti gyventojų pajamų mokesį.* Nuoseklus, kad ir keistas būtų skyrimas brūkšniu ir kabeliu, nes brūkšnys parodytų šalutiniame dėmenyje skiriamos sakinio dalies pabaigą, o kabelis – šalutinio dėmens pabaigą. Bet tokio skyrimo ligšioliniai skyrybos aprašai nenumato. Kabelis ir brūkšnys kaip du savarankiški ženklai būtų sunkiai paaiškinami: kabelis baigtų skirti šalutinį dėmenį ir – ne visai nuosekliai – brūkšniu skiriamą sakinio dalį, bet brūkšnys už kabelio būtų beprasmiškas – būdamas už kabelio, jis negalėtų rodyti brūkšniu pradėtos skirti šalutinio dėmens sakinio dalies. Vienas brūkšnys neparodytų šalutinio dėmens ribos. Taigi nuosekliausia būtų skirti vien kabeliu. Tada brūkšniu skiriama sakinio dalis būtų tarsi sakinio pabaigoje (o čia būtų šalutinio dėmens pabaiga), ir šios vietos skyrybą lemtų kita, ne brūkšniais skiriamos sakinio dalies taisyklė, t. y. šalutinio dėmens skyrimo taisyklė.

Bet jei šalutiniam dėmeniui atskirti nuo pagrindinio dėl konteksto reikalingas brūkšnys, esant taip pat brūkšniu skiriamai šalutinio dėmens atkarpai, derėtų rinktis kabelį ir brūkšnį, pvz.: *Kai mes pietus pavalgę įvažiuojame į vidų – lauke atvėsus orui, – tai tik stebėk: netrukus kuosų žvalgas jau ir čia.* Priduriama pasakyta laiko (ar sąlygos) aplinkybė visai tinkamai pradedama skirti brūkšniu, bet baigiama kabeliu dėl to, kad brūkšnio reikia dėmenų santykiams parodyti.

Visais šiais atvejais kabelis ir brūkšnys, surašyti greta, yra dvi skirtingas taisykles realizuojantys ženklai. Skyrybos aprašuose minimas ir kabelis bei brūkšnys kaip vienas ženklas, t. y. ženklas vienai taisyklei realizuoti. Paprastai jis siejamas su sudėtingesnėmis sintaksinėmis struktūromis abiejose tokio ženklo pusėse, ženklų įvairovė jose. Vientisiniame sakinyje kabelis ir brūkšnys kaip vienas ženklas nėra reikalingas. Dažniausiai jis

vartojamas poetinėje kalboje, o joje skyryba gana laisva ir dažnai neatitinka taisyklių. Stiliškai neutralioje kalboje skyryba turėtų paklusti ženklų vartojimo logikai.

Ženklų derinimas tiesioginės kalbos struktūrose ir cituojant skiriasi nuo kitų tekstų ir juose esančių įprastinių sakinių. Jų konkretūs atvejai aptariami atitinkamose tiesioginės kalbos ir citatų skyrybos taisyklėse.

Nereikia išleisti iš akių, kad kai kada kontekstas leidžia sakinio sandarą interpretuoti keleriopai. Tada galimi ir keli skyrimo variantai taikant skirtingas skyrybos taisykles tose pačiose vietose. Sakinyje *Vyriausiasis (-) Amerikoje(,) sako(,) norįs uždirbti visus pasaulio pinigus, na, ne visus, (-) tik tuos, už kuriuos nupirkęs motinai sabalų kailinius patiestų ant purvynės(,) ir ji galėtų ją pereiti(,) nesuitedama batų...* (Nacionalinio diktanto sakiny) atkarpos iki *na* sintaksinę sandarą galima aiškinti net ketveriopai: su eliptiniu tariniu (*[yra] Amerikoje*), tad ir su brūkšniu, bet ir kaip įprastą, todėl neskiriamą vietos aplinkybę; *sako* galima laikyti įterpiniu ir skirti iš abiejų pusių kableliais, bet galima laikyti ir neįprastesnės raiškos sudėtinu tariniu *sako norįs užsidirbti*, tada toje vietoje nebus jokių skyrybos ženklų. Autorius, žinoma, gali rinktis priimtinausią variantą, bet interpretuojantysis išgirstą sakinį bus teisus rinkdamasis bet kurį variantą. Tokie atvejai yra susiję ne su ženklų derinimu, o su prasmės ir sintaksinės sandaros interpretacijos skirtumais ir dėl to besiskiriančiais skyrybos ženklais.

Ženklus prireikia derinti ir juos vartojant ne vienoje vietoje. Esant keliems dėmenims ir tokiems patiems santykiams tarp jų, vienodi ženklai trukdytų suprasti sakinio sandarą, kartu ir mintį, todėl jie parenkami skirtingi, pvz.: *Žilvinas tai žino – Eglė nusivils: korpės geležinės – niekad nesudils*. Tarp pirmojo ir antrojo, taip pat tarp antrojo ir trečiojo dėmens yra tokie patys gana neutralūs stiliškai aiškinamieji santykiai, todėl ir vienur, ir kitur galėtų būti dvitaškis, bet tarp pirmojo ir antrojo dėmens rašomas brūkšnys. Taip pavartotas brūkšnys sakiniui nesuteikia su brūkšniu siejamų niuansų, bet jis daro sakinio sandarą, kartu ir mintį, lengviau suprantamą.

Kaip paminėta kalbant apie pasikartojantį kablelį, skyrybos taisyklėse susidūrus vienodiems ženklams laikomasi kompensavimo principo – tokios pat ar panašios paskirties ženklas nekartojamas. Tokia nuostata

taikoma net tais atvejais, kai tarp vienodų ženklų įsiterpia kitas ženklas, plg. pasikartojančių sakinio galo ženklų rašymą prieš kabutes ir po kabučių (žr. 5.1: 1.5). Pastaruoju atveju ir esant skirtingiems sakinio galo ženkliams pabaigoje (po kabučių) taško gali nebūti, bet tada konstatuojamasis sakinio pobūdis formaliai nebebus parodytas – jį reikės suprasti iš sakinio sandaros ar konteksto.

Kompensavimo principo iš esmės laikomasi ir porinių ženklų – skliaustų ir kabučių – susidūrimo atveju. Tačiau neretai keliais poriniais ženklais, ypač skliaustais, parodomų sakinio atkarpų ribos gali būti sunkokai atpažįstamos ir tai kelia teksto supratimo keblumų. Teksto aiškumo sumetimais ir poriniai ženklai gali būti kartojami (apie konkrečius atvejus žr. 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 20; 5.1. Komentarai ir patarimai: 2).

PASIRENKAMOSIOS SKYRYBOS PRINCIPAI IR TAIKymo GALIMYBĖS

Pasirenkamosios skyrybos paskirtis – sudaryti galimybę teksto autoriui tiksliau, tinkamiau išreikšti mintį pasinaudojant skyrybos ženklais. Skyrimo pasirinkimu galima perteikti siauresnio ar platesnio konteksto prasmės skirtumus. Dauguma šių taisyklių formaliųjų požymių, kuriais būtų galima remtis pasirenkant vieną iš variantų, neturi. Tarkime, pažyminio ir aplinkybės ypatybių turinčios sakinio dalys, pavartotos prieš daiktavardį, tokios kaip *Jaunas, tėvas buvo sūnui kaip draugas*, formaliai niekuo nesiskiria nuo įprastų derinamųjų pažyminių, plg.: *Jaunas tėvas buvo sūnui kaip draugas*. Atskirta sakinio dalimi parodomas kitoks kontekstas, tiksliau – kitoks kontekstas, kartu ir teksto kūrėjo nuostata lemia pasirinkimą skirti. Net vieno sakinio kontekstas gali būti pakankamas pajusti ryšį tik su vienu iš pasirinkimo variantų, plg.: *Berniukas paraudusiais nuo šalčio skruostais trumpai pasisveikino ir nuskubėjo į savo kambarį ir Darius, raudona ir skaudančia ausimi, tik ir tegalvojo, kaip atkeršyti už tokį pažeminimą*. Išskirta pažyminio ir aplinkybės ypatybių turinti sakinio dalis antrame sakinyje yra aiškiai susijusi priežasties santykiu su tolesne sakinio prasme. Arba priešingai – tarinio grupės sakinio atkarpa rodo, kad reikia rinktis skyrimo variantą. Todėl tokių taisyklių formuluotėse nurodoma teksto autoriaus nuostata – „jei norima parodyti savarankiškumą“; „jei pasakoma išskiriamąja intonacija“ ir panašiai. Taip suformuluotos skyrimo

sąlygos paprastai parodo tik autoriaus nuostatą, bet kartu tai reiškia ir teksto prasmės ryšį su išskyrimo variantu. Dėl kai kada gana stiprių teksto ir vieno iš pasirinkamų variantų prasminių sąsajų pasirinkimas nėra toks laisvas, koks gali atrodyti iš bendro pavadinimo.

Pasirinkimo laisvumą gali riboti konkretaus sakinio aplinka, dviprasmybę galintis sukurti sakinio dalių išsidėstymas. Sakiniuose *Knygas, sutvarkęs sąsiuvinius, sudėjau į krūvą ir palikau vėlesniam laikui* ir *Knygas sutvarkęs, sąsiuvinius sudėjau į krūvą ir palikau vėlesniam laikui* dalyvinę aplinkybę būtina skirti, kad būtų aiški norima pasakyti mintis, nes reikia parodyti, kas yra sutvarkyta, o kas sudėta į krūvą ir palikta vėlesniam laikui. Čia privalu laikytis bendro principo – skyryba neturi sukelti teksto dviprasmiškumo, neaiškumo. Be to, skyryba turi atitikti bendrą teksto prasmę, autoriaus sumanymą, į kuri skaitančiajam tekstą (redaktoriui) privalu įsigilinti.

Skyrimo pasirinkimas ne visada priklauso nuo konteksto, gali būti grindžiamas susitarimu, paprastai dėl vyraujančios vientisos intonacijos. Neatskirtas šalutinis sakinytis nuo prieš jį einančio sujungiamojo ar prijungiamojo jungtuko neparodo kokių nors kitokių prasmės santykių nei atskirtas, plg.: *Kvietimą jis jau senokai buvo atsiuntęs, tačiau(,) kai sužinojau visą tiesą, atsisakiau minties važiuoti*. Tačiau neparašytas kablelis šiek tiek paslepia sakinio sandarą, ir sakinio prasmę suvokti trunka ilgiau, reikia daugiau pastangų, ypač kai sujungiamasis jungtukas jungia vienaarūšes sakinio dalis. Ir tai būtų tam tikras, kad ir neryškus teksto trūkumas.

Taigi skyrimo pasirinkimas pagal pasirinkamosios skyrybos taisykles pirmiausia priklauso nuo artimojo ar bendresnio konteksto, norimos pasakyti minties, o kai kada siejamas ir su formaliais požymiais ir aiškina mas su teksto prasme nesusijusiu intonaciniu vieningumu.

Pasirenkamosios skyrybos taisyklių formuluotėse nurodyta (iš)skyrimo sąlyga reiškia, kad, esant tokiai sąlygai, rinkimosi nebelieka – reikia skirti. Taigi pasirinkimas yra tarp tokios sąlygos buvimo ir jos nebuvimo, ir tai nulemia, bus skiriama ar nebus. Pavyzdžiui, kai sakoma, jog šalutinis dėmuo, sudarytas iš vieno prijungiamojo žodžio ir einantis po pagrindinio dėmens, yra skiriamas, jei norima išryškinti jo prasminį ir intonacinį savarankiškumą, bus pasirinkama skirti, jei siauresnis ar platesnis kontekstas tokį pasirinkimą palaiko, tarkime, kontekstui svarbus klausimas,

kurį išreiškia jungiamasis žodis, ir autorius parašo klaustuką sakinio gale, plg.: *Aš niekaip negalėjau suprasti, kodėl?* Tokia formuluotė nereiškia menkesnės pasirinkimo galimybės, bet ji reiškia, kad pasirinkimas neatskiriamas nuo sąlygos buvimo ar nebuvimo.

Pasirenkamosios skyrybos variantų sąsaja su tekstu ar platesniu kontekstu yra labai plačios aprėpties – nuo labai silpnos iki gana griežtos. Kiekvienu konkrečiu atveju ir teksto autorius, ir jo interpretuotojas, skaitytojas turi įvertinti, kiek norimas pasirinkti ar pasirinktas variantas dera su teksto aplinka ir kiek jis tinka. Pasirenkamajai skyrybai interpretuoti būtų gerai laikytis bendrojo redagavimo principo – įsigilinti į autoriaus sumanymą, šiuo atveju – į pasirinktos skyrybos ir teksto prasmės santykį. Jei pasirinkta skyryba neatitinka teksto prasmės, reikėtų tai interpretuoti kaip nesėkmingą teksto raiškos atvejį, bet ne kaip skyrybos klaidą.

LEIDINIO SANDARA IR INFORMACIJOS PATEIKIMO BŪDAS

Leidinyje taisyklės ir komentarai yra išdėstomi pagal sintaksinius vienus. Pradedama nuo sakinio dalių skyrybos, po to eina sudėtinio sakinio taisyklės ir jų komentarai, o teksto skyrybos taisyklėse – viso sakinio galo ženklai ir tiesioginės kalbos bei citatų skyryba. Paskutiniame neilgame specifinės skyrybos skyriuje aptariamai tekstuose pasitaikantys, kalbos funkcionalumu paaiškinami, bet su taisyklėmis nederantys atvejai, taip pat su sintaksiniais ryšiais ir su sintaksinėmis struktūromis nesusiję skyrybos atvejai – paprastai ekspresinė skyryba. Į taisyklės įdėti tokie atvejai gali kelti mokymo sunkumų, tam tikro taisyklių prieštaravimų, o aptarti kaip specifiniai atvejai padėtų orientuotis teksto autoriams ir redaktoriams, kartu ir tekstų vertintojams, patikrinus, kiek atitinka bendrąją teksto prasmę.

Bendrosios skyrių temos numeruojamos romėniškaisiais skaitmenimis, potėmės – arabiškaisiais skaitmenimis ištisine numeruote.

Leidinyje pateikiama ketveriopa informacija. Melsvame įrėmintame fone yra privālosios skyrybos taisyklės, pilkame įrėmintame fone – pasirenkamojo skyrimo taisyklės, įrėminti ir be spalvos fono pateikiami pasirenkamosios skyrybos polinkiai, lyg ir patarimai renkant, o mėlynos spalvos šriftu – taisyklių komentarai ir patarimai. Daugelis VLKK

nutarimo taisyklėse esančių pastabų yra perkelta į komentarus ir patarimus. Prieš įrėmintą taisyklę ar pasirinkimo polinkius atitinkamos santrumpos nurodo informacijos pobūdį (privalomojo skyrimo taisyklės – *Prv.*; pasirenkamojo skyrimo taisyklės – *Psr.*; *Psr. polinkiai*). Prie taisyklių likusiose pastabose pateikiama dažniausiai su taisykle tiesiogiai nesusijusi, bet naudinga informacija arba neįprastesnis taisyklėje minimo atvejo variantas. Komentaruose ir patarimuose siekiama plačiau apibūdinti taisyklės taikymą, apsaugoti rašantįjį nuo apsirikimų dėl panašumų į kitokius atvejus ar kitų panašių priežasčių. Pasirenkamosios taisyklės polinkiai pateikiami iškart po taisyklės, komentarai ir patarimai – po atitinkamos privalomosios taisyklės ar artimų taisyklių grupės, pasirenkamosios skyrybos atvejais – po polinkių apibūdinimo.

Atvejai su skirtingų ženklų pasirinkimu arba pasirinkimu išskirti ar atskirti šiame leidinyje priskiriami prie privalomojo skyrimo atvejų ir pateikiami melsvame įrėmintame fone, nes tokiais atvejais renkama iš privalomojo skyrimo taisyklių. VLKK nutarime tokie atvejai priskirti pasirenkamojo skyrimo taisyklėms dėl skirtingo skyrimo galimybės. Tačiau taisyklės turinys sutampa.

Nutarime pasirenkamosios skyrybos taisyklės formuluotėje yra nurodomos sąlygos, kurioms esant renkama skirti, ir nurodoma, kad gali būti skiriama. Pasakymas „gali būti“ paryškina bendrą rinkimosi prasmę, bet yra kiek prieštaringas, nes esant nurodytai sąlygai renkama skirti, o kad nebūtų skiriama, turi nebūti nurodytos sąlygos. Kitaip sakant, renkama kurią nors iš konteksto reikšmių ar rašančiojo nuostatų, o ne iš skyrimo variantų esant skirti tinkamai sąlygai – esant nurodytai sąlygai neskirti netinka. Todėl šiame leidinyje pasirenkamosios skyrybos taisyklių formuluotėse pasakymo „gali būti“ nėra, jei nekalbama apie sąlygų rinkimąsi, kad neatrodytų, jog skyrimą galima rinktis esant tam tikrai skyrimo sąlygai.

Taisyklės pavyzdžiuose pasirenkamojo skyrimo ženklai rašomi skliaustuose tik nurodytos taisyklės iliustracijos vietoje. Kitų taisyklių ženklų pasirinkimo variantiškumas nenurodomas – jie rašomi pagal autentišką sakinį.

Pasirinkimo polinkių bei pasirenkamosios skyrybos taisyklės komentarų pavyzdžiuose skliaustais pasirinkimo galimybė paprastai

nerodoma – pateikiama, kaip rekomenduojama skirti. Bet tai nereiškia, jog negalima rinktis kito prasminio, kartu ir skyrybos varianto. Kai nėra nurodyta pasirinkimo sąlygų, o tik galimybė skirti ar neskirti, skyrybos ženklas rašomas skliaustuose.

Taisyklių formuluotėse esantys žodžiai „retai“, „rečiau“, „dažniau“ nurodo skyrybos atvejo paplitimo dažnumą tekstuose, yra kaip negriežti orientyrai, paprastai pasirenkant ženklą. Skyrimo būdo apibūdinimas „išskiriama“ taikomas ir tais atvejais, kai išskiriama sakinio dalis eina sakinio pradžioje ar pabaigoje. Esantis vienas ženklas nereiškia kitokio skyrimo būdo.

Kiekvienos temos pradžioje pateikiamas bendras skyrybos tipo apibūdinimas, paaiškinami poskyrio taisyklėse vartojami terminai.

Vidinėse nuorodose pateikiamas taisyklės numeris (kai kada po skyriaus numerio), o jei yra keli jos punktai, po dvitaškio pateikiamas punkto numeris, pvz.: (*dar žr. 2.1-11*); (*žr. 1.6-1: 3.5*); kai kada – skyriaus numeris ir po kablelio taisyklės numeris, pvz.: (*plačiau žr. III, 9*). Pasirinkimo polinkių ar komentarų arba pastabų nuorodose po taisyklės numerio rašomas taškas, informacijos rūšies pavadinimas, o po informacijos rūšies pavadinimo – dvitaškis ir punkto numeris, pvz.: (*žr. 2.2. Pastaba*); (*dar plg. 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3*); (*žr. 1.2-7. Psr. polinkiai: 1*).

Leidinio pabaigoje yra pridėtos taisyklių rodyklė pagal skirtukus ir taisyklių rodyklė pagal kalbos vienetus. Rodyklėse taisyklės nurodytos tokiu pat būdu, kaip ir nuorodose. Į rodyklę pagal kalbos vienetus yra įtraukti taisyklių formuluotėse paminėti žodžiai, jų junginiai, frazės. Vienu kitu atveju į rodyklę įtraukiami ir taisyklei aktualūs pavyzdžių kalbos vienetai, paprastai kai taisyklė formuluojama su bendresniu kalbos vienetų apibūdinimu ir pavyzdžiai pateikiami su konkrečiais kalbos vienetais.

Rengiant „Lietuvių kalbos skyrybą“ buvo naudotasi lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos leidiniais, su skyryba susijusiais Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimais, visais lietuvių kalbos sintaksės aprašais, turinčiais skyrybos skyrius, mokomaisiais lietuvių kalbos leidiniais. Šaltinių sąrašas nėra pateikiamas. Pavyzdžių šaltiniai taip pat nėra nurodomi, nes dauguma jų yra iš tekstynų, o ir konkrečių šaltinių pavyzdžiai neretai adaptuojami siekiant glaustumo, tad nėra visiškai autentiški.

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

1. Sakinio dalių skyryba

1.1. Vienarūšės sakinio dalys

Sakinio dalių vienaarūšiskumą lemia vienodi dviejų ar daugiau sakinio dalių sintaksiniai ryšiai su joms bendra sakinio dalimi ir (ar) vienodas komunikacinis reikšmingumas bendrosios sakinio dalies atžvilgiu. Ir vieno, ir kito pobūdžio santykiai perteikiami išvardijamąja intonacija. Dažniausiai sintaksinis lygiavertiškumas ir vienoda komunikacinė svarba sutampa ir vienaarūšės sakinio dalys atpažįstamos iš sintaksinių ryšių – vienaarūšiai papildiniai, pvz.: *Mokėjo tėvas įvairius krepšius, krepšelius, doklus pinti*, veiksniai, pvz.: *Parodoje rodoma tapyba, grafika, tekstilė, keramika, mažoji plastika, gausu medalių*, pažyminiai, pvz.: *Mane pasitiko geranoriški, draugiški, malonūs, šilti ir rūpestingi žmonės* ar kitos sakinio dalys. Tokios sakinio dalys atsako į tą patį klausimą ir laikomos **vienavardėmis vienaarūšėmis** sakinio dalimis.

Vienarūšėmis gali tapti ir ne to paties sintaksinio ryšio sakinio dalys, jei jos kalbėtojui savo turiniu yra vienodai svarbios bendrėsios sakinio dalies atžvilgiu ir pasakomos išvardijamąja intonacija, pvz.: *Paprastai, susirgus plaučių ligomis, komplikuojasi pagrindinė, kardiovaskulinės sistemos liga*. Kai kada išvardijamąja vienaarūšių sakinio dalių intonacija yra pasakomos visai skirtingos sakinio dalys, pvz.: *Man reikia jų visų, čia ir dabar*. Tokias sakinio dalis galima vadinti **nevienavardėmis vienaarūšėmis** sakinio dalimis (plačiau žr. 7, 7.1).

Jei vienavardės sakinio dalys nėra vienodai svarbios bendrėsios sakinio dalies atžvilgiu ir nepasakomos išvardijamąja intonacija, jos nelaikomos vienaarūšėmis, pvz.: *Kambaryje pakampiais mėtėsi įvairių skudurų*,

neaiškios paskirties rakandų; Aukštai danguje suko ratus būrys gandrų. Šiuose pavyzdžiuose žodžiai *kambaryje* ir *pakampiais*, *aukštai* ir *danguje* rodo tarpusavyje dalies ir visumos santykiais susijusius, semantiškai netolygius, bet (kiekvienas atskirai) – vietos santykius su tariniu. Tokios sakinio dalys yra pasakomos vientisa intonacija, nurodo platesnę ir siauresnę vietą (laiką ar kitą sintaksinį santykį), todėl laikomos ne vienaarūšėmis sakinio dalimis, o viena sudėtingesnės struktūros vietos ar kita aplinkybe, artima samplaikinei (apie santykį su aiškinamosiomis sakinio dalimis žr. 1.2-7. Psr. polinkiai: 1).

Vienarūšėmis sakinio dalimis gali eiti įvairios sakinio dalys – tariniai, veiksniai, papildiniai, derinamieji ir nederinamieji pažyminiai, priedėliai, aplinkybės. Jos gali būti savarankiškos ar kitų sakinio dalių komponentai. Taip pat kaip vienaarūšiai vienas nuo kito atskiriami ir kreipiniai.

VIENARŪŠĖS SAKINIO DALYS BE JUNGtukŲ IR JUNGIAMŲJŲ ŽODŽIŲ

Vienarūšės sakinio dalys be jungtukų skiriamos kableliu, brūkšniu, rečiau – kablelį pakeičiančiu kabliataškiu. Neutraliausi išvardijimo santykiai perteikiami kableliu, savarankiškesnių išvardijimo intonacija pasakomų vienaarūšių sakinio dalių santykiai parodomi kabliataškiu, o brūkšnys vartojamas ne išvardijimo santykiais susijusioms vienaarūšėms sakinio dalims atskirti.

| Prv. | 1.1-1

Vienarūšės išvardijamosios sakinio dalys be jungtukų yra atskiriamos kableliais, pvz.:

Nepavargdama ošė, šlamėjo čia pat prisišliejusi galinga giria, nardydami virš galvų, čiulbėjo, suokė, klegėjo paukščiai. W. E. Beerbohmas buvo aukštas, lieknas, aštrių veido bruožų.

Fantastiniai siužetai, keisti ritualiniai veiksmai, egzotika, butaforija šio dailininko paveiksluose iki šiol audrina kūrinių suvokėjų vaizduotę.

Rūpinamasi piliakalnių apsauga, tvarkymu, naujų objektų paieška.

Į solistų gretas pastaruoju metu yra atėję talentingų, balsingų žmonių. Vaiskrūmių, vaismedžių lapai ima riestis, jų pakraščiai – ruduoti. Vyro ketinimai sklypą įsigyti, nedidelį namelį pasistatyti, sodą užveisti jį ir džiugino, ir baugino.

Anot spektaklio dramaturgės, režisierės, aktorės Gretos Kazlauskaitės, tai du skirtingi spektakliai. Štai jis – žmogus legenda, gražaus žemo balso savininkas.

Sulaukę geresnio oro, laivai ramiai, neskubėdami sujungė telegrafo kabelius ir pradėjo juos kloti vandenyno dugne skirtingomis kryptimis.

Vyrai, moterys, juk visi jūs jį bent iš tolo pažįstat.

Komentarai ir patarimai

1. Vienarūšės sakinio dalys gali sudaryti jungtukais sujungtas grupes. Tokios grupės atskiriamos viena nuo kitos kableliais taip pat, kaip ir pavienės vienaarūšės sakinio dalys, pvz.:

Personažas myli ir nekenčia, tiki ir nusivilia, išgyvena emocines krizes ir skausmingus dvasinius sukrėtimus. Gali jų norėti arba nenorėti, pasirinkti arba nepasirinkti. Atsiminimus parašė daugiau kaip keturiasdešimt ilgiau ar trumpiau, geriau ar tik epizodiškai jį pažinojusių žmonių.

2. Sunkiau atpažįstamos, bet taip pat atskiriamos yra skirtingos sintaksinės sandaros ar raiškos vienaarūšės sakinio dalys, pvz.:

Jo kūrybos paslaptis – kalbėti paprastai, visiems suprantama ir aiškia kalba. Dailininkė į kosmosą žvelgia moteriškai, atskleisdama subtilų spalvinį beribio kosmoso grožį.

3. Kableliu atskiriamų vienaarūšių sakinio dalių išvardijamasis pobūdis gali turėti papildymo, pabrėžimo, sugretinimo ar kitokių santykių atspalvių. Tokius papildomos reikšmės santykius paprastai parodo prie antros (ar paskutinės esant kelioms) vienaarūšės sakinio dalies pavartota dalelytė, jos paskirtį turintis jungtukas ar jų samplaika, modalinis žodis, pvz.:

Jis privalo gerbti juos pačius, ypač jų laiką ir neveluoti į susitikimus. Tai lemia materialinės, ypač ekonominės mūsų gyvenimo sąlygos. Pavargęs, dar ir nemiegojęs tokio darbo negali imtis. Vyrai, moterys, net vaikai už menką atlyginimą dirbo svetimiesiems. Dažnai naudinga, net būtina taip pasielgti. Bankų, kartu ir kredito unijų veiklą imta griežčiau kontroliuoti. Šis tapytojas linkęs vaizduoti dramatišką, paslaptinę, kartu idilišką ir nepažintą peizažą. Svečius, taip pat ir namiškius šeimaininkas pakvietė prie baseino. Sulaukėme naudingų, kad ir prieštaringų pasiūlymų.

Nuo artimų aiškinamųjų sakinio dalių tokias vienaarūšės sakinio dalis atriboja savarankiški, atskiri vardijamieji dalykai, paprastai galimi sujungti sujungiamaisiais jungtukais.

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

Kai papildymas ar pabrėžimas itin ryškus – vienaarūšė sakinio dalis pasakoma priduriamai (paprastai su dalelytėmis *ypač, net, samplaikomis kaip ir, kartu ir, taip pat ir* ir pan. ar savarankiškais žodžiais *pirmiausia, labiausiai* ir pan.), ją galima išskirti kaip priduriamąją sakinio dalį (plačiau žr. III, 9) (dar plg. VLKK nutarimas 2019, 3.6), pvz.:

Pievy žemumose, ypač virš upių ar ežerų(,) rūkas susidaro pirmiausia. Miško šešelyje, gilesnėse lomose, ypač išdžiūvusių griovių įdubose(,) žalios žolės dar buvo galima pamatyti, o visur kitur – vien nurudavę laukai. Rudens pradžioje, kai kada ir viduryje, net gruodžio mėnesį(,) žiediniai pumpurai gali pabusti ir sužysti staiga atšilus orams. Neretai apsvarstytiems, net priimtiems(,) įstatymams iškart teikiamos pataisos. Neprašytų, dar įtartinesnių(,) svečių sulaukėme kitą dieną. Šokėjams ir muzikantams, kaip ir šių eilučių autoriui(,) rumunų organizuota Europos jaunimo ir kultūros savaitė paliko labai gerą įspūdį. Žinduoliai atsidūrė tokiame pasaulyje, kuriame jie, lygiai kaip ir kiti gyviai(,) prisitaikė gyventi. Kunigai, panašiai kaip ir apaštalai Petras ir Jonas(,) ne kartą stodavo vargingųjų pusėn. Dvasingumo, sąmoningumo lygiai pasaulyje, kartu ir žmoguje(,) yra skirtingi. Prikalti papuošimus, surinkti nuopjaustas, dar ir įrankius sunešioti(,) jis neturėjo nei noro, nei jėgų. Kokius tris, jei ne keturis(,) metrus tvora buvo perkelta į valstybinę žemę. Apsiginti nuo strazdų, laukinių balandžių, varnėnų, labiausiai nuo praskrendančių kuoduočių(,) uogų augintojams yra tikras iššūkis.

Vardijimo pobūdį, kartu ir skyrybą renkasi teksto autorius.

4. Visada turi išvardijimo intonaciją ir yra kableliais atskiriami vieno pagrindo požymius nurodantys derinamieji pažyminiai prieš pažymimąjį žodį, pvz.:

Balti, gelsvi, švelniai rožiniai tulpių žiedai derėjo itin subtiliai. Ji atsiskleidė kaip dailininkė, disponuojanti su niekuo nesulyginama, savita stilistine kalba. Kieme augo didelė, plačiašakė liepa.

Tarp tokių vieno pagrindo pažyminių kablelio galėtų nebūti tik jei jie pasakomi vientisa intonacija kaip samplaika, pvz.: *Visas tas geltonų raudonų gėlių margumynas buvo per ryškus bendrame paletinių spalvų fone.*

5. Kabliataškiu dažniau atskiriamos prasmės atžvilgiu savarankiškesnės vienaarūšės sakinio dalys, ypač kai savarankiškumas parodomas ir kitais būdais (numeravimu, nauja eilute ir pan.), pvz.:

Mokslininkas suskirstė vartotojų motyvus į tris veiklų rūšis: 1) motyvai diegti naujoves; 2) motyvai prisidėti prie inovacijų veiklos; 3) motyvai bendradarbiauti su įmonėmis.

6. Kilmininku išreikšti nederinamieji pažyminiai prieš pažymimąjį žodį neskiriami, kai jie parodo nelygiaverčius sudėtinio pavadinimo dėmenų santykius, pvz.:

Pirmuosiuose Jupiterio šiaurės ašigalio atvaizduose matyti, kad ten siaučia galingos audros. Mokslininkas iššifravo sudėtingus bičių šokio žingsnelius.

7. Nevienarūšės sakinio dalys neatskiriamos, pvz.:

Dėl ilgai besitęsiančio teatro pastato remonto tų penkerių metų laikotarpiu vidutiniškai per sezoną buvo parodyta gerokai mažiau spektaklių nei anksčiau. Po darbo valandų prie Seimo rūmų susirinko būrys protestuotojų. Pirmame sakinyje viena po kitos pavartotos priežasties aplinkybė, trukmę reiškianti laiko aplinkybė ir periodiškumą reiškianti laiko aplinkybė, antrame – laiko ir vietos aplinkybės.

Paprastai būna nevienarūšiai ir neatskiriami derinamasis bei kilmininku reikiamas nederinamasis pažyminiai prieš pažymimąjį žodį, pvz.: *3D spausdintuvas naujuosius jūsų namus pritaikys pagal asmeninius poreikius. Paprastai tokiai užduočiai reikėtų gero darbščių darbininkų būrio. Manoma, kad Merkurijaus vidiniai sluoksniai vėsta, ir tai verčia trauktis plutą. Riebalinio audinio kamieninės ląstelės pasižymi gydomuoju poveikiu.* (Apie galimą nevienavardžių sakinio dalių atskyrimą kaip vienarūšių žr. 7.1.)

8. Atitinkamais matų vienetais vientisai nusakomas momentas ar trukmė, atstumas, svorio ar kitų panašių dalykų kiekis rašomas neskiriant, pvz.:

2010 metų spalio 25 dieną penkioliktą valandą trisdešimt penkios minutės vietos laiku buvo užfiksuotas stiprus požeminis smūgis. Šąsaurį plaukikas įveikė per dvidešimt dvi valandas penkiolika minučių trisdešimt sekundžių – daugiau kaip dviem valandomis greičiau nei jo pirmtakas. Atbulomis tas keistuolis per valandą nuėjo keturis kilometrus tris šimtus penkiasdešimt penkis metrus aštuoniasdešimt centimetrų. Iš vietos jam pavyko pajudinti keturias tonas du šimtus dvidešimt penkis kilogramus sveriantį sunkvežimį.

9. Kilmininkais nusakyta viena vieta ar vienas laikas rašomi neatskiriant, pvz.:

Visus tuos metus gyveno Klaipėdos rajono Priekulės seniūnijos Poškų kaime. 2000-ųjų metų sausio pirmos dienos rytas išaušo kaip ir visi kiti.

10. Vienavardės vienodą sintaksinį santykį reiškiančios sakinio dalys nėra vienarūšės ir neskiriamos, jei skirtingu atžvilgiu apibūdina veiksmo vietą ar laiką, ar kitas veiksmo vykimo aplinkybes, pvz.:

Netrukus visi su kuprinėmis pasukome iš stovyklos į sengirės pusę per sraunų upelį gerokai papuvusiu liepteliu. Prieš pietus kas kelios minutės dešimties sekundžių nepertraukiamo garso trukme montuotojai kaukino naujai įtaisytą sireną.

| Prv. | 1.1-2

Vienarūšės sakinio dalys be jungtukų, susijusios ne išvardijamaisiais, o priešinio, papildymo, priežastiniais, sąlygos ir kitais panašiais santykiais, atskiriamos brūkšniu, pvz.:

Deja, trečio skyriaus mokytoja mūsų nepriėmė – pareikalavo antro skyriaus baigimo pažymėjimo. Jo paskaitos man didesnio išpūdžio nepadarė – buvo vienodokos ir sausos. Svajojai – neišsipildė, norėjai – negavai, kovojai – pralaimėjai. Nepriklausomieji valdybos nariai negali būti nei savivaldybės, nei įmonės darbuotojai, tačiau turi būti kompetentingi – turėti žinių, susijusių su bendrovės veiklos sritimi, taip pat ekonominių, vadybos, finansinių. Mamytė buvo labai jautri – jaudindavosi dėl vaikų bėdų, tėvelio sveikatos, giminių vargų ir bėdų. Kilo baisus skandalas, man iškėlė bylą, bet vėliau ją nutraukė – suprato, kad tai buvo ne chuliganizmas, o menas. Ne šiais – kitais metais reikės kelti minimumą, lėšų vis tiek reikės surasti. Ne tik apie save čia pasakiau – apie daugybę redaktorių gildijos darbininkų. Ne už automobilį – už antrąjį būstą teks mokėti mokesčius, bus sugalvota, kaip papildyti biudžetą.

Komentarai ir patarimai

1. Kai santykiai tarp vienarūšių sakinio dalių gali būti suprantami ir kaip išvardijamieji, ir kaip papildymo, priežasties ar kiti panašūs, galima pasirinkti skirti atitinkamai kableliu arba brūkšniu pagal tai, kokį santykį norima parodyti, pvz.:
Tai rodo, kad Veisiejų bendruomenė keičiasi, darosi vis atviresnė arba Tai rodo, kad Veisiejų bendruomenė keičiasi – darosi vis atviresnė. Ir štai skambina, kviečia į disertacijos gynimą arba Ir štai skambina – kviečia į disertacijos gynimą.
Santykio reikšmė gali priklausyti nuo vienarūšių sakinio dalių išsidėstymo. Sakinyje *Ne paprastiems vykdytojams – autoritetams norima priskirti visą atsakomybę* antroji vienarūšė sakinio dalis paaiškina, papildo, todėl atskiriama brūkšniu, bet sukeitus jas vietomis, plg.: *Autoritetams, ne paprastiems vykdytojams norima priskirti visą atsakomybę*, ryškesni išvardijimo santykiai, todėl rašomas kablelis. Tokią neigiamos priešpriešos vienarūšę sakinio dalį pasakant priduriama, galima ir išskirti (plg. dar 1.1-1. Patarimai ir komentarai: 3), pvz.: *Autoritetams, ne paprastiems vykdytojams(.) norima priskirti visą atsakomybę.*
2. Kai kurios brūkšniu atskiriamos vienarūšės sakinio dalys savo prasminiais santykiais artėja prie aiškinamųjų sakinio dalių, atskiriamų tapatumo santykius rodančiu brūkšniu, plg.: *Nepriklausomieji valdybos nariai negali būti nei*

savivaldybės, nei įmonės darbuotojai, tačiau turi būti kompetentingi – turėti žinių, susijusių su bendrovės veiklos sritimi, taip pat ekonominių, vadybos, finansinių. Mamytė buvo labai jautri – jaudindavosi dėl vaikų bėdų, tėvelio sveikatos, giminių vargų ir bėdų. Tai rodo, kad Veisiejų bendruomenė keičiasi – darosi vis atviresnė. Kuo jas laikyti, priklauso nuo atskiriamaisiais žodžiais pavadinamų dalykų artimumo: kuo artimesnė pavadinamų dalykų aprėptis, tuo arčiau tapatumo santykio ir aiškinamųjų sakinio dalių su tapatumo brūkšniu, plg.: Turime padirbėti ir mes – Turizmo informacijos centras, kaip geriau viešinti, paskelbti, pritraukti čia turistų srautus. Įžiūrint pavadinamų dalykų didesnę ar mažesnę savarankiškumą, tiktų laikyti papildymo ar pan. santykiais susijusiomis vienaarūšėmis sakinio dalimis.

| Psr. | 1.1-3

Greta pavartoti artimos reikšmės ar kartojamieji žodžiai atskiriami kableliu, jei suprantami kaip vienaarūšės sakinio dalys, arba neskiriami, jei laikomi samplaikomis, pvz.:

Jos ten plepa(,) tarška visą vakarą, atsibosta ir klausytis. Skrenda(,) lekia mintys(,) svajos į gimtąją žemę. Eini sausais pušynėliais toli(,) toli, kol už kalnų dingsta miesto bokštai. Dūmų sukurs aukštai(,) aukštai pakyla į padangę. Bet aš dabar toks lengvas(,) lengvas...

Pasikartojantys jaustukai atskiriami vienas nuo kito, jei pasakomi savarankiška intonacija (apie jaustukų atskyrimą nuo sakinio žr. 1.7-2), pvz.:

Na(,) na, klok! Vai(,) vai(,) vai kokia grožybė!

Komentarai ir patarimai

Panašūs į artimos reikšmės žodžius gali būti šalutinių dėmenų jungiamieji žodžiai, pasakyti vientisa intonacija. Nors jų reikšmės skiriasi, bet jie turi sakiniui aktualaus bendrumo ir laikytini samplaika, pvz.:

Laiške apibūdinta, kur kiek buvę gyventojų, kartais pateikta užuominų apie istorinius faktus.

Kai šalutinio dėmens mintis pratęsiama išvardijimu kitais šalutiniais dėmenimis ir jungiamieji žodžiai intonaciškai atribojami, juos labiau tinka atskirti kaip vienaarūšės sakinio dalis, plg.:

Laiške apibūdinta, kur, kiek buvę gyventojų, kokia veikla jie užsiėmė, kada ėmė keltis į kitas vietas, kartais pateikta užuominų apie istorinius faktus.

| Psr. | 1.1-4

Derinamieji pažyminiai ar priedėliai prieš pažymimąjį žodį ar nederinamieji pažyminiai po pažymimojo žodžio, nurodantys ne vieno pagrindo požymius, rašančiojo gali būti laikomi lygiaverčiais, pasakomi išvardijamąja intonacija ir atskiriami kableliais, pvz.:

*Nekomerciniai(,) kultūriniai projektai turi turėti arba pakankamai gerbėjų, arba rėmėjų. Vienoje matavimo skalės pusėje – kone **matematiški(,) universaliūs** kriterijai, padedantys rūšiuoti kino gaminius pagal maistinę vertę lyg kokius grybus. Politikai yra pasiryžę tęsti **svarbių(,) šalies energetinę nepriklausomybę stiprinančių planų** įgyvendinimą. Su gilia muzikos įtaiga jie atliko **sudėtingą(,) šiuolaikine technika ir drastiškais kontrastais pagrįstą** A. Vecumnieko kūrinį „Prelude and Toccata“. Antroje namo pusėje buvo **mažas(,) pakopomis išdėstytas parkas. Mačiau tik kaklą juosiančią(,) melsvai margintą** skarutę.*

Šioje parodoje išsiskiria Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultete dirbančių ar studijas jame baigusių **dailininkų(,) metalo plastikos profesionalų** darbai. **Brandaus amžiaus vyras(,) medžiotojas** įsigijo medžioklei reikalingų šautuvų ir dujinį pistoletą. Tuo metu dėstytojų eilėje stovėjo **psichologas(,) daktaras(,) profesorius** Sigitas Kregždė, **fizikas(,) profesorius** Kazimieras Pyragas, **matematikas(,) docentas** Jonas Kisielius.

*Klevų rūšį **be vešlios lapijos(,) su negausių šaknų tinklu(,) rausvais, dekoratyviais lapais** pamėgo daugelio miestų apželdintojai. Į mandagaus elgesio mergaitę **su trumpomis kasytėmis(,) maloniu balseliu** ir protingomis akimis atkreipėme dėmesį iškart.*

Komentarai ir patarimai

1. Ne vieno pagrindo požymius nurodančių derinamųjų pažyminių, einančių prieš pažymimąjį žodį, išvardijimo santykiai gali įgyti papildomų reikšmių, parodytų tam tikrais jungtukais, dalelytėmis, ir tai paryškina jų vienaarūšiškumą, pvz.:

*Jai reikėjo visus tuos metus remtis ir glaustis prie tvirto kamieno, iš kurio sklido ramybė, reikėjo pajusti pirmąjį prisilietimą, pirmąjį **nedrąsų, kad ir nuvogtą** bučinį. **Dirigento rankose batuta darė sudėtingiausias, net sunkiai įžiūrimas** figūras.*

2. Ne vieno pagrindo požymius nurodantys derinamieji pažyminiai prieš pažymimąjį žodį dažniausiai neatskiriami, ypač kai antrasis pažyminy su pažymiuoju žodžiu sudaro sudėtinį pavadinimą, pvz.:

Jauni dėmėtieji elniai sunkiai išgyvena sniegingą žiemą su atlydžiais. Plaukuoti naktiniai drugiai man visada kėlė pasidygėjimą. Ji pirmoji Lietuvoje išbandė daugiasluoksnį įvairiaspalvį stiklą. Baterija varoma belaidė pirštine „Dexmo“ siūlo daug galimybių. Plg. atskiriamus: Paskutiniame „Uliso“ skyriuje J. Joyčės sukūrė mitinės, amžinos moters portretą.

Taip pat paprastai neatskiriami ne vieno pagrindo apibūdinimą reiškiantys priedėliai prieš pažymimąjį žodį, ypač kai pirmasis yra išreikštas vienu žodžiu, o antrasis išplėstas, pvz.:

Klaipėdietė dokumentinio kino režisierė D. K. nevengia kalbėti skaudžiomis ir sunkiomis temomis.

3. Ne vieno pagrindo požymius nurodantys nederinamieji pažyminiai, pavartoti po pažymimojo žodžio, paprastai neatskiriami, jei nepasakomi išvardijamąja intonacija, pvz.:

Tai ir dekoratyvios verpstės iš juodmedžio su pritvirtintomis kaulo roželėmis bei žiedais, mažyčiai kėgliai, telpantys gilėje. Visiems labiausiai patiko kepsnys tešloje su paskrudintais riešutais.

VIENARŪŠĖS SAKINIO DALYS SU JUNGTUKAIS IR JUNGIAMAISIAIS ŽODŽIAIS

Vienarūšės sakinio dalys gali būti sujungtos įvairius jų santykius parodančiais pavieniais ir poriniais jungtukais bei jų paskirtį turinčiais reikšminiais žodžiais – prieveiksmiais, įvardžiais. Pastarieji šiame apraše vadina mi jungiamaisiais žodžiais.

Vieni jungtukai vienaarūšės sakinio dalis suvienija, tada skyrybos ženklų nerašoma, kiti supriešina ar kaip kitaip suskaido, ir tada skyrybos ženklai rašomi. Pasikartojantys jungtukai ar jungiamieji žodžiai vardinami vienaarūšius dalykus suskaido ryškiau, todėl skyrybos ženklai rašomi su visais jungtukais ir jungiamaisiais žodžiais. Vienarūšės sakinio dalis jungiant jungtukais, prieš kuriuos rašomas skyrybos ženklas, intonacija paprastai tik paremia jungtuku parodomą santykį, nėra išskirtinė, todėl vartojamas stilistiškai neutralus ženklas – kablelis. Brūkšnys gali pasitaikyti tik kaip ryškus emocinis ženklas, visiškai priklausantis nuo konkretaus konteksto, net neatitinkantis čia aptariamų taisyklių, pvz.: *Pačiuopo už rankos – ir sutriko*. Taip pat retai gali pasitaikyti ir kabliataškis. Jis lyg sustabdo minties tėkmę, suskaido mintį į du atskirus fragmentus, plg. ankstesnėse taisyklėse („Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“, 1992) pateiktą pavyzdį *Žiūrėjo jis*

tiesiai prieš save; bet ne į mane, o į savo akinius, nors sakinio struktūroje jungtukas jungia vienaarūšės sakinio dalis. Tokia vienaarūšių sakinio dalių skyryba taip pat priklauso nuo konkretaus konteksto, yra pavienė.

| Prv. | 1.1-5

Vienarūšės sakinio dalys, sujungtos jungtukais ar kitais jungiamaisiais žodžiais: a) pavieniais *o, bet, tačiau, tik(tai), todėl, tad, taigi (todėl reikšme) ir kt.*, b) poriniais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ... bet, jei(gu) ne ... tai, ne tiek ... kiek, ne tik ... bet (ir), kaip ... taip (ir) ir kt.*, c) kartojamaisiais *ir ... ir, ar ... ar, arba ... arba, nei ... nei, čia ... čia, tai ... tai, tiek ... tiek ir kt.*, yra atskiriamos kableliais, pvz.:

a) *Energiją dumbliai gauna tiesiai iš saulės, o iš oro šalina anglies dioksidas. Tai jau ne kalbinė, o socialinė problema, į kurios sprendimą turėtų kuo skubiau įsitraukti politikai, kultūros, mokslo ir švietimo žmonės. Įstatymas galioja asmenims, nuolat gyvenantiems tos šalies teritorijoje, bet turintiems kitos šalies pilietybę. Ir angelas troško, kad mes pamatytume ne ką nors kita, bet tą gimusį vaikėlį. Jis nuoširdžiai, bet neįkyriai globojo savo mokinius. Sienos tarp šalių egzistuoja tik žemėlapiuose, bet ne žmonių širdyse. Jie didžiąją dienos dalį praleidžia prie kompiuterio, tačiau laisvalaikį leidžia aktyviai – sportuoja, būna lauke. Šitos knygos jau atspausdintos, tik dar neįrištos. Pasikalbėjome be žodžių, tik akimis. Nedaug ir aš ką galėjau pasakyti, tik išdėsciau savo nuomonę. Gerkite, valgykite, siuvinėkite, dažykite šilką, tik nesikiškite į mūsų reikalus. Vyresnieji stengdavosi pakelti dar gyvus, tiktai prie žemės priplaktus augalus. Jau nebegalėjo matyti visumos, tiktai atskiras dalis. Autonominiai automobiliai apie eismą mieste žinotų viską, todėl galėtų nuspėti grūstis ir pasirinkti kitą maršrutą. Kad oras keičiasi, mačiau, tad palapinę stačiau ant nedidelio kauburio. Pinigus greit išleido, taigi gyveno pusbadžiu, kol gavo šio tokio darbo.*

b) *Obelys nors ir be lapų, bet tokios gražios!.. Čia pat buvo nors ir nedidelis, bet veikiantis baras. Būtų tikslinga surengti nors ir neilgą, bet uždarą posėdį. Lietuva jam visada liko nors graži, bet tolimesnė vizija. Čia tik norėjau kad ir banaliu, bet dažnai gyvenime pasitaikančiu pavyzdžiu parodyti problemos esmę. Ji pelnė kolegų palankumą jei ne dėl asmeninių, tai dėl profesinių savybių. Beje, ji labai norėtų jei ne dalyvauti, tai bent stebėti Vimbldono turnyrą. Minėti kritikai ne tiek diskutuoja, kiek bando apginti autorių. Aš noriu kalbėti ne tik šiuo, bet ir kitais klausimais. Šiuo klausimu domisi ne tik Seimo nariai, bet ir visi Lietuvos žmonės. Šis orkestras stengiasi atlikti ne*

tik meninę, bet ir socialinę misiją – atkreipti dėmesį į gamtos saugos, žmonių bendravimo problemas. Kuklus senosios mokyklos bokštelis kaip buvo, taip ir liko ryškiausias architektūrinis miestelio akcentas. Kaip statė, taip ir stato, kaip niokojo gamtą, taip ir niokoja.

c) Šiuose trijuose Jupiterio palydovuose gali būti tinkamos sąlygos ir skystam vandeniui, ir gyvybei. Mama rasdavo laiko ir tyliai pasimelsti, ir knygą paskaityti. Nebūtų nė vieno, kuris dėl manęs ir dėl Evangelijos paliktų namus ar brolius, ar seseris, ar motiną, ar tėvą, ar vaikus, ar laukus. Visur – ar politikos, ar verslo, ar kultūros baruose – yra svarbus gebėjimas bendrauti. Prievartos vakuumo nebūna: smurtauja arba valstybė, arba individas. Už tokį nusižengimą baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu. Norintiesiems išprašyti kregždutes biologas patarė neteplioti sienų nei valikliais, nei benzinu, nei kitais skysčiais. Tvarka, kaip turi būti renkami savivaldybės kontroliuojamų įmonių valdymo organai, nėra numatyta nei Akcinių bendrovių įstatyme, nei Vyriausybės nutarimuose. Čia vienur žvilgteli, čia kitur, čia atgal atsigręžia. Čia lyriškai smėlėta lagūna, čia vėlgi – stačios uolos slinko prieš mūsų akis. Kelerius metus gyvenome tai pas vienus draugus, tai pas kitus. Direktorius tai su šypsena, tai susiraukęs išeina įeina... Ne vieną sykį tiek doktorantūros metais, tiek vėliau teko lankytis pas Profesorių jo bute Žirmūnuose. Gyventojų užimtumą lemia tiek žemės ūkis, tiek ir kita veikla.

Komentarai ir patarimai

1. Nekartojamaisiais sujungiamaisiais jungtukais *ir, bei, ar, arba, nei* sujungtos vienaarūšės sakinio dalys neskiriamos, pvz.:

Labai džiugina sėkmingi Žemaitijos muzikos mokyklų auklėtinių pasirodymai Lietuvos ir tarptautiniuose konkursuose, iškovoti didieji prizai ir laureatų vardai. Išskirtinis trio bruožas – puikus ansamblio bei muzikos stilistikos pojūtis. Daugelis teatrologų savo straipsniuose ar diskusijose išreiškė mintį, kad buvo rengiami festivaliai, kuriuose iš kelių blogų spektaklių komisija apdovanodavo mažiau blogus. Orkestrantai tam tikrose vietose turėjo ploti, spragsėti pirštais arba tarti šnypščiamuosius garsus. Be lietuvių kalbos lietuviškoji dirva virs kapinynu: nebus kam prabilti nei atsiliepti.

2. Sujungiamieji jungtukai gali jungti tokiais jungtukais jau sujungtas vienaarūšis sakinio dalių grupes ar grupę su paviene vienaarūše sakinio dalimi. Pasikartojančių jungtukų taisyklė netaikoma, jei jungtukai prieš grupes nekartojami, pvz.:

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

Dviejų rūšių dažų reikės sienoms ir luboms ir durims ir langams. Papasakosi žmonai ar vaikams ar kaimynui ar draugui, ir žinia pasklis net nesistengiant. Ledas ar suvažinėtas sniegas ar net šlapias asfaltas stabdymo kelią pailgina 2–4 kartus.

Jei nėra akivaizdaus grupavimo, galima rinktis ir skyrybą su pasikartojančiais jungtukais.

3. Po vardijamų vienaarūšių sakinio dalių, turinčių sujungiamųjų jungtukų *ir, ar, arba*, einantys sutrumpinimai *kt., pan., t. t.* (retai – nesutrumpinti žodžiai) su tais pačiais jungtukais gali būti suprantami kaip sudarantys dvi grupes – išvardytą konkrečių atvejų grupę ir apibendrintą, visų kitų galimų atvejų grupę, todėl kablelis prieš santrumpos jungtuką gali būti nerašomas, pvz.:

Uosto direkcijos dokumentuose pasitaiko, kad „aptarnaujama“ ir prekių informacinė sistema, ir krovinių infrastruktūra(,) ir pan. Viskam tam reikia ir įrankių, ir specialių rūbų, ir medžiagų(,) ir t. t. Miestai dažniausiai klasifikuojami pagal standartines kategorijas: užimamos žemės plotą, gyventojų skaičių, vystomos gamybos apimtis ar universitetų, teatrų buvimą(,) ar pan.

Kai vienaarūšės sakinio dalys yra grupuojamos jungtukais, prieš santrumpą esantis jungtukas paprastai rodo ryšį tarp grupės ir nebevardijamų, santrumpa parodomų dalykų, tad kablelio geriau nerašyti, pvz.:

Visus patraukia turtingumas ir nuoširdumas, lyrikos turinys ir platus regėjimo horizontai, nepaprasta, dirbtinė forma, ritmo lengvumas ir įvairumas ir kt. Leidyklos darbų laukas platus – monografijos ir vadovėliai, mokslo žurnalai ir tęstiniai leidiniai, žodynai ir žinytai ir pan.

Jei jungtukas prieš santrumpą nėra lygiavertis anksčiau pavartotam jungtukai, kablelio neturi būti kaip ir kitais nelygiaverčių sujungiamųjų jungtukų vartojimo atvejais, pvz.:

Kaupiama valstybinė statistika, populiarioji mokslinė ir grožinė literatūra ir kt.

Kai kada ne viena pavartota santrumpa su jungtuku gali sudaryti grupes, kurias jungia bendresnis jungtukas, tada taip pat kablelio nerašoma, pvz.:

Panašius duomenis pateikia P. W. Dunkan ir kt. ir M. M. Giorgetti ir kt.

Pavartotos dvi santrumpos (dažniausiai *ir t. t. ir pan.*) su jungtuku tarp jų paprastai nereiškia pratęsto jungtukų kartojimosi ir parodo šiek tiek skirtingos reikšmės trumpinių jungimą – trumpinys *ir t. t.* nurodo nebaigtą vienodų dalykų eilę, o trumpinys *ir pan.* nurodo nebaigtą panašių į išvardytuosius dalykų eilę, todėl kablelis nereikalingas. Jei tokio skirtumo nenorima parodyti, kablelis rašomas kaip prieš pasikartojančius jungtukus, pvz.: *Aiškinama, kad tai suvaržo žmogaus laisvę, kad žmogų paverčia vergu ir t. t.(,) ir pan. Paskui juos gydyk už mokesčių mokėtojų lėšas ir t. t.(,) ir pan.*

Tačiau jei kartojamas tas pats trumpinys, kablelis visada rašomas kaip prieš pasikartojančius jungtukus, pvz.: *Mums neaiškinama, kas ten bus, kas vadovaus ir pan., ir pan. Gamino įvairiausių padažus, maišė skirtingiausias mišraines, kepė žuvį, paukštieną, raugė ypatingą girą ir t. t., ir t. t.*

4. Nereikia painioti pasikartojančių jungtukų su skirtingas sakinio dalis jungiančiais tais pačiais jungtukais, pvz.:

Vaisių reikia išskirstyti skiltelėmis arba supjaustyti plonais griežinėliais arba norimo dydžio gabaliukais. To būtų per maža, nors ir kaip stebėtumės ar džiaugtumės viena ar kita socialine apysakos linija. Kokia prasmė, jei visa praeis, kad ir kokie būtų mūsų norai ir pastangos?

Kaip vienuose pirmame pavyzdyje sujungti tariniai pirmuoju jungtuku ir būdo aplinkybės antruoju jungtuku, antrame pavyzdyje – tariniai ir pažyminiai, trečiajame pavartotas jungtukų samplaikos *ir* bei vienuosės sakinio dalis jungiantis *ir*.

Jei dėl to buvo sužalotas ar žuvo žmogus ar padaryta nukentėjusiajam turtinė žala, baudžiama laisvės atėmimu.

Pirmasis jungtukas jungia vienuosius tarinius, antrasis – vienuosius šalutinius dėmenis (prieš antrąjį nekartojamas prijungiamasis jungtukas *jei*).

5. Įterpinyje *ar šiaip ar taip* nėra vienuosių dalių ir jungtuko kartojimosi, todėl kablelis nerašomas, pvz.:

Skolą, ar šiaip ar taip, reikės atiduoti laiku.

Plg. savarankiškas sakinio dalis su pasikartojančiu jungtuku: *Ar šiaip, ar taip apsisprendamas aš nieko neprarasiu. Sumokėto avanso, ar šiaip, ar taip galvotum, susigrąžinti tikriausiai nepavyks.*

Jei iš konteksto galima suprasti išleistą sakinio dalį, su kuria sintaksiškai šie, pasikartojančius jungtukus turintys prievoksmiai gali būti siejami, kablelis gali būti rašomas, plg.: *Sumokėto avanso, ar šiaip(,) ar taip, susigrąžinti tikriausiai nepavyks.*

6. Šalutinis prijungiamojo sakinio dėmuo, prijungtas dalelyte *ar*, ir jame vienuosės sakinio dalis jungiantis *ar* nėra pasikartojantis ir kablelis nerašomas, jei antrasis jungtukas akivaizdžiai jungia kitas sakinio dalis (dar žr. 2.1-11), pvz.:

Nurodoma, ar pagaminta transporto priemonė skirta naudoti žvyro ar paprasto grunto keliuose.

Jei šalutinio dėmens ar klausiamojo sakinio dalelytė ir vienuosės sakinio dalis jungiantis jungtukas gali būti suprantami kaip pasikartojantys, prieš antrąjį jungtuką gali būti rašomas kablelis, pvz.:

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

Atsakomybė yra tokia pati nepriklausomai nuo to, ar šios prekės laikomos(,) ar parduodamos prekybos ar viešojo maitinimo sandėliuose. Seimas balsuoja, ar pripažinti netekusiu galios(,) ar palikti galioti ginčijamą įstatymą. Ar jaunystė šiuo atžvilgiu yra privalumas(,) ar trūkumas?

7. Vienarūšes sakinio dalis jungiantys jungtukai *ir, ar* arba dalelytės paskirtį turintys jungtukas *ir* nėra pasikartojantys su prieš juos einančiais sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenų atitinkamais jungtukais, todėl netaikoma pasikartojančių jungtukų skyrybos taisyklė ir kablelis nerašomas, pvz.:

Šalys susitarė dėl paliaubų, ir po derybų buvo sudaryta ir pasirašyta paliaubų sutartis. Kur nors sulos šuo ar trumpai mūktels karvė ar veršis – ir vėl ilgą laiką tylu. Darbų sodyboje buvo begalė, ir lenkė prie jų savo nugarą ir negalėdamas. Greitai idėjos išseko, ir visi ėmė skirstytis ir susitikti nesusitarę.

8. Pirmoji iš vienaarūšių sakinio dalių, sujungtų poriniais jungtukais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ... bet, jei(gu) ne ... tai, kaip ... taip (ir)*, nėra atskiriama nuo prieš jas einančių sakinio dalių, pvz.:

Du paskutiniai kaltinimai nors ir nevykusiai, bet aiškiai išreiškė kaltintojų nuostatas. Šalys užmezgė santykius, kuriuos nors ir atsargiai, bet tikrai galima pavadinti nuoširdžiais. Be abejonės, esama nors ir netiesioginio panašumo, bet paralelių. Tuo laikotarpiu šalys buvo praradusios nors ir ne visą, bet didžiąją dalį jėgos.

9. Poriniais jungtukais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ... bet, jei(gu) ne ... tai, kaip ... taip (ir)* sujungtų vienaarūšių sakinio dalių nereikia painioti su taip pat jungiamais šalutiniais dėmenimis. Prieš šalutinių dėmenų jungtukus kableliai yra rašomi arba, esant pasirenkamajai skyrybai, gali būti rašomi, pvz.:

Tada, nors ir reikės būti išmintingam, bet nuojauta gali puikiai pasitarnauti. Neretai, nors ir stengiasi žmogus atsakyti atvirai, bet jo atsakymas akivaizdžiai yra šiek tiek nenuoširdus. Pavasariais, kad ir būna šaltų naktų, bet storesnių medžių kamienų šaltis nebepaveikia. Po nelaimės, jei ne artimųjų pagalba, tai jai būtų be galo sunku susitvarkyti su užgriuvusiais rūpesčiais.

Saulė orą jau įšildė ir(,) jei ne šlapia žemė, tai sėjos darbai būtų seniai pradėti.

10. Poriniu jungtuku *ne tik ... bet ir* jungiamos vienaarūšės sakinio dalys gali būti pavartotos be priešinamojo jungtuko *bet* siekiant didesnio supriešinimo išpūdžio. Likęs vienas *ir* nereikia išvardijimo, vienaarūšės sakinio dalys atskiriamos kableliu, kai kada – brūkšniu, pvz.:

Dabar mainėsi nebe tik jų vanduo, ir dugnas. Nuo žolės deginimo tiek gaisrų kilo ne tik praėjusiais metais – ir šiais.

1.2. Aiškinamosios sakinio dalys

Aiškinamosios sakinio dalys yra vienavardės su tomis, kurias aiškina, ir perteikia tą pačią ar artimą reikšmę. Sakykime, kelios laiko aplinkybės nėra aiškinamosios, jei perteikia skirtingas laiko reikšmes, pvz.: *Vasarą tykais vakarais tuoj po saulės laidos pasigirdavo lakštingalų trelės*; laiko tarpas, periodiškumas ir laiko momentas. Aiškinamasis sakinio dalių santykis priklauso ne tiek sintaksinių ryšių, kiek komunikacijos, kalbėtojo intencijos sričiai. Jos parodo teksto autoriaus norą pakartoti pasakytą turinį, patikslinti jį, sugretinti su panašiais dalykais, kad adresatui būtų aiškiau, suprantamiau, todėl pasirenkama kitokia tos pačios sakinio dalies ar iš dalies tos pačios sakinio dalies raiška. Šiek tiek tolimesnis aiškinamosios sakinio dalies turinys yra išskirties ir įtraukties santykių atveju, plg.: *Be bijūnų, darželyje jokių kitų gėlių nebuvo; Daugiamėčių gėlių, įskaitant ir bijūnus, priežiūra yra daug paprastesnė*.

Aiškinamoji sakinio dalis paprastai eina po tos sakinio dalies, kurią aiškina. Kai kada būna atitrauktà nuo pastarosios ir turi ryškesnę aiškinimo bei pridūrimo intonaciją. Gali būti kelios aiškinamosios sakinio dalys, išskaidančios bendresnės reikšmės žodžio turinį. Jos tarpusavyje yra vienaarūšės ir paprastai vadinamos daugianarėmis aiškinamosiomis sakinio dalimis.

Aiškinamoji sakinio dalis, rečiau – ir daugianarė, gali turėti įvairių **įvadinių žodžių**, papildančių aiškinimo santykį įvairiomis reikšmėmis – išskyrimo (*išskyrus, be* ir pan.), įtraukimo (*įskaitant, neįskaitant* ir pan.), lyginimo bei papildymo (*kaip ir, lygiai kaip ir, panašiai kaip ir, kartu ir* ir pan.), pabrėžimo (*net, ypač, būtent* ir pan.), teksto autoriaus nuostatų parodymo (*greičiausia(i), veikiausiai, nebent* ir pan.) ir kitomis. Tradiciškai jie vadinami jungiamaisiais žodžiais, tačiau tokios paskirties, kaip vienaarūšių sakinio dalių jungiamieji žodžiai, jie neturi – tik suteikia aiškinimo santykiui papildomą atspalvį. Atitinkamą atspalvį ne vienas iš tų žodžių gali suteikti ir vienaarūšėms jungtukais nejungiamoms sakinio dalims, plg. *Seime šiais metais pavasario, ypač rudens sesijoje vyko itin karštos diskusijos*. Pavadinimas *įvadinis žodis* yra tikslesnis nei tradiciškai vartojamas *jungiamasis žodis*, tad šiame apraše vartojamas *įvadinio žodžio* pavadinimas.

Įvardiniai aiškinamųjų sakinio dalių žodžiai gali būti įvairūs ir sandaros, ir žodžių klasių atžvilgiu – savarankišką leksinę reikšmę turintys žodžiai (*įskaitant, išskyrus, atvirksčiai, priešingai, skirtingai* ir pan.) ar jų junginiai (*tai yra, kaip antai* ir pan.), savarankiškų žodžių ir jungtukų ar dalelių ar kitokios samplaikos (*kartu ir, panašiai kaip ir, kaip ir, kaip tik, bent jau* ir pan.), dalelytės (*net, bent, ypač* ir pan.), jungtukas *arba*.

Aiškinamosios sakinio dalys be įvardinių žodžių nėra tokios savarankiškos, kai kada galimos pasakyti vientisa intonacija, neparodant aiškinimo, nors turinio atžvilgiu galėtų būti aiškinimas, todėl jos skiriamos pasirenkamai – pagal intonaciją ar teksto autoriaus sumanymą.

Savarankiškesnis aiškinimas yra tų sakinio dalių, kurios turi įvardinius žodžius, o jų aiškinamasis pobūdis nemažai priklauso nuo įvardinio žodžio sukuriama santykio.

Su vienais įvardiniais žodžiais (*išskyrus, įskaitant, neįskaitant, be* ir kt.) aiškinamoji sakinio dalis visada reiškia savarankišką aiškinimą, yra išskiriama ir kitokios skyrybos galimybės nėra (plg. 1.2-1). Su kitais įvardiniais žodžiais (*kaip ir, lygiai kaip ir, panašiai kaip ir, net, nebent, greičiausia(i), veikiausiai* ir t. t., lyginamosiomis dalelytėmis *kaip, lyg, tartum, tarsi, it* ir pan.) vienavardė sakinio dalis turi ne tiek aiškinimo, kiek papildymo, sugretinimo santykį, artėjantį prie vienaarūšių sakinio dalių (plg. 1.2-3, 1.2-4). Panašią papildymo bei sukonkretinimo paskirtį turi aiškinamosios sakinio dalys su iliustravimo reikšmės įvardiniais žodžiais *pavyzdžiui, sa-kykim(e), tarkim(e)*, tačiau šiose taisyklėse jos priskirtos prie sutampančio turinio, todėl tik išskiriamų aiškinamųjų sakinio dalių (žr. toliau).

Įvardiniai žodžiai *arba, būtent, tai yra, vadinamasis* ir pan., kai kada ir lyginamosios dalelytės parodo gretinamų dalykų tapatumą ir turiniu prilygsta brūkšniu galimoms atskirti tapatumo santykio aiškinamosioms sakinio dalims be įvardinių žodžių. Apskritai tapatumo santykiai tarp vienavardžių sakinio dalių laikytini savitu aiškinamųjų santykių variantu. Tokiais santykiais nurodomas kitoks to paties dalyko pavadinimas, tolygūs turinio atžvilgiu dalykai, ir tai leidžia antrąją vienavardę sakinio dalį laikyti aiškinamąja. Tapatumo intonacija yra ryškesnė, kai antroji sakinio dalis neturi įvardinio žodžio, todėl pagal taisykles tai galima parodyti atskiriant brūkšniu. Tapatumo santykiai su įvardiniais žodžiais nėra tokie ryškūs intonaciškai, nes santykio reikšmę perteikia įvardinis žodis ir pakanka

kableliui būdingos intonacijos. VLKK nutarime (2019) (kartu ir šiame leidinyje) apsispręsta tokias sakinio dalis išskirti, kaip ir būdingiausias aiškinamąsias sakinio dalis, tačiau ir vartosena, ir specifiniai sintaksiniai požymiai leistų pateisinti jų atskyrimą, kad ir sutampantį su vienaarūšių sakinio dalių skyryba (plačiau žr. III, 8).

Kai kuriuose skyrybos aprašuose prie aiškinamųjų sakinio dalių priskiriamas ir **priedėlis**. Pagal priedėlio ir prieš jį einančio pažymimojo žodžio prasminius santykius yra priežasčių jį priskirti aiškinamosioms sakinio dalims – tarp jų susidaro aiškinamieji santykiai, nes priedėlis dubliuoja savo pažymimojo žodžio sintaksinę funkciją ir jo turinį, taigi galėtų būti ta pati aiškinamoji sakinio dalis. Tada turėtume aiškinamąjį papildinį, aiškinamąjį veiksnį ar kurią kitą daiktavardžiu išreikštą sakinio dalį. Tačiau sintaksėje yra sena tradicija skirti priedėlį ir kaip savarankišką sakinio dalį, nes pažymimojo žodžio sintaksinę funkciją jis dubliuoja ir eidamas prieš pažymimąjį žodį. Tai visai nebūdinga tipiškoms aiškinamosioms sakinio dalims. Kita vertus, priedėlis apibūdina, tik kiek kitokiu atžvilgiu, pažymimąjį žodį, kaip ir pažyminiai. Todėl sintaksės aprašuose priedėlis patenka į vieną sakinio dalių grupę su derinamaisiais ir nederinamaisiais pažyminiais. Kaip nevienavardė sakinio dalis, priedėlis, kad ir galintis turėti aiškinamąją paskirtį, neturėtų būti aptariamasis prie aiškinamųjų sakinio dalių, tačiau įvadinį (jungiamąjį) žodį turintys priedėliai mažai kuo skiriasi nuo aiškinamųjų sakinio dalių, ir šiek tiek pritaikius taisyklės formuluotę galima juos čia priskirti. Bet priedėlių be jungiamojo žodžio įtraukti į aiškinamųjų sakinio dalių taisyklės negalima, nes priedėlio ir jo pažymimojo žodžio negalima interpretuoti nei kaip vienaarūšių, nei kaip vientisa intonacija pasakomų ir neskiriamų turinio atžvilgiu nelygiaverčių samplaikų, tokių kaip *Kambaryje pasieniais buvo sustatytos kėdės*. Tad tokie priedėliai lieka priedėlių skyrimo taisyklėse, nors kalbama apie aiškinamąjį jų pobūdį. Apskritai priedėlio kaip sakinio dalies statusas bei ribos ir santykis su aiškinamosiomis sakinio dalimis yra gana problemiškas ir dar sprendžiamas.

Taisyklėse nustatant aiškinimo ir vienaarūšiškumo santykį, nuo kitų aiškinamųjų sakinio dalių atibojamos tos pačios reikšmės vietos ir laiko aplinkybės, taip pat yra ir su aiškinamuoju priedėliu. Tos pačios vietos, to paties laiko ar to paties dalyko pakartojimas kitu pavadinimu gali būti

tik aiškinimas, jei pasakomas su aiškinamąja intonacija. Kitos sakinio dalys, kaip labiau kalbėtojo sprendiniai, gali būti laikomos vienuarūšėmis ir atskiriamos, jei ryškesnis vardijimas, kad ir su papildymo intonacija; jomis perteikiamas turinys nėra taip aiškiai atsiribojantis, kaip tos pačios vietos, to paties laiko ar to paties daikto (plačiau, gramatine reikšme) pavadinimų.

Palyginamuoju būdu išreikštos sakinio dalys tik iš dalies panašios į kitas aiškinamąsias sakinio dalis su įvardiniais žodžiais, nors jos paprastai priskiriamos tai aiškinamųjų sakinio dalių grupei pagal raišką. Apskritai lyginimas rodo ne sintaksinį ryšį, ne santykį su kita sakinio dalimi, o sakinio dalies turinio pateikimo būdą (daugiau žr. prie lyginamųjų posakių skyrybos, 1.5). Daugelis sakinio dalių gali būti reiškiamos įprastai ir lyginamuoju būdu, pvz.: *Jis elgiasi vaikiškai* ir *Jis elgiasi kaip vaikas* (būdo aplinkybė); *Po varžybų kitą dieną jis buvo visas skaudus* ir *Po varžybų kitą dieną jis buvo lyg sudaužytas* (tarinio vardinė dalis); *Visi išėjo nusiminę* ir *Visi išėjo it musę kandę* (predikatinis (tarininis) pažymynys) ir panašiai. Paprastai aiškinamųjų sakinio dalių įvardiniai žodžiai parodo aiškinimo ar tikslinimo pobūdį tos sakinio dalies, kurią aiškina, atžvilgiu (išskirtį, tapatumą, tikslinimą ir pan.), o lyginamoji dalelytė parodo pačios aiškinamosios sakinio dalies turinio perteikimo būdą. Aiškinimo santykio pobūdžio lyginamosios dalelytės nenurodo, tik suteikia galimybę paaiškinti lyginant su kuo kitu, plg.: *Dusliai, lyg iš po žemių, kažkas sudundėjo*.

Kartu lyginamasis perteikimo būdas sintaksinius santykius padaro ne tokius aiškius, tarsi užgožtus lyginimo, nes lyginamojoje konstrukcijoje neretai būna kitos kalbos dalys, kitos formos, negu su ja susijusioje vienavardėje sakinio dalyje. Nesant ryškių aiškinimo ar išvardijimo santykių, atsiranda galimybė vienavardes sakinio dalis pasakyti vientisa intonacija ir neskirti, pvz.: *Stipriai lyg replėmis suėmiau sužeistą vietą*, ar išvis lyginamąją konstrukciją laikyti atskira, savarankiška sakinio dalimi ir taip pat neskirti, pvz.: *Eglė seniai nešiojosi davatkos vardą tarsi dar vieną kuprą; Stačiomis akmenų kaskadomis sakytum kokių titanų sukrautais laiptais vanduo sruvo žemyn upe* (plg. *Stačiomis akmenų kaskadomis vanduo sruvo žemyn upe sakytum kokių titanų sukrautais laiptais*). Todėl aiškinamosios sakinio dalys su lyginamosiomis dalelytėmis kaip įvardiniais žodžiais priskiriamos pasirenkamajai skyrybai.

Aiškinamosios sakinio dalys, be besikartojančių sintaksinių ryšių, parodo ir kalbėtojo (teksto autoriaus) intenciją – siekimą padaryti tekstą aiškesnį adresatui – ir tuo yra artimos įterpiniams. Vien tik teksto autoriaus nuostatą perteikiantys žodžiai ar frazės laikytini įterpiniais, plg. *Kitas individas, priešingai, suvokiamas kaip silpnesnė ir skurdesnė natūra*. O sakinio dalių sugretinimas (supriešinimas) su tais pačiais žodžiais kaip įvardiniais sietinas su aiškinamosiomis sakinio dalimis, plg. *Jų burnos organai, skirtingai nuo suaugusiųjų, pritaikyti graužti; Tiesiogiai pažinta arba, kaip sakoma, jaučiama tiesa, priešingai išprotavimams, sugrąžina į teisingą kelią*.

Taisyklėse su įvardiniais žodžiais nurodyta tam tikrų įvardinių žodžių semantika yra apytikrė, nurodanti bendrą tos grupės aiškinimo pobūdį bei leidžianti tai taisyklei priskirti ir nenurodytus įvardinius žodžius, galinčius sukurti paminėtos semantikos aiškinimo santykį.

| Prv. | 1.2-1

Aiškinamoji sakinio dalis su išskirtį (atskirtį) ar įtrauktį reiškiančiais įvardiniais žodžiais *be, išskyrus, įskaitant (ir), kitaip negu (nei), neišskiriant (ir), ne(į)skaitant; atvirksčiai negu (nei), priešingai negu (nei), skirtingai negu (nei), skirtingai nuo* išskiriama kableliais, pvz.:

Nebuvo jis ir sausuolis, kurio, be kalbos mokslo, daugiau niekas aplink nedomintų. Per karą, be kitų žmonių, tėvas priglaudė ir už save vyresnę seserį.

Sausesnieji metai, išskyrus 1996-uosius, buvo kiek šiltesni nei įprasta. Niekam kitam, išskyrus Seimo narius, šių atostogų nereikia. Jis laikosi nuošalyje, vengia bendrauti su kitais, išskyrus pačius artimiausius.

Svarstomas projekto straipsnis dėl išduotų leidimų įvežti alkoholinius gėrimus, įskaitant alų, panaikinimo. Kompensacijos suma, įskaitant palūkanas, išmokama neatidėliojant. Įmonėms teikiama teisinė pagalba civilinėse, įskaitant ir ūkines, bylose.

Atstovė atkreipė dėmesį, kad šiemet, kitaip nei pernai, viešbučiai prašo iš klientų didesnio užstato. Šiuolaikinė sąmonė, kitaip negu XIX amžiuje, pradeda domėtis siela. Teigiama, kad Lietuva, kitaip nei Slovėnija, kitais metais dar netaps euro zonos nare. Jis yra teorinės fizikos specialistas, todėl, kitaip negu etnologai, viską pateikia glausčiau. Manoma, kad laisve, kitaip nei įgimtais talentais, apdovanoti esame visi vienodai. Kitaip nei žemdirbiai, jie neįsikuria sėsliai ir nedirba žemės.

Aukštesniųjų instancijų teisėjai, neišskiriant šių teismų skyrių pirmininkų, yra pakantūs melui. Politikai, neišskiriant nė europarlamentarų, teigia, kad rinkėjai elgiasi neatsakingai. Specialistas įsitikinęs, jog Lietuvos, neišskiriant ir Kauno, institucijų dalyvavimas Europos fonduose nėra pakankamas.

Sugavimo norma neviršyta, jeigu laimikio svoris, neskaitant paskutinės žuvis svorio, mažesnis kaip 5 kg. Automobilis yra sukonstruotas vežti daugiau nei aštuonius keleivius, neskaitant vairuotojo, arba kroviniams transportuoti. Didžiausias vidutines pensijas, neįskaitant laikinųjų priemokų, gavo nedirbantys senatvės pensininkai.

Aš, atvirkščiai nei jūs, pamirštu viską, ką man pasakoja.

Žmogus, priešingai negu žvėris, komunikuoja su objektu. Atmestinas paprotys, kai, priešingai liturginių knygų nuostatams, per arba prieš Mišių apeigas aptariami bendruomenės reikalai. Priešingai negu pateiktame projekte, norima Fondą steigti kartu su valstybinėmis įmonėmis.

Jie, skirtingai negu ruoniai, minta kiautuotaisiais vėžiagyviais. Skirtingai nei kiti, jis rašė ironiškas eiles. Skirtingai negu humanitarinių, šių mokslų mokomosios priemonės kur kas brangesnės. Ši kalba, skirtingai nuo baltų kalbų, neturi gramatinės giminės kategorijos. Harmonija šiuo atveju, skirtingai nuo antikos harmonijos suvokimo, yra būtina sąlyga. Pirmasis, skirtingai nuo antrojo, mąno žinąs ne tik kaip juda Saulės sistemos planetos. Skirtingai nuo tiesioginių, portfelinės investicijos dažnai būna efektyvesnės.

Komentarai ir patarimai

1. Išskirties ar įtraukties aiškinamųjų sakinio dalių, išreikštų padalyvinėmis konstrukcijomis, nereikia painioti su padalyvinėmis aplinkybėmis. Pastarosios turi būti prijungtos prie tarinio ir su juo susijusios aplinkybine reikšme, plg. aiškinamąją sakinio dalį sakinyje *Politikai, neišskiriant nė europarlamentarų, teigia, kad rinkėjai elgiasi neatsakingai* ir padalyvinę aplinkybę sakinyje *Politikams neišskiriant nė vienos gyventojų grupės sukurti įstatymo nepavyko*. Tokios aiškinamosios sakinio dalys išskiriamos privalomai, o padalyvinės (kaip ir pusdalyvinės bei dalyvinės) aplinkybės – pasirenkamai.
2. Aiškinamoji sakinio dalis gali būti sudaryta iš išskirtį (atskirtį) reiškiančio žodžio *atvirkščiai, priešingai, skirtingai* ir lyginamojo šalutinio dėmens. Po kitokios reikšmės įvardinių žodžių (plg. *būtent, ypač, nebent, tai yra* ir kt., žr. 2.1-5) kablelis nerašomas, bet šios grupės įvardiniai žodžiai yra savarankiškesni ir kablelis prieš šalutinį sakinį gali būti rašomas. Kablelis rašomas ir šalutinio

dėmens, kartu ir aiškinamosios sakinio dalies pabaigoje, plg.: *Žmogus, priešingai(,) negu galėtų atrodyti, ir šiandien be atvangos trokšta dvasinių vertybių. Muitinės darbuotojai, priešingai(,) negu kad buvo spaudoje pasisakyta, muitų taikymo taisyklių nepažeidė. Tiekimas nepajudėjo iš vietos ir, priešingai(,) negu mes manėm, buvo pakeisti sprendimai.*

Kai šie žodžiai eina įprastomis būdo aplinkybėmis, prie jų jungiamas šalutinis palyginamasis sakinytis skiriamas pagal bendrąją šalutinių dėmenų skyrimo taisyklę, plg.: *Jam buvo malonu elgtis atvirkščiai, nei įsakyta, ir taip parodyti nepaklusnumą.*

3. Aiškinamųjų sakinio dalių su išskirtį (atskirtį) reiškiančiais įvardiniais žodžiais *atvirkščiai, priešingai, skirtingai* nereikia painioti su tokios raiškos aplinkybėmis, turinčiomis lyginamąsias konstrukcijas, plg.: *Vaikai dorą supranta skirtingai nei suaugusieji.* Tokios aplinkybės neskiriamos.

| Prv. | 1.2-2

1. Aiškinamoji sakinio dalis su **tapatumo** reikšmės įvardiniais žodžiais *arba, būtent, taigi* (tapatumo reikšme), *tai yra (t. y.), kaip antai* (kaip ta pačia reikšme), *vadinamasis (-oji)* ir pan. **ar dalinio sutapimo** įvardiniais žodžiais *iš jų, tarp jų*¹ ir pan. yra išskiriama kableliais, pvz.:

Patys iškiliausi profesionaliosios, arba klasikinės, kultūros kūrėjai yra savo tautų vaikai. Išorinės ar vidinės normos nesaistoma valia, arba savivalė, yra pagrindinė to priežastis. Šį būtinumą Tomas vadina prigimtinio polinkio, arba tikslo, būtinumu. Tai pirmiausia siejama su žmogaus elgsenos, arba elgimosi, forma. Krauta 3,718 mln. tonų, arba 10,1 proc. daugiau nei pernai, ir spalio mėnesį.

Tai negali būti priežastis po 8 mėnesių, būtent lapkričio mėnesį, neorganizuoti rinkimų į minimų įstaigų vadovus. Kitoje Naujojo Testamento vietoje, būtent Mato evangelijoje, pats Jėzus kalba apie tai. Tėra vienas, būtent dieviškasis, žmogaus galutinis pašaukimas.

Sprendimas visuomet priklauso nuo kūrybinio, taigi „iracionalaus“, faktoriaus. Vėlgi šioks toks paradoksas: Sąjūdžio, laisvės, taigi „visapusiško gėrio“, minėjime – protestas. Žiūri tik kaip į žaliavą ir medžiagą, taigi kaip į savo gyvybinių poreikių tenkinimo rezervuarą.

- 1 Aiškinamųjų sakinio dalių su įvardiniais žodžiais *iš jų, tarp jų* aiškinimo pobūdis yra panašus į sakinio dalių su įvardiniais žodžiais *kartu ir, taip pat ir* ir daugeliu kitų taisyklėje 1.2-3 išvardytų įvardinių žodžių. Štai taisyklei priskiriamos dėl išskirties santykio, darančio jas savarankiškesnės intonacijos ir išskiriamas.

Jos nenorima pripažinti tradicine, tai yra Lietuvoje tebegyvuojančia, religija. Yra paruošti ir patvirtinti vekselių diskonto, tai yra akreditavimo ir atsiskaitymo vekseliais, taisyklių projektai. Šis išlikimas – tai viena žmogaus amžinumo, t. y. tęstinumo laike, galimybių. Aš būsiu priverstas siūlyti dar vieną dieną, tai yra trečiadienį, posėdį rengti nuo pat ryto. Be to, per paramos laikotarpį, tai yra 2000–2006 metais, turi būti išlaikytas investicijų lygis. Tas pokalbis turėtų vykti „akis į akį“, tai yra be televizijos, be radijo, be laikraščio skaitytojų, ir būti labai atviras. Čia šalies pozicija rašte, tai yra dokumento projekte, yra patvirtinta. Gerbiamieji kolegos, registruosimės, tai yra užsirašysime, iš naujo.

Kitą draudimo rūšį, kaip antai draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, pasirenka kur kas dažniau. Paviršinius objektus, kaip antai žemės sklypus, galima perteikti kitokių piešiniu. Fleksinėms kalboms, kaip lietuvių, svarbu nustatyti terminų kalbos dalį ir kai kurias kitas gramatines kategorijas.

Ypač svarbiems svečiams bus įrengtas atskiras, vadinamasis VIP, kambarys. Aptarta Seinų ir Punsko su apylinkėmis, vadinamojo Suvalkų trikampio, problema. Buvo nemažai diskutuota su pirmojo Vilniaus modernaus daugiaaukščio pastato, vadinamojo pieštuko, autoriumi. Prekių kroviniuose paminimas pigus vilnonis audinys, vadinamasis sideras (šideris), bei įvairių rūšių prieskoniai.

Įmonėje 16 laivų, iš jų 14 refrižeratorių, yra pritaikyti gabenti krovinius. 27 tūkstančiai civilių, iš jų – 2 tūkstančiai vaikų, žuvo vien tik Grozne. 22 miestelio gyventojai, iš jų 8 vaikai, skundėsi silpnumu ir galvos svaigimu. Meno kūrinių proporcijas, tarp jų aukso pjūvį, aprašė dar Euklidas. Italijoje gyvenantiems šeimos nariams, tarp jų žmonai ir dukrai Soniai, buvo sugrąžintos rastos vertybės.

2. Aiškinamoji sakinio dalis su iliustracinės reikšmės įvardiniais žodžiais pavyzdžiui (pvz.), sakykim(e), tarkim(e) yra išskiriama, o po įvardinio žodžio gali būti rašomas kablelis kaip po įterpinio, jei norima pabrėžti įterpiamąjį jo pobūdį, pvz.:

Kitais, pavyzdžiui(.) gyventojų genocido ir represijų, kolaboravimo, klaušimais nuomonės sutampa. Lėšos techninės paramos priemonėms finansuoti, pavyzdžiui(.) parengiamosioms studijoms organizuoti, buvo panaudotos tinkamai. Užsienio šalyse, pavyzdžiui(.) Čekijoje, gana dažnai tokios bausmės nepilnamečiams netaikomos. Raštelį geriausia padėti ar pakabinti aiškiai matomoje vietoje, pavyzdžiui(.) ant šaldytuvo, ir eiti į kiemą pažaisti nepamiršus raktą. Siūlyta dujas nukreipti į vadinamąsias kylančias rinkas,

pavyzdžiui(,) Kiniją. Trečia susirinkimo dalis yra žvilgsnis į ateitį, pavyzdžiui(,) į kitą mėnesį. Šiandien, pavyzdžiui(,) mūsų rytinėje diskusijoje, buvo prikalbėta visokių nesąmonių. Dėl paties turto, pavyzdžiui(,) pastato, įsigijimo niekam klausimų nekilo. Gali išklaudyti didelę simfoniją, pvz.(,) Bruckerio Septintąją, ir išgyventi tą patį pakilumo jausmą. Dažnai tarptautiniuose žodžiuose, pvz.(,) briliantas, biliardas, neįterpiamas „j“ ir klaidingai tariama kaip su minkštumo ženklu. B. Dauguvietis buvo atviresnis, sakykim(,) jaukesnis, kiekvienam sutiktajam. Nuo liepos mėnesio „persinešiti“ žemę į norimą vietą, sakykim(,) draustinį, jau buvo galima. Valdančioji koalicija kai ką irgi neatsargiai padarė, sakykim(,) paskelbė prezidento pavardę iki pokalbio su Prezidentu, ir dėl to teisingai nusipelnė komentatorių priekaištų. Tiesa, kai kurie mūsų miestai, sakykim(,) Alytus, Klaipėda, Marijampolė, turi savas televizijas. Tai mieliau daro netiesioginiais būdais, tarkim(,) raštu. Ekstremalioomis sąlygomis, tarkim(,) karo metais, tokios nuotaikos plinta greitai.

Komentarai ir patarimai

1. Antraštesė to paties turinio nusakymas kitaip su įvadinio žodžiu *arba* laikytinas aiškinamuoju priedėliu ir išskiriamas, pvz.:

Laikrodė su gegute, arba V[v]iskas dėl šou. „Ir taip sueis“, arba K[k]uo serga lietuviška klientų patirčių valdymo kultūra? Senio liga, arba K[k]as išeina iš sudarkyto kirčiavimo. Imkit mane ir išrinkit, arba P[p]artijų rūpesčiai ir rinkimų linksmybės.

Tekstinė, arba pranešimo, funkcija. Sakinio turinio, arba reprezentacinė, funkcija. Pagrindiniai etapai, arba žingsniai.

Po įvadinio žodžio paprastai rašoma didžioji raidė, jei tai kitas galimas pavadinimas, ir tik mažoji raidė, jei priedėlis paaiškina kurį nors pavadinimo žodį (plg. antrosios pastraipos pavyzdžius).

2. Įvadiniai žodžiai iš *jų*, ypač *tarp jų*, papildyti daleytes paskirtį turinčiu *ir*, pagal reikšmę priartėja prie įvadinio žodžių *kartu ir, taip pat ir, kaip ir, pirmiausia, labiausiai ir pan.*, todėl gali būti taikoma 1.2-3 taisyklė, pvz.:

Dauguma naujųjų ES valstybių, tarp jų ir Lietuva(,) yra už liberalias reformas. Priešingai negu daugumoje pasaulio, tarp jų ir Europos(,) šalių, Lietuvoje kaip ir nėra tokios problemos. Dirvos ruošimo sėjai mašinos, iš jų ir sėklos guolio ruošimo kultivatorius(,) genda gana dažnai.

| Prv. | 1.2-3

Vienavardė sakinio dalis su **patikslinimą, papildymą, sugretinimą ar pabrėžimą ir pan.** reiškiančiais įvardiniais žodžiais *bent (jau), daugiausia(i), dažniausia(i), greičiausia(i), ypač, kaip ir, lygiai kaip (ir), panašiai kaip ir, kartu ir, labiausiai, net, paprastai, pirmiausia, veikiausiai, visų pirma* ir pan., taip pat ir su **teigimo ar neigimo išskirtį** reiškiančiais įvardiniais žodžiais *jei ne, kaip tik(tai), kaip (tik), (kaip) tik, kaip vien, nebent* išskiriama kableliais, jei norima parodyti aiškinimą ir pasakoma aiškinamąja intonacija, o atskiriama kableliu, jei norima išvardyti ir pasakoma viéntisa su tolesne sakinio dalimi intonacija, pvz.:

Įstatymą turi, bent jau turi turėti(,) visi Komiteto nariai. Šiandienos rezultatai neatitinka to, į ką mes, bent jau aš(,) dėjom viltis. Praėjusiais metais žemdirbiai, bent jau juridiniai asmenys(,) sumokėjo visą nustatytą žemės mokestį. Trūksta žmonių su „greitaeigiu“, bent inžineriniu(,) mąstymu.

Tačiau dalis jų, daugiausia audinių(,) žuvo. Skaičiau visuomenei, daugiausia švietimo ir kultūros darbuotojams(,) paskaitas. Straipsniuose aprašė senuosius baltų, daugiausia lietuvių(,) santykius su kaimynais. Medžiaga buvo kaupiama lėtai, daugiausia pačių iniciatorių pastangomis(,) ir išspausdinta tik po kelerių metų. Išnaikintuose kaimuose ir tuščiose sodybose, daugiausia palei Įsrutį, Gumbinę, Tilžę(,) kūrėsi kolonistai. Miesto gatvėse, daugiausia masinio susibūrimo vietoje(,) du šimtai pareigūnų dirbs ir naujametinę naktį. Tūkstančiai turistų, daugiausia vokiečiai, britai ir skandinavai(,) vargo oro uoste.

Tai trumpas sakinytis iš Šventojo Rašto, dažniausia iš Evangelijos(,) apie gyvenimo tikslą. Geležtė būna metalinė, dažniausia plieninė(,) ir užlenkiama. Piemenys kviesdavo žiemą, apie medį, dažniausia apie beržą(,) vesdami ožį. Būtų brangiau, dažniausia ir beprasmiška(,) tam samdyti užsieniečius.

Bus pasiūlyta vienoje iš Baltijos valstybių, greičiausia Lietuvoje(,) surengti neeilinę sesiją. Suomija, Švedija ir viena iš Baltijos valstybių, greičiausia Estija(,) bus šio forumo organizatorės. Labai retos spalvės, greičiausia pagamintas iš gyvūno odos(,) yra ir kitas pergamentas. Prie nosių buvo prisklijavę medžių, greičiausia tuopų(,) lapus. Tuomet stovėjo taip pat mediniai antžeminiai, greičiausia stulpinės konstrukcijos(,) pastatai.

Lietuvoje, ypač nedideliuose miesteliuose(,) buvo populiarus motobolas. Bendrinėje vartosenoje, ypač terminologų darbuose(,) gausėja naujų darnių. Tačiau šokoladą actekai, ypač kariai ir kilmingieji(,) vertino kur kas

labiau. Ir tabako dūmai, ir alkoholis, **ypač abu kartu**(,) ilgai veikdami organizmą apnuodija jį.

Bet jam, **kaip ir bet kuriam mokslininkui**(,) turbūt reikėjo savo darbų pripažinimo. Į kalbos ugdymo problemas, **kaip ir į viską**(,) jis gilinosi nuodugniai. Šiame miestelyje, **lygiai kaip ir visose paramą gavusiose vietovėse**(,) pirmiausia buvo nutiesti šaligatviai ir sutvarkyta pagrindinė aikštė. Salone, **panašiai kaip ir visame bute**(,) gėlės stovėjo, kur tik buvo laisvos vietos.

Europos mastu, **kartu ir Lietuvoje**(,) vis labiau stiprėjo liberaliosios nuostatos. Tuo metu Užsienio reikalų ministerija, **kartu ir Vyriausybė**(,) ignoravo Vatikano valstybės atsakymą. Taip gilėja tautos kultūros, **kartu ir pačios tautos**(,) savimonė.

Šviesių, **labiausiai geltonų**(,) atspalvių šios audėjos juostose buvo gerokai daugiau nei tamsiųjų. Per sekmadienines, **labiausiai progines**(,) mišias nedidelė kaimo bažnytelė prisirinkdavo pilna. Vienur kitur, **labiausiai šiaurinėse atšlaitėse**(,) bolavo sniego lopinėliai.

Antra vertus, normālios spaudimo, **net bauginimo**(,) priemonės dažnai nepaveikia musulmonų fanatikų. Vylėsi, kad susitarimo nepažeis jokiomis, **net nepalankiausiai susiklosčiusiomis**(,) aplinkybėmis. Niekur miške, **net ir tankmėje**(,) nebuvo justi vėsumos. Nors aplinka vargana, jis mus oriai, **net kiek išdidžiai**(,) pasitiko prie pat durų. Jis pakeitė viską, **net savo vardą**(,) ir neatšiktinai pasivadino Nikodemu. Jauni literatai, **net studentai**(,) „džiunglėse“ greit suranda savo vietą. Niekas, **net ir karo pabėgėliai**(,) nemirė iš bado. Deja, jis atbėgo per vėlai, kai jau niekas, **net dieviškoji kitara**(,) nebegalėjo prikelti Euridikės. Nusidėjęs žmogus galėdavo, **net ir privalėdavo**(,) ateiti į Šventyklą.

Nuo 7 val. iki 9 val. yra didžiausias automobilių srautas, apie 9 val. automobilių gatvėse ima mažėti, o popiet, **paprastai nuo 14 val.**(,) jų srautas vėl pradeda didėti. Prūsijoje statė mūrines, **paprastai raudonų plytų**(,) kalves.

Jaunimas, **pirmiausia studentai**(,) ieškodavo Maceinos raštų. Padidėjo elementoriaus iliustracijų, **pirmiausia spalvotos jų dalies**(,) autoriaus svarba. Yra kartojama klasikinei filosofijai, **pirmiausia jos spiritualistinei kryptčiai**(,) būdinga prielaida.

O karalius buvo išrinktas archajišku, **veikiausiai klajoklių tradicijas menančiu**(,) būdu. Istorinių tyrimų duomenimis, jau XIV a., **veikiausiai antrojoje pusėje**(,) vyko staigus miesto plėtimasis. Kaip tik todėl „protingesnieji“, **veikiausiai iš vyresnybės**(,) bandė sulaukyti karštakošius jaunuolius. Augo Neapolio (šiandien Nabluso) mieste Palestinoje, **veikiausiai pagonių šeimoje**.

Teritorinę valdžią ir jos institucijas, visų pirma savivaldos institucijas(,) turi reguliuoti kitas įstatymas.

Kas kitas, jei ne Tauro ženkle Mėnulis(,) įves tvarką namuose. Kas kitas, jei ne jie(,) galėtų geriausiai žinoti tokio gyvenimo pasekmes. Tačiau kur kitur, jei ne savo šeimoje(,) gali bandyti, mokytis ir nebijoti klysti.

Kito kelio, kaip tik keisti įstatymą(,) aš nematau. Informacija niekaip kitaip, kaip tik įstatymu(,) negali būti ribojama. Kitos galimybės sužinoti apie paramą, kaip tiktai pasikviesti asociacijos vadovą ir išsiaiškinti(,) neturime. Per posėdžius nieko kito, kaip aušinti burnas(,) mes nežinom. Niekuo daugiau pavaišinti negaliu, tik obuoliais.

Nieko kito, kaip vien paklust tai ilgesingai tylai(,) aš netrokštu. Tu nieko kito, kaip vien nuo kitų nusižiūrėtą, kauke pridengtą muziką(,) nebūtum sukūręs. Toks sakymas bus ne kas kita, kaip vien išraiškos iliuzija(,) ir negalės atskleisti esmės. Autorius tai vėl aiškina ne kitaip, kaip vien grynu pasyvumu, apsiribojimu.

Visi, kurie šiandien prašosi atleidžiami, nė vienas, nebent vyriausiasis teisėjas(,) negalėtų pateikti objektyvių priežasčių. Niekas, nebent bepročiai ir chuliganai (stigmatizuotos grupės)(,) nedirštų makaluoti galūnėmis ir leisti kokių nors trikdančių garsų. Per baigiamąjį žodį motyvuoti nebereikėtų, nebent atsakyti į iškilusius klausimus.

| Psr. | 1.2-4

Vienavardė sakinio dalis su lyginamosiomis dalelytėmis *kaip, lyg, sakytum, tarsi, tartum*, rečiau *it* išskiriama kableliais, jei kontekstas lemia aiškinamąją jos paskirtį ar norima parodyti aiškinimą ir pasakoma izoliuota, aiškinamąja intonacija; atskiriama kableliu, jei norima parodyti papildymą ar sugretinimą ir pasakoma išvardijamąja intonacija; neskiriama, jei pasakoma vientisa intonacija su kita vienavarde sakinio dalimi arba gali būti suprantama kaip savarankiška sakinio dalis, pvz.:

Graudžiai ir gražiai(,) kaip Kalėdų senelis(,) sėdėdavo senas žilabarzdis vyras. Į Stockhauseną Vokietijoje žiūrима ironiškai(,) kaip į viešpačiu besidedantį fanatiką.

Stipriai(,) lyg replėmis(,) suėmiau sužeistą vietą. Tada tie balti pūkeliai(,) lyg kokios švytinčios dulkelės(,) taip ir pabyra aplinkui. Pastatai buvo aukšti

ir statūs, šiaudiniais apvaliais stogais(,) lyg skrybėlėmis(,) karūnuoti. Plikos, be „vilnionių drabužių“(,) lyg susigėdusios(,) avys spietėsi krūvoje ir gailiai bliovė.

Stačiomis akmenų kaskadomis(,) sakytum kokių titanų sukrautais laiptais(,) vanduo sruvo žemyn upe. Tarsi alchemijoje iš daugelio keistų(,) sakytum nesuderinamų išorinių komponentų(,) sieloje staiga išskristalizuoja auksas!

Televizoriaus ekrane šmėsteli baltas(,) tarsi iš marmuro išskobtas(,) išrinktojo veidas. Bažnyčia beveik tuščia, išskyrus eilėmis(,) tarsi vienuoliai per apeigas(,) sustatytas naujutėlaites kėdes. Eglė seniai nešiojosi davatkos vardą(,) tarsi dar vieną kuprą.

Šeimininkas šviesiu(,) tartum nieko nematančiu(,) žvilgsniu slydo pašneko-vės veidu. Patyliukais(,) tartum pats sau(,) jis sako. Parduotuvės vien stiklo(,) tartum akvariumai. Išlinkimai visur aplipę kažkuo juodu(,) tartum pelėšiais.

Mašinos didžiuliu greičiu(,) it paklaikusios(,) užt, užt, užt pro šoną.

Komentarai ir patarimai

1. Yra svarbi vienavardžių sakinio dalių pozicija trečios, bendrosios sakinio dalies atžvilgiu. Antrajai vienavardei sakinio daliai einant prieš bendrąją sakinio dalį jų turinio sąsajos darosi stipresnės, todėl yra silpnesnė aiškinamoji jos paskirtis bei atitinkama intonacija, ir atskyrimas kableliu dažnesnis, pvz:

Todėl bene labiausiai rūpi suprasti žmogaus, kartu ir savo esmę. Europos Parlamentas tvirtina ES biudžetą, kartu ir Sanglaudos fondo lėšas kiekvienam finansiniam laikotarpiui atskirai. Prakaito lašeliai, kaip ir neišvengiamos traumos nuolat lydi baleto šokėjų kasdienybę. Įstatymas, bent visi pagrindiniai čia įrašyti straipsniai yra labai atidžiai išdiskutuoti.

2. Prie vienavardės sakinio dalies įvardinio žodžio intonaciškai priešietas atliepiamasis žodis ar keli žodžiai skiriami kartu su aiškinamąja (ar vienuarūše) sakinio dalimi, pvz.:

Naujaisiais amžiais Vakarų Europoje šeima, taip kaip ir darbas(,) yra pagrindinis asmens tapatybės atskaitos taškas. Jie žodyje, lygiai taip pat kaip ir žmogaus kūne(,) materialųjį pavidalą transformuoja.

3. Prie vienavardės sakinio dalies įvardinio žodžio intonaciškai priešietas sujungiamasis jungtukas o skiriamas kartu su aiškinamąja sakinio dalimi, pvz.:

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

Rytų Vokietijoje buvo ryškus inteligentijos, o kartu ir gydytojų(,) „nutekėjimas“ į Vakarus. Noriu pasakyti, kad šios dienos darbotvarkėje, o kartu ir savaitės darbotvarkėje(,) atsiranda problema dėl svarstymo nuoseklumo. Vidurinei mokyklai, o kartu ir Kultūros ir švietimo ministerijai(,) visai ne vis tiek, kaip pakryps reformos. Tikslai ir yra pagrindinė šio dokumento, o kartu ir apskritai narystės Europos Sąjungoje(,) prasmė Lietuvai.

4. Po įvardinio žodžio (išskyrus įterptiniais žodžiais galimų laikyti pavyzdžiui, *sakykim(e)*, *tarkim(e)*) kablelis nerašomas, pvz.:

Pasiekus klinikinio poveikio, dažniausiai po 3–4 gydymo dienų, galima tęsti gydymą ambulatoriškai. Jie nuėjo ten su penkiasdešimčia asmenų, veikiausiai taip pat indėnų tarnų.

5. Prieš pažymimąjį žodį einantys derinamieji, o ypač derinamasis ir nederinamasis pažyminiai, kai antrasis turi įvardinį žodį, rečiau būna susiję vienarūšškumo ar aiškinimo santykiais, plg.: *O karalius buvo išrinktas archajišku, veikiausiai klajoklių tradicijas menančiu(,) būdu; Šeiminkas šviesiu, tartum nieko nematančiu(,) žvilgsniu slydo pašnekovės veidu.* Atskirti ar išskirti galima tik esant tarp jų išvardijimo ar aiškinimo santykiams, paprastai su modalumą ar lyginimą reiškiančiais įvardiniais žodžiais. Kai tokių santykių nėra, jie neskiriami, plg.: *Esant vėjui rytui žvejoti plaukdavo didesne paprastai medine valtimi, mažos plastikinės tiko ramiam orui; Stiprūs dažniausiai vakarų vėjai įsivyravdavo jau lapkričio pradžioje.*

6. Antraštėse priedėlis su įvardiniu žodžiu *kaip* ir jo pažymimasis žodis yra skirtingos turinio apimties (panašiai kaip *gydytojas terapeutas*), jis nelaikytinas aiškinamuoju priedėliu ir kableliu neskiriamas, pvz.:

Mandagumas kaip reliatyvus kalbinis, socialinis ir kultūrinis reiškinys. Kalbos kultūra kaip savarankiška disciplina.

7. Sugretinimą reiškianti konstrukcija su *kaip* (*ir*), prijungta prie aplinkybe ar tariniu einančio žodžio *panašiai*, *panašus (-i)*, neskiriama, pvz.:

Priėmimo išlaidos gali būti apibrėžtos panašiai kaip ir administravimo. Šiuo požiūriu Europoje yra panašiai kaip ir Rytuose. Mūsų mąstysena veikia panašiai kaip kompiuteris. Tikėjimas parlamentu 1991 m. rugsėjį buvo panašus kaip ir Latvijoje.

8. Vienavardė sakinio dalis su įvardinio žodžio (*kaip*) tik vien antrąja dalimi, plg. *Niekuo daugiau negalėjo didžiuotis, tik darnia šeima*, yra panaši į vienarūšę (ir tik atskiriamą) sakinio dalį, plg. *Niekuo daugiau, tik darnia šeima jis tegalėjo didžiuotis.* Vienarūšė sakinio dalis su *tik* turi derėti neigimo / teigimo reikšme su tariniu. Aiškinamoji sakinio dalis šiuo atžvilgiu nedera su tariniu.

| Prv. | 1.2-5

Aiškinamoji sakinio dalis, atitrukta nuo tos, kurią aiškina, arba pavartota prieš ją, išskiriama kableliais, rečiau – brūkšniais, pvz.:

Taip pat žinoma, jog liutičių žyniai, lygiai kaip ir Tacito aprašomų germanų, lydėjo kariuomenę. Spygliuočių šakas, pavyzdžiui(,) eglių, buvo ketinta panaudoti pirmiausia. Čia netrūko emocijų, ypač dirigento gestuose. Kompanija Europoje ketina uždaryti iki 10 savo fabriku, daugiausia Šiaurės šalyse. Juose atpažįstami savasties simboliai, kaip ir „Vizijose“. Šios žinios pravertė dėstymo pradžioje ruošiant daugelį kursų, ypač iš pirmąkštės visuomenės istorijos ir etnografijos. Sustojęs negreit atgavau kvapą, gal po kokių penkiolikos minučių. Neilgai tetruko tasai gaivalo siutimas, tik keletą dienelių.

Vasaromis vėlai grįždavo iš darbų – jau sutemus. Nuolat man kildavo abejonių, kur reikia pasukti pervažiavus mišką – į kairę ar į dešinę. Buvo toks mano kūrybos periodas – dainų. Įvairaus ilgumo būdavo ragai – nuo pusės metro iki metro. Mane truputį kitas klausimas jaudina – būtent prestižo.

Kaip ir Mačernio kūryboje, čia kalbama apie kartų atsiskyrimą. Kaip ir ankstesniais metais, šiomet aktyviausi buvo zarasiškiai. Katalikų akcija, panašiai kaip ir kitose Vakarų šalyse, Lietuvoje iš esmės užėmė antimodernistinę poziciją. Lygiai kaip mūsų pažinimas ir vertybės, politika visados yra esamos sistemos dalis.

Du metrai aštuoni centimetrai – toks buvo tikrasis Veronikos ūgis. Beveik nemoteriškai kupinas ryžto ir rūstus – toks buvo tolimon nukreiptas jos žvilgsnis. Iš stuomens ir iš liemens – toks buvo naujasis pagalbininkas. Per nago juodumą – šitiek tereikėjo jam prisidėti, bet ir to nesugebėjo.

Komentarai ir patarimai

Brūkšniais dažniau skiriamos aiškinamosios sakinio dalys be įvadinių žodžių, ypač pavartotos prieš sakinio dalis, kurias aiškina, arba nukeltos į sakinio pabaigą.

| Psr. | 1.2-6

1. Sakinio dalis su aiškinimo santykį parodančiais įvardiniais žodžiais *bent*, *ypač*, *kaip ir* (*kaip* tokia pat reikšmė), *net* ir kt., pasakoma priduriamai, gali būti išskiriama, jei ir nėra tos sakinio dalies, su kuria ji galėtų būti gretinama, pvz.:

Finansinės veiklos ataskaitos(,) bent didžiųjų įmonių(,) turi būti apskritai skelbiamos viešai. Pasaulio gyventojų gausėjimas(,) bent kai kuriuose kraštuose(,) turi būti stabdomas. Kunigas turi tam tikrą prestižą tarp tikinčiųjų ir(,) bent kai kuriose vietovėse(,) pilietinės valdžios akyse.

O stipriam vėjui išjudinus vandenį(,) ypač sekliuose telkiniuose(,) karpiai ima ieškoti maisto. Vaikystėje ir jaunystėje ji labai gražiai piešė(,) ypač arklius.

Kaip ir Universitete(,) pasitikdamas jis visada pajuokaudavo, pasiteiraudavo, kaip sekasi. Daugelio domėjimąsi psichologija(,) kaip ir anksčiau(,) lemia būtent šios nematomos jėgos. Deja, ne savu mūsų žmonės(,) kaip ir „Aušros“ laikais(,) tebelaiiko Didžiosios Kunigaikštystės paveldą.

Vakare(,) kaip anomis dienomis(,) šimtai vasarotojų patenkinti maudėsi jūroje.

Visuomenė(,) net kuriančioji(,) pasaulį kartais supranta vulgarokai.

Lietuvius(,) greičiausiai dėl skaudžios istorijos eigos(,) yra linkęs sustoti, palūkuriuoti ir taip neišnaudoja pasitaikiusios progos.

| Psr. | 1.2-7

Vienavardė sakinio dalis *be* įvardinio žodžio, reiškianti vieną vietą ar laiką, išskiriama kableliais (rečiau brūkšniais), jei norima parodyti ar kontekstas lemia aiškinamąją jos paskirtį; pasakoma vientisa intonacija, ji neskiriama, pvz.:

Tuo metu, kai jis čia(,) Rygoje(,) buvo aspirantas, man teko rašyti katedros posėdžių protokolus. Valakampiuose(,) prie Neries(,) šalia iš turistinės bazės pasiskolintos palapinės(,) buvo surengta fotosesija. Dabar ieškočiau kokios nors kitokios išeities, bet tada(,) jaunystėje(,) apie tai nepagalvojome. Švenčiant Lietuvos kariuomenės dešimtmetį(,) 1929-aisiais(,) Sofija Čiurlionienė buvo apdovanota Vyčio kryžiaus trečiojo laipsnio ordinu.

Po pertraukos atgimęs, šiemet tradicinėje vietoje (–) jaukiame Laikrodžių muziejaus kiemelyje (–) birželio 24-ąją įvyko trečiasis tarptautinis kariliono festivalis. Kai kurie radiniai leidžia teigti, kad čia gyventa ir vėliau (–) bronzos amžiuje.

| Psr. polinkiai |

1. Vientisa intonacija dažniau yra pasakomos ir dėl to neskiriamos neišplėstos, einančios greta vienavardės sakinio dalys, pvz.:

Čia Londone niekas nekreipė dėmesio nei į rasę, nei į gymį ar apsirengimą, kol nekilo teroristinių išpuolių banga. Aukštai padangėje sukosi gandrų pulkas.

2. Esant išplėstoms vienavardėms sakinio dalims, ypač antrajai, paprastai aiškinimas darosi natūralus ir antroji (tolesnioji) dažniau išskiriama kaip aiškinamoji sakinio dalis, pvz.:

Prie Neries, šalia iš turistinės bazės pasiskolintos palapinės, buvo surengta fotosesija.

3. Dažniau suprantama kaip aiškinamoji ir išskiriama sakinio pabaigoje esanti vienavardė sakinio dalis, pvz.:

Albumas yra prisodrintas Afrikos garsų, ritmo ir atmosferos, mat buvo sukurtas būtent šiame žemynе, Pietų Afrikos Respublikoje.

4. Antroji vienavardė sakinio dalis dažniau suprantama kaip aiškinimas (izoliuotas ar tapatumo santykio), kai pirmoji yra abstrakčios reikšmės – prieveiksmis ar kitas aiškinimo reikalingas žodis, o vientisas laiko ar vietos nusakymas negalimas dėl reikšmių santykio, plg.:

Visa tai vyko birželį, o paskui, spalį, mes vėl buvom pas juos mėnesį laiko arba Visa tai vyko birželį, o paskui – spalį mes vėl buvom pas juos mėnesį laiko; Tada, 1968-aisiais, niekas net nesvajėjo apie pasikeitimus arba Tada – 1968-aisiais niekas net nesvajėjo apie pasikeitimus.

Komentarai ir patarimai

Skirtingas laiko ar vietos reikšmės turinčios aplinkybės nelaikomos aiškinamosiomis ir nėra skiriamos, pvz.:

Ilga savaitė, pirmadienį prasidėjusi jaunųjų talentų konkursu, baigėsi tik trečią valandą jau sekmadienio rytą. Du kartus per mėnesį savaitgaliais po pusę dienos praleisdavome vaikštinėdami pajūriu. Iš plakato į džiazuojančią Klaipėdą žvelgė legendinis Luisas Armstrongas. Nuo pat sodybos per Nemuno lankas iki piliakalnio vedė gana tvarkingas ir sausas lauko keliukas.

| Prv. | 1.2-8

Vienavardė sakinio dalis be įvardinio žodžio, nereiškianti tos pačios vietos ar to paties laiko, išskiriama kableliais, jeigu suprantama kaip aiškinimas, arba atskiriama, jeigu suprantama kaip vienaarūšė ir pasakoma išvardijamąja intonacija, pvz.:

Ir pajutome, kad čia pat antrieji, baigiamieji(,) metai. Vienas, tradiciškiausias(,) tokios dedikacijos variantas būtų nuo parodos salių sienų žvelgiantys portretai. Visi esame iš vieno, panašios gamtos ir gyvūnijos pasaulio(,) regiono. Kol neatsivėrė kita, sąžinės(,) akis, jis jaučiasi visiškai aklas. Ramiai, be stipresnių emocijų(,) diskutuoti pavyko tik iki pusės posėdžio.

| Prv. | 1.2-9

Aiškinamoji sakinio dalis be įvardinio žodžio gali būti ne išskiriama, o atskiriama brūkšniu nuo tos, kurią aiškina, norint pabrėžti tapatumą, pvz.:

Per parą – 24 valandas (–) naftotiekio avarijos padarinių likviduoti nepavyks. Poste budėti – tikrinti įeinančiuosius (–) tekdavo kas trečią parą. Visi vaikai buvo panašūs į tėvą – balti. Uostamiesčio publikai pristatyti 11 lietuvių ir užsienio spektaklių bei du teatralizuoti – atidarymo ir uždarymo (–) koncertai. Turime padirbėti ir mes – Turizmo informacijos centras (–) šioje perspektyvioje veiklos srityje. Žiūrovai, įpratę scenoje matyti mylimus solistus, atliekančius rimtus operinius vaidmenis, šį kartą pažino juos kitokiame – komiškame (–) amplua. Aš esu pasaulio pilietė, priklausau vienai – žmonių (–) rasei.

Socialiniame tinkle parduvinėjamos ne tik prekės – nuo rankinių iki ginklų, bet ir įvairaus pobūdžio paslaugos.

Komentarai ir patarimai

Skirtingos aplinkybės nelaikomos nei aiškinamosiomis, nei vienaarūšėmis ir neskiriamos, pvz.:

Dėl didelio darbo krūvio pagrindinėje darbovietėje vakarais rengiamuose seminaruose skaityti paskaitas būdavo gana sunku. Brolis vakarais prie žibalinės lempos iki išnaktų skaitydavo lietuvių literatūros klasikos kūrinius. Šis

žodynas buvo išspausdintas Vilniaus jėzuitų spaustuvėje prieš 1620 metus. Kas keleri metai po truputį tikslinami atrankos kriterijai. Specialiai sukurtoje paskyroje visą parą Lietuvos laiku buvo galima pasigalynėti su LKD parengtais klausimais.

| Prv. | 1.2-10

Kelios aiškinamosios sakinio dalys, neturinčios įvardinio žodžio ir einančios **po apibendrinamojo žodžio**, yra išskiriamos dvitaškiu ir kableliu (ar brūkšniu) arba brūkšniais, pvz.:

Kamiau jį vadino visaip: absurdo žmogumi, laisvuoju šauliu, laisvės liudytoju, laimingu Sizifu, ir bandė parodyti tikrąjį jo veidą. Švietimo įstaigoms: darželiams, mokykloms, centrams, lėšos nebus mažinamos. Dėkite sėlenas visur: į kotletus, maltinukus, balandėlius ir bet kurią tešlą – ir nenusivilsite. Langinės kregždės lizdus susisuka pastato išorėse: langų nišose, palei stogo kraigus. Mokykloje mėgau daug ką: matematiką, fiziką, chemiją, biologiją, istoriją, geografiją, literatūrą. Per paskaitas Profesorius išlikdavo toks pat – labai reiklus, dalykiškas, profesionalus ir niekad nepraleidžiantis progos pašmaikštauti. Tai bandymas ne perprasti, bet pažinti tenykščių žmonių gyvenimo išskirtinumą: išgirsti jų kalbą, pamatyti jų raštą, užuosti nematytos augmenijos kvapus ar pajusti neįprasto patiekalo skonį. Mamytė mokėjo gražių lietuviškų dainų, dažnai jų padainuodavo arba niūniuodavo darbus dirbdama: šeimininkaudama, verpdama ar megztinį megzdama.

Šeimos nariai – tėveliai, seneliai, proseneliai ir visa giminė – gali padėti vaikams tapti skaitymo programos nugalėtojais. Atskirti nuo įprastinio konteksto daiktai – virvelė, skudurinė lėlė, nebereikalinga pirštinė, sudžiūvęs lapas – tampa praeityje likusių prasmių nešėjais. Skatina atsinaujinančių energijos išteklių – saulės, vėjo, geoterminės energijos ir kitų, išskyrus biokurą(.)² – naudojimą visuomeninės ir gyvenamosios paskirties pastatuose. Šiuose tekstuose pasitaiko, kad simboliniai pavadinimai niekaip – nei kabutėmis, nei šriftu – neišskiriami. Iš karto pamėgti pajūrio ir pamaro motyvai – valtys, laivai, žuvėdros, miškėliai, vandenių plotai ir dangaus erdvė – tapo svarbiausiomis kūrybos temomis. Patiko aktorių gebėjimas tapti bet kuo – virėju, profesoriumi ar karžygiu.

2 Kablelio čia gali nebūti dėl ženklų sandūros ypatybių (žr. įvadą, taip pat 1.2-10. Komentarai ir patarimai: 3).

Komentarai ir patarimai

1. Į apibendrinamąjį žodį ir jį aiškinančias vienaarūšes sakinio dalis yra panašūs pažymimasis žodis ir po jo einantys vienaarūšiai derinamieji pažyminiai (ar derinamieji su nederinamaisiais), nes pažyminiai visada apibūdina pažymimąjį žodį, bet apibendrinamasis žodis ir jį aiškinančios vienaarūšės yra tos pačios sakinio dalys, o pažymimasis žodis ir pažyminiai – skirtingos, jos skiriamos pagal pažyminių skyrimo taisykles – kableliais ar, retai, brūkšniais, pgl.:

Į pakeles, išvažinėtas, duobėtas, dažnai pažliugusias, turėdavo sukti net dviratinkinai. Susipažinau su labai išmintingu kaimynu, paprastu, geros širdies, mylinčiu žmones ir linkusiu jiems padėti.

2. Pažymimojo žodžio turinį perteikiantys vienaarūšiai nederinamieji pažyminiai nelaikytini vienaarūšėmis aiškinamosiomis sakinio dalimis ir dvitaškiu neskiunami, pvz.:

Į sąvokas „darbštumas“, „pareigingumas“, „kruopštumas“, „santykių aiškumas“ ir „padorumas“ jis žiūrėjo ne kaip į tik žodžius, o kaip į gyvenimo principą.

3. Brūkšniais išskiriamų aiškinamųjų vienaarūšių sakinio dalių pabaigoje, esant gale kableliais skiriamai sakinio daliai, kablelio geriau nerašyti – vieni brūkšniai aiškiau parodo išskiriamas aiškinamąsias sakinio dalis, pgl.:

Visi – tiek meno profesionalai, tiek jaunieji menininkai, žengiantys pirmuosius žingsnius galerijų koridoriais(,) – šventėje galėjo dalyvauti ir pristatyti savo darbus.

| Psr. | 1.2-11

Tarp apibendrinamojo žodžio ir jį aiškinančių sakinio dalių įterpus įvardinį žodį, po pastarojo gali būti rašomas dvitaškis (retai – brūkšnys), jei norima paryškinti išvardijimą, pvz.:

Pagrindinės finansinių rodiklių kategorijos, tai yra(;) pelningumo rodikliai, likvidumo rodikliai, ilgalaikio mokumo rodikliai ir veiklos efektyvumo rodikliai, yra naudingos įvertinant įmonės veiklą ir finansinę padėtį. Bendros ekonominės suirutės fone dėl visiškai suprantamų ir objektyvių priežasčių, būtent(;) silpnų materialinių resursų, menkų finansinių galimybių, specialistų reformoms įgyvendinti stokos bei dėl labai didelių reformų apimčių, oficialių pareigūnų kalbose bei valstybės laikraščio publikacijose dažnai matoma tendencija objektyvių priežasčių analizę pakeisti vidaus prieš-paieškomis. Direktorius ir jo pavaduotojai gali kai kurias iš čia išvardytų teisiu

deleguoti skyrių vedėjams, o būtent(:) 1) tikrinti, ar skyriuje gauta medžiaga ekspertizei daryti atitinka įstatymų ir šių nuostatų reikalavimus; 2) skirti konkretų ekspertą; 3) prirėikus nustatyti ekspertizės darymo terminą; 4) susipažinti su ekspertų daromų tyrimų eiga ir rezultatais; 5) teikti ekspertams metodinę pagalbą.

Laikotarpiai skirstomi į periodus (amžius), kaip antai (-) akmens, bronzos, geležies amžius.

| Psr. polinkiai |

1. Dvitaškis dažniau rašomas, kai yra keletas ir labiau išplėstų vienaarūšių sakinio dalių, ypač kai vardijamosios vienaarūšės sakinio dalys yra numeruojamos ar kitaip panašiai žymimos, pvz.:

Sąvoka „investicijos“ reiškia bet kokią turtą, o būtent: a) kilnojamą ir nekilnojamą turtą, taip pat kitas teises kaip servitutus, hipotekas, turto sulai-kymus, užstatus; b) akcijas, dalininko teises ar kitokį dalyvavimą kompa-nijose; c) pinigines pretenzijas ar pretenzijas į bet kokią ekonominę vertę turinčią veiklą; d) autorių teises, pramoninės nuosavybės teises ir kt. Pasi-keitimus apibūdina kaitos kategorijos, kaip antai: a) trumpalaikiai svyravi-mai; b) ribotas pokytis; c) visuotinis pokytis; d) transformacija.

2. Iliustracinio santykio aiškinamosiose sakinio dalyse, paprastai su įvadi-niu žodžiu *pavyzdžiui* (ar jo santrumpa *pvz.*) dvitaškis gali būti rašomas ir nesant vienaarūšių sakinio dalių, ypač kai iliustracinis aiškinimas yra išreikš-tas ilgesniu, taigi ir savarankiškesnės intonacijos kalbos vienetu, pvz.:

Kai kada frazės pompastiškumas nelabai deri su bendra teksto ar sakinio sti-listika, pavyzdžiui: Ne kiekvienas gali suprasti, savo vidumi pajusti gyvenimo didingumą ir neišsemiamą jo grožį bei turtingumą.

| Prv. | 1.2-12

Po vienaarūšių sakinio dalių prieš apibendrinamąjį žodį (*visi, viskas, visa (tai), visada, visur* ir pan.) rašomas brūkšnys, pvz.:

Tikėjimo tiesos ir postulatai, katalikų ir protestantų požiūriai, švietėjiška Bažnyčios misija – visi jam atrodė svarbūs, fundamentalūs pasaulėjautos ir

pasaulėžiūros dalykai. Turtingi ir vargšai, graikai ir barbarai, piliečiai ir užsieniečiai, laisvi žmonės ir vergai, kilmingieji ir prasčiokai – visi jie lygūs, nes visi vienodai nereikšmingi. Nesėkmės, nusivylimai ir mažyčiai džiaugsmiai – viskas išdėstyta chronologiškai tiksliai ir nepriekaištingai. Ant monetų, pašto ženklų, knygų viršelių, vėliavų, plakatų, cigarečių pakelių – visur tave persekioja tos akys. Veide atsispindi ir pyktis, ir liūdesys, ir džiaugsmas – viskas. Mirtis, liga – viskas buvo prakeikimas, palaiminimas buvo kiti dalykai. Berniukas, jaunuolis, vyras, net senis – visada Tolstojus atrodo kaip vienas iš daugelio. Jiems tiko ir sulaužyta rašomoji mašinėlė, ir radijas, laikrodžiai – žodžiu, viskas, kas galėtų tenkinti materialines „tikrintojų“ užgaidas. Dėdė, motina, brolis, sesutė – žodžiu, visi padėjo įgyvendinti mano keistą sumanymą.

Komentarai ir patarimai

1. Kai vienaarūšės sakinio dalys, einančios prieš apibendrinamąjį žodį, baigiasi išskiriama sakinio dalimi, kablelis nėra būtinas, joms baigiantis šalutiniu dėmeniu, kablelį geriau rašyti – sakinio struktūra yra aiškesnė ir jis lengviau suprantamas, pvz.:

Koks nors poezijos posmas ar prozos keli sakiniai, ar Donelaičio mintis, pasakyta apie žmogaus ir gamtos ryšį(,) – visi jie kuria tam tikrą vaizdą. Veiksmo muzika ir instrumentiniai spektakliai, televizija ir kompiuteriai, naujos iliuzinės realybės kūrimas, kur muzika vaidina didelį vaidmenį(,) – visa tai tik dalis naujosios muzikos egzistencijos būdų.

2. Apibendrinamasis žodis, paprastai einantis tuoj po vienaarūšių sakinio dalių, gali būti atitrauktas nuo jų. Dėl to aiškinamieji santykiai nesikeičia – skiriama taip pat brūkšniu, pvz.:

Rūstus, skulptūriškas, rupus, grafiškas, lengvas – metalas šioje parodoje gali būti visoks.

1.3. Pažyminiai

Pažyminių grupei priskiriami pirmiausia derinamieji ir nederinamieji pažyminiai. **Derinamieji pažyminiai** yra reiškiami būdvardiškais kalbos dalimis – būdvardžiais, derinamaisiais skaitvardžiais, būdvardiškaisiais įvardžiais, dalyviais. Kitos kalbos dalys, sakinyje apibūdinančios daiktavardžiu išreikštą sakinio dalį, eina nederinamaisiais pažyminiais.

Nederinamieji pažyminiai pasižymi raiškos įvairove. Jais eina ne tik dažniausiai nurodomi daiktavardžio kilmininkai, bet ir prielinksninės konstrukcijos, bendratys, net padalyvinės žodžių grupės. Pažyminių grupei priskiriamas ir **priedėlis**, to paties linksnio daiktavardžiu ar jo atitikmeniu reiškiamas sakinio dalis, apibūdinanti pažymimąjį žodį.

Dalyviais išreikšti pažyminiai yra panašūs į dalyvines aplinkybes, plg. pažyminį sakinyje *Nuo senumo sužmegusį baravyką beliko tik paspirti koja ir toliau eiti tuščiu krepšiu* ir aplinkybę sakinyje *Iėjęs į kambarį tėvas tyломis atsisėdo už stalo*. Aplinkybė turi prasminį ryšį su tariniu ir neturi vientisos intonacijos su daiktavardiška sakinio dalimi, šalia kurios ji pavartota.

Jei derinamasis arba nederinamasis pažyminys ar priedėlis kartu nurodo ir veiksmo vykimo aplinkybę, paprastai jo priežastį, jis įgauna **papildomą, antrinę aplinkybės reikšmę**, atribojamas intonaciškai nuo pažymimojo žodžio ir skiriamas kitaip nei įprasti pažyminiai ar priedėliai, plg. *Akiniuotas, susimetęs į nedidelę kuprelę, jis atrodė kaip tikra kanceliarinė pelytė*. Kai tokie pažyminiai ar priedėliai pažymi įvardžiu išreikštą sakinio dalį, turime formalų požymį, iš kurio jie atpažįstami, nes su pažymimuoju žodžiu, išreikštu įvardžiu, įprasti pažyminiai nevertojami. Prie daiktavardžio prijungti pažyminiai, turintys papildomą aplinkybės reikšmę, atpažįstami tik iš atribojamosios intonacijos – nėra vientisos su pažymimuoju žodžiu intonacijos, būdingos įprastiems pažyminiams ar priedėliams. Iš esmės vienodos reikšmės pažyminiai su antrine aplinkybės reikšme ankstesniame VLKK nutarime (2006) buvo priskirti privalomajai ir pasirenkamajai skyrybai pagal raiškos skirtumus ir atpažinimo galimybę.

Keblumą dėl jų skyrybos kelia tai, kad tokius pažyminius ar priedėlius galima interpretuoti ir kaip aplinkybes, reiškiančias kartu ir požymį kaip tos aplinkybinės reikšmės pagrindą, priežastį. Juolab kad daugelį tokių pažyminių-aplinkybių yra būdinga reikšti dalyvinėmis žodžių grupėmis, ypač neveikiamaisiais dalyviais. Kitokios raiškos pažyminiams bei priedėliams galima pridėti *būdamas (toks)* ir paversti pusdalyvine žodžių grupe, plg.: *Aukštas, plačiaapetis, drąsių akių, jis kėlė baimę ne tik aplink besišlaistantiems vaikėzams, bet ir čia besibūriuojantiems taurelės mėgėjams; Su žaismingu apgamu ant nosies, pilnoko stoto, kiek kreivomis trumpomis kojomis(.) siuvėjas visiems atrodė geraširdis seniokas, ir niekas*

nepastebėdavo jo įtarus, gal net klastingo žvilgsnio; Kaip karininkas(,) Vytautas negalėjo toleruoti tokių tarp kuopos karių besiklostančių santykių (skyryba – pagal anksčiau galiojusias taisykles).

Sakinių sandaroje tokių pagrindinio žodžio išleidimo atvejų būna, ir likusioji sakinio dalis išlaiko tą pačią sintaksinę paskirtį, kaip ir su išleistuoju žodžiu, pvz.: *Namas ant ežero kranto buvo ne vieno iš jų svajonė* (plg. *Namas, esantis (stovintis) ant ežero kranto, buvo ne vieno iš jų svajonė*; tik pasikeičia pažyminio rūšis iš derinamojo į nederinamąjį).

Laikant aplinkybėmis, kad ir su požymio nurodymo reikšme, skiriama pagal dalyvinių, pusdalyvinių ir padalyvinių aplinkybių pasirenkamosios skyrybos taisyklę nepaisant pažymimojo žodžio (požymio turėtojo) raiškos – įvardžio ar daiktavardžio.

Savitą rūšį sudaro ir šiek tiek panašūs į anksčiau aptartus pažyminius su antrine aplinkybės reikšme yra predikatiniai pažyminiai, dar vadinami tarininiais pažyminiais. Įprasta jų vieta yra po tarinio ir to žodžio, kurio požymį nurodo. Savita ir jų semantika – jie nurodo laikiną požymį veiksmo vykimo metu, pvz.: *Bendruomenės atstovas kalbėjo pirmas; Po darbų visi grįžo pavargę, bet geros nuotaikos; Grįžę po kelionės sakurą radome jau pražydušią*. Tokie pažyminiai turi ryšį su tariniu, nežymų būdo reikšmės atspalvį, bet nereiškia priežasties ar sąlygos, kaip būna su antrinę aplinkybės reikšmę turinčiais pažyminiais, todėl pavartoti įprastoje vietoje jie nėra skiriami. Perkelti prieš pažymimąjį žodį ir tarinį – į neįprastą jiems vietą, jie supanašėja su antrinę aplinkybės reikšmę turinčiais pažyminiais ir gali būti skiriami kaip pastarieji, pvz.: *Prislėgtas, pasiligojęs, apimtas mirties baimės(,) jis jau nebegalėjo atsitiesti; Be marškinėlių, trumpomis kelnaitėmis(,) vaikai lakstė po pievas visą savaitę*.

Kaip ir kiti pažyminiai, predikatiniai gali būti neišplėsti ir išplėsti, derinamieji ir nederinamieji.

Priklausomų reikšminių žodžių turintys pažyminiai yra išplėstiniai, jų neturintys – vientisiniai, neišplėsti. Nuo sandaros gali priklausyti jų skyryba.

Derinamųjų pažyminių ir aiškinamosios paskirties neturinčių priedėlių įprastinė vieta yra prieš pažymimąjį žodį. Skyrimas dažniausiai yra susijęs su jų vartojimu nebūdingoje vietoje. Neišplėsti derinamieji pažyminiai gali būti nukelti po pažymimojo žodžio, bet pasakomi vientisa su

pažymimuoju žodžiu intonacija. Tokie pažyminiai vadinami **inversiniais pažyminiais**. Daiktavardžio kilmininku išreikštų nederinamųjų pažyminių įprastinė vieta yra prieš pažymimąjį žodį, o kitų nederinamųjų – po pažymimojo žodžio.

| Prv. | 1.3-1

Išplėstinis derinamasis pažyminys po pažymimojo žodžio išskiriamas kab-
leliais, retai – brūkšniais, pvz.:

*Gyventojų pasirašytą raštą, raginantį nedelsiant ieškoti situacijos spren-
dimo variantų, planuojama perduoti valdžios atstovams. Kas, jei ir jį, dar
trykštantį jėga ir kupiną gyvasties, užgrius nelaimės? Šviesos tiek tebuvo,
kiek jos, balzganos tarsi pienas, prasiskverbavo pro plyšį tarp užuolaidų.
Laivai, žvejojantys gaubiamaisiais tinklais, gali turėti du geltonus žibintus,
išdėstytus vertikalia linija. Saugumo priemonės padės išvengti sužeidimų,
tokių kaip galvos traumos, kaulų lūžiai, nubrozdinimai ir kt. Humoro kū-
rėjai galėtų pasisemti turtų, sukauptų kad ir mūsų akademiniam žodyne,
ten daugybė medžiagos, ir visai ne vulgarios. Mums, tada jauniems, norėjosi
išlikti moderniems.*

*Duonos namuose niekada netrūko – neapsakomai gardžios, kepamos iš ru-
pių ruginių miltų. Galvūgalyje paveikslėlis su perverta Jėzaus širdimi – toks
nedidelis, išblukusių spalvų.*

Komentarai ir patarimai

1. Prieš daiktavardžiu išreikštą pažymimąjį žodį einantis derinamasis ar kilmi-
ninku reiškiamas nederinamasis pažyminys nėra skiriamas, jei neturi antrinės
aplinkybinės reikšmės (plg. 1.3-4), pvz.:

*Tarptautinei šokio diena skirti renginiai kasmet susilaukia vis gausesnės au-
ditorijos. Spektaklio Don Kichotas visai nepanašus į tą aukštą, liesą, juokingai
išsipusčiusį aristokratą. Užburiančio gamtos grožio, gaivaus kalnų oro įkvėp-
tas ir nuolatinis organizatorių dėmesiu apgaubtas klaidėdiečių orkestras iš-
rankiuosius festivalio organizatorius ir aplodismentų negailinčius klausytojus
nustebino profesionalumu ir stilistiniu universalumu.*

*Kai kalbama apie šių laikų visiems gerai žinomą asmenį, kyla ir atsakomybės, ir
gebėjimo išgryninti bei rasti adekvačius sprendinius klausimas.*

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

2. Brūkšniu dažniau skiriamas pažyminy, atitrauktas nuo pažymimojo žodžio, ypač nukeltas į sakinio galą, plg.:

Papuošalų jai visada norėjosi – kuo brangesnių, kuo neįprastesnių, niekieno nenešiojamų.

3. Po pažymimojo žodžio einantis neišplėstas derinamasis pažyminy paprastai yra pasakomas vientisa su pažymimuoju žodžiu intonacija ir neskiriamas, pvz.:

*Pasauli **platusis**, tu atsiveri man daugybe neregėtų veidų! Ji turėjo širdį **jautrią** ir galvą **karštą**, o į patį gyvenimą gal linksmiau kaip jos Petras žiūrėjo. Viešnia nelauktoji ateina nepastebint, ypač nesirūpinant savo sveikata.*

Toks inversinis pažyminy būdingas ekspresyviai, dažniausiai poetinei kalbai.

Retai vientisą intonaciją gali turėti, t. y. inversiškai būti pavartoti, ir keli neišplėsti pažyminiai; jų prasmė tekstui tada būna svarbesnė nei pažymimųjų žodžių, jie pabrėžiami intonaciškai, pvz.:

Žinojo, kad šioj ašarų pakalnėj yra žmonių turtingų ir gražių, laisvų ir laimingų. Buvo tai dienos karštos, neramios.

| Prv. | 1.3-2

Du ar daugiau neinversinių neišplėstų derinamųjų pažyminių, neišplėstas derinamasis pažyminy, einantis kartu su išplėstu derinamuoju ar nederinamuoju pažyminiu ir sudarantys vienaarūšių pažyminių grupę, nederinamasis pažyminy, kaip vienaarūšis einantis kartu su derinamuoju, po pažymimojo žodžio yra išskiriami kableliais, rečiau – brūkšniais, pvz.:

*Tai buvo vyras, **prie kurio jos, žaismingos ir patiklios**, galėdavo be baimės prisėsti. Gražiausia yra lietus, nes krenta iš dangaus ir ant visų, gyvų ir negyvų. Barmenė, **bespalvė, permatomų medūzų spalvos veidu**, nuobodžiai krapštėsi baro gilumoje. Po kiek laiko išauga krūmai, **stiprūs, galingi, iki 2–3 m aukštumo, glausti**. Tai aukšto profesionalumo reikalaujantis kūrinys, **kupinas gilios filosofinės minties, su jaustomis virtuoziškomis gijomis**. Ne, tai ne akys, tai buvo du taškai, **be gyvybės, laikūs**.*

*Didžiuma į būsimą dieną žiūrim su miglotom viltim, tikėjimu – **taip pat miglotu ir neapsvarstytu** – ir todėl į tą ateities dieną ateiname nepasiruošę, todėl taip dažnai palūžtame, neradę to, ko tikėjomės. Turiu šaknis, kuriomis instinktyviai siurbiu iš žemės – **tikros ar metafizinės** – švelnumo syvus, šventumo mineralus. Sofija buvo atkakli ko nors reikalaudama, tvirtai gynė savo*

interesus – ir turtinius, ir kūrybinius. Kūnas yra neideali biologinė mašina – susidėvinti, suyranti, bet vis taisoma ir taisoma. Taip, tai buvo gyvenimo knyga – atidengta, nors ir sunkiai suprantama.

Komentarai ir patarimai

1. Po daiktavardžiu išreikšto pažymimojo žodžio einantis nederinamasis pažymynys nėra skiriamas, jei neturi antrinės aplinkybinės reikšmės (plg. 1.3-4), pvz.:

Prisekite tą lapą su priklijuotomis širdelėmis prie kitų kuponų ir atsiųskite mums. Seniausia viršūnė su datuota vėjarode yra pritvirtinta ant Krinčino bažnyčios kuorų. Bet ta mergaitė su kasa ir natom liko Laisvės alėjoje. Naudojant kombinuotą žibintą su vienu vertikaliuoju kaitinimo siūlu ir labai siaura pertvara tarp žalios ir raudonos žibinto sekcijos išorinių skydų įrengti nebūtina. Rašinių be skyrybos ir rašybos klaidų šįkart išvis nebuvo. Grupės pagal tiriamojo žodžio morfologines formas susidarė labai nelygios. Klasifikacija pagal žodžių vartosenos ypatybes pasirodė kur kas įdomesnė. Balsavimas dėl nacionalinės automobilių pramonės gelbėjimo plano Kongrese vyko jau kitą dieną. Megztinius aukštais, storais kaklais mezgu prieš Kalėdų muges.

2. Nederinamasis pažymynys, išreikštas padalyvine žodžių grupe, nėra skiriamas, pvz.:

Sunkumai renkant medžiagą monografijai yra aprašyti jos pratarmėje.

Palaiykite aplinkybe negalima, nes nėra padalyvio grupės prasminio ryšio su tariniu, plg. *yra aprašyti renkant medžiagą monografijai.

3. Nėra skiriami nederinamieji pažyminiai su žodžiais vardu, pavarde, slapyvardžiu, pravarde, pavadinimu, antrašte, tema ir pan., pvz.:

Nuėjo pas teismo medicinos ekspertu prisistačiusį vyrą vardu Artūras ir peržiūrėjo vaizdajuostes. Apie šito Gnubuto anūką vardu Radvila skaitome, kad jis sumušęs totorius. Kunigas pavarde Braunas niekuo neišsiskyrė. Vadovas neva rūpinosi savo asmeninio pažįstamo pavarde Grūdė reikalais. Esu skaitęs, jog vienas ispanas riteris vardu pavarde Djegas Peresas de Vargasa kirstynėse susižeidė akį. Laiškai rašyti partizanų ryšininkui slapyvardžiu Karvelis keleriais metais anksčiau. Apie agentą slapyvardžiu Vytautas ir taip buvo žinoma. Kartu su savo trisdešimtmečiu broliu Gintautu pravarde Storas priklausė nusikalstamai grupei. Teisėsauga užfiksavo įtartinus santykius su paslaptinguoju bankininku pravarde Šifras. Mano rankraštis pavadinimu „Šostakovičius“ iš tiesų pradingo. Pateikė valdybai prašymą leisti spausdinti žurnalą antrašte „Klestinti

žemė“. Į albumą įdėta fotografija su antrašte „Kulos apeiginis aktas“. Rašini tema „Ar meilė suteikia žmogaus kasdienybei kilnumo?“ pasirinko nedidelė dalis rašiusiųjų.

| Prv. | 1.3-3

1. Po pažymimojo žodžio einantis išplėstas priedėlis be įvadinio žodžio yra išskiriamas kableliais, rečiau – brūkšniais, pvz.:

Kalbininkas drauge su kolegomis, statybų inžinerijos specialistais, nemāža nuveikė technikos terminų kūrimo ir įtvirtinimo baruose. Tas pats gerai žinomas objektas, ant šiaurinio molo stovėjęs ir Antrojo pasaulinio karo pabaigoje sugriautas Baltasis švyturys, pateikiamas kaip realiai egzistuojantis tapytas vaizdas. Albertas, kresnas, plačiaapetis, giedro veido vaikinai, traukė merginų dėmesį. Prasimušti į išsvajotąjį Holivudą jai, vargšei našlaitei, atrodė neįmanoma. Aš, dounininkė nuo Telšių, visada jaučiau jų draugiškumą, skleidžiantį kažkokius sunkiai nusakomus palankumo fluidus. Savo darbais, tvirtu būdu jis rodė pavyzdį mums, savo vaikams. Ak, kad mes, jos vaikai, turėtume tokias širdis kaip mūsų mamytė! Rimvydas, mano kaimynas, jau beveik ir bičiulis, pasiūlė netikėtą išeitį. Po ažuolu, elektrai laidžiu medžiu, perkūnijos metu stovėti pavojinga.

Suprantama, kad tą aukurą – dainų šventę – visada ir nuolat reikia prižiūrėti, kūrėti, visada reikia būti budriems, kad jis neužgestų. Kulminacinę akimirką šokėjui vikriai užšokus ant pjedestalo, tarytum atgyja išdykėliška sąmojingo, nepavargstančio vaikigalio Gavrošo – prancūzų rašytojo Viktoro Hugo romano herojaus – veido mimika. Koncertinio turo simboliu tapo gulbė – karališkasis paukštis, įkūnijantis gamtos harmoniją, Šiaurės Europos kultūrą.

Žavėjosi neįmanomom jų – ežerų, upių vardų – mįslėm.

2. Norint parodyti tapatumą, priedėlis, taip pat ir neišplėstas, atskiriamas brūkšniu (žr. dar 1.2-9), pvz.:

Šiuo metu lyginamas senamiesčio grindinys bei specialia medžiaga – bitumine mastika užpildomi tarpai tarp akmenų. Jaučiamas nepertraukiamas smuikininkės ryšys su orkestru, ryškus temperamentas, paveldėtas iš mamos – rusų tautybės pianistės ir tėvo – austrų violončelininko. Įdomūs sceniniai prisitaikymai siekiant išlaviruoti tarp dviejų brangiausių žmonių – tėčio ir mamos meilės įtikino žiūrovą. Seniausius verpimo prietaisus – verpstukus Lietuvos pajūryje gyvenę kuršiai naudojo nuo priešistorinių laikų.

Komentarai ir patarimai

1. Prieš daiktavardžiu išreikštą pažymimąjį žodį einantis išplėstas ar neišplėstas priedėlis neskiriamas, pvz.:

Jupiterio palydovą Europą dengia kelių kilometrų storio ledo pluta. Sesers sūnus Valdas gavo leidimą statyti trobesius senojoje sodyboje. Rudenį į Šaukėnus atvyko tik ką universitetą baigusi jauna ir poetiškos sielos mokytoja Danutė Venclovaitė. Įdomiausias renginys buvo susitikimas su poetu Algimantu Baltakiu.

2. Įvardžių samplaikos yra panašios į įvardžiu išreikšto pažymimojo žodžio ir po jo einančio priedėlio porą, tačiau jos pasakomos vientisa intonacija ir eina viena sakinio dalimi, todėl skyrybos ženklų nerašoma, pvz.:

Kai jie visi trys pasieks kryžkelę, galės šiek tiek atsipūsti.

Jei samplaikos intonacinė vienovė išardoma, priedėlis *visi trys* išskiriamas pagal bendrąją priedėlių, pavartotų po pažymimojo žodžio, taisyklę.

| Psr. | 1.3-4

Jei požymį nurodanti išplėsta ar neišplėsta sakinio dalis, pagal raišką atitinkanti derinamąjį arba nederinamąjį pažyminį ar priedėlį, gali būti suprantama kaip nepilnos raiškos dalyvinė ar pusdalyvinė aplinkybė (paprastai priežasties) ir yra pasakoma atribojamąja intonacija, yra skiriama pagal dalyvinių, pusdalyvinių ir padalyvinių aplinkybių pasirenkamojo skyrimo taisyklę, pvz.:

Ligotas ir pavargęs, niekam nežinomas ir vienišas(,) jis vis perrašinėja ir taiso šį savo pirmąjį sąsiuvinį. Purvinas, užguitas(,) jis pasiekia Prūsiją. Jau gulintį(,) jį visada nuaudavo, nurengdavo ir šiltai apklodavo. Didele skrybėle ir besiplaikstančiais rūbais(,) jis atrodė panašus į pasakų veikėją. Be to, lanku ir strėle užimtomis rankomis(,) jos tapdavo pažeidžiamos. Su reikiamu išsilavinimu ir darbo patirtimi(,) jų pageidautų ir užsienio firmos. Be kaklaraiščio, tamsaus kostiumo(,) jis vaikštinėjo tarp svečių ne vienam sukeldamas nuostabą. Be prijuostės(,) ji atrodė visai kitokia. Buvęs puikus lotynistas ir šviesaus proto vyras(,) jis nejučiomis tapo dvasios klausimų autoritetu.

Gal net tapo man tada jos(,) atstumtos(,) simboliu. Tuomet šis pasiuntė jį(,) surištą(,) pas vyriausiąjį kunigą. Visi nuolankiai kreipiasi į jį(,) kaip į vienintelį. Šalia jos(,) balta plačia suknele, ugniniais plaukais(,) Justė atrodė kaip pilka pelytė. Lietuje mes(,) vienomis glaudėmis(,) atrodėme turbūt labai apgailėtinais. Prisiminkime slaptąsias užuominas, kurias mums(,) iš trečiosios

paveldėjimo kartos(,) skiria brolis Augustinas. Mums(,) su dideliais krepšiais(,) nebuvo lengva įsitaisyti tarp gausybės keleivių. Jo(,) be ilgų garbanotų plaukų ir gana vešlios barzdos(,) ir nebūtų galėjusi pažinti. Jų(,) su frakais(,) ir muzika skambėjo kažkaip iškilmingiau, pakiliau nei per repeticiją.

Spaudžiami ir prievartaujami naujojo režimo veikėjų ir nepabaigiamų darbų vejami(,) tėvai kiemo reikalus dieną patikėdavo mums. Sulopytos, sutrumpintos ir sudarkytos(,) burės juokingai nesiderino su tokiu grakščiu laivu. Aristokratiškos prigimties, sąmojingas, mokantis nemažai svetimų kalbų, besizavintis matematika ir astronomija, nuolat palaikantis ryšius su mokslo draugijomis(,) W. E. Beerbohmas buvo mėgstamas ir lankomas. Linksmos, spalvotais drabužiais(,) šokėjos mosteli rankomis ir keletą kartų sutrepsi. Gabus visiems dėstomiems dalykams, miklus, greitas krepšininkas ir šaunus tautinių šokių šokėjas(,) Albertas buvo visos mokyklos numylėtinis.

Komentarami ir patarimais

1. Įvardį pažymintys pažyminiai ar priedėliai paprastai pasakomi atribojamąja intonacija, turi antrinę aplinkybės reikšmę (vien požymį reiškiantys išplėsti pažyminiai ar priedėliai prie įvardžių nėra jungiami), todėl dažniausiai išskiriami, net ir laikant juos visos struktūros ar sutrauktomis aplinkybėmis, pvz.:

Ryškiai nudažyti(,) jie važinėjo miestelio gatvėmis visą mėnesį. Išgąsdinti laisvės(,) mes dar nesuprantame, kad kritimas baigiasi, kai pasieki dugną. Be batų, ilgų kelnių(,) jis vaikštinėjo vos pradžiūvusiu paežeriu ir džiaugėsi prasidėjusiomis atostogomis. Kaip pradedantysis poetas(,) jis, žinoma, rašė ir intymesnių jausmų išprovokuotus eilėraščius.

2. Atribojamąją intonaciją paprastai turi ir gali būti skiriami pažyminiai ar priedėliai, susiję su neišreikštu įvardžiu, pvz.:

Piktas ir šlapias nuo prakaito(,) ėjo namo mintyse koneveikdamas tokį darbą. Kaip dvidešimtmetis(,) negalėjau nenorėti patirti tokių įspūdžių.

3. Pasirenkamai skiriamų neišplėstų pažyminių, pažyminių įvardį ir galimų supraci kaip nepilnų dalyvinių ar pusdalyvinių aplinkybių, nereikia painioti su neskiriamais predikatiniais (tarininiais) pažyminiais, susijusiais su įvardžiais, pvz.:

Neįmanoma tik viena: vėl padaryti jį mirtingą. Vengė išduoti bent menkiausią būdo bruožą, kuris galėtų jį padaryti juokingą. Prislėgtas tonas nerodo jį buvus susijaudinusį.

Tokius pažyminius galima atpažinti iš ryšio su veiksmazodžiu ir jo reikšmės nesavarankiškumo: jie rodo laikinį požymį veiksmo vykimo metu, junginys su veiksmazodžiu yra suprantamas, turintis prasmę.

4. Pasirenkamai skiriami neišplėsti pažyminiai, pažymintys įvardį, yra panašūs į neskaidomas ir neskiriamas asmeninio įvardžio ir įvardžių *pats, visas, vienas* ir pan. samplaikas, pvz.:

Mums patiems šis bendradarbiavimas yra savaiame suprantamas. Jis visas buvo permirkęs ir sušalęs. Nauji siūlymai gali padėti mums visiems. Tik juo vienu negaliu pasikliauti. Mes norime, kad tai priklausytų tik mums vieniems.

| Psr. | 1.3-5

Su dalelytėmis *nors (ir), kad ir, dar (ir), irgi, kaip* ir pan. einantis pažyminys ar priedėlis išskiriamas kableliais, jei norima parodyti antrinę aplinkybinę jo reikšmę ar yra suprantamas kaip neišplėtotas savarankiškas teiginys ir pasakomas išskiriamąja intonacija, pvz.:

Nors ir su meile rašyti(,) laišškai manęs kažkodėl nedžiugino. Nors iš išorės ir tvarkingas(,) dokumentas gali turėti nemenkų įforminimo klaidų. Ji daug siuntinių į Sibirą išsiuntė, daug paguodos laiškų parašė, suteikė(,) nors laikiną(,) pastogę, pasikalbėjo. Nors ir alkani(,) nediršom paliesti savo riekės... Opera(,) nors ir moderni(,) savo naujumu nešokiruoja, yra net, sakytume, kukli. Dailininko Hanso Muilenero darbai(,) nors ir geri(,) neprilygo didingai žmonos tapybai. Su poezija kiek blogiau: į ją su jokių dviračiu(,) nors ir labai geru(,) vis tiek neįvažiuosi. Obelys(,) nors ir be lapų(,) buvo gražios plačiu šakų vainiku. Tokia kelionė(,) nors ir su dokumentais(,) buvo pavojinga. Ji(,) nors ir žmona(,) laikė tai labiau bailumu, nei didvyriškumu. Jo(,) nors ir žemdirbio vaiko(,) vaikystė buvo labai saldi. Kad ir labai neįprasta(,) interpretacija turi būti suprantama ir susijusi su kitomis interpretacijomis. Palankus jaunų vietos gyventojų nusiteikimas tarmės atžvilgiu gali lemti tolesnę vienos ar kitos šnektos(,) kad ir besikeičiančios(,) gyvybingumą. Atskira kupė(,) kad ir be durų(,) vis tiek buvo geriau už bendrąjį vagoną. Atėjusysis(,) dar su lietpalčiu ir kaklaraiščiu(,) labai skyrėsi nuo kitų poilsiautojų. Atskiru straipsniu(,) irgi vedamuoju(,) buvo analizuota ši tautininkų idėja. Brolis(,) irgi kaip visuomenininkas(,) buvo redakcinės kolegijos narys ir tvarkė kalbos skyrelį. Jį(,) kaip sumanesnį(,) siūsdavo atlikti sudėtingesnių darbų. Kaip regulinis kanauninkas(,) jis buvo atleistas nuo pirminių studijų Menų fakultete. Mielai jį(,) kaip savo draugą(,) priima ir džiaugiasi.

| Psr. | 1.3-6

Lyginamieji nederinamieji pažyminiai, prasidedantys žodžiais *didumo*, *aukštumo*, *ilgumo* ir pan. ir einantys po pažymimojo žodžio, yra išskiriami kableliais, retai – brūkšniais, jei norima išryškinti jų prasminį savarankiškumą, pvz.:

Kažkas iš lauko akmenų(,) didumo sulig kiaulės galva(,) buvo sukrovę neaukštą piramidę. O ką jau kalbėti apie vaisius: mangus(,) didumo sulig regbio kamuoliu, papajais, guavas, čirimojas. Milžiniški vežimai(,) aukštumo sulig namu, kalnu, dangum(,) artinasi iš dviejų pusių. Dvi dešimtys safyrų(,) ilgumo sulig pirštu(,) paversti figūromis. Lianos(,) storumo sulig jų šlaunim(,) taip suaugusios, kad berniukams vos pavykdavo prisisprausti. Šeimininkė nukabino lašinių paltį(,) storumo per sprindį. Ir iš tiesų toji gatvelė(,) platumo kaip traukinio koridorius(,) buvo senosios miesto dalies gale.

Tai egzotiškas žemės lopinėlis Ramiajame vandenyne (–) didumo sulig Lietuva.

Komentarai ir patarimai

1. Pažyminių su lyginamaisiais žodžiais nereikia painioti su tokios pat raiškos tarinio vardinėmis dalimis, pvz.:

Nusmailintas medgalys buvo ilgumo sulig krepšiu. Jie pluša nesustodami, nors didumo sulig kviečio grūdu. Ten akmens kalnai aukštumo kaip mūsų debesys. Patalpa buvo aukštai tarp olių, vidus – didumo sulig dideliu namu, įeiti į ją galėdavai tik ropomis.

2. Atliepiamieji lyginamosios dalies žodžiai tokio nederinamojo pažyminio skyrybos nekeičia, plg.:

Dar vienas pastatas(,) tokio pat ilgumo ir platumo kaip mokykla(,) buvo panašus į daržinę.

Bet jiems galima taikyti lyginamųjų konstrukcijų su atliepiamaisiais žodžiais pasirenkamosios skyrybos taisyklę ir skirti lyginamąją dalį, plg.: *Dar vienas pastatas(,) tokio pat ilgumo ir platumo(,) kaip mokykla(,) buvo panašus į daržinę.* Tačiau tokia skyryba pasunkintų suprasti sakinio sandarą, todėl vengtina. Pažyminys, papildytas kita pasirenkamai skiriama dalimi, darosi savarankiškesnis ir labiau skirtinas.

3. Prieš pažymimąjį žodį einantys tokie pažyminiai nėra skiriami, pvz.:

Platumo sulig nemažu upeliu melioracijos griovys buvo mums neįveikiama kliūtis.

Jei toks pažyminys teksto autoriaus būtų suprantamas ir kaip veiksmo priežastis, būtų galima skirti pagal 1.3-4 taisyklę.

| Psr. | 1.3-7

Po įvardžių *bet kas, kas nors, kas, kaž(n) kas, visi, kiti* ir pan. pavartotas būdvardis ar dalyvis su priklausomaisiais žodžiais ar be jų yra išskiriamas, jei norima parodyti aiškinamąją jo paskirtį, pvz.:

Bet kas(,) norintis kalbėti(,) gali lipti į tribūną. Visuomet kas nors(,) neprąšytas(,) įlenda į kadrą. Imtusi kas(,) jaunesnis ir aktyvesnis(,) šių pareigų – galbūt pasikeistų kiemo šaligatvių būklė. Kažin kas(,) apsukresnis(,) bus, matyt, pasinaudojęs šia įstatymo spraga. Scenoje pasirodžiusi nominantė už šį apdovanojimą padėjo visiems(,) ją palaikiusiems bei rėmusiems. Atsakomybė tenka kitiems(,) jaunesniems.

| Psr. polinkiai |

1. Linkstama išskirti savarankiškais žodžiais išplėstus būdvardžius ir dalyvius kaip labiau aiškinančius abstraktųjį įvardį, pvz.:

Bet kas(,) mėgstantis ilgiau pamiegoti(,) gali ten net iki pietų mėgautis tyla ir ramybe. Taip pat plg.: *Scenoje pasirodžiusi nominantė už šį apdovanojimą padėjo visiems(,) ją palaikiusiems bei rėmusiems.*

2. Kai dalyvis, kad ir ne įvardžiutinės formos, labiau pavaduoja daiktavardį, skyrimas neatitiktų sakinio prasmės ir nerekomenduotinas, plg.:

Elisonas visus susirinkusius [plg. *susirinkusiuosius*] *paragino kritikuoti mano referatą. Sekretorius pradėjo plūsti visus pasirašiusius. Liturginis aktyvumas suvienydavo be išimties visus dalyvaujančius.*

Juolab netinka skirti įvardžiutinių būdvardžių ar dalyvių – akivaizdžiau pavadujančių daiktavardį, plg.: *Kalbame visų dalyvaujančiųjų vardu; Kitų sergančiųjų savanoriai apžiūrėti nebespėjo; Kokią jis žinių pasiuntė visiems kitiems mirtingiesiems?* Skirtume norėdami labai pabrėžti aiškinamąją būdvardžio ar dalyvio paskirtį.

3. Jei sakiniui yra svarbesnė būdvardžio ar dalyvio reikšmė, o abstrakčiojo įvardžio be jų netiktų vartoti, geriau neskirti, plg.: *Labai norėjo, kad su ja pabendrautų kas nors jaunesnis ir daugiau žinantis apie paauglius. Jame buvo nupieštas kažkas jaunesnis ir gražesnis už Penirojalį, galbūt jo brolis.*

Komentarai ir patarimai

Sustabarėjusiose konstrukcijose paprastai neišplėstas dalyvis ar būdvardis neskiriamas, plg.: *Kas norintis [bet kas] gali išmokti tą šokį. Moteriškai šoko padėti kas gyvas gališ.*

| Psr. | 1.3-8

Neišplėstas po pažymimojo žodžio einantis priedėlis išskiriamas, jei norima parodyti jo aiškinamąją paskirtį ir jis pasakomas savarankiška intonacija, pvz.:

Mums(,) humanitarams(,) tai buvo visai nesuprantama. Mes(,) vaikai(,) melasos irgi kartais palaižydavome – visai nieko skonis. Amalija pageidautų, kad jai(,) gydytojai(,) būtų skirta daugiau valandų pacientams apžiūrėti. Kaimynė(,) pedagogė(,) netgi džiaugėsi po langais bumsinčiu kamuoliu ir pauglių triukšmu.

Komentarai ir patarimai

Kai tekstui yra svarbus įvardžiu pasakomas dalykas ir įvardis bei jo priedėlis pasakomas vientisa intonacija pabrėžiant įvardį, priedėlis paprastai neskiriamas.

1.4. Dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės

Dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės, kaip ir kitos aplinkybės, yra jungiamos prie tarinio ar tariniu galinčios eiti sakinio dalies sudėtingesnės struktūros sakinio dalyse.

Tokių aplinkybių pagrindinis žodis yra dalyvis, pusdalyvis ar padalyvis – išvestinės veiksmažodžio formos, galinčios prisijungti tokias pat sakinio dalis, kaip ir asmenuojamosios veiksmažodžio formos. Aplinkybė, išreikšta vienu dalyviu, pusdalyviu ar padalyviu, yra **vientisinė, neišplėsta**. Išplėstomis aplinkybėmis laikomos tokios, kuriose dalyvis, pusdalyvis ar padalyvis turi bent vieną priklausomą savarankišką, reikšminį žodį. Nuo sandaros priklauso jų skyrimas – **neišplėstos aplinkybės**, t. y. išreikštos vienu dalyviu, pusdalyviu ar padalyviu, neskiriamos. Aplinkybes

skiriant ženklai rašomi abiejose pusėse, taip pat ir po šalutinio dėmens jungtuko, plg.: *Buvo suabejota, ar(,) nesurenkant daugumos(,) išvis verta teikti klausimą svarstyti.*

| Psr. | 1.4-1

Išplėsta dalyvinė, pusdalyvinė ar padalyvinė aplinkybė arba dvi ir daugiau neišplėstų tokios raiškos aplinkybių yra išskiriamos kableliais, jei norima išryškinti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.:

Pradžioje nuteikęs lyriniams apmąstymams(,) kūrinys pamažu įtraukė klausytojus į žaismingą muzikos vyksmą. Keista, kad mokytoja(,) užuot padėjusi abiturientei matematikos egzaminui pasirengti(,) ją atkalbėjo. Pastorius blaiviai vertina susidariusią konfliktinę situaciją ir išlaiko savo sąžinės egzaminą, nes, suvokęs sesers klastą, išdrįsta jai pasakyti visą tiesą. Vienas iš susirinkimo dalyvių(,) paprašytas nekalbėti be leidimo(,) atsisotojo ir paliko salę. Nusiprausę ir persirengę(,) susėdo prie švariai apdengto stalo.

Šis mokslininkas(,) laikydamasis nekompromisinės dorovinės gyvenimo pozicijos(,) visa galva pralenkė savo bendraamžius. Sumaniai naudodamiesi „old-school“ palikimu(,) jie kuria ir atlieka stilingą bei originalią muziką. Šįryt šoku iš lovos, trinu akis šaltu vandeniu(,) semdamas jį sauja iš rėkuteš(,) sriubčioju karštą arbatą ir, žinoma, gausiai užsivarvinu šviežio gintarinio medaus ant didžiulės balto naminio sūrio riekės. Šią misiją orkestras atlieka(,) rengdamas konceptualias koncertines programas ir keliaudamas po įvairius kraštus. Šeimininkaudama, verpdama ar megzdama(,) mama dažnai jų padainuodavo. Moterys(,) prisijuosusios progines prijuostes, šurmuliuodamos prie improvizuoto švediško stalo(,) ruošėsi įstaigos jubiliejaus paminėjimui. Kad ir vienas, naujakurys(,) neskubėdamas, pasvarstydamas(,) pasistatė visus reikalingus trobesius.

Teatru 1992–1995 m. vadovaujant baletmeisteri L. Dautartaiti(,) buvo pastatyta „Traviata“. Siekiant ir ateities kartų kalboje išsaugoti šnektos ypatybes(,) reikia daugiau dėmesio skirti tarminės aplinkos kūrimui mieste. Tada mums kilo mintis, kad(,) užuot vien peikus technokratų kalbą(,) reikia sudaryti terminų žodynelį. Visi koncerte dalyvavusieji demonstravo puikią vokalinę formą, kurią(,) retokai pasirodant scenoje(,) tikrai nelengva palaikyti. Ne vienam miestiečiui(,) kažkokiems žmonėms vaikstant po parką ir žymint dažais medžius(,) kilo įtarimas, ar tik nesirengiama jų kirsti. Skundžiantis, bet nedirbant(,) ką nors reikšminga sunku sukurti.

| Psr. polinkiai |

1. Aplinkybės turėtų būti išskiriamos, jei jų neskiriant sakinyje gali būti suprantamas dvejopai, pvz.:

Pataisas priėmę pirmame posėdyje, įstatymą galėsime svarstyti vėliau arba Pataisas, priėmę pirmame posėdyje įstatymą, galėsime svarstyti vėliau.

Aplinkybės neišskyrimas būtų suprantamas kaip teksto raiškos trūkumas.

2. Aplinkybės skirtinos, jei aiškiau parodo tikėtinus, natūralesnius tam tikrų žodžių prasminius ryšius, pvz.:

Na, parėjęs į namus, nepuolu prie namų darbų, bet vakarui neatidedu. Galbūt, norėdamas ramesnio gyvenimo, ir nebūčiau leidęs iš tokias ilgas diskusijas, jei nebūtų kliudyti artimi žmonės. Bet plg.: Turbūt aptikęs trumpą aprašymą internete, susidomėjau šia problema. Modalinių žodžių *na, galbūt* prasminis ryšys su tariniu yra akivaizdesnis negu su aplinkybės dalyviu ar pusdalyviu, o *turbūt* labiau susijęs su dalyvine aplinkybe.

3. Aplinkybės, einančios prieš tarinį arba prieš abi pagrindines sakinio dalis, yra savarankiškesnės ir labiau skirtinos, ypač dalyvinės asmeniniuose sakiniuose ar padalyvinės beasmeniuose sakiniuose, pvz.:

Pradžioje nuteikęs lyriniams apmąstymams, kūrinyse pamažu įtraukė klausytojus į žaismingą muzikos vyksmą. Nė trupučio nemenkinant praktinių darbų reikšmės ir reikalingumo, vis dėlto reikia pasakyti, kad ne jie, o fundamentalieji diachroniniai tyrimai buvo tikroji mokslininko stichija. Mokslininkas, laikydamasis nekompromisinės dorovinės gyvenimo pozicijos, visa galva pralenkė savo bendraamžius.

4. Dažniau išskiriamos dvi ar daugiau greta einančių aplinkybių, pvz.:

Man patikdavo žiūrėti, kaip ji, prisijuosusi švairią prijuostę ir apsirišusi plaukus marga skarele, pjausto, plaka, minko, kepa, verda.

5. Aplinkybės, einančios po jungtukų ar sakinio pabaigoje, yra ne tokios savarankiškos ir labiau neskiriamos, pvz.:

Matau stiprių lyderių, kurie paskui save patraukdami naują kartą padedą jai užaugti ir įsitvirtinti. Tada mums kilo mintis, kad užuot vien peikus technokratų kalbą reikia sudaryti terminų žodynelį. Metalas šiandien siūlo daugybę galimybių, ir autoriams įtempus fantaziją belieka jomis pasinaudoti. Keliauninkai naktį ne pailsėjo, o pavargo vartydamiesi nuo vieno ant kito geliančio šono. Atlikėjas yra puikiai įvaldęs senovinės muzikos Baroko epochos stilišką, pateikia ją interpretuodamas šiuolaikiškai.

6. Paprastai neskiriamos aplinkybės, įeinančios į kitas sudėtines ar išplėstines sakinio dalis, pvz.:

*Sezoninės prekės, parduodamos **baigiantis vasarai**, paprastai būna perpus pigesnės.*

7. Dalelytėmis ar kitais sakomo dalyko kontekstinį svarbumą pabrėžiančiais žodžiais pradedamos aplinkybės paprastai neskiriamos, pvz.:

*Redaktorius grąžino rankraštį **net iki galo jo neperskaitęs**. Jau ir per kambarį **tik lazdele pasiramsčiuojant** tepavykdavo pereiti. Tėvai padėdavo kaimynams **kuo tik galėdami**.*

Neskiriamos ir tada, kai vien pabrėžiamąja intonacija siekiama parodyti kontekstinę aplinkybės svarbą, pvz.:

*Saulė **lyg kažko gėdydamasi** vos švystelėdavo pro tamsokus debesimis.*

Komentarai ir patarimai

1. Į sakinį įsiterpusios išplėstinės dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės, pasirinkus skirti, yra skiriamos iš abiejų pusių, pvz.:

*Ar jūs(,) **rengdamas koncertinę programą Zalcburge(,)** pasiūlėte klausytojams lietuvių kompozitorių kūrinių?*

2. Neišplėsti aplinkybėmis einantys dalyviai, pusdalyviai ir padalyviai neskiriami, pvz.:

***Išvažiuodamas** tėvas užduodavo skaityti, rašyti ir išspręsti uždavinį, o **sugrįžęs** patikrindavo, kaip mes atlikome užduotis. Sužinojęs visą tą reikalą(,) tėvas **juokdamasis** pratarė, kad reikia kraitį taisyti. **Einant** liemenį reikia laikyti tiesiai, o kojas statyti „minkštai“.*

Dalyvis, pusdalyvis ar padalyvis su nesavarankiškais, leksinės reikšmės neturinčiais žodžiais išplėstinės aplinkybės nesudaro ir taip pat nėra skiriamas, pvz.:

*Sūnus **prieš išskrisdamas** parašė tokią žinutę visiems šeimos nariams ir artimiausiems draugams. **Dar prieš atsiskaitant** reikėjo sutvarkyti visą krūvą dokumentų.*

3. Dalyviai, pusdalyviai ir padalyviai, einantys prieš šalutinius dėmenis, atrodo kaip neišplėsti, tačiau paprastai šalutinis dėmuo yra prijungtas prie to dalyvio, pusdalyvio ar padalyvio, pakeičia galimą sakinio dalį ir jį išplečia, todėl tokia

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

aplinkybė yra tolygi išplėstinei ir galima rašyti kablelį prieš dalyvį, pusdalyvį ar padalyvį, pvz.:

Vairuotojai(,) paskaitę, kad greičio matuokliai fiksuos tikslų greitį, drausmingai juos pravažiuodami pristabdė. Žiūrėjau pro autobuso langą(,) apmąstydamas, kiek tiesos buvo jos žodžiuose. Negi taip galima eiti per gatvę(,) nepasiziūrėjus, ar saugu, ir dar kalbėtis telefonu?!

Po dalyvio, pusdalyvio ar padalyvio kablelis būtinas šalutiniam dėmeniui skirti.

4. Padalyvinės aplinkybės nereikia painioti su padalyvine žodžių grupe išreikštu nederinamuoju pažyminiu – pastarasis yra jungiamas prie daiktavardžiu išreikštos sakinio dalies ir neskiriamas, plg.:

Palyginimą išdėstant ateinančių metu planus daugelis laikė gerokai nevykusiu. Nuotykį keliaujant kruiziniu laivu pavyko nuslėpti vos savaitę.

5. Išplėstos dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės, einančios po gretinamojo bei priešpriešos jungtuko o, skiriamos kartu su juo (pasirinkus jas skirti), jei be aplinkybės jungtukas nesukuria priešpriešos ar gretinimo santykių tarp sakinio atkarpų (išleista aplinkybė ir paliktas jungtukas suardo sakinio vienvėgę), pvz.:

Igyvendinus projektą dar labiau išsiplės suskystintųjų gamtinių dujų rinka, o laivų kurui pradėjus naudoti suskystintąsias gamtines dujas(,) sumažės oro užterštumas. Vokiečių kalbos buvo gerai pramokęs jau vidurinėje mokykloje, o įkopęs į ketvirtuosius studijų metus(,) mintinai deklamavo Goethės eiles. (Plg. Sesija baigsis, o(,) nuolat teikiant naujų pasiūlymų(,) įstatymas nebus priimtas.)

Nepasirinkus aplinkybės skirti, kablelis prieš priešinamąjį jungtuką vis tiek rašomas.

6. Dalyvinė, pusdalyvinė, padalyvinė aplinkybė ir su ja vienaarūšė neskiriama sakinio dalis gali būti išskiriamos kartu, jei prie bendrosios sakinio dalies tiesiogiai jungiama dalyvinė, pusdalyvinė ar padalyvinė aplinkybė, pvz.:

Po valiutos reformos ir ypač prasidėjus masinei emigracijai(,) situacija pablogėjo. Po tokios įžangos(,) be jokių užuolankų ir per daug negražbyliaudamas(,) jis išklodavo, ką mano. Gatvelė(,) po pamokų ar dar joms nepasibaigus(,) prisi-pildo išdykaujančių pradinių klasių mokinių.

Jei prie bendrosios sakinio dalies tiesiogiai yra jungiama neskiriamoji sakinio dalis, vienaarūšės aplinkybės neišskiriamos, pvz.:

Nuo 2,5 metų vaikų kalboje vis daugiau randasi atvejų, kai nurodant objekto dalį ar su neigiamaisiais tranzityviniais veiksmažodžiais vartojamas kilmininkas.

7. Paprastosios aplinkybės nėra skiriamos nei pavienės, nei kėlios skirtingos reikšmės viena nuo kitos, pvz.:

*Dėl būsimų gyvenamojo namo renovacijos darbų buvo surengti keli balsavi-
mai raštu. Per visą savo buvimo laiką „Gimtosios kalbos“ redakcijoje reikšdavo
nuomonę posėdžiuose, teikdavo įvairios dalykinės informacijos.*

| Pstr. | 1.4-2

Dalyvinėms, pusdalyvinėms ar padalyvinėms artimos aplinkybės su dalely-
tėmis ar jų samplaikomis *nors ir, kad ir, dar ir, irgi* ir pan. gali būti supran-
tamos kaip savarankiški neišplėtoti teiginiai ir išskiriamos kableliais, pvz.:

*Blogai, kai valdžių paima(,) nors ir demokratiškai(,) tokios politinės jėgos.
Garlaivis(,) nors ir pasroviui(,) pūškavo sunkiai įveikdamas kilometrą po ki-
lometro. Tie įstatymo punktai(,) nors ir ne visada(,) leidžia reguliuoti nekil-
nojamojo turto savininko teises. Žmogus visuomet(,) kad ir nesąmoningai(,)
norės suprasti savo gyvenimo, veiklos prasmę. Jos domėjosi mumis, mes(,) kad
ir kiek mažiau(,) domėjomės jais, jų buitimi. Mums norėtusi gauti informa-
ciją raštu(,) kad ir prieš pat pasisakymą. Negalima ištižti(,) kad ir retkar-
čiais. Jis visą vakarą(,) dar ir nelabai sklandžiai(,) bandė įtikinti partnerius
pasiūlymo naudingumu. Antrą kartą(,) irgi be priekaištų(,) darbą atliko visa
valanda greičiau.*

1.5. Lyginamieji posakiai

Lyginamasis turinio perteikimo būdas, kaip minėta aptariant aiškinamą-
sias sakinio dalis su lyginamaisiais jungiamaisiais žodžiais, nėra susijęs su
koku nors savarankišku sintaksinių santykių tipu. Tai bet kokių sintaksi-
nių santykių vienas iš perteikimo būdų – tokiu būdu gali būti išreikštos
įvairios sakinio dalys ar dėmenys, pvz.: *Jis elgiasi kaip vaikas* (paprastoji
būdo aplinkybė); *O mažos akutės, lyg norėdamos įspėti tėvo mįslę, idėmiai
žiūrėjo jam į veidą* (pusdalyvinė priežasties aplinkybė); *Po varžybų kitą die-
ną jis buvo lyg sudaužytas* (tarinio vardinė dalis); *Visi išėjo it musę kandę*
(predikatinis, arba tarininis, pažyminy); *Man grįžus į Vilnių, kilo nepa-
stebimas sąmyšis, lyg žlugtų koks scenarijus* (šalutinis sudėtinio prijungia-
mojo sakinio dėmuo) ir panašiai. Daugumos taip išreikštų sakinio dalių ar
sakinio dėmenų skyryba yra tokia pat, kaip ir išreikštų kitais būdais.

| Psr. | 1.5-1

Lyginamieji posakiai, prisijungę prie būdvardiškųjų įvardžių *toks (-ia), toks (-ia) pat, šitoks (-ia), koks (-ia), kitoks* ir pan., taip pat prie įvardinių prieveiksmių *taip, taip pat, kitaip, tiek, tiek pat* ir pan., išskiriami, jei norima parodyti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.:

Fizinis kūnas ne toks paslankus(,) kaip mintis(,) įvairiems pokyčiams. Net elektroninis paštas nėra toks greitas(,) kaip malda. Legalus verslas, aišku, nėra toks pelningas(,) kaip kontrabanda. Be kita ko, personažas poezijoje nėra toks būtinas(,) kaip romane. Akys toks pat aktyvus organas(,) kaip ir širdis(,) žmogaus organizme. Ši monografija latvistikos ir apskritai baltistikos istorijoje atverčia tokį pat naują puslapį(,) kaip ir fundamentalieji baltų kalbų įvardžių tyrimai. Šitoks(,) kaip Sigitas(,) niekada tau nepagelbės, tik pasišaipys. Prieš koks(,) kaip vargeta(,) ir ims kaulyti kelių centų, nors atrodys visai padorus žmogus. Ar tikintis verslininkas yra kitoks(,) negu netikintis(,) ir elgiasi kitaip? Jų pasninkas vis tiek bus kitoks(,) negu fariziejų ir Jono mokinių.

Žinoma, sena katė niekada nelakstys taip(,) kaip jauniklė(,) ir nedraskys visa, kas pakliūva. Kaip aš valgau – ir pati nežinau, turbūt taip(,) kaip ir mama(,) – vis pasigardžiuodama. Juozapas žinojo taip pat(,) kaip ir tu(,) ir šį dėsnį, ir dar daug kitų. Branduolinis kuras brangsta beveik taip pat greitai(,) kaip nafta. Visiškai kitaip(,) nei krikščionys(,) maldą suvokia budistai. Tekstuose mes ir gyvename kiek kitaip(,) nei tikrovėje. Valstybės kontrolė, atlikusi patikrinimą, padėtį vertina kitaip(,) negu Lietuvos banko valdyba. Aš noriu duoti tiek, kiek tau(,) ir šitam paskutiniam. Suaugę apie mirtį žino tiek pat(,) kiek ir vaikai.

| Psr. polinkiai |

Lyginamieji posakiai rečiau skiriami, kai vartojami greta atliepiamųjų žodžių, ypač kai visa konstrukcija patenka į išskiriamą sakinio dalį, pvz.:

Aš ne toks kaip visi, mano kūryba – tai tik mano išraiška. Ar tikintis verslininkas yra kitoks negu netikintis? Tačiau darbuotojų skaičius yra toks pat kaip ir kitur. Jų negalima panaudoti praktiškai, pavyzdžiui, taip kaip gėles ar stiklinę. Jis neieško pažinčių taip kaip kiti. Bažnyčia asimiliacijos procesų baiminasi nebe taip kaip prieš kelis šimtmečius.

Ką reiškia, jei menininkas, toks kaip Wagneris, ima kelti muzikos prasmės klausimą. Socialiai nepriimtinas elgesys, toks kaip agresija, yra susijęs su bendraamžių atstūmimu.

Komentarai ir patarimai

- Lyginamųjų posakių su poriniais būdvardiškaisiais įvardžiais bei įvardiniais prievaisiais nereikia painioti su šalutiniais dėmenimis, turinčiais tokius pat ar panašius atliepiamuosius žodžius pagrindiniame dėmenyje, pvz.:

Klausimas nėra jau toks netikęs, kaip gali pasirodyti iš karto. Šis žurnalo numeris yra šiek tiek kitoks, negu įprasta. Tačiau toli gražu čia viskas ne taip, kaip įprasta tokio pobūdžio pasakojimams. Supratau maždaug tiek, kiek dabar paįšoma „Bravissimo“ komikse.

- Lyginamuoju būdu išreikštos sakinio dalys neskiriamos (a) arba skiriamos (b) pagal tų sakinio dalių skyrimo taisykles, lyginamasis raiškos būdas nepakeičia jų skyrybos, plg.:

a) *Ji ėjo gatve lyg pasiklydusi. Tapytojas mikropasaulį traktuoja kaip galintį pri-lygti individo gyvenimui ir išgyvenimams.* [būdo aplinkybės] *Nuo lygaus lyg stiklas ežero paviršiaus atspindėjęs miškas atrodė tarsi gyvas.* [intensyvumo reikšmės būdo aplinkybė] *Spintelę išmečiau kaip nereikalingą.* [priežasties aplinkybė] *Ežys susisuko ir pasidarė kaip dygliuotas kamuoliukas.* [tarinio vardinė dalis] *Iš viršininko kabineto jis išėjo kaip išpraustas.* [predikatinis (tarininis) pažymynys] *Ji žiūrėjo į mane mėlynomis lyg ne šio pasaulio akimis. Į kiemą iškrypavo storas dėdulė su galva kaip futbolo kamuoliu.* [nederinamasis pažymynys]

b) *Mėlynas, lyg nudažytas(,) dangus žadėjo giedrą dieną.* [vienarūšis arba aiškinamasis pažymynys] *Stengėsi vaikščioti tyliai(,) lyg šešėlis(,) ir nesipainioti po kojomis, netrukdyti kitų darbams.* [aiškinamoji aplinkybė] *Tarsi abejodamas mūsų vaišingumu(,) svečias neskubėdamas prisėdo prie lauko staliuko.* [pusdalyvinė aplinkybė] *Apie nuveiktus darbus pranešėjas kalbėjo, lyg tai būtų pas- kutinė jo ataskaita šiame poste. Į susitikimą jis atėjo gerokai vėliau, negu buvo pažadėta. Raiteliai iš miško pasirodė anksčiau, negu buvo sutarta pasirodyti.* [šalutiniai dėmenys]

- Palyginimai, prijungti prie būdvardinių pažyminių ir reiškiantys lyginimo pagrindą, perteikiamą daiktavardžiu, neskiriami (jie akivaizdžiau ar ne taip aki-vaizdžiai gali būti laikomi intensyvumo reikšmės būdo aplinkybėmis), pvz.:

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

Skaidri kaip krištolas rasa dvelkė neapsakomu ryto gaivumu. Lengvas kaip plunksna mano kūnas ilsėjosi šiltame miegmaišyje. Tamsūs ir lakūs lyg kažkoko nežinomo paukščio sparnai į šalis tryško dideli fontanai. Atrodė, tuoj suirs trapūs lyg snaigių nėriniai arkų skliautai.

Toks palyginimas gali būti pasakytas priduriamai, kaip paaiškinimas. Tada jis gali būti skiriamas kaip ir bet kuri kita priduriamai pasakyta sakinio dalis, plg.: *Įsiminė meistriškai perteikta skausminga(,) tarsi nevilties aimana(,) Noktiurno tėkmė.* Tokiōs skyrybos taisyklės nereguliuoja. (Plačiau žr. 9-1.)

| Psr. | 1.5-2

Palyginimas prie aukštesniojo laipsnio būdvardžių, dalyvių ar prieveiksmių, reiškiantis ne kiekį, o bendresnį lyginimą, gali būti suprantamas kaip neišplėtotas į savarankišką struktūrą sakiny, pasakomas atribojamąja intonacija ir išskiriamas, pvz.:

Jis tarptautinei leksikai buvo kiek pakantesnis(,) negu kai kurie iš mūsų. Nuomininkas kai kada prižiūri butą geriau(,) negu savininkas. Tokia alegorijų kalba gotikos laikų žmogui buvo suprantamesnė(,) nei grynoji simbolika. Maistas skanus, patarnavimas greitesnis, malonesnis(,) negu anksčiau. Remiantis šia bakterijų savybe yra sukurta daug paprastesnė(,) negu užsienyje(,) grunto valymo technologija. Varžybose pasirodė prasčiau(,) negu ankstesniais metais(,) ir iš kandidatų sąrašo iškrita. Kur kas sklandžiau(,) negu ankstesniais metais(,) tvarkomi vadovėlių viešieji pirkimai. Miestuose už šią partiją balsavo daugiau rinkėjų(,) negu kaimo vietovėse. Renovacija labiau domėjosi blokinių namų savininkai(,) nei plytinių. Ši vyriausybė daugeliui atrodė profesionalesnė(,) negu ankstesnioji(,) ir galinti išspręsti įsisenėjusias problemas. Geriau keltis ir dirbti ankstų rytą(,) negu kaisti vidurdienį.

| Psr. polinkiai |

1. Palyginimo, pavartoto greta aukštesniojo laipsnio būdvardžio ar dalyvio, o ypač greta aukštesniojo laipsnio prieveiksmio, linkstama neskirti, pvz.:

Ąžuolas užaugo aukštesnis negu kiti medžiai ir ėmė juos smelkti. Šis kainų reguliavimo variantas gerokai palankesnis nei anksčiau siūlytas. Užsieniečiams mokėjo mažiau negu lietuviams ne viena bendrovė. Iki šiol patekti į Lietuvą jiems buvo paprasčiau nei į Vokietiją.

2. Jei aukštesniojo laipsnio būdvardis ar prieveiksmis eina ne kartu su palyginimu, ypač kai jie turi priklausomų žodžių ar kitokių sintaksinių ryšių, palyginimas dažniau skiriamas, pvz.:

Vaikams sportas visuomet yra malonesnis užsiėmimas, nei sėdėjimas klasėje. Šiandien pagaminti yra nepalyginamai paprastesnė problema, negu prekes parduoti. Kur kas daugiau politinės aistros, negu likusieji, parodė pirmasis kandidatas. Jūrų keliais buvo vežama daugiau krovinių, negu geležinkeliais.

Komentarai ir patarimai

1. Palyginimas prie aukštesniojo laipsnio būdvardžių bei prieveiksmių kiekiui reikšti neskiriamas, pvz.:

Tempimo lynas negali būti trumpesnis nei keturi metrai. Aukštesnių kaip dešimt metrų statinių toje zonoje statyti negalima. Daugiau kaip tris valandas posėdis nevyks. Nuvažiavome daugiau kaip trisdešimt kilometrų ne ta kryptimi ir turėjome grįžti atgal. Anksčiau negu septintą valandą nesikelsime. Planuota rasti laivą, kuris pajėgtų plukdyti ne mažiau kaip 30 keleivių bei gabenti dviračius. Nepriklausomų atstovų valdybose turi būti ne mažiau nei trečdalis ir ne daugiau kaip pusė.

2. Su aukštesniojo laipsnio būdvardžiais, dalyviais ar prieveiksmiais einanti lyginimo reikšmės prielinksnio už konstrukcija nėra laikoma lyginamuoju posakiu ir neskiriama, pvz.:

Nors čiepsėjimas malonesnis už lojimą, bet su paukščiukais nepasivaikščiosi. Mano idėja yra aiškesnė ir suprantamesnė už visas kitas. Mažos firmelės medžius kerta kur kas tvarkingiau už urėdijų kirtėjus.

1.6. Įterpiniai ir įspraudai

Įterpiniai – su sakiniu sintaksiniais ryšiais nesusiję žodžiai, jų junginiai, net sakinio sandarą turintys dariniai. Jie skirti išreikšti kalbėtojo nuostatai sakomo dalyko atžvilgiu. Ši nuostata gali pasireikšti emociniu vertinimu, gali būti reiškiami stilistiškai neutraliai – kaip sakomo dalyko komentaras, kalbėtojas gali komentuoti patį informacijos perteikimo procesą. Tos pačios kalbos priemonės, neturėdamos tokios paskirties, eina įprastomis sakinio dalimis ar sudėtinio sakinio dėmenimis.

Įterpimą reiškiantys kalbos vienetai yra skirtingai nutolę nuo sakinio turinio. Vieni glaudžiai su juo susiję, tik pertraukiama sakomos minties tėkmė. Kiti pateikia pašalines pastabas ar kitaip įsiterpia kaip pašaliniai dalykai be turinio vertinimo reikšmės. Pastarieji vadinami **įspraudais**. Neretai įspraudai gali pakartoti sakinio fragmentus kitais žodžiais kaip papildoma informacija ir taip būti susiję su sakinio sandara. Nuo įterpimo pobūdžio priklauso ir skyrimo būdai: artimesnieji sakinio turiniui įterpiniai skiriami kableliais, labiausiai nutolę – skliaustais, brūkšniai gali būti vartojami ir vieniems, ir kitiems, jie rodo ryškesnį įterpimą nei kableliai ir ne tokį ryškų nutolimą kaip skliaustai. Įspraudai, kaip labiau nutolę nuo sakinio minties fragmentai, dažniau skiriami skliaustais.

Įterpiniai yra labai skirtingi savo reikšme, nes kalbėtojas gali norėti įvairiausiais atžvilgiais komentuoti sakomą dalyką. Tai lemia ir labai įvairių įterpinių kalbinę raišką: jais gali eiti nekaitomosios kalbos dalys – prieveiksmiai (*atvirkščiai, priešingai* ir pan.), antriniai jaustukai (*deja, jergutėliau, po šimts* ir kt.), intonaciškai izoliuoti ištiktukai (*ku-kū, trrr* ir pan.); asmenuojamosios veiksmažodžių formos (*sako, suprantu* ir pan.) ar jų išvestinės formos, paprastai padalyviai (*tiesą pasakius*); būdvardiškieji žodžiai, ypač jų bevardės giminės formos (*aišku, suprantama, viena* ir panašiai). Kai kurie iš jų vartojami tik kaip įterpiniai, bet daugelis gali eiti įprastomis sakinio dalimis. Kaip įterpinius tokius kalbos vienetus atpažįstame iš įterpimo intonacijos ir iš to, kad nėra sintaksinių ryšių su aplinka. Skirstymas į semantinius tipus apibūdinant skyrybą taip pat padeda orientuotis įterpinių įvairovėje, tačiau bent kiek griežčiau atriboti vieną semantinę tipą nuo kito yra gana sunku, sakomo dalyko vertinimas dažnai yra keleriopas, o ir apibrėžti semantinę tipą kai kada yra gana keblu, todėl semantinio tipo apibūdinimas yra tik papildomas jų požymis.

Tos pačios kalbos priemonės gali priklausyti skirtingiems semantiškiems įterpinių tipams. Tai priklauso nuo įterpinio santykio su sakinio turiniu. Tarkime, sakinyje *Lageriai, girdėti, pilnutėliai* įterpinys parodo netvirtą žinojimą, girdėtą informaciją per kitus, sakinyje *Girdėti, ir vėl kažkokie svetimi vyrai kieme šneka* įterpinys parodo informacijos šaltinį – girdėjimu pagrįstą informaciją.

Įterpimas yra panašios komunikacinės prigimties, kaip ir aiškinimas. Aiškinimą nuo įterpimo skiria tai, kad aiškinant yra pakartojamas,

papildomas tos sakinio dalies, kuri aiškinama, turinys kitu – aiškesniu, tikslesniu turiniu, bet iš kalbamojo dalyko. Todėl išlaikomi tokie patys ar panašūs sintaksiniai ryšiai. Jei tiesioginių sintaksinių ryšių su aiškinamąja dalimi ir nėra, tai jie gali būti sudaryti. Pavyzdžiui, išskirties aiškinamųjų santykių, beje, anksčiau priskirtų įterpiniams, atveju, plg. *Be kelių smalsautojų, įvykio vietoje greitai nieko nebeliko*, tiesiogiai aiškinamosios grupės susieti su tariniu sintaksiškai negalima, bet tokie santykiai gali būti sukurti – *Keli smalsautojai įvykio vietoje liko*, taigi tokia grupė yra sakinio turiniui priklausantis dalykas, ne kalbėtojo įsiterpimas į sakinio turinį. Įterpiniais kalbėtojas kokiu nors atžvilgiu vertina turinį, įsiterpia į sakomą dalyką su savo nuomone apie jį ar išreiškia emocijas jo atžvilgiu.

Įterpiniai išskiriami paprastai vienodais ženklais iš abiejų pusių. Bet dalis įterpinių, tokie kaip *atvirkščiai, konkrečiai, priešingai, tiksliau, teisingiau* ir pan., dažnai įsiterpia tarp sakinio dalių, tinkamų atskirti brūkšniu. Tada šalia brūkšniu skiriamos sakinio dalies įterpinio kablelis paprastai neberašomas ir įterpinio pradžioje ir pabaigoje yra skirtingi ženklai, plg.: *Bus labai nelengva, tiksliau – net neįmanoma; Šitaip galima išvengti mokesčių, konkrečiai – PVM mokėjimo; Dėvimas drabužis gali pabrėžti žmogaus orumą arba, priešingai – jį pažeminti*. Kaip rodo paskutinis pavyzdys, brūkšnio poreikį gali lemti tik įterpinys – be jo brūkšnys nebūtų vartojamas. Kai įterpinys pavartojamas tarp sudėtinio sakinio dėmenų, atskiriamų brūkšniu, kablelis po įterpinio gali būti rašomas, pvz.: *Pesimizmas nepanaikina heroizmo, priešingai, – jis yra tikro heroizmo sąlyga*.

| Prv. | 1.6-1

Įterpiniai, artimesni sakinio turiniui, skiriami kableliais, rečiau – brūkšniais, tolimesni, vadinamieji įspraudai – skliaustais ir brūkšniais, rečiau – kableliais.

Įterpiniai gali būti gana įvairių **semantinių tipų** pagal kalbėtojo nuostatą sakomo turinio atžvilgiu, sakinio ir įterpinio turinio santykį.

1. Autoriaus požiūris į sakomo dalyko santykį su tikrove:

1.1. Sakomo dalyko tikrumas (*tiesa, teisybė, aiškus daiktas; be abejo, be abejojimo, be abejonės; aišku, akivaizdu, neabejotina, suprantama, žinoma; pasirodo* ir pan.), pvz.:

Mane paskyrė į Pasvalį, komisijos, **tiesa**, buvau nuramintas, kad greit galėsiu grįžti į numatytą dėstytojo vietą. **Tiesa**, niekas su rimbu kailio nekaršė, bet už darbą irgi beveik nieko nemokėjo. Įstatymų rengėjas, **teisybė**, gali klysti sprendamas, ar tos priemonės yra paveikios. **Teisybė**, kiekvienas iš mūsų pagal galimybę tas negandas slepia. Be labai gero dalyko mokėjimo, **aiškus daiktas**, neverta nė darbo pradėti. **Aiškus daiktas**, esama ir ne tokių rūpestingų autorių. Ypač didelį poveikį Jonas Kazlauskas man ir, **be abejo**, kitiems studentams darydavo kaip seminarinių, kursinių ir diplominių darbų vadovas. Šio restauratoriaus pavardė, **be abejojimo**, siejama su koplyčios dekoru. Visa tai, **be abejonės**, buvo jo, kaip mokslininko, kompetencijos įvertinimas. „Karmen“, **be jokios abejonės**, yra vienas ryškiausių ir dažniausių operos scenoje statomų šio žanro pavyzdžių. Dar maloniau buvo įsitikinti, kad ji turi gražų ir išvaizdų, **galantišką ir – kuo nė kiek neabejojome** – protingą vyrą. Tada, **aišku**, turi būti apribotos monopolinės teisės. Ir, **savaime aišku**, mes galime atsidurti tokioje nepavydėtinoje padėtyje. **Akivaizdu**, darbų ciklas atvėrė kitas menininko kūrybos galimybes. **Neabejotina**, tokie jo ketinimai paliudija įgūdžius analizuoti ir lyginti senuosius istorinius ir gyvenamojo meto vietovardžius. Kiekvienas žmogus, **suprantama**, teikia pirmenybę savo šalies papročiams. Problema, **savaime suprantama**, išlieka nepakitusi. Sriūbčioju karštą arbatą ir, **žinoma**, gausiai užsivarvinu šviežio gintarinio medaus ant didžiulės balto naminio sūrio riekės. **Pasirodo**, galima sukurti įtaigų tradicinės formos spektaklį vaikams be pataikavimo publikai ir pigių masinės kultūros triukų ar klišių.

1.2. Spėjimas, abejojimas, netvirtas įsitikinimas, netikrumas (*girdėti, matyti(i), atrodo, rodos(i), regis; ko gero (ko gera) ir pan.*), pvz.:

Dabar, **girdėti**, persikrikštijęs, atsivertęs. Lingvistika, **matyt**, jis susižavėjo ne todėl, kad labai įtiko profesoriui suradęs žodžiui varnėnas sinonimą švilpis. Tokiu atveju, **matyti**, ir apmokestinimo sąlygos turės būti suvienodintos. Kelias vingiuoja, niekur neskubėdamas, ir, **atrodo**, niekad nesibaigs. **Atrodė**, viskas gerai, belieka tik sustiprėti. Svarsčiau, apie ką reikės kalbėti su šiuo mažai pažįstamu ir, **atrodytu**, nelabai šnekiu žmogumi. Supermonopolija buvo išskaidyta, **rodos**, į devynias kompanijas. Girdint jį – gera, norisi užsimerkti ir, **rodosi**, tave kas supa liūliuoja... Knygai pavadinti, **kaip mums atrodė**, labiausiai tiko jos herojaus mėgstamas posakis. Atrodė be galo žvalus, kupinas sumanymų ir visur, **regis**, nė nepavargdamas suspėja! Ugnikalnis neišvengiamai išsiverš labai galingai, ir, **ko gero**, sukels katastrofą. **Ko gera**, jau vaikystėje ji ruošėsi būti ekonomiste, mokėjo viską apskaičiuoti ir išspausti naudą.

Rastume ir spragų, kurias, **reikia tikėtis**, užpildys jo mokiniai. **Tikiuosi**, jie kruopščiai ir profesionaliai išnagrinės visą savo mokytojo palikimą.

1.3. Sakomo dalyko vertinimas arba apgailestavimas (*bėda, laimė, nelaimė; laimei, kieno nors laimei, nelaimei; bijau; svarbiausia; deja* ir pan.), pvz.:

*Kad aš, **bėda**, bijau to pasirašymo... Tai buvo įprotis, kurį, **laimė**, aplinkiniams pridengdavo garsi muzika. Bet, **nelaimė**, susirgo mano sesuo ir turėjau išvykti. **Mano nelaimė**, mus daug kas siejo. Didžioji dalis lietuvių inteligentijos, **laimei**, dar neprarado sveiko proto. **Mano laimei**, mes dar neprieinam iki svarstymo. Kviečiu į tribūną pranešėją, kuris, **mūsų laimei**, vis dėlto suspėjo grįžti laiku. Šveicarai atskaitos taško „iki kar“, **jų laimei**, neturi. **Dievo laimei**, Vokietijoje susisiekėme su broliais. Jis mirė, **jos ir mūsų nelaimei**, būdamas 59 metų amžiaus. Daugelis dirbusiųjų žemose grandyse, **laimei ar nelaimei**, buvo didvyriai. Kitas lapas iš šios krikščionybės knygos, **bijau**, irgi yra išplėstas. Su ponija privalau elgtis mandagiai, nes, **bijau**, kitaip jina gali liepti susikrauti daiktus. Ilgai miegantys žmonės tampa tingūs, nuobodūs ir, **svarbiausia**, nesveiki. **Svarbiausia**, paremkite juos. Pristatymo turinys pasiliko neapibrėžtas ir netikslus, **svarbiausia** – nesistemiškas. Tai netarnauja valstybės interesams ir, **kas svarbiausia**, apskritai sudaro sąlygas šešėlinei ekonomikai. Tas skubėjimas, **deja**, privedė prie aiškiai žinomų klaidų. Ir, **deja**, biudžeto svarstymas gali sustoti štai šitoje vietoje.*

2. Apibrėžtas ar neapibrėžtas (paprastai persakomoje kalboje) žinių šaltinis, sprendimo autorius (*iš ko sprendžiant; kieno žodžiais tariant; kieno nors žodžiais, teigimu, liudijimu; kokiais nors duomenimis; kokiomis nors žiniomis; kieno galva, nuomone, manymu, supratimu; anot, pasak ko; pagal ką; girdėti; įterptiniai sakiniai su kaip: kaip sakoma, kaip nurodyta, kaip nurodo, kaip pateikia* ir pan.; į autoriaus kalbą citatose panašūs kalbėjimo veiksmoždziai (be priklausomų žodžių ar su jais) *pasakoja, pasakojo, pasakodavo, sako, sakė, sakydavo, rašo, rašė* ir pan. ir kt.), pvz.:

*Pastatas, **sprendžiant iš židinio padėties**, turėjo būti orientuotas šiaurės kryptimi. Tačiau, **sprendžiant iš teismo nutarties**, teisme nagrinėtoji byla su žemės nuomos klausimu nėra susijusi. **Sprendžiant iš teisininko padarytos išvados**, jie teisių į šį turtą neturi. Tai, **sprendžiant iš visko**, susidarytų dešimtys tokių žmonių. Surado būdą, kaip nutraukti, **Platono žodžiais tariant**, senąją nesantaiką tarp filosofijos ir poezijos. Kai kas nors paprašo, bandau, **tavo žodžiais tariant**, verbalizuoti, įvardyti tai, kas yra aplinkui. Refleksija yra tarsi koks pažinimo pažinimas, arba, **tariant Kanto žodžiais**, pažinimo*

galimybės sąlygų apmąstymas. Tai, **Bruno žodžiais**, herojiškojo entuziazmo būseną. Paveldimumo koeficientas, **įvairių autorių teigimu**, svyruoja nuo 0,01 iki 0,16. **J. Bretkūno teigimu**, Pilvytis (Piluitus) buvęs gausumo dievas. Mokytojai, **brolio liudijimu**, jį būtų mielai priėmę net į trečią klasę, bet jis nenorėjęs skirtis su broliu. **Viešųjų pirkimų tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis**, viešiesiems pirkimams kasmet panaudojama apie 12 % šalies bendrojo vidaus produkto. Ankstyvaisiais viduramžiais, **turimais duomenimis**, buvo tikrai gyventa Birutės kalno papėdėje. Agentūrinės bylos, **mūsų turimomis žiniomis**, buvo išvežtos prieš porą metų. **Mūsų žiniomis**, yra du neaiškūs ir svarstylini faktai. Muziejuje atidaryta didelė ir, **mano galva**, labai svarbi paroda. Veterinaras pasakė, kad, **jo galva**, šuo labai serga. Naujas renginio vardas simbolizuoja naują raidos etapą ir, **daugelio žiūrovų nuomone**, tiesiog idealiai atitinka šio festivalio formatą ir idėją. Noriu iš jūsų išgirsti labai aiškų atsakymą: kas, **jūsų manymu**, yra korupcija? Trijų mėnesių kūdikiai ilgiau stebėjo, **suaugusiųjų supratimu**, dailaus veido atvaizdą negu mažiau patrauklų veidą. **Šiuolaikiniu supratimu**, imunoterapija gali būti efektyvi tik tam tikroms pacientų grupėms. Tai, **anot jo**, iš dalies sunkina įmonės plėtrą. Dėl privataus kapitalo dalyvavimo, **anot premjero**, pretenzijų kaimyninės šalys nereiškia. Spektaklis, **pasak režisieriaus**, aktualus įvairaus amžiaus žiūrovams. Erdvė, **pagal Hobbesą**, yra visų daiktų egzistavimo būdas. **Pagal šį apibrėžimą**, minima transporto priemonė turėtų būti priskirta pramoginės laivybos transporto priemonėms. Gatvė, **girdėti**, kažkokia didelė mašina praburzgė. Tas didelis akmuo, **kaip sako**, buvo nuo senovės užkeiktas.

Tai įvyko staiga, gaudžiant paskutiniajam trimitui, **kaip sako apaštalas Paulius**. Jis buvo siųstas skelbti Mesijo atėjimo arba, **kaip sakoma Evangelijoje**, tiesti Jam kelią į žmonių širdis. Tačiau, **kaip rodo sociokultūrinių tinklų žemėlapiu duomenys**, administracinės ir sociokultūrinės priklausymo ribos sutampa ne visada. **Kaip sakė Žemės ūkio rūmų pirmininkas**, tokios išmokos bus mokamos dar vienus metus. Gerai mokėjo tik latvių ir rusų kalbas, o kito mis, **kaip juokais sakydavo**, kalbėjo laisvai – be jokių taisyklių.

Tiesa, iš pradžių, **pasakoja**, jis studijuoti pasirinkęs radiofiziką ir elektroniką. Vėliau, **pasakoja jis**, pažįstamas pasiūlė lankyti buhalterinės apskaitos kursus. Ir grįžti į Lietuvą, **sako**, jiems visada norisi. Tai dabar, **sako**, turįs apsispręsti, kaip praleisti tuos du mėnesius. Tačiau, **sako profesorius**, yra ir teigiamų ekonomikos požymių. Tokiu atveju pažeidėjas baudžiamas vienos ar kelių parų areštu, o ne pinigine bauda, **sakė pašnekovas**. Vaistų registracijos

procedūra, **sakė**, paprastai užtrunka apie pusę metų. Tą naktį, **sakydavo**, ir vėlės susirenkančios kapuose, paprastai medžiuose. **Sakydavo**, aš svaigstu nuo kitų aplink save. Kai atsisakė šluoti, tada ir prasidėjo ta egzekucija, **pasakojo man šis žmogus**. Ant šventojo kalno skambėjo lietuviškos dainos ir jų aidas, **pasakojo liudininkai**, atskrisdavo iki Didžiosios Lietuvos. Brolis, **rašo laiške**, negalės atvažiuoti dar kokį mėnesį ar daugiau. Po tokio lietaus, **rašė spauda**, nebuvo įmanoma į laukus įvažiuoti visą mėnesį. Tokiu būdu skelbti viešuosius pirkimus, **nurodo komisija**, galima tik neviršijant įstatyme nustatytos sumos.

3. Teiginių tarpusavio santykis:

3.1. Papildymas (*be to, maža to, negana to*), pvz.:

Be to, per karą tėvas priglaudė ir už save vyresnę seserį. Ši mergina neteisčia ir nesmerkia homoseksualių žmonių, **maža to**, drąsiai stoja ginti gėjų teisių. **Maža to**, didesnioji specialios pagalbos dalis teikiama nemokamai. Todėl būtų neprotinga ir, **negana to**, įžūlu palikti nuošalyje pasitikėjimą parodžiusius bičiulius. **Negana to** – jūs įkūnijate nacionalinį suverenitetą.

3.2. Lyginimas (*palyginti su, palyginus su, lyginant su, nelygu, destis* (reikšme *nelygu*)), pvz.:

Vadovėlio apimtis, **palyginti su pirmosiomis laidomis**, padidėjo beveik dvigubai. Jos solo numeriai, **palyginti su kitomis operomis**, yra netradiciniai, siejami ne su virtuoziškomis arijomis, o dažniausiai su šokiu. Plieniniai vamzdžiai, **palyginus su ketiniais**, atlaiko didesnę slėgį. Tai, **palyginus su kitomis šalimis**, yra unikalu. Šiųmetis obuolių derlius, **lyginant su praėjusiais**, gautas kur kas didesnis. Penkios minutės gali prilygti akimirksniui ir amžinybei, **nelygu situacija**. Laikas turi dažniausiai ir būdo ar būvio reikšmės atspalvį – **nelygu veiksmožodžio reikšmė**. Paprastai šią pasaką seku ir nagrinėju su klausytojomis ištisis septynis vakarus, o kartais, **nelygu auditorija**, net ir septynias savaites arba septynis mėnesius – po vieną vakarą, savaitę ar mėnesį kiekvienam išbandymui. Šuo, **nelygu veislė ir temperamentas**, gali pasidaryti daugiau ar mažiau agresyvus, triukšmingas arba pernelyg bailus. **Nelygu finansinės išgalės**, paukštide galite šildyti įvairiai: kaitrinėmis lempomis, elektriniais šildytuvais, dujiniais degikliais. Pasistato prekystalį, išsidėlioja savo „turtą“ – apie 300 knygų ir 9, 10 ar 11 val. – **nelygu oras** – pradeda prekybą naujomis ir senomis knygomis. Valstybę gali visaip valdyti – liberaliai ar ne, **destis reikalas**. Literatūroje rašyba labai įvairuoja, **destis kokiū tarimu remiamasi**.

3.3. Priešprieša bei gretinimas (*atvirkščiai, priešingai, taip pat anaip tol reikšme „priešingai“, skirtingai; antra vertus, kita vertus, viena vertus ir pan.*), pvz.:

Bendrovė, atvirkščiai, rinks pajamas už naudojimąsi elektros energijos perdavimo tinklais. O mano paties mintys, atvirkščiai, – niekam tikusios. Vieni ragina jas uždrausti, kiti, atvirkščiai, įtvirtinti jų legalų statusą tarptautiniu mastu. Atvirkščiai, jie mane įkvepia, nors mano knygoje apie juos ir nekalbama. Toks įsikišimas retai būna veiksmingas, netgi atvirkščiai – pokalbiai su skriaudiku neretai sukelia priešingą reakciją. Apie ketvirtus gyvenimo metus, priešingai, vaizduotės vaisiai pradeda atsiskirti nuo tikrovės. Vokietijos įvaizdis ne tik nepablogėjo, bet, priešingai, pagerėjo. Kitus ryšius – priešingai – būtina plėtoti. Pamažu supratau, kad mano vadovas ne toks jau ir griežtas – priešingai, labai mėgo pajuokauti. Jėgos nebūtinai turi būti priešiškos viena kitai – anaip tol, jas gali sieti gili ir tvirta meilė. Veiksmas yra pavaldus valiai, o tikėjimo, skirtingai, negalime pasirinkti – jis mumyse. Yra žmonių, švenčančių labiau dvasia nei kūnu, antra vertus, yra ir žmonių, kuriems šventės neteikia pakylėjimo. Antra vertus, tėvas buvo kieto būdo, mėgo teisingus, darbščius ir tvarkingus žmones. Nors, kita vertus, kyla klausimas, kiek patvarios tokios koalicijos. Viena vertus, tai egzistencinis išvykstančiųjų pasirinkimas, kita vertus, tai naujos galimybės sugrįžus, jei pritaikoma patirtis.

3.4. Sąsaja su ankstesniu kontekstu arba tarp teiginio ir iliustracijos (*beje, be kita ko ir pan.; pavyzdžiui; sakysim(e), sakysim(e), tarkim(e) ir pan.*), pvz.:

Tai, beje, yra tik pagrindiniai, bendriausi dalykai. Šis apibrėžimas, kaip, beje, ir bet kuris kitas, turi trūkumų. Sutartyje, be kita ko, numatyta ir auditoriaus pareiga teikti informaciją atitinkamoms institucijoms. Ši situacija, be kita ko, labai primena panašią reakciją po ankstesnių Seimo rinkimų. Atsiminimams, kaip, pavyzdžiui, buvo priimtas Valstybinės kalbos įstatymas ar kiti teisės aktai, tikriausiai dar ne metas. Radioaktyviuosius izotopus galima panaudoti, sakysim, energijos gavybai tiesiog kosmose. Tarp kitų, ne finansinių to priešasčių gali būti, sakysim, inertiška centralizacija. Yra kalbos formų, kuriomis išreiškiamos ne žinios, o, sakysime, emocijos. Abejingumą, sakytum, nekaltą nuvertinimą jautrūs vaikai gali išgyventi gana sunkiai. Tai nėra toks nacionalinis pasididžiavimas, koks, tarkim, švedams buvo „Volvo“. Tarkim, užšaldytų dabar mane šimtui metų. Gal tuomet įmanoma ir kitokiu būdu, na, tarkime, tuščiomis rankomis, padėti?

3.5. Temos nusakymas (*o dėl ... tai; dėl ... tai; (o) kalbant apie (ką nors)* ir pan., temą nusakantis daiktavardis ir jį pakartojantis įvardis *tas, ta, jis, ji*), pvz.:

O dėl mokyklos renovacijos, tai ji prasidės tik po metų. O dėl Jo Karališkosios Malonybės važiavimo į Poznań, tai Jo Karališkoji Malonybė labai stebisi, kad Tavo Malonybė dėl to savo laišku Jo Karališkosios Malonybės neperspėjo. O dėl pirmojo – tai mano nuomonė ne tokia. Na, o dėl pačių principų, tai valstybę gali sukompromituoti ne jų paskelbimas, bet nesėkmė juos įgyvendinant. Dėl pono Kęsgailos, tai užtarėme jį pagal Tavo Malonybės paliepimą. Dėl kitokio skonio skaitytojų, tai kita šio skyriaus dalis jiems ir skirta. O kalbant apie orkestrą, tai antroje simfonijos dalyje tikrai pritrūko grakštumo ir lengvumo. Kalbant apie bankų patikimumą, aš manau, bankas pats turėtų būti suinteresuotas sukurti draudimo fondą. Bet kalbant apie šių objektų paskirtį – nuraminti jausmams, emocijoms, padėti susitelkti, – buvo nutarta atsisakyti spalviškumo ir leisti pasireikšti fantazijai.

Va, Lapinsko Povilas, tas tai iš tiesų aukštas. Na o agronomas, tas tai žmogus be išdidumo. Kazys, tas tai parvažiuodavo gana dažnai, mat motina įsiligojo. Duktė, ta tai viską kiaurai permato. Štai Laukaitis, jis tai mokslininkas. Bet kaimynas, jis tai tikrai turėjo žinoti, kas ten dedasi. O Elė, ji tai žino viską, ką miestelyje apie juos kalba. Žurnalistai, jie tai tikrai iškas viską iki smulkmenų. Plaukikai – jie tikrai kokį nors medalį parsiveš.

Vyresnėlis Vytukas, ir tas nieko neatsiminė. Kardas, ir tas krenta jam iš rankų – koks gi jis karys! Rimkienė, ir ta išbėgo pametusi ir žemę, ir viską, ką užgyveno. Žoliapjovė, ir tą sugadino vos dieną padirbęs. Lėtapėdis Petrusis, ir jis būtų greičiau viską atlikęs. Meistrai – ir tie juk suklysta!

3.6. Apibendrinimas (*vadinas(i), žodžiu, vienu žodžiu, apibendrinant, bendrais bruožais* ir pan.), pvz.:

Ši geometrija yra harmonijos, vadinasi, ir gėrio pamatas. Pasakyti, ko noriu, – vadinasi, atsiverti, pasirodyti. Pratęsime klausimo svarstymą iki pabaiagos, vadinas, iki dviejų Seimo narių pasisakymo ir iki balsavimo. Vadinas, šiuo atveju visos palūkanos turi būti neapmokestinamos. Archeologiniai radiniai padeda suvokti mūsų prosenolių verslą, estetinį skonį, žodžiu, žmonių gyvenimo būdą. Žodžiu, žmogus, pajutęs savo darbo prasmingumą, gali daug nuveikti. Žmogus maskuoja savo pyktį ir niekšiskumą, vienu žodžiu, baisų žvėrį. Vienu žodžiu, yra šimtas būdų klausyti savo sąžinės. Jeigu tai religija, tuomet ji, vienu žodžiu tariant, yra viskas. Trumpai apibendrinant, tokių

asmenų gyvenimas nedaug pakito. **Apibendrinant**, tinklinė struktūra yra unikali organizacinė forma. Lemiamą įtaką santykių plėtotei padarė, **apibendrinant**, Baltijos šalims palankiai susiklosčiusi padėtis. **Bendrais bruožais**, globalizacija – tai visą pasaulį apimančios rinkos skverbimasis į šalių gyvenimą.

3.7. Sakomo dalyko tikslinimas (geriau; konkrečiai, paprastai, tiksliai, trumpai kalbant (*ariant*); konkrečiau, paprasčiau, teisingiau, tikriau, tiksliau, trumpiau, kitaip (kalbant, pasakius, sakant, *ariant* ir kt.), kitais žodžiais ir pan.), pvz.:

Geriausiu yra ne šaldyti, o ką tik nupirkti turguje arba, **dar geriau**, užauginti ekologiniame ūkyje. Geriausia, kad būtų bent kokio šimto kilometrų kamštis arba, **dar geriau**, koks nors sukrečiantis įvykis. Naujas vedėjas paprašė siūlyti kandidatūras arba – **dar geriau** – kam nors pasisiūlyti pačiam. Literatūros sukuriamas, **tikriau**, sužadinamas daikto vaizdas yra idealus. Vertėtų išskirti technines naujoves, **konkrečiai**, tokių naujų astronomijos prietaisų, kaip teleskopas, panaudojimo galimybes. Jis daugiausia nagrinėjo karo istorijos, **konkrečiai** – Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karo pradžios klausimus. Tai svarbu atsiliepiant į pašaukimą, **konkrečiai kalbant** – į kunigystės pašaukimą. Turbūt, **paprastai kalbant**, tai turi būti daroma iš valstybės biudžeto. Monarchijos išlieka, **paprastai variant**, dėl priešingų dalykų. Šie testai, **švelniai variant**, buvo tikrai negailestingi. Todėl, **tiksliai kalbant**, praeities kaip to, kas jau dingę, nesugrąžinsi. **Trumpai variant**, tikėjimas virsta reklama. Ideologų ir kultūrologų požiūris į meną, **vaizdžiai variant**, susikerta, jie vieni kitus papildo, pakoreguoja. Tai yra susiję su žmogumi – individu, **dar konkrečiau**, su žmogaus siela. **Konkrečiau kalbant**, kyla nemalonių klausimų. Ministras su spauda, **teisingiau**, diskusiją imituoja, nes kita nuomonė nuleidžiama negirdomis. Norėčiau priminti, **teisingiau** – supažindinti su taisyklėmis. Tai dešimtmečio darbo rezultatas, **tikriau** – jo trečdalis, nes numatytas tritomis. Klaiku, kokia tvarka, **tikriau pasakius**, betvarkė. Tai pasakojimas apie Brechtą, **tikriau sakant**, apie Brechto dvaro klimatą. Visi, **gal tiksliau** – visos katedros moterys net pritildavo vos tik jam įėjus į dėstytojų kambarį. Tuo darosi dieviškesni, kuo daugiau sugeba kentėti, **tiksliau sakant**, liūdėti. Manoma, kad prezidentui, **tiksliau variant**, keliems jo patarejams labiausiai kliūva šio ministro kandidatūra. Čia išdėstytos pagrindinės mokslo šakos sąvokos ir teorijos, **kitaip sakant**, analizės priemonės. Tai leidžia atmesti viską, kas kintama, **kitaip variant**, subjektyvu. Bet jie visuomet yra masė, **kitaip variant** – kolektyvinė vidutinybė. **Kitais žodžiais variant**,

ši sistema nepaprastai efektyvi. Dievas yra visa, kas nesu aš, arba, **kitais žodžiais**, Dievas yra visa, kas nepriklauso žmogui.

3.8. Išskaičiavimo eilė (pirma ... antra ... trečia; viena ... kita ir pan.), pvz.:

Pirma, įvykis yra svarbus, reikšmingas ir, **antra**, pasižymi neapibrėžtumu. Savo tikslų siekė dviem būdais: **pirma**, atnaujino buvusių pareigūnų veiklą, **antra**, stengėsi remtis savanoriška bajorų pagalba. Nurodyti faktai, **visų pirma**, yra susiję su jo artimaisiais ir, **antra**, su buvusiu universiteto kurso draugu. Jų tikslas yra, **visų pirma**, parduoti produktus ir paslaugas, **antra**, formuoti organizacijos (korporacijos) ryšių sistemą. Yra trys elementai, kuriuos reikia keisti – **pirma**, studijų finansavimą, **antra**, aukštųjų mokyklų valdymą, **trečia**, mokslo finansavimą bei mokslo politikos kūrimą. Tėvai atsiduria tarp dviejų ugnių: **viena**, nesinori išlepinti vaiko, **kita**, negi skriausi savo atžalą ir nepirksi naujesnio telefono.

3.9. Pašnekovo dėmesio aktyvinimas, autoriaus ar atpasakojamosios kalbos pabrėžimas ar apibūdinimas kartu reiškiant tam tikrą sakytojo požiūrį į jos turinį:

girdit(e), įsivaizduok(ite), manai, matai, matote, matysi(te), matytum(ei), nebijok(ite), sakai, sakyk(ite), sakyčiau, sakytum, supranti, tikėk, žinai, žinote, žinotum(ei), žiūrėk(ite), taip pat daugelis iš tų pačių formų su žodžiais kaip, kad;

atsimenu, atsiprašau, matau, sakau, tikiu, tikiuos(i), tikimės, žinau, žinome, žiūriu, taip pat daugelis iš tų pačių formų su žodžiais kaip, kiek; *pasakysiu tiesiai*;

būdavo, matos(i), matės(i), regėjos, regėdavos, rodės, rodydavos, taip pat kaip *būdavo, kaip matos(i), kaip matės(i), kiek matos(i), kiek matės(i)*;

atsiprašant; taip / teisybę / tiesą / tiesiai sakant; teisybę / tiesą pasakius; atvira kalbant / sakant / pasakius; tikrai neperdedant; (kaip) kalbama, (kaip) manoma, kaip minėta, (kaip) sakoma, (kaip) sakyta, (kaip) šnekama, galima sakyti, kiek man žinoma; svarbiausia, tarp kitko; (ar) šiaip ar taip; kaip matyti ir pan., pvz.:

Sakykime, kad žemdirbiai nesupranta, **girdi**, iš jų atims ir t. t. **Girdi**, bus blogai ir grįš vos ne baudžiava. Per visą Vilnių ėjo paskalos: *anas, girdit*, va kaip nusivažiavo. **Girdite**, jis ateis ir sutvarkys – nieko panašaus. Tiesa, jis kartais važiuoja į Plungę ir, **įsivaizduok**, skraido sklandytuvais. Arba, **įsi-**

*vaizduokite, šešiametis ant kilimėlio dėlioja žodžius. Ją, neturtingą merginą su vaikučiu, **manai**, daug kartų sušelpė? Jeigu tas įstatymas, **manote**, bus geras, gerai parengtas ir yra neblogų atsiliepimų, galite teikti Seimo posėdžiui. Jiems, **matai**, gėda važiuoti automobiliu ir neaplenkti autobuso. Mes abi, **kaip matai**, vertiname skirtingus dalykus. Bet, **matot**, čia yra laikinasis įstatymas. Na, **matote**, turbūt būtų nesolidu ir naivu man teigti priešingai. Pirmieji klausimai, **kaip matot**, yra labai sudėtingi. Aš, **matysi**, susitvarkysiu su tais darbais nė nemirktelėjęs. **Matysit**, dabar ji metus neišeis iš šalės. O tas trečias, **matytum**, koks gražus. **Matytumei**, koks jis apsukrus! Kaip saldžiai, **kad matytum**, jis miega! **Suprask**, mes išskirtiniai, o išskirtinumas, valdininko nuomone, yra valdininko statusas. Aš, **nebijok**, sugebėsiu pasirūpinti ir vaikais, ir vaikaičiais. Tas vyrelis, **nebijokit**, atėjo jos ieškoti į namus. **Sakai**, šlamštas, ne menas? Štai, **sakyk**, mane paėmė prievarta ir tai paleido. **Kam**, **sakykit**, jam papildoma galvos sopė? Tai kaip, **sakykite**, mums pateikti visuomenei svarstyti, kai tiek skirtingų siūlymų. Ir tik fortepijono Bonapartu vadintas muzikas tais laikais galėjo sukurti tokią sudėtingą, tik brandžiai asmenybei, **sakyčiau**, prieinamą kompoziciją. Taip pat, **sakytum**, gana objektyvus reiškinytis yra įvairesnis žemės ūkio technikos panaudojimas. Cikle tapytojui svarbu jungti du, **sakytumei**, skirtingus pasaulius – drobės ir ląstelės. Mes kalbame biudžeto vykdymo klausimais, daugiau, **sakytume**, biudžeto taktikos klausimais. Miestą užkūrė padegamosiomis bombomis ir fosforu, **supranti**, visą miestą. **Supranti**, savo vyro ji nebelaukia – nebesitiki sulaukti. **Tikėk**, labai trokštu tave atvesti į gerą kelią. „**Tikėk manim**, tai bus kalakuto kiaušinis!“ – pamokė senoji antis. Tavo laiškas parašytas, **žinai**, su tokia dzūkiška širdimi, šiltas, jaukus. Bet, **žinai**, gerai, kad taip atsitiko. Čia tos sumos dar, **žinote**, ne viską pasako. Alternatyvaus varianto, **kaip žinote**, Komiteto pirmininkas neatsiėmė. Kaip gaila, **kad žinotum**, Garelio gatvės, senųjų mūrų, bažnyčių. Griovį rausiantis žmogus, **žiūrėk**, ir iškasa kaulus ar molinių indų liekanas. Vienos vertybės po kurio laiko tiesiog išnyksta ir, **žiūrėkit**, išpažįstamos visai kitos. Tik porą kartų apsilikau tamstos siūtą švarką, o šit, **žiūrėkite**, užpakalinė siūlė iširo.*

*Albertas, **atsimenu**, vaidino tėvą. Vertimo, **atsiprašau**, nežinau dėl savo neišprusimo. Gali gulėti ir televizorių žiūrėti iki pat gyvenimo, **atsiprašau**, termino pabaigos. Mieste, **matau**, yra kitaip. Jie, **kaip matau**, ir patys savimi menkai betiki. Pataisų teikėjai, **kiek matau**, taip pat yra salėje. Čia skyrelio redaktorius buvo fenomenalus, nes, **kaip sakiau**, turėjo tiesiog neišsenkamą*

ironijos, pašmaikštavimo, o kartais ir sarkazmo užtaisą. Gal, **sakau**, su kitais frakcijos nariais pasitarti? Nepaniekinkite nė vieno iš šitų mažutėlių, nes, **sakau jums**, jų angelai danguje visuomet jus mato. Sunku politikoje atskirti žmones nuo marionečių, tačiau, **tikiu**, įgauname išminties ir išvalgumo. Knyga yra pasikeitimo laikų liudininkė, kurioje, **tikiuos**, atsispindi ne mano vieno, literato, apmąstymai. Bet jau ateinančiais metais, **tikimės**, reikalai pagerės. Tai ir yra, **patikėk manim**, tas maistas, kuriuo minta siela. Aš noriu paklausti gerbiamojo pranešėjo, kuris, **žinau**, intensyviai mokosi anglų kalbos. Kad ir prie kokio šaltinio pasilenksiu, **žinau**, pamatysiu Tavo veidą. Skuodo įvykių patikrinimą, **kiek žinau**, atlieka Policijos departamentas. Bet, **žinome**, darbo grupė buvo sudaryta prieš du mėnesius. Tačiau galiausiai, **kaip žinome**, Lietuvos laisvės byla baigėsi sėkmingai. Ir dėdė, **žiūriu**, kažkoks paniuręs.

Kiti dailininkai, **būdavo**, pabraižo kokį eskizą ir kviečiasi jį pasižiūrėti. Pamaišė, pakabino, bet nuryti, **matos**, jam sunku. Kiti žmonės, kurie iš ryto išėję į darbus, tai dar, **matosi**, šilčiau apsirengę. Jūs, **kaip matos**, neruošiat jai sutiktuvijų? Linksmybė įsisiūbavo, o pačiam svečiui programa, **matės**, pabodo. Visi kvatojosi net susiriesdami, tik solinezantui, **matėsi**, jau apskritai niekas ne galvoj. „Literatūrinio rudens“ popietėse mūsų eilių klausėsi, **regėjos**, ne tik žmonės, bet ir visa, kas buvo aplink. Ir iš tiesų, arti namų jaučiausi toks drąsus, kad, **regėjos**, visus vilkus ištaškyčiau. Įvykių senų seniausiai buvo pamiršusi, ir draugai, **jai regėjos**, būtų ėmę raitytis iš juoko apie tai išgirdę. Kelionė į ligoninę siauru „route nationale“, **regėjosi**, truks visą amžinybę. Visuomenėje, **rodės**, buvo mažiau nusivylimo viskuo nei dabar. Prezidento padėtis tuo metu buvo itin tvirta ir, **rodės**, niekas negalės jos pajudinti. Ir staiga, kai, **rodėsi**, galima kabinti batus ant vinies, – kvietimas į rinktinę.

Bet šitie, **atsiprašant**, sensacingi straipsniai nemaloniai kvepia. Jis juk taiko į pačią tėviškės, **taip sakant**, „širdį“. Šalin juos, į istorijos šiukšlyną, **taip sakant**. Tie kariai, **teisybę sakant**, kovėsi be panikos ir visada narsiai. Aš, **tiesą sakant**, nemanau, kad galima taip kalbėti. Dar į ką nors žiūrėti, **teisybę pasakius**, turistai nė neturėjo. O romaną, **tiesą pasakius**, jau kadų kadaise esu sugalvojęs. Nors, **tiesą pasakius**, turbūt pritrūko valios ir laiko. Šis pasiūlymas, **tiesiai sakant**, yra neapgalvotas, netgi naivus. Atvirai sakant, nelabai suprantu tų žmonių. Juk žiūrėdami į kitą asmenį, mes, **atvirai kalbant**, nesame objektyvūs. Vieno kito apsukruolio patirtis įgaus platų, **neperdedant**, valstybinį mastą. Tie šiuolaikinio meno plotai, **tikrai neperdedant**, mums yra tarsi miškas, į kurį kojos nebuvom įkėlę. Jis kolekcionuoja rungtynių programėles

*ir, kalbama, atmintinai mokąs vieną telefono katalogo puslapį. Kalbama, ko-
lekcijoje puikavosi dvi jo drobės. Tai nekelia grėsmės mūsų darbo vietoms ar,
kaip kalbama, tapatumui. Tai, manoma, ir galėjo sukelti gaisrą. Trečiasis
ir, kaip manoma, pagrindinis nusikaltimo sumanytojas bei vykdytojas buvo
vietinis. Slėptuvės, kaip minėta, išsaugoti nepavyko. Jų antropologinis tipas,
kaip jau minėta, buvo nustatytas. Tai malda, kurią, sakoma, Dievas girdi
kaip širdies kalbą. Todėl labai sunku užduoti, kaip sakoma, fundamentalius
klausimus. Kurjeriai informaciją perduoda, kaip sakoma, iš rankų į rankas.
Nebereikia, sakyta, tų beprasmių kalbų! Galima kelti klausimą, kam čia dar
reikalingas medis, bet, kaip sakyta – gražu. Tironija, kaip jau daug kartų
sakyta, visiškai nesirūpina bendra gerove. Buvome ne tik plunksnos draugai,
bet, galima sakyti, bičiuliai, draugavo ir šeimos. Bendras poveikis komerci-
jai, kiek žinoma, yra neigiamas. Heideggerio padėtis visiškai kitokia ir, kiek
man žinoma, unikali. Tačiau, kiek man žinoma, komentatoriai nepastebėjo
didžiulio jų skirtumo. Visada stengiamės pasiteisinti kitiems ir, svarbiausia,
sau. Anšlagą šiais metais, tarp kitko, patyrė ir kiti „Muzikinio rugpjūčio pajū-
ryje“ koncertai. Tarp kitko, būtent neapolietiškos dainos pagrindu susiforma-
vo virtuoziško, gražaus dainavimo maniera, vadinama bel canto. Renginys
organizuojamas, šiaip ar taip, ne man, o visuomenei. Šiaip ar taip, man teko
pirmoji premija. Galima pridurti, kad mes, ar šiaip ar taip, to nedarome. To-
dėl, kaip matyti, jį panaudojus neturint šilumos rezervo efekto nepasieksime.
Gaunu kavos ir cigarečių davinį, bet jo, kaip matyti, visai nenaudoju.*

4. Emocinė reakcija į sakomą dalyką, išreiškta padėkos jaustukais *ačiū, dėkui* be priklausomųjų žodžių ar su jais, jaustukų paskirtį turinčiomis sustabarė-
jusiomis linksnių formomis (paprastai šauksmininku), veiksmožodžio for-
momis (paprastai liepiamosios nuosakos), sustabarėjusiais posakiais, pvz.:

*Ačiū, ačiū, mes dabar laimingi. Ačiū Viešpačiui, man su mamyte neteko pa-
matyti nei vaiduoklių, nei plėšikų. Ačiū Dievui, prorektorius taip pat nesto-
kojo humoro jausmo ir paklausė, kodėl šis manąs, kad čia rašoma apie jį. Lie-
tuvoje, dėkui Dievui, tokių reiškinį nėra. Kaip matėte, viskas jau nuplauta,
dėkui savivaldybei, o ir ant durų džiūsta dažai. Bet, dėkui dievams, ji darbšti
kaip bitelė. Pirkaitės sienoje langelis, dėkui jiems, dažniausiai užkimštas mai-
šu, tai šalčio šiek tiek mažiau. Valdžios, dėkui rinkimams, ateina ir nueina.*

*Kaip gražiai, Viešpatie, ji išaugo, neturėdama nei kito tėvelio, nei brolio! Bu-
vau smarki, bet naivi mergiotė, kuri netgi – o Viešpatie! – netgi nebuvo suti-
kusi savo ilgosios meilės. Dieve Dieve, kada gi toji pekla ir baigsis! Kiek galiu*

čia, **Dieve mano**, kaip kokia senutė svajoti! Kas gi, **šventas Dieve**, taip tave išgražino!? Tiesa, vienoje vitrinoje gulėjo lydekaitė, bet, **dievulėliau**, kaina – 15 litų. Jie atsineša visokių filmų, kurie, **Dievuliau**, irgi vapa apie panašias kojų istorijas. Taigi tas rupūžiokas, **Dievuliau tu mano**, dar tik ketvirton klasėn eina. Bet, **jergutėliau**, tie daiktai dar ir pardavinėjami!? Vai, **Jėzau Marija**, kokia kariuomenė! Tu dar mane pažinsi, **Jėzau Marija**, tu dar pažinsi... O paskui, **vajėzau**, man į galvą buvo įremtas šautuvas. Buvau nuramintas, kad greit galėsiu grįžti į dėstytojo vietą, tik, **gink Dieve**, be šeimos. Gerai, kad šiam laimingam jaunimui neteko ir, **duok Dieve**, neteks susidurti su realybe, kuri buvo užklupusi mus. Jei, **neduok Dieve**, aš numirčiau, būtų gerai nukeliauti į rojų. **Eik jau eik**, turbūt perdedi. **Eik jau**, nieko iš to nebus. **Eik eik**, tai jau būtų pasaulio galas. Kas jūs, **po paraliais**, esat, a? **Po perkūnais**, kiek aš galiu tave prašyti! Neužmiršk, **dėl Dievo meilės**, mano skrybėlaitės – būtinaį įdėk ją. **Ir dėl Dievo meilės**, liaukis nuolat kalbėjusi apie savo išrinktąjį. Kas, **po galais**, atsitiko? Taip lengva prarasti viltį, **po šimts! Po šimts**, keiktelėjo Benas, smūgio kresteltas. Kas, **po šimts perkūnų**, išties geriausias? Ir aš, **po šimts pyptkių**, galiu dalį honoraro pasilikti sau. Ir bus padaryta, **po šimts velnių!** Antanai, **velniai rautų**, atidaryk duris gi! Aš turėjau, **kad tave kur**, duoti jai suprasti, kad tai tu. Bet aš, **kad tave kur perkūnas**, vis viena noriu to telefono numerio. **Kad tave kur velniai**, vis tiek padarei! **Kad jį kur galas**, atsitrenkiaų į stiklą lyg į sieną. Žmogus nelipa iš medžio, ir gana, **kad jį kur galas!**

Esu dėkingas savo močiutei, **amžinatilsj**, Šiauliuose. Jam, **amžinatilsj**, nereikėjo tiek daug metų dirbti. Mano seneliui aštuoniasdešimt metų, bet senu jis savęs, **dievaži**, nelaiko. O menas, **dievaži**, turi stebinti – juo paprasčiausiai reikia žavėtis.

5. Intonaciškai izoliuotas įspraudas – su sakinio turiniu daugiau ar mažiau susijusi priduriamai pasakyta pastaba, sutrumpintas ar kita kalba nurodytas pavadinimas ir pan., pvz.:

Perėjęs studijuoti kalbą (**ten, be kita ko, buvo mažiau visokių suvaržymų**), visa galva, kaip jam būdinga, pasinėrė į darbą. Autoriai (**studijos redaktorius nenurodytas**) nepakankamai remiasi norminiais bendrinės kalbos ir terminų žodymais. Autorinė paroda jau buvo pristatyta Parodų rūmuose veikiančioje Fotografijos galerijoje (**parodos organizatorius – Lietuvos fotomenininkų sąjungos Klaipėdos skyrius**). Kalbant apie Baudžiamąjį kodeksą, šito įstatymo projektas (**aš turiu omeny visiškai naują kodeksą**) turėtų būti pateiktas metų pabaigoje. Juk tebėra tautos egzistencijai, jos saviteigai pernelyg pavojingas

atstumas (teisingiau – nesusišnekėjimas) tarp skirtingas pozicijas užimančių sąmonės ir elgsenos atmainų. Labai dailių, taisyklingų (tarsi skulptoriaus išskaptuotų) veido bruožų jaunuolis traukė ne tik merginų, bet ir fotografų akis. Buto (kartu ir kūrybinių studijų-dirbtuvių) nuomininkui priklausio vykdyti bendrąsias būsto savininko pareigas. Įspėjo Panevėžio miesto (kartu ir kitų miestų, rajonų) privatizavimo tarnybas. Iki išpirkimo išlaikęs obligacijas (paprastai 2–3 m.) investuotojas bent jau atgaus įdėtas lėšas. Nederina iš anksto, ar girdit, politinių dalykų!

Tais pačiais metais pradėjo dirbti Lietuvos kalbos ir literatūros instituto (dabar – Lietuvos kalbos institutas) Žodynų skyriuje. Lietuvoje sistemiskai svarbią finansų rinkos infrastruktūrą sudaro Lietuvos banko valdomos mokėjimo sistemos ir AB Lietuvos centrinio vertybinių popierių depozitoriumo (LCVPD) valdoma Vertybinių popierių atsiskaitymo sistema (VPAS). Siekdama pataisyti nesklandumus VP rinkoje, Eurosistema 2010 m. gegužės mėn. pradėjo vykdyti Vertybinių popierių rinkų programą (angl. Securities Markets Programme), o ją pratęsė 2011 m. spalio mėnesį. Europos Komisija, Taryba ir Parlamentas susitarė dėl Ketvirtosios kapitalo poreikio direktyvos (angl. Capital Requirements Directive IV, CRD IV) ir Kapitalo poreikio reglamentavimo (angl. Capital Requirements Regulation, CRR), kuriais įgyvendinami Bazelio III bankų priežiūros principai. Viena vertus, dėl to atpigo tų šalių tiek viešojo, tiek privačiojo (įskaitant ir finansinį) sektoriaus skolinimasis, tačiau „saugaus prieglobsčio“ (angl. safe haven) paieškos sustiprino kai kurių valstybių nacionalinių valiutų kursus.

6. Įvairūs bereikšmiai buitinės kalbos pertarai, dainų refrenai, pamėgdžiojimo žodžiai ir pan., pvz.:

Marlė, bra, kaštuoja pinigą! Čia, bra, šešiolikanytis. Ne, bra, sėdėti ir laukti nėra jokios prasmės. Išmaudys, bra tu mano, kaip kalakučiukus!.. Še tau, bra, ir žvaigždžių lietutis – kiaurai permirkom. Ir bjaurumas tų žmonių, vanas. Ir mums, taigi, būtų visai neblogai pailsėti kur nors pietuose. Kar kar kar, vėl kranksi varna. Karaliūne gegele, kukū, kukū, aš tavo brolelis, kukū, kukū! Bridau gilų purvynėlį, vai kukū, vai lia lia. Žirnikėli, titity, pupupu tatato, gražūs mano nameliai, pupupu tatato. Vaikščioja ponas po dvarą, oi jėvar jėvar žaliasai. Mes rugelius pjaunam, dagile dagile, dagilėli dagile. Kac kac kac, gausi skanėstą. Ateik pas Maksą, kis kis kis. Trrr, sustok, rupke tu! – šaukė vadeliotojas.

Komentarai ir patarimai

1. Priklausomasis įterpinio žodis gali kartu būti ir šalutinio dėmens jungiamasis žodis. Šalutinį dėmenį skiriantis kablelis yra kartu ir įterpinio pradžios skyrimo ženklas. Taip paprastai būna vadinamuosiuose pridurtiniuose prijungiamuosiuose sakiniuose, pvz.:

Vienam iš požiūrių atstovavo aušrininkai, kurių teigimu, krikščionybė yra sveti- ma lietuvių prigimčiai.

Bet tokie sakiniai yra struktūros atžvilgiu gana svetimi prijungiamiesiems sa- kiniams, nepageidautini stilistiškai, tad jų geriau nevartoti.

2. Įterpinius su prielinksniu *pagal* kai kada sunkoka skirti nuo tokios pat raiškos sakinio dalies, plg. įterpinį sakiniuose *Pagal Konstituciją, Prezidentas daro Seime metinius pranešimus; Pagal įstatymą, žemė gali būti paimama valstybės reikmėms už ją atlyginant* (žinių šaltinis) ir sakinio dalį sakiniuose *Šiuo atveju Seimas elgėsi pagal Konstituciją; Žemė valstybės reikmėms buvo paimta pagal įstatymą* (veiksmo pagrindą reiškianti aplinkybė). Aplinkybė turi ryšį su tariniu – galima kelti iš jo klausimą (kaip elgėsi?, kaip buvo paimta?), reiškia lyginimą su kuo nors kaip veiksmo pagrindu ir dažniau eina po tarinio arba šalia jo. Plg. daugiau sakinio dalimis einančių šio prielinksnio konstrukcijų:

a) aplinkybės: *Sakinio dėmenys įtraukiami pagal žodžių junginių sudarymo taisykles. Pagal valstybinių institucijų pateiktas kainas nustatomas ir importo muitas. Pagal tai tekstas yra skirstomas į tris dalis.*

b) nederinamieji pažyminiai: *Šio regiono ežeringumas pagal mažuosius ežerus yra gerokai didesnis nei gretimo regiono. Kovo pabaigoje pagal senąjį kalendo- rių prinoko vynuogės.*

Įterpiniai dažniau vartojami sakinio pradžioje, prieš abi pagrindines sakinio dalis – veiksnį ir tarinį, plg. dar: *Pagal šio mėnesio apklausų duomenis, smuko dviejų partijų reitingai. Pagal dabartines gyventojų apklausas, daugiamanda- tėje apygardoje partija galėtų pretenduoti į maždaug 17 procentų balsų.*

3. Modaliniai žodžiai *palyginti, palyginus* be priklausomųjų žodžių skiriami pa- sirenkamai, su priklausomaisiais – privalomai kaip įterpiniai, plg.: *Ažuolas au- ga(.) palyginti(.) lėtai ir Afrikos suaugusių žmonių raštingumas, palyginti su kitais žemynais, yra mažiausias.*
4. Pavieniai žodžiai *atvirkščiai, priešingai, skirtingai* yra skiriami kaip įterpiniai, o su priklausomaisiais žodžiais jie eina aiškinamųjų konstrukcijų įvardiniais žo- džiais ir skiriami kartu kaip aiškinamosios sakinio dalys, plg.: *Bendrinės kalbos atstovas, atvirkščiai nei kalbantieji tam tikra tarme, suvokiamas kaip didžiųjų*

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

bendruomenių narys, išsilavinęs ir šiuolaikiškas. Tiesiogiai pažinta arba, kaip sakoma, jaučiama tiesa, priešingai negu išprotavimai, sugrąžina į teisingą kelią. Tokie tėvai, skirtingai nuo autoritarinių tėvų, linkę išklausyti.

5. Įterpinio *sakytum(ei)* nereikia painioti su lyginamosios dalelytės paskirtį turinčiu *sakytum(ei)*, plg.: *Saulė pro rūką atrodė sakytum pinigais* [tarsi pinigais] – *gražus, nublizgintas*. Kai kada sakinyje *sakytum* galima suprasti ir kaip lyginimo žodį, ir kaip įterpinį, plg.: *Rašymas be skyrybos ženklų(,) sakytum(,) išlaisvina mintį iš įprastinių jos reiškimo varžtų. Rodos, kojos nė nebesilanksto, sakytum(,) svetimos ar kokios medinės!* (Plg. ...*sakytum, yra svetimos ar kokios medinės.*) Skyryba priklauso nuo teksto autoriaus pasirinkimo: jei suprantamas įterpimas ir atitinkama intonacija, taigi ir autoriaus nuostatos parodymas – skiriama, jei intonacija atitinka dalelytes *lyg, tarsi, tartum* – neskiriama.
6. Žodis *pirmiausia* gali eiti laiko aplinkybe (sudaro išreikštą ar neišreikštą priešpriešą su žodžiais *paskui, po to*), tada jis neskiriamas, plg.: *Pirmiausia svarsty-sime antruoju darbotvarkės klausimu numatytus dalykus*. Kai jis turi išvardijimo paskirtį (atitinka *viena, pirmą* ar *pan.*), skiriame kaip įterpinį, plg.: *Tyrimo objekto įvairovę lemia, pirmiausia, ugdymo tikslai, antra – ugdymo pozicija ugdymo tikslų atžvilgiu.*

Ir pavartotas su išskaičiavimo eilę reiškiančiu žodžiu *antra*, žodis *pirmiausia* gali neturėti įterpiamosios intonacijos, reikšti anksčiau už ką kita esantį dalyką. O pavartojus kitą išskaičiavimo žodį jis įgauna dar ir *viena, pirmą* reikšmę. Skirti ar neskirti, galima rinktis pagal tinkamesnę tekstui intonaciją ar norą pabrėžti išskaičiavimą, pvz.:

Koks šitų suinteresuotų žmonių ratas? Tai(,) pirmiausia(,) senukai, antra – jų palikuonys šeimos nariai. Mes, atrodo, pirmiausia(,) per daug triukšmaujame, antra, per ilgai plepame. Budistinė apeiginė muzika(,) pirmiausia(,) yra auka dievams, antra, ji savotiškai pritaria psichiniams ir dvasiniams procesams, vykstantiems tiek pačių atlikėjų, tiek išventintų klausytojų viduje.

7. Kai įterpinys gali būti suprantamas ir kaip sakinio dalis, t. y. teksto prasmė leidžia interpretuoti dvejopai, skyrimas ar neskylimas nėra klaida, plg.: *Štai, žiūrėkite, tiesiai priešais langą paukščiai lizdą susisuko ir Štai žiūrėkite, tiesiai priešais langą paukščiai lizdą susisuko*. Antrame sakinyje parodomoji dalelytė, intonaciškai susieta su *žiūrėkite*, sudaro savarankišką bejungtukio sakinio dėmenį.
8. Sakiniai su įterpiniais *pasakoja, pasakojo, pasakodavo, sako, sakė, sakydavo*, ypač su priklausomaisiais žodžiais, yra savo sandara panašūs į kabutėmis skiriamą tiesioginę kalbą ar citatą su autoriaus kalba, pvz.: *Sovietiniais metais, pasakoja pašnekovas, žmonių reakcija jam prisistačius buvo neįprasta. Vakaruose,*

pasakoja generalinis direktorius, niekas neremontuoja tokių sudėtingų agregatų. Vieną dieną, pasakojo ji man, ėmusi įsivaizduoti, kad vyras mirė, o ji sėdinti ant lovos krašto ir žiūrinti į jį. Dėlto inovacija ar juolab dirbtiniu intelektu, sako jis, šios sistemos vadinti negalima. Tai pirmas kartas, kai su mumija randama tiek daug amulety, sakė tyrinėtojas.

Skirti kaip įterpinį tinka siekiant parodyti apytikrį kito autoriaus teksto perteikimą, o kabutėmis skiriama sandara tiktų norint priartinti tekstą prie kalbėjimo situacijos, dialogo ar siekiant tikslios citatos. Tačiau sakinio sandarą turintys įterpiniai su *kaip* skiriami tik kaip įterpiniai, ne kaip tiesioginė kalba ar citata su autoriaus kalba, plg.: *Nors filmų, kaip pati sako, norėtų žiūrėti dar daugiau. Vaikus, kaip dėdė Jonas sako, trūks plyš reikia pastatyti ant kojų. Draugai jam atvežė „maisto rezervą“, kaip jis sakė, visai savaitei. Jis buvo guvus, „skubrus“, kaip pas mus sakydavo, lengvų judesių.*

9. Kalbėjimo veiksmoždziai dažniausiai su dalyviais, rečiau – su asmenuojamųjų formų veiksmoždziais vartojami kaip tariniai parodyti menamajai tiesioginei kalbai, pvz.:

Keliaudamas iš Nidos į Juodkrantę, p. Dagilis pasakoja užplaukęs ant seklos ir vos neįstrigęs. Konditerijos pramonės atstovai sako skaudžiai jaučiantys emigracijos padarinius. Komiteto narys sako išgirdęs daug naudingų patarimų. Biržos vadovas sakė žinąs padėtį šiame skyriuje. Prokuroras sakė labai laukiąs ekspertų išvadų. Jis dirbąs miestui, ne kuriai nors partijai, todėl sakė nematąs reikalo atsistatydinti. Pareigūnai sakė turį bent dešimt versijų. Ekonominės policijos darbuotojai sakė turėję operatyvinės informacijos. O jei neduosiu 1000 JAV dolerių, sakė lieps bėgti prieš automobilį. Įsakymo apie pavaduotojo atleidimą generalinis sakė neatšauks. Tiesa, tokią pinigų sumą jaunas elgeta sakė susirinkdavęs tik prie didžiųjų prekybos centrų. Mano sutiktieji kapitonai ir šturmanai sakydavo jūrą įsimylėję nuo mažens.

Įterpinį nuo menamosios tiesioginės kalbos tarinio, išreikšto vienu žodžiu, atriboja tik įterpimo intonacija, plg.: *Apie skaitiklio gedimą jis, sakė, rašęs į monei net aiškinamąjį raštą. Iš komandiruotės, sakė, sugrįš tik kitą mėnesį.*

10. Emocinius įterpinius išreiškiantys kalbos vienetai, kaip ir daugelis kitų įterpinių, gali eiti sakinio dalimis ir tada nėra skiriami, pvz.:

Man buvo pasiūlyta kartu su ja dardėti po šimts perkūnų. Jei tu jį ir siunti minyše po šimts perkūnų, tai darai su šypsena. Visas mūsų darbas nuėjo po šimts pyпкиų. Grįžusi į butą radau amžinatilsį anytos užmerktų skalbinių.

Kai kada laikymas sakinio dalimi ar įterpiniu priklauso tik nuo intonacijos ir teksto autoriaus noro parodyti ar neparodyti įterpimą. Sakinyje *Jeigu į kūdikių prekių parduotuvę užeitų mano, amžinatilsį, močiutė, spėju, kad infarktas jai*

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

būtų garantuotas galima išskirti kaip įterpinį, jei nenorima pateikti kaip apibūdinimą, o įterpiama, kad ji jau amžinatilsį. Sakinyje *Tas Reksas dievaži* [tikrai, visiškai...] *išves mane iš proto!* galima neskirti suprantant kaip intensyvumo žodį ir neparodant įterpimo intonacijos.

11. Ir artimai su sakinio turiniu bei sandara susiję aiškinamojo pobūdžio žodžiai ar junginiai, dažnai kartu su įterpiniais, gali būti labiau nuo sakinio atriboti skiriant juos skliaustais, įspraudžiant tai kaip pašalinę pastabą, pvz.:

Šokti argentinietišką tango neprailgo iki 1 val. nakties (tiksliau, ryto) netgi pustuštėje aikštelėje. Mūsų teisei (tiksliau – teisės aktams) būdingas pernelyg didelis painumas.

12. Įvardis *tatai* dažniausiai eina sakinio dalimi, plg.: *Tatai išgirdę, subėgo žvėrys, suskrido paukščiai.*

Kaip pertaro reikšmės įterpiniui, jam reikia įterpimo intonacijos ir jis neturi atitikti įvardžio *tai*.

13. Gyvūnų pamėgdžiojimo žodeliai neretai eina sakinio dalimis ir nėra skiriami, plg.: *Plepiosios šaukia linksmu balsu kar kar.*

14. Įterpiniai skiriami kartu su šalia jų einančiu sujungiamuoju jungtuku *o*, jei jis su įterpiniu sudaro prasminę bei intonacinę vienumą ir neturi jam būdingos jungiamosios paskirties (išleidus įterpinį jungtukas tampa beprasmiškas), pvz.:

Tokius plotelius geriau supurenti panaudojus mažesnio galingumo lengvesnius ratinius, o dar geriau – su sudvejintais ratais ar vikšrinius traktorius. Buvo pareikšti rimti priekaištai Prezidiumo nutarimui, o konkrečiai kalbant, dėl jo teisėtumo. Jie visi atvirai meluoja, o paprastai kalbant, šmeižia vienas kitą. Galų gale ją sunaikina, o visai tiksliai kalbant – pašalina iš žmogiškosios patirties. Tai 50 metų trukusios okupacijos, o teisingiau sakant, okupacijų padaras. Tai gali tapti geriausia šios politinės stagnacijos pavyzdžiais, o tiksliau, blogąja praktika. Aiškinant žmogaus elgesį visuomenė, o gal tiksliau – kultūra yra būtina kategorija. Motyvas šiame eilėraštyje yra vidinių žmogaus, o tikriau, žmonių (mes) išgyvenimų, jausmų, patirties apmąstymai. O antra, prašau papildyti darbotvarkę tokiu klausimu. Nežinau, ar įsėdo ji į gyvenimo traukinį, o svarbiausia, laimės traukinį. Krinta nuotaika, o svarbiausia – dingsta noras gyventi visavertį gyvenimą.

Kartu su jungtukais dažniau išskiriami sakomo dalyko tikslinimo reikšmės įterpiniai plg.: *Padėtis kitokia, švelniai sakant, problemiška, o tiksliau – paradoksali. Visai neseniai mane įtikino, o tikriau – privertė dirbti sistemiškai, kas dieną po kelias valandas. Lankė kareivines, pratybų poligonus, o svarbiausia – nesigailėjo pinigų karininkų algoms.*

15. Visada kartu su jungtuku *o* skiriami temos nusakymo reikšmės įterpiniai (žr. 1.6-1: 3.5), plg.: *O kalbant apie opozicines partijas, tai iš esmės šio klausimo svarstymas nėra aktualus. O kalbant apie televiziją, tai jūs vakar turėjote gali- mybę pakliūti į valstybinę televiziją.*
16. Sakomo dalyko tikslinimo įterpiniai (*paprasciau, tiksliau, konkrečiau (pasa- kius, tariant ir pan.)* ir kt.; plg. 1.6-1: 3.7) su po jų einančia sakinio dalimi yra panašūs į aiškinamąsias sakinio dalis su įvardiniais modaliniais žodžiais *paprastai, dažniausiai, pirmiausia* ir kt. (plg. 1.2-3), nes po įterpinių einanti sakinio dalis iš dalies gali kartoti ankstesnės sakinio dalies turinį, o tai būdin- ga aiškinamosioms sakinio dalims. Atpažinti padeda konkretūs išvardytieji įterpiniai, kartu ir jų bendra paskirtis išreikšti įterpiniu autoriaus norą patiks- linti, sukonkretinti sakomą turinį. Aiškinamųjų sakinio dalių įvardiniai žo- džiai tiesiogiai tokio autoriaus noro nereiškia. Antroji sakinio dalis laikytina vienuarūše ir po jos ženklas nerašomas (po minėtų aiškinamųjų sakinio dalių ženklas rašomas, jei jos teksto autoriaus nelaikomos vienuarūšėmis). Panašu- mo į aiškinamąsias sakinio dalis pasitaiko ir su vienu kitu kitokios semantikos įterpiniu, plg.: *Gali gulėti ir televizorių žiūrėti iki pat gyvenimo, atsiprašau, termino pabaigos.*
17. Įterpiniai išskiriami kartu su dalelytėmis virtusiais jungtukais, kaip ir su kito- mis dalelytėmis, pvz.:
- Delsė, delsė, ir žiūrėk, atliko viską laiku. Ir dievaži, nesitikėjau jokio akibroko iš jo.* Plg.: *Į dvarą, dar kalba, jis nė nenorėjęs eiti.*
- Jei jungtukas yra išlaikęs savo jungiamąją paskirtį – jungia sakinio dalis ar dėmenis, įterpinys skiriamas be jo, plg.: *Dirbo, dirbo ir, žiūrėk, visai neblogai padarė.*
18. Sakinio pradžioje einantis įterpinys su sujungiamuoju jungtuku gali būti atski- riamas nuo jungtuko, jei norima parodyti jungtuko savarankiškumą, jį priskir- ti sakiniui, pvz.:
- Ir(,) priešingai – tarnei nepalankios nuostatos nenumato ir pozityvaus scena- rijaus, t. y. tarminio varianto būsimų kartų kalboje. Ir(,) svarbiausia, niekas nenori suprasti, kad diabetas – tai tokia gyvensena. Na ir(,) svarbiausia, di- dmiestis negali būti niekieno tėviške. Bet(,) girdi, jis negalės ir į susitikimą neatvyksiąs.*
19. Kai kada kaip įterpinys dalykiniuose tekstuose pavartojamas neadaptuotas lo- tyniškas pasakymas *inter alia*, kai jis reiškia *be to, be kita ko*, pvz.:
- Šiuose norminamuosiuose aktuose numatomos, inter alia, taisyklės, leidžiančios asmeniui, iš kurio reikalaujama atlikti priverstinį ar privalomąjį darbą, pateikti*

I. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

*vadovui visus skundus dėl darbo sąlygų. Nuo žyminio mokesčio, **inter alia**, atleidžiami fiziniai asmenys Vyriausybės numatyta tvarka.*

Šis pasakymas gali reikšti *taip pat, kartu, atitinkamai* ar pan., tada jis neskiriamas, pvz.:

*Išsamiau šią pareigą **inter alia** reglamentuoja Espoo konvencija. Stiprinti decentralizavimo procesą ir priimti **inter alia** teisės aktus dėl vietos valdžios institucijų ir savivaldybių ribų. Tai **inter alia** reiškia: bendruosius reikalavimus – nepriklausomumą, nešališkumą, kompetenciją ir atsakomybę; su veiklos organizavimu ir išteklių administravimu susijusius reikalavimus; su sertifikavimu susijusius reikalavimus; su valdymo kokybe susijusius reikalavimus.*

Pasakymas gali būti pavartotas ir kaip įvadinis aiškinamosios sakinio dalies žodis. Tada jis neskiriamas. Jei jam suteikiama įvadinio žodžio pavyzdžiui reikšmė, gali būti skiriamas, pvz.:

*Ar Direktyvos 2001/42 nuostatos, **inter alia**(,) jos 11 straipsnio 1 dalis, turi būti aiškinamos kaip reiškiančios, jog <...>?*

Reikšmę ir atitinkamą skyrybą renkasi teksto autorius pagal kontekstą.

20. Skiriant įspraudus skliaustais ir susidūrus jiems dvigubo skyrimo atveju, rašomi abu vienpusiai skliaustai, jei jų nerašant gali kilti sunkumų suvokiant tekstą, pvz.:

*Nors mokslų ji nebaigė (**tik vidurinę (ir tą vakarinę)**), ūkį tvarko geriau už mokytą. Remiamasi jaunesniosios kartos (16–18 m. (**bet tik toje vietoje gimusių**)) atstovų vartojamos šnektos pavyzdžiais.*

Jei yra galimybė vartoti skirtingo šrifto skliaustus (sakykime, pateikiant pavyzdžius), įspraudų hierarchiją galima parodyti kartu su pasviruoju pavyzdžių šriftu vartojant ir pasviruosius jų skliaustus, pvz.:

Pagal 6–9 ir 12 paradigmas linksniuojami (*(i)o ir é linksniuočių*) daiktavardžiai (*ranka, vyšnia, bitė, širdis, sesuo, duktė* ir pan.) yra morfologinės moteriškosios giminės. Paprastai tokie hibridai žymi naujas realijas ir konkurencijos nesudaro, dažniausiai grynai lietuviškų atitikmenų neturi, išskyrus tuos atvejus, kai pamatinis žodis – skolinys – yra nenorminis (pvz. *baneris* (= *reklaminė juosta, reklamjuostė*), *kileris* (= *žudikas*), *rygelis* (= *rėmjuostė*), *spaideris* (= *voriškasis laikiklis*)) arba kai hibridas yra darybiškai netaisyklingas (pvz. *elektrolankinis* (= *lankinis*)).

Vartojant stačiuosius, dvigubi skliaustai dar labiau pateisinami.

| Psr. | 1.6-2

Įterpinys, einantis po tapatumą reiškiančių įvardinių žodžių *arba*, *ar* (*arba* reikšme) aiškinamosiose sakinio dalyse (žr. 1.2-2), gali turėti vientisą tapatumo su patikslinimu reikšmę, būti pasakomas vientisa su įvardiniu žodžiu intonacija ir nuo įvardinio žodžio gali būti neskiriamas. Po tokio įterpinio rašomas brūkšnyas arba kablelis, pvz.:

Tai informacijos subjektyvumo, arba(,) konkrečiau – informacijos ir suvokėjo santykio, klausimas. Užmušinėjo gyvates, arba(,) tiksliau – žalčius, ir kirto šventas girias. Taip reiškia savo atvirumą ir net prašo išmaldos, arba(,) teisingiau, draugo dovanos, patarnavimo. Norėjo išmokyti skleisti naujas idėjas kitiems, arba(,) kitaip, „statyti didįjį mokslo rūmą“ – tyrinėti. Vedamas pirminės intuicijos Dievo ieškantis žmogus anapus daiktiškos tikrovės numano esant slypinčią nedaiktišką (Absoliučią ir Gryną) būtį, arba(,) kitaip, pasislėpusį, neregimąjį Dievą. Tokia antropologija, arba(,) paprasčiau pasakius, krikščioniška žmogaus, žmogiškumo samprata, buvo naudinga. Sukonkretinimas pažeistų deramo mąstymo stilių, arba(,) paprasčiau sakant, mąstymo raiškos būdo. Siena suplonės 120 mm, arba(,) paprasčiau tariant, pusės plytos storio. Aptarsime ikonografinę šių schemiškų atvaizdų, ar(,) kitaip – vaizdų-ženklų, kalbą. Piemenauju, ar(,) teisingiau, padedu broliams piemenauti. Jis buvo suruoštas Amerikos draugų, ar(,) teisingiau pasakius, draugių. Stipriausiai apreiškia gailėstingumą, ar(,) tikriausiai, meilę, kuri pasipriešina pačioms blogio šaknims. Tokia yra asmeninė, ar(,) tiksliau, personifikuota, tikėjimo prasmė.

Komentarai ir patarimai

Skirtingus dalykus pavadinančios vienavardės sakinio dalys laikomos vienuarūšėmis ir kablelis prieš jungtukus *ar*, *arba* nerašomas (plg. 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1), pvz.:

Nusimetu egoizmo šarvą ir atsiveriu kito laisvei ar, dar paprasčiau, kito egzistencijai. Tyrėjo pažinties laipsnis su pateikėju gali lemti pastarojo kalbą: prisitaikymą prie nepažįstamojo kalbos arba, atvirkščiai, laisvą bei gyvą bendravimą vietinės kalbos variantu su pažįstamuoju.

Jei vienavardės sakinio dalys gali būti suprantamos ir kaip skirtingo, ir kaip iš dalies sutampančio turinio, gali būti skiriamos tiek pagal 1.1-5, tiek pagal 1.2-2 taisyklę. Dėl aiškinimo ar vienuarūšiskumo santykių apsisprendžia teksto

autorius ir pasirenka skyrybą, plg.: *Apie lietuvius jis praneša ar, tikriau tariant, samprotauja kitaip ir Apie lietuvius jis praneša, ar(,) tikriau tariant, samprotauja, kitaip.*

| Prv. | 1.6-3

Kaip specifiniai įterpiniai paprastai lenktiniais skliaustais skiriamos šaltinių (literatūros) **nuorodos**. Jos gali būti susijusios su sakinio atkarpa, su visu sakiniu ar keliais sakiniais, gali būti nurodomas citatos šaltinis, bet gali būti tik persakymo teiginio, minties nuoroda. Tai lemia jos pateikimo vietą bei santykį su kitais ženklais.

1. Persakant, o ne cituojant šaltinio autoriaus mintį, nuoroda pateikiama sakinio viduje po autoriaus ar šaltinio paminėjimo arba sakinio pabaigoje prieš tašką, pvz.:

Pasak Bernardo Spolskio (2008, 11), kalbų vadyba yra siekis pakeisti kitų žmonių kalbinius įpročius ar įsitikinimus. E. Lerchas (1939: 145–161) kategoriškai teigia, kad kalbos ženklas nėra sutartinis. Yra atlikta keletas empirinių tyrimų – Didžiojoje Britanijoje (Conor, 1990), Suomijoje (Connors ir Takala, 1987), Austrijoje (Prosser ir Webb, 1994), rodančių, kad siauresnės temos studentų darbai gauna gerokai aukštesnius įvertinimus. Užsienio reikalų ministerijos duomenimis (Užsienio reikalų ministerija, 2010), išskiriamos aštuonios šalys ar jų grupės, kuriose lietuvių kilmės asmenų gyvena daugiausiai. Kai kurių tokių tarptautinių žodžių vartoseną naujomis reikšmėmis verstiniuose tekstuose, o paskui ir neverstiniuose tekstuose taip sparčiai plinta, ypač administracinėje kalboje (išsamiau apie naujas tarptautinių žodžių reikšmes šioje lietuvių kalbos atmainoje žr. Vladarskienė 2013), kad net ir tie vertėjai, kurie apskritai yra atsparūs aptariamai įtakai, ilgainiui ima svyruoti. Registrai ypač tinka sakytinės kalbos įvairovei įvardyti (Kamandulytė, Tuškevičiūtė 2008: 94). Kalbos vartoseną buvo apibūdinama kaip kalbos praktika (Palionis 1989: 39).

2. Cituojant šaltinį, t. y. rašant citatą su kabutėmis, jei citata įtraukiama į sakinio sandarą, nuoroda pateikiama po uždaromųjų kabučių ir, kai sakinyje baigiamas citata, prieš sakinio pabaigos ženklą, pvz.:

Tačiau toks platus variantų supratimas, „kuris po viena sąvoka paslepia ir didžiausias kalbos klaidas, ir dubletines žodžių formas, ir sinonimines konstrukcijas“ (Labutis 2004: 70), ne visiems priimtinas. Dabartinės kalbos ribos

gali būti brėžiamos įvairiai, atsižvelgiant į tyrimo tikslus, funkcinių stilių raidą ir ypač „į atskirų kalbos lygmenų nevienodą atsparumą laiko tėkmei ir pašaliniam poveikiui“ (Labutis 1999: 10). Versdamas tekstą, „vertėjas nuo teksto leidžiasi prie sakinio ir žodžio“ (Ricoeur 2010: 47).

Prieš pabaigos tašką nuoroda pateikiama ir tada, kai autoriaus žodžiai eina po citatos, pvz.:

„Čia visur kalbos funkcija yra ne mąstymo instrumentas, bet veikimo būdas“; – pabrėžia B. Malinowskis (1936: 316). „Kai kalba nutyla, nutrūksta žmonijos arfos stygos“; – sako Vydūnas (1932: 45). „Kalba todėl kinta, kad ji nėra kažkas gatava, užbaigta, o nepaliaujamai kuriama bendravimo procese. Tai kalbos būtis“; – sako E. Coseriu (1963: 184).

Jei citata pateikiama kaip savarankiškas sakinytis ar keli sakiniai ir eina po autoriaus žodžių (ar visai be jų) arba parodoma grafiškai, nuoroda pateikiama po visos autoriaus kalbos ir citatos struktūros. Po paskutinio sakinio prieš kabutes rašomi tik emociniai ženklai (klaustukas, šauktukas, daugtaškis ar jų deriniai), taškas (ir esant emociniams ženkliams) rašomas po nuorodos, pvz.:

„Lietuvių kalbos gramatikoje“ rašoma: „Jeigu lyginamojo posakio pagrindinis žodis yra linksniuojamas, jis yra linksniu derinamas su sakinio veiksniumi ar papildiniu einančiu linksniuojamu žodžiu“ (Ulvydas, red., 1976: 657). Taip išsipildė ši Joelio pranašystė: „Išliesiu savo Dvasią ant visų žmonių“ (Joelio 3, 1). Petras žmonių paklausė: „Kodėl tuo stebitės ir ko taip žiūrite į mus, tarsi mes savo pačių galia ar dievotumu būtume padarę, kad jis vaikščiotų?“ (Apaštalių darbai 3, 12). „Dar neseniai jis savo Mokytojo net tris kartus išsiginė!“ (Morkaus 14, 72). „Vadinasi, gramatikoje daiktiškumo sąvoka yra žymiai platesnė, žymiai abstraktesnė už objektyviojoje tikrovėje egzistuojančių daiktų sąvoką“ (LKG 1965: 161).

Štai kaip Montaigne'is pats aiškina, ko gero, svarbiausius žanro bruožus: „Pateiksiu čia keletą aiškiai nesuformuluotų, nepaaiškintų minčių, panašių į abejonių keliančius klausimus, kuriuos svarstome diskusijose. Ne tam, kad pareikštume tiesą, bet tam, kad jos ieškotume“ (cit. iš Bredal, 1992). „Konstrukcija (lot. constructio „sustatymas, sandara“) – sintaksės vienetas, sudarytas iš dviejų ar daugiau gramatiškai susijusių dėmenų. Terminas konstrukcija apima ir sakinius, ir savarankiškų žodžių junginius, ir nesavarankiškų žodžių junginius su savarankiškais“ (Morkūnas, sud., Ambrazas, red., 2008: 282).

Toliau – ištraukėlė iš laikraščio:

Miesto valdžia į kovą su narkomanija pasitelkė jaunimo žargoną. Moksleivių draugijoje paplitęs žodis „veža“ įtrauktas į savivaldybės organizuojamos akcijos pavadinimą.

Miesto meras viliasi, kad akcijos pavadinimas „Veža...? Sustok! Sustabdyk!“ privers jaunuolius atkreipti dėmesį į akciją labiau nei ilgas biurokratinis pavadinimas. Akcijos organizatoriai mano, kad su jaunimu lengviau susikalbėti jų, o ne tėvų, mokytojų ar valdininkų kalba („Lietuvos rytas“, 2000-09-22).

Nuoroda pateikiama po kabučių, o taškas po nuorodos rašomas ir tuo atveju, jei citata pradedama kaip sakinio dalis, bet į ją įeina ir savarankiškas sakiny, pvz.:

Autorė priduria, kad „prielinksnis į esti vartojamas ir sustabarėjusiuose žodžių junginiuose, sudarytuose iš to paties žodžio vardininko ir galininko, plg. Kad gražūs, kad dideli žirniai – grūdas į grūdą (visi vienodi). Tokiais atvejais yra pasakomas vienuose daiktų vienodumas kuriuo nors atžvilgiu“ (Valiulytė 1964: 108).

Nuoroda gali būti pateikta ir po citatos autoriaus ar šaltinio paminėjimo, kaip ir teiginio persakymo atveju, pvz.:

Simo Karaliūno (1997, 213) teigimu, „<...> vidinė kalba nėra vien garsinė verbalizacija, o jos funkcionavimas – mentalinių žodžių vaizdų suaktyvėjimas, bet kažkas daugiau.“ „Naivu būtų manyti, – teigia anglų logikas A. Sinclairas (1951: 110), – kad svarbiausia kalbos funkcija yra reikšti mintis.“

3. Nuoroda po epigrafu antraštiniuose knygų puslapiuose pateikiama be skliaustų nauja eilute po epigrafo teksto, besibaigiančio citatos ženklais, paprastai mažesniu ar kitokiu to paties dydžio šriftu ir atitrukta nuo epigrafo teksto pradžios daugiau nei įprasta naujos eilutės įtrauka, pvz.:

*Ak! Kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės,
Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo...*

Kristijonas Donelaitis, prieš 1769

*Kaip viršuje, taip ir apačioje.
Kaip viduje, taip ir išorėje.*

Smaragdinė lentelė, apie 3000 m. pr. Kr.

„Didžiausia bendražmogiška nuodėmė – ne neapykanta, bet abejingumas; tai nežmoniškumo esmė.“

Džordžas Bernardas Šo, 1897

Komentarai ir patarimai

Nuorodų vidaus skyryba gali būti skirtinga, priklausanti nuo teksto rengėjų, redakcijų reikalavimų. Skirtingi šaltiniai paprastai atskiriami kabliataškiais, tarp puslapių rašomas kablelis, tarp metų ir puslapių dažniau rašomas dvitaškis, bet gali būti ir kablelis, tarp pavardės ar šaltinio ir metų dažniau nerašoma jokio ženklo, bet gali būti ir kablelis, pvz.:

(LKG 1965: 161; DLKG 2005: 60–62; Jakaitienė 1976: 31); (žr. Girčienė 2007: 147–150; Vaicekauskienė 2008: 65–79); (Starosta 1978, 508–527; Palmer 1882, 86–87); (plg. LKG III 1976, 14); (žr. Sližienė, 1986, 47 ir kt.); (Sližienė 1986, 19 ir kt.; Jakaitienė 1988, 61 ir toliau).

Tarp šaltinių nuorofoje geriau rašyti kabliataškį, nes kableliu prireikia atskirti vieno šaltinio autorius, plg.: (Balkevičius 1963; Sirtautas, Grenda 1988; Labutis 1998).

1.7. Modaliniai žodžiai

Modaliniai žodžiai, panašiai kaip ir įterpiniai, nepriklauso sakinio sandarai, neturi su juo gramatinių ryšių, bet nėra taip intonaciškai nuo jo atsiję, kaip įterpiniai. Todėl juos teksto autorius gali skirti pagal intonacinio, kartu ir prasminio savarankiškumo stiprumą – savarankiškesnius išskirti, ne tokių savarankiškų – neskirti. Savarankiškumas priklauso nuo konkretaus konteksto ir teksto autoriaus.

Modaliniams žodžiams pagal turinį yra artimi **pirminiai jaustukai**. Jie yra elementariūs struktūros, nesiejami su kokiomis nors kalbos dalimis (vienas balsis: *a, e, o* ir kt.; pasikartojantys balsiai: *a a, o o, é é é, aaaa, ooo, ééé* ir kt.; dvibalsiai: *ai, oi, ai ai, oi oi oi, ui ui ui* ir kt.; dvibalsiai išspraudžiant *j*: *ajai, ajajai, ojai, ojojoi, ujujui* ir kt.; balsiai su priebalsiais: *ak, ech, et, och, na na* ir kt.; vieni priebalsiai: *hm, hmm, mm* ir kt.). **Antriniai jaustukai** yra kilę iš savarankiškų ar nesavarankiškų žodžių arba jų junginių ir paprastai eina emociniais įterpiniais, plg.: *Viešpatie, Jėzau Marija, dievulėliau, po perkūnais, po šimts pypkių, velniaižin* ir pan.

| Psr. | 1.7-1

Modalumą reiškiantys žodžiai ar junginiai *anaiptol, antai, apskritai, atseit, būtent, destis, esą, galbūt, galų gale, geriau, greičiausia(i), iš esmės, iš prin-*

cipo, iš tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, iš viso, kaip tyčia, lyg tyčia, konkrečiai, mat, pagaliau, (ne)palyginti, paprastai, pirmiausia(i), rasi(t), savo ruožtu, šiukštu, štai, taigi, tikriausiai, turbūt, veikiausiai, visų pirma ir pan. gali būti išskiriami kableliais, jei norima jiems suteikti įterptinį pobūdį, pvz.:

*Policijos atstovų dalyvavimas susirinkimuose(,) **anaiptol(,) nebuvo formalus. Anaiptol(,) ne metafizinė reikmė lėmė religijų atsiradimą. Ką pasakytume(,) antai(,) apie tokią gamtininką, kuris pievą su retaisiais augalais išnuomoja galvijų auginimu užsiimančiam ūkininkui. Antai(,) autorių teisės saugo ne tik kūrinį, bet ir jo pavadinimą. Darbo sutarties įstatymas(,) **apskritai(,) nesieja atleidimo su amžiumi. Sykį pajuokavo gatve einęs(,) atseit(,) skaitydamas skelbimus, t. y. nuolat stabčiodamas pailsėti. Labiausiai ekonomikos konkurencingumą riboja(,) būtent(,) prasta švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos paslaugų padėtis. O jeigu žydai pakels triukšmą – štai(,) **destis(,) ligi ko priėjom – kapinėse gojė šeimininkauja. Išsakyta ir tokia nuomonė, kad ažuolas su liepa(,) **esą(,) buvę senovės latvių totemai. Kita istorinė vizija(,) **galbūt(,) priverstų kitaip pažvelgti į šiuos du mokslininkus. Bet(,) **galbūt(,) kasdienybė nėra tokia lėkšta, kaip mes įpratę manyti? Galbūt(,) politinės laisvės atlieka daugiausia pagalbinių vaidmenį. Jie taip nori kuo greičiau ištrūkti iš namų, kad(,) **galų gale(,) atsiduria gatvėje be cento kišenėje. Galų gale(,) sutartį (kažką praradus) galima ir nutraukti. Aš(,) **geriau(,) pabūsiu šį pavakarij namuose ir pailsėsiu. Taip yra nutikę(,) **greičiausiai(,) dėl to, kad ši ypatybė yra pastebima ir lengviausiai atpažįstama kaip tarminė. Dieninio skyriaus studentai mus, neakivaizdininkus, vadindavo aklinėliais(,) **greičiausiai(,) filologų sugalvota pravarde. Greičiausia(,) senosios lietuvių tikybos pradinė fazė buvo monoteizmas. Kaip matėte, mes rezultatų(,) iš **esmės(,) nepasiekėme. Tėvas, nors gal kam atrodė rūstokas, iš **esmės(,) buvo geros širdies ir gera linkintis. Balsuojame dėl pirmojo punkto, kur nutariame, kad(,) iš **principo(,) sesija pratęsiama iki vasario 16 d. Iš **tiesų(,) jis buvo ne vienos kurios srities ar temos, bet daug platesnio akiračio mokslininkas. Išlaikyti haremq(,) iš **tikro(,) visuomet būdavo sunki našta. Iš **tikro(,) šis herojus pasirinko baimę. Iš **tikrųjų(,) rezultatas buvo kaip tik priešingas. Bet kam(,) iš **viso(,) reikėjo kelti šitą klausimą? O į galvą(,) kaip tyčia(,) nelindo nė viena naujumu pribloškianti idėja. Kai nuvykau, jis(,) **lyg tyčia(,) išsisuko koją, gal jam nelaimę nuvežiau? Lyg tyčia(,) tądien aptikau stalčiuje pradėtą ir nebaigtą rankrašį. Čia(,) **konkrečiai(,) turiu galvoje tuos tiesioginius socialinius veiksnius. Yra(,) **mat(,) kitų, kuriems reikia pagalbos. Mat(,) karšiai tokiu metu mėgsta paplūškauti vandens paviršiumi. Šių terminų sąrašas leidžia tikėtis, kad(,) **pagaliau(,) ra-***

sis tvarka painioje pojūčių įvairovėje. **Pagaliau**(,) tai tampa vertės pajautimo siekiu. Šį klodą dengia(,) **palyginti**(,) stora vėlesnių nuosėdinės kilmės uolienų danga. Tikrojo grožio gamtoje(,) **nepalyginti**(,) daugiau negu žmoguje ir žmogaus kūrinuose. Draugaujama(,) **paprastai**(,) poromis su kaimynais ar bendradarbiais. Iki XIII a. disputų procedūra nusistovėjo, ir(,) **paprastai**(,) jie trukdavo dvi dienas. **Paprastai**(,) verslo idėja gimsta popieriuje. Tų santykių pobūdį(,) **pirmiausia**(,) lemia šeima. Manychiau, kad(,) **pirmiausia**(,) vertėtų suprasti, kas yra verslus, veiklus žmogus. Socialinio draudimo įmokos visuomenėje yra(,) **pirmiausiai**(,) suvokiamos kaip dar vienas mokestis. **Pirmiausiai**(,) turi būti sąžiningas pats sau. Lietuviams tos žydų žudynės sukėlė ne mažesnį, o(,) **rasi**(,) net didesnę šoką negu prieš mėnesį kitą įvykęs maištas. **Rasi**(,) būsi toks geras ir užkelsi šį maišą man ant nugaros. Praauš ir pareis(,) **rasi**(,) ir vėl ne tušiomis rankomis. Augimas(,) **savo ruožtu**(,) būna ribotas ir neribotas. Sudaromos sąlygos tobulėti asmenybei, kuri(,) **savo ruožtu**(,) spartina organizacijos raidą. Nusistato rimtus etinius principus, kurių nesilaikyti(,) **šiukštu**(,) sau niekada neleidžia. Transliacijos metu(,) **šiukštu**(,) nedrįsk paskambinti kuriai nors poniai. **Štai**(,) jau kuris laikas vyksta akcija „Darom!“ Žiūriu į bažnyčią – gimtąją, išlydėjusią į nežinomą kelią ir(,) **štai**(,) pasitinkančią savo saugiais baltais mūrais. **Taigi**(,) nuo šios dienos pradėkite valgyti įvairius produktus. **Taigi**(,) tiek ES teisės aktai, tiek Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatos draudžia pirkimo proceso metu perkančiajai organizacijai keisti pirkimo dokumentų sąlygas. Nieko nedaryti(,) **tikriausiai**(,) yra pats blogiausias pasirinkimas. **Tikriausiai**(,) neabejoti, jog norėčiau šito išvengti. Tačiau(,) **turbūt**(,) daugiausia išmokau per trisdešimt metų pats vadovaudamas įmonei. Mūsų laikais, o(,) **turbūt**(,) ir seniau trobesiai buvo puošiami estetiniam vaizdui sukurti. Šių tautų genetinis fondas yra savitas(,) **veikiausiai**(,) dėl kalbos ypatumų ir geografinės padėties. **Veikiausiai**(,) daugeliui atrodo, jog tai neįmanoma. **Visų pirma**(,) mes turėtume nuspręsti dėl pritarimo po pirmojo skaitymo. Reikėtų sverti kiekvieną žodį ir(,) **visų pirma**(,) neleisti, kad apskritai kiltų tokie debatai.

| Psr. polinkiai |

1. Modalinis žodis *geriau* dažnai perteikia sutrauktą didesnės sintaksinės struktūros turinį ir neatskiriamas nuo sakinio intonacija, todėl geriau jo neskirti, pvz.:

Tačiau tokia informacija pernelyg nepasitikėkite, **geriau** jau pabandykite išsiaiškinti internete ar kelionių agentūroje. [...būtų geriau, jei pabandytumėte...] **Geriau** pasistenkite susitvarkyti su savo bėdomis ir pademonstruokite savarankiškumą. [...būtų geriau, jei pasistengtumėte...] Beje, šis žodis dažnai eina tarinio dalimi beasmeniuose sakiniuose ir negali būti skiriamas, pvz.: *Taip mažylis atsimins, kad lygintuvo geriau nejungti [(yra) geriau nejungti]. Man geriau sotus ir laimingas vaikas, o ne maitinamas pagal valandas [(yra) geriau].*

2. Dalelytę *taigi* tinka skirti pavartotą išvadinių sakinių ar pastraipų pradžioje, tada ji panaši į įterpinį vadinasi, pvz.:

Taigi, tyrimas rodo, kad integracijos sparta priklauso nuo daugelio veiksnių.

3. Kaip modalinis, žodis *destis* vartojamas retai, paprastai jis atitinka *nelygu* ir vartojamas lyginamiesiems įterpiniams reikšti (žr. 1.6-1: 3.2), plg.:

Tačiau manau visus – destis žmogaus silpnumas – galiausiai nuves į Jo karalystę.

Komentaras ir patarimai

1. Modalinis žodis *būtent* dažnai vartojamas pabrėžimui perteikti, tada jis neskiriamas, pvz.:

Šitos normos sulaužomos būtent tada, kai žmogus paskelbiamas kaltas be teismo. Kodėl nusprendėme veikti būtent šitaip? Kodėl į šią komandiruotę buvo pasiųstas būtent jis?

2. Žodelis *štai*, dažniausiai pavartotas su parodomuoju įvardžiu, gali turėti stiprinamąją paskirtį, tada jis neskiriamas, pvz.:

Smulkiau panagrinėkime štai šitą rodiklį. Štai tokie žmonės ima vadovauti įmonėms.

3. Dalyvis *esą* sakinyje gali eiti ne modaliniu žodžiu, o persakomosios kalbos tarinio (taip pat ir galimo tarinio) dalimi, pvz.:

Jie jaučiasi esą išrinktoji tauta. Jie jaučiasi esą panašūs dorybės atžvilgiu. Manydami esą dori, piliečiai tokie ir pasidarys.

4. Modaliniai žodžiai *taigi*, *galbūt* ir kt. gali atitikti sudėtinio sakinio dėmenį, tada jie gali būti skiriami pagal sudėtinių bejungtukių sakinių skyrimo taisyklę 2.3-3, pvz.:

Taigi, iš tų mano pasiūlymų taip nieko gera ir neišejo. Ar toks įstatymas bus priimtas, aš abejoju, galbūt.

Tai kritika, kurią sunku atremti? Galbūt, bet pamėginti verta.

5. Modalinės konstrukcijos *iš esmės, iš principo, iš tikro, iš tikrųjų, iš viso* yra panašios į intensyvumo reikšmės aplinkybę. Jei šios konstrukcijos atitinka prieveiksmius *labai, visiškai, tikrai* ir pan., tai jos neskiriamos kaip sakinio dalys, pvz.:

Aš manau, kad mums reikės iš esmės pertvarkyti bankų sistemą. Įstatymo projektas yra ydingas iš principo. Ji padėjo jums pačiam apsispręsti, ko iš tikrųjų norite. Todėl siūloma šį straipsnį iš viso išbraukti.

6. Prielinksninės konstrukcijos (*ir*) *iš tiesų, (ir) iš viso*, pavartotos sakinio pradžioje, paprastai eina sakinio dėmens ekvivalentais, turi gana ryškią atribojamąją intonaciją ir dažniausiai skiriamos, pvz.: *Ir iš tiesų(.) jo pagamintas ir savitu rosinišku rankos mostu įduotas vaistas padėjo. Ir iš viso(.) ar jūs galvojate, kad reklamos nebuvimas gali ką nors nulemti?* (Plg. sudėtinių bejungtukių sakinių skyrybą, 2.3-3.)

7. Prielinksninė konstrukcija *iš viso* bendram kiekiui, bendrai sumai nusakyti laikytina sakinio dalimi ir neskiriama, pvz.: *Kodekso projektą sudaro 10 skirsnių, iš viso 122 straipsniai.*

8. Modalumą parodanti konstrukcija *lyg tyčia* kai kada gali būti suprantama ir savarankiškais dalimis – kaip būdo aplinkybė, papildyta lyginamąja reikšme, pvz.: *Planas lyg tyčia sukurtas tam, kad iš jo visi šaipytųsi.* Tada nėra vientisos intonacijos, galima ta pačia reikšme aplinkybę pavartoti ir be lyginamosios dalelytės.

9. Jaustukas *šiukštu* gali pavaduoti sakinio dalį, tada jis negali būti skiriamas, pvz.:

Einant per ganyklas šiukštu žiūrėti į gyvulius. Šiukštu išeiti iš darbovietės, nors nudirbai visus dienos darbus. Galėsi eiti gyvenimo bruku, o šaligatviu – jau šiukštu. Imtis suaugusiųjų literatūros ir dramaturgijos – šiukštu!

10. Dalelytės *taigi* neskiriame nuo po jos einančio jungtuko *ir*, kai jie reiškia anksčiau turinio papildymą, pvz.:

Nutylėjimu, emocinių pauzių, taigi ir jas žyminčių daugtaškių(.) randame personažų monologuose.

11. Modaliniai žodžiai skiriami kartu su prie jų pritapusiais sujungiamojo ryšio neberodančiais sujungiamaisiais jungtukais ar įvardžiu *tai*, jei pasirenkama modalinius žodžius skirti, pvz.:

Pirmas įspūdis – gandas absurdiškas, net juokingas, o iš tikrųjų(.) labai gudriai sukomponuotas. Šie vežiojimai, o visų pirma(.) darbuotojų vežiojimai į darbą ir

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

iš darbo į namus įmonei daug kainuoja. Ir iš tiesų(.) jo paties gyvenimas skriete praskriejo šių darbų sukuryje, tarsi vienu atsikvėpimu, tiesia linija, lyg būtų gimęs su aiškiu tvarkaraščiu. Ir iš tiesų (-) mokykla buvo ką tik susiformavusi vidurinė, vyresnėms klasėms trūko vadovėlių, biblioteka pustuštė. Ir štai(.) griūva visų guodžiančių iliuzijų rūmai. Tai štai(.) pasikeitė vietomis dorybė su nusi-kaltimu.

Prieš priešinamuosius jungtukus kablelis rašomas visada.

12. Dėl kalbos vienetų daugiafunkciškumo tam tikros frazės gali netekti sakinio dalies paskirties ir įgyti modalinę reikšmę. Pavyzdžiui, frazė *bet koku atveju* gali reikšti sąlygos aplinkybę, plg.: *Aš atliksiu darbus bet koku atveju*, ir eiti modaline fraze, atitinkančia maždaug modalinį žodį *paprastai* ar *pan.*, plg.: *Aš(.) bet koku atveju(.) turiu dėl to įvykio savo nuomonę ir jos laikysiuosi.* Tokia modalinė frazė gali būti išskiriama, kaip ir kiti modaliniai žodžiai bei konstrukcijos. Panašiai tarp sąlygos aplinkybės bei modalinės frazės svyruoja ir kiti pasakymai su žodžiu *atveju* (*geriausiu atveju, blogiausiu atveju, priešingu atveju, (kieno nors) atveju* ir panašiai).

| Psr. | 1.7-2

Pirminiai jaustukai (žr. 1.7 įvadą) gali būti išskiriami, jei pasakomi įterpiamąja intonacija, pvz.:

Ak(.) ta prieškarinė lazdelės mada – vaikščiojo su ja vos ne kiekvienas. Ak(.) kad mes, jos vaikai, turėtume tokias širdis kaip mūsų mamytė! Na(.) tuomet jis ir parašė tą darbo ataskaitą. Na(.) mes pasiūlėme, ir žmonės nubalsavo. O(.) kaip apsidžiaugiau! Oi(.) kaip laukiu! Daug, oi(.) daug yra jėgų, priešišku Lietuvos valdžiai. Va(.) ir pamatėme, kokia miela ir svetinga jo žmona. Vai(.) kiek teko matyti Žemės grožybių.

Komentarai ir patarimai

1. Jaustukai, einantys su teigimo ar neigimo žodeliais *taip, ne*, yra ne tokie savarankiški ir dažniau nuo jų neatskiriami, pvz.:

Ak taip, jau žinau, kur smeigs savo ietį oponentai. Na taip, matė avariją priekyje. Na ne, nepanaikino to įstatymo. Oi ne, esu emocingas, kai kada net per daug.

2. Nuo sakinio dažniau atskiriami keli pasikartojantys jaustukai, pvz.:
Na na, greičiau rodyk, kas čia per laimikis. Na na na, netikiu. Oi oi, kokie vaikučiai, kaip giliukai. Vai vai, kaip siaubinga!
3. Retai jaustukai gali turėti sakinio dalies paskirtį, tada jie neskiriami, pvz.:
Dabar galima remtis kone viso pasaulio įstatymų baze ir pagal juos oi oi oi kokius įstatymus sukurti.
4. Jaustukų samplaika *na va* skiriama arba neskiriama kartu, pvz.:
Na va(.) prisižaidė mūsų auksinis berniukas.
5. Jaustukas *deja* priklauso sakomo dalyko vertinimo ar apgailestavimo reikšmės įterpinių grupei ir skiriamas privalomai (plg. 1.6: 1.3).

1.8. Kreipiniai

Kreipiniais įgyvendinamas kalbėtojo noras atkreipti pašnekovo dėmesį. Tokią paskirtį turintys kreipiniai yra patys būdingiausi, plg.: *Gerbiamieji suvažiavimo dalyviai, jau galime balsuoti. Sūnau, gal surengiam šeimos išvyką prie ežero šį savaitgalį.* Kreipimosi paskirtis nėra tokia akivaizdi, kai kreipiamasi apibendrintai, nesant tiesioginio pašnekovo, plg.: *Kas jums, lietuviai, atsitiko, kad savoje šalyje nebenorite gyventi?!* Kreipinį atpažįstame iš vienintelės jį perteikiančios formos – šauksmininko linksnio.

Kreipinys gali būti reiškiamas vienu daiktavardžiu ar jį atstojančia kalbos dalimi, gali turėti priklausomųjų žodžių, kaip ir bet kuri kita daiktavardžiu reiškiamą sakinio dalį. Jis skiriamas kartu su visais priklausomais žodžiais, o jo viduje esančios sakinio dalys skiriamos pagal tas pačias taisykles, kaip ir savarankiškos, pvz.: *Vaikai, susitvarkykite žaislus ir eikite plautis rankų. Jaunieji, jūs galite ir turite suteikti šiai veiklai antrąjį kvėpavimą. Gerbiamieji Seimo nariai, ar galime bendru sutarimu pritarti šiam projektui? Senoliai, visą amžių triūsusieji, ar jūs nenusipelnėte laimingesnio ir sotesnio saulėlydžio?*

| Prv. | 1.8-1

Kreipinys, vienas ar su priklausomais žodžiais, išskiriamas kableliais, pvz.:
Sugaus tokį kontrolierius – tavo, vairuotojau, problema. Suteik, Dieve, man stiprybės ir sveikatos! Baikit, vyrai, tas šnekas. Gerbiamieji kolegos, mes čia

girdėjom visokių argumentų, samprotavimų. Gerbiamieji Seimo nariai, dabar turbūt jau galime balsuoti už visą Lietuvos Respublikos teismų įstatymą. Ačiū, gerbiamasis pranešėjas. Ar, gerbiamieji suvažiavimo dalyviai, galime balsuoti už tokią darbotvarkę? Linkime, Jūsų Ekscelencija, malonios ir naudingos šaliai kelionės. Nuoširdžiai dėkojame, Jūsų Eminencija, už reikštas mintis.

Komentarai ir patarimai

1. Kreipimosi paskirties neturi ir kreipiniu nelaikytinas apibendrintas asmens paminėjimas, išreikštas vienaskaitos vardininko linksniu, lyg ir pakeičiantis įvardį *tu, jūs, pvz.:*

*Kaip žmogus nesidžiaugsi vis šiltesne pavasario saule. Gyveni žmogus su kaimynais, o kada sužinai, kad jau kurio nors nebėra. Kukulaičių dar teks palaukti, tad gal **ponas** sutiktumėt pasitenkinti suktiniu?*

2. Emocinių įterpinių *duok Dieve, gink Dieve* ir pan. šauksmininku išreikštas daiktavardis nelaikomas kreipiniu ir atskirai neskiriamas, pvz.:

*Norėčiau matyti laimingą mūsų jaunimą, kuriam neteko ir, **duok Dieve, gal neteks susidurti su tokia realybe. Chore turėdavau gerokai paploninti balsą, kad, gink Dieve, niekas į mane neatkreiptų dėmesio. Prirašo visokių niekų ir, **apsaugok dangau, kad tik nedingtų, viską sudeda. Niekad, **apsaugok Dieve, jis nėra ištaręs „ponuli, pasigailėkite...“ Buvo pasiryžusi nenutekėti į musulmoniškus kraštus ir, **apsaugok Viešpatie, nesvajotojo uždirbti krūvą dolerių. Dieve tu **brangiausias, kur matytas šitoks žiaurumas! Dieve tu **mano, kokie jūs keisti!..*************

3. Kreipinys išskiriamas kartu su antrojo asmens įvardžiais *tu, jūs*, jei jie sakinyje negali eiti veiksniu, pvz.:

*Ak tu **chuligane, še tau už mano žmoną! O jūs išdykėliai, nesitikėjau iš jūsų tokių pokštų.***

Jei antrojo asmens įvardis *tu, jūs* gali eiti sakinio veiksniu, kreipinys skiriamas kartu su įvardžiu, kai jie pasakomi vientisa intonacija, pvz.: *Tu **Vytautai, aukštai iškilsi; Gaila, kad, **jūs mokytojau, neįžvelgiate tų pavojų; Tu **broli, pagalvok prieš žengdamas tokį žingsnį; Čia, tu **mielasis, esi gabesnis už mane; Džiaugiatės, **jūs giesmininkai, ryto saule nenujausdami, kuo baigsis ši diena, o vienas kreipinys skiriamas, kai pasakomas izoliuotai ir įvardis priskiriamas sakiniui, pvz.: Tu, **Vytautai, aukštai iškilsi; Gaila, kad tu, **Juliuk, išdidžiai į istoriją žvelgi; Čia tu, **mielasis, esi gabesnis už mane.*****************

4. Į samplaiką *ką tu, ką jūs* įeinantis antrojo asmens įvardis negali būti priskirtas kreipiniui, kreipinys skiriamas be jo, nepaisant to, ar įvardis gali būti sakinio veiksnys, ar negali, pvz.:

Ką jūs, gerbiamieji kolegos, tokios pataisos be Konstitucinio Teismo sprendimo negalėsite priimti. Ką tu, brangioji, aš gi tau tai ir pirkau.

5. Kai antrojo asmens įvardis su kitu veiksmiu sujungtas kaip vienarūšė sakinio dalis, kreipiniui jis negali būti priskiriamas ir kablelis rašomas po įvardžio, pvz.:

Gal ne jie, o Jūs, viršininke, atsakote už darbo saugumą? Būtent jie vykdys tautos valią, o ne jūs, mielieji. Mums garbė dalyvauti Europos kūryboje, prie kurios Jūsų šalis ir Jūs, Pone Prezidente, tiek daug prisidėjote.

6. Kreipinys skiriamas atskirai nuo antrojo asmens įvardžio, kai įvardžiai reikalingi skirtingų sudėtinio sakinio dėmenų santykiui parodyti, pvz.: *Aš brolio valdose tvarkysiuos vienas, o jūs, mielieji giminės, keliaukite kur nors kitur.*

7. Įvardis nepriskiriamas kreipiniui ir kreipinys paprastai skiriamas atskirai, kai su sakiniu įvardį sieja dalelytės ar jų funkciją atliekantys jungtukai, jie pabrėžia įvardžio svarbą, pvz.:

Šito įstatymo pasekmes pajusite net jūs, gerbiamieji Seimo nariai. Kad bent tu, Jakobai, dar kartu būtum, vis šiaip taip!.. Tikiuosi, kad tai supratote ir jūs, vaikai.

8. Stilistiškai neutraliūs, ypač oficialiosios kalbės kreipinys su ryškia kreipimosi paskirtimi, ypač kai turi priklausomų žodžių, dažniau pasakomas atskira nuo įvardžio intonacija ir skiriamas be įvardžio, nepaisant jo vietos kreipinio atžvilgiu, pvz.:

Jūs, profesoriau, savo darbais stovite šalia iškiliausių mokslininkų. Kuo vadovaudamasis Jūs, Vytautai, pritariat arba nutylit tokias nesąmones. Jūs, gerbiamasis deputate, visiškai teisingas. Tai mano klausimas būtų toks: ar jūs, gerbiamoji ministre, pritarumėt tam? Kaip jūs, tamsta autoriau, galvojat?

Gerbiamasis pretendente, jūs čia pateikėte tokią mintį, į kurią premjeras aiškiai neatsakė. Mielieji kolegos, Jūs turite patikslintą darbotvarkę. Gerbiamasis Seimo nary, jūs kalbate apie įstatymą ar apie kurį nors Seimo narį.

Prie su ekspresija pasakomų kreipinių, reiškiančių labiau emocingą vertinimą nei kreipimąsi, ir prieš kreipinį, ir po jo pavartotas įvardis dažniau prišliejamas intonaciškai ir skiriamas kartu su kreipiniu, pvz.:

Eikit, jūs kvailiai, ką čia šnekate! Dėkokit Dievui už tai, kad vaikščiojate šiame kieme, jūs veltėdžiai! Nepaklyst tamsiame kelyje reikalinga esi, tu žvaigždėle šviesi. Ar nenustosit žmogų dergti, jūs plepia! Nenorėkite taip lengvai išsisukti,

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

jūs tylieji piktadariai! Kaip žiūrėsite dabar draugams į akis, begėdžiai jūs! Ne-klaužados jūs, ar žinote, kiek žalos pridarėte?!

9. Daiktavardiškieji įvardžiai *tu, jūs, tamsta* neturi šauksmininko linksnio ir kreipiniais paprastai neina. Retai jie gali įgyti kreipimosi paskirtį pasakant juos ryškia kreipimosi intonacija, pvz.:

Ei jūs, čia negalima vaikščioti! Tamsta, šitaip reikalai nėra tvarkomi!

10. Kreipiniai išskiriami kartu su pirminiais jaustukais, jei jie prie kreipinio yra intonaciškai pritaipę, pvz.:

Neklausinėk, oi motinėle, apie mano vargo dieneles. Ak jaunuoli, tokių metų reikia svajoti apie pasiekimus, meilę, nepažintus pasaulio kraštus, o ne tūnoti užsidarius savame pasaulėlyje. Na nedorėli, ką tu dabar pasakysi?! Oi jūs mano jaunystės metai, kas gali būti gražiau ir maloniau!

Jei jaustukai intonaciškai yra savarankiški, jie skiriami pagal pirminių jaustukų skyrimo taisyklę (žr. 1.7-2), o kreipinys – pagal bendrąją kreipinių skyrimo taisyklę (1.8-1), plg. *Nežinau, ak, vaikelį, visų tavo bėdų, nežinau, ką tau patarti.* Bet būdami šalia kreipinio jie paprastai netenka savarankiškumo ir dažniausiai nuo kreipinio neatskiriami.

| Psr. | 1.8-2

Kai greta antrojo asmens įvardžio *jūs* vartojami daiktavardžiai ar juos pavaduojantys būdvardiškieji žodžiai, kurių šauksmininkas sutampa su vardininku, jų skyryba priklauso nuo to, kokią paskirtį jiems suteikia teksto autorius.

Jei forma suprantama kaip šauksmininkas ir žodžiui suteikiama kreipimosi reikšmė, skiriama pagal kreipinių su antrojo asmens įvardžiais taisyklę – skiriamas arba vienas kreipinys, arba kartu su įvardžiu (žr. 1.8-1. Komentari ir patarimai: 3), pvz.:

O kodėl jūs, vaikai, neskrendate žiemoti į šiltuosius kraštus? Kaip jūs, mažieji, sutikot Kalėdas ir Naujuosius metus? arba O kodėl, jūs vaikai, neskrendate žiemoti į šiltuosius kraštus? Kaip, jūs mažieji, sutikot Kalėdas ir Naujuosius metus?

Jei forma suprantama kaip vardininkas, skiriama pagal neišplėstų priedėlių, pavartotų po pažymimojo žodžio (taigi ir po įvardžių), skyrimo taisyklę (žr. 1.3-8) – gali būti skiriama norint parodyti aiškinamąją, priduriamąją paskirtį, pvz.:

Tada iškilo kooperacijos klausimas: kuo jūs(,) vakariečiai(,) galėtumėt konkrečiai padėti. Jūs(,) žilagalviai(,) esate pavargę, ne vienas ir nuskriaustas. Jūs(,) vyrai(,) nelabai mėgstate dirbti namų ruošos darbus. (Plg.: Mes(,) vaikai(,) surinkdavome visus nukritusius kaštonus. Mes(,) moterys(,) mėgstame pasikrapštyti prie namų ruošos darbų.)

1.9. Praleidimas

Iš konteksto suprantamos sakinio dalys gali būti praleidžiamos. Apie jų praleidimą galima spręsti iš kitų sakinio dalių, sintaksiškai susijusių su praleistąja. Taip ji yra atpažįstama ir apytikriai galima atkurti. Dažniausiai praleidžiama sudurtinio tarinio jungtis ar sudurtinės formos su dalyviu pirmoji dalis *būti*, visas tarinys ar didesnė sakinio atkarpa.

Praleistas ir iš tarinio formos numanomas veiksnys (*jis, ji, jie, jos*) ar beasmensio sakinio subjekto naudininkas (*man, tau, mums, jiems, joms, bet kam*) nelaikomas praleistu ir intonacija bei skyrybos ženklais nežymimas.

| Psr. | 1.9-1

Vietoj praleistos tarinio jungties arba savarankiškos sakinio dalies ar didesnės sakinio atkarpos gali būti rašomas brūkšnys, jei norima paryškinti praleidimą, pvz.:

Jei darbas (–) proza, tai sėkmė, tikslo siekimas (–) poezija. O humoras (–) vienas iš tų bendrųjų vardiklių, kuris suartina žmones ir leidžia jiems lengviau ir greičiau suprasti vienas kitą. Sofijos ir Konstantino susitikimas (–) tikras, lemtingas, atpažintas iš pirmojo momento. Šio projekto tikslas (–) su koncertais aplankyti Lietuvą, Rusiją, Lenkiją, Daniją ir savo turą baigti Vokietijoje. Šį kartą gavus skersvėjis iš šalies į spektaklį įnešė netikėtumo, o į patį teatrą (–) radikalių pokyčių galimybę. Pora laisvų valandų rytą, pora (–) vakare. Scena padalyta į du aukštus: viršutiniame (–) turtuoliai, visuomenės elitas, apačioje (–) visa kita liaudis, tarp jos (–) ir mūsų bohemiai. Nukenčia kiekvieno kišenė, juo labiau (–) neturtingo žmogaus. Gal (–) kad žmonių gyvenimas toks trumpas, o jų pasakyti žodžiai, mintys, prisiminimai, pamokymai išliks ilgai...

| Psr. polinkiai |

1. Tarinio jungties praleidimas paprastai nežymimas brūkšniu, kai vardinė dalis išreikšta neišplėstu būdvardžiu ar būdvardiškuoju įvardžiu arba dalyviu, pvz.:

Tokiomis aplinkybėmis reikia tiesiog pagalvoti, kad gyvenimas gražus. Man atrodo, kad užpuolikas šitas. Jei daržovės sugėdusios, kreipkitės pirmiausia į pardavėją.

Su išplėsta būdvardine vardine dalimi brūkšnys vartojamas dažniau, pvz.: *Sofijos ir Konstantino susitikimas – tikras, lemtingas, atpažintas iš pirmojo momento. „Karmen“ partitūra – viena tobuliausių muzikos istorijoje.*

2. Praleista tarinio jungtis dažniau žymima brūkšniu, kai vardinė dalis išreikšta daiktavardžiu ar bendratimi, pvz.:

„Karmen“ – bet kurio operos ar muzikinio teatro repertuaro puošmena. Jei darbas – proza, tai sėkmė, tikslo siekimas – poezija. Šio straipsnio tikslas – aptarti didžiausios apimties laišką, saugomą Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje.

3. Ypač tinka brūkšniu parodyti jungties praleidimą ir veiksnį, ir tarinį reiškiant bendratimis, pvz.:

Įstatymą priimti – tai ne per proginius posėdžius pasėdėti. Tokią programą paruošti – tai ne šventinio minėjimo pabaigoje pakoncertuoti.

4. Praleistas tarinys ar kita sakinio dalis dažniau žymima brūkšniu, jei kitoje sakinio atkarpoje ta sakinio dalis jau būna pasakyta, pvz.:

Šį kartą gaivus skersvėjis iš šalies į spektaklį įnešė netikėtumo, o į patį teatrą – radikalių pokyčių galimybę. Studijų metais mokėsi suomių kalbos, vėliau savarankiškai – prancūzų kalbos. Pora laisvų valandų rytą, pora – vakare. Gal ir visi, o gal tik dalis jų grįš į Suomiją, mes – į Lietuvą.

5. Brūkšniu paprastai žymimas praleidimas skliaustais skiriamuose įspauduose, pateikiančiuose suglaustą, sutrumpintą, pakeistą dokumento tekste nurodytą pavadinimą, pvz.: *Tais pačiais metais pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (dabar – Lietuvių kalbos institutas) Žodynų skyriuje. Šia sutartimi Autorius įsipareigoja sukurti ir Užsakovui sutartu laiku pateikti pranešimo dalijamąją medžiagą (toliau – Kūrinys) ir ją išdėstyti 2017 m. gruodžio 8 d. seminare.*

2. Sakinio dėmenų skyryba

2.1. Prijungiamieji sakiniai

Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai yra sudaryti iš dviejų ar daugiau predikatinų centrų (veiksnių ir tarinio porų ar savarankiškų (nevienarūšių) tarinių) su struktūriškai nelygiaverčiais dėmenimis. Tokiuose sakiniuose yra **pagrindinis dėmuo** ir nuo jo priklausomas vienas ar keli **šalutiniai dėmenys**. Sudėtinio prijungiamojo sakinio šalutiniai dėmenys turi panašią – sintaksinio santykio perteikimo paskirtį, kaip ir sakinio dalys, lyg jas pavaduoja ar paaiškina, todėl jų rūšys vadinamos sakinio dalių pavadinimais – veiksnio, papildinio, pažyminio, laiko aplinkybės ir panašiai. Tai yra papildomas požymis atpažįstant sudėtinį prijungiamąjį sakinį.

Šalutinis dėmuo prie pagrindinio yra jungiamas prijungiamaisiais jungtukais ar prijungiamąją paskirtį turinčiais savarankiškais žodžiais. Vieni prijungiamieji jungtukai – *kad, jog* – turi tik jungimo paskirtį, santykio reikšmės tarp dėmenų nerodo (vadinamieji **funkciniai jungtukai**), kiti – *kai, kadangi, nes, jei(gu), nors, kol* – rodo laiko, priežasties, sąlygos ar kitus dėmenų santykius (vadinamieji **semantiniai jungtukai**), lyginamaisiais žodeliais – *kaip, lyg, tartum, negu, nekaip, nei* – šalutiniai dėmenys prijungiami dėmenų turinį lyginant, bet sintaksinio santykio jie neparodo, jungiamaisiais žodžiais einantys įvardžiai beirieveiksmiai – *koks, katras, kuris, kelintas, keli, kas, ko, kam, ką, kuo, kur, kada, kaip, kiek, kodėl* – prijungia šalutinius dėmenis ir dar eina juose tam tikra sakinio dalimi, todėl dėmenų santykio reikšmės gali neparodyti.

Šalutinį dėmenį galima atpažinti iš dviejų svarbiausių požymių – prijungiamojo jungtuko ar tokią paskirtį turinčio jungiamojo žodžio ir iš predikatinio centro – veiksnio ir tarinio arba tik tarinio. Abu šie požymiai šalutiniam dėmeniui yra privalomi. Tarkime, savarankišką teiginį reiškianti išplėsta aplinkybė sakinyje *Iš visų pakampių susirankiojęs jau net apgadintas, iškirmgraužojusias senienas, jis išbildėjo į turgelį* negali būti laikoma šalutiniu dėmeniu, nes neturi prijungiamojo jungtuko ar jungiamojo žodžio ir neturi asmenuojamosios formos, būtinos tariniui. Kai kada asmenuojamosios tarinio dalies gali nebūti, bet ji nesunkiai atkuriamą iš likusios tarinio dalies, todėl šalutinis dėmuo yra ir su tokiais tariniais, plg.: *Aš žvalgiausi, kur [galėčiau / būtų galima] prisėsti.*

Kadangi šalutiniai prijungiamojo sakinio dėmenys tarsi pavaduoja sakinio dalis, jie gali būti vienaarūšiai, kaip ir vienaarūšės sakinio dalys, jei jungiami prie to paties pagrindinio dėmens žodžio ir atsako į tą patį klausimą, pvz.: *Man patiko, kad veiksmas vyksta miške, kad pasaka turi dvi skirtingas pabaigas; Drauge su sukaktuvininku teko gerokai pasukti galvą, ką būtinai reikėtų parodyti ir ko atsisakyti; Ar jie pasakė, ką ruošiasi daryti arba kur jie važiuoja?* Tarp vienaarūšių šalutinių dėmenų ženklai rašomi pagal tas pačias taisykles, kaip ir tarp vienaarūšių sakinio dalių.

| Prv. | 2.1-1

Šalutinis prijungiamojo sakinio dėmuo išskiriamas kableliais, retai – kableliu iš vienos pusės ir brūkšniu iš kitos ar brūkšniais, pvz.:

Tėvas, nors gal kam atrodė rūstokas, iš esmės buvo geros širdies ir gera linkintis. Po karo, kai rugių ir sėklai nebeliko, mamytė sugalvojo, kaip iškepti miežinių ragaišį su cukrinių runkelių tarkiais. Kiekvienas, kas siekia mokslų, turi ir mokytoją. O jie su ta mintimi, kad aš mieste ir tarnauju net Klaipėdos krašto seimelyje, negali apsiprasti.

Atrodo, kad stiprus ir sodrus dainininkės balsas kaip tik šiam vaidmeniui ir skirtas. Niekas dabar nesuskaičiuos, kiek juodo, daugybę jėgų atimančio darbo valandų slypi už tų įspūdingų skaičių. Sėdėdavo po uosiu su balta kepure ir žvelgė į kalniuką, ar nepasirodys kuris sūnus ar duktė. Įsitikinęs savo teisumu, jis išklodavo, ką mano, be jokių užuolankų ir per daug negražbyliaudamas. Nuo scenos skambėjo kitas dainos variantas, nei jie matė knygelėje. Gėlių simboliai ir tekstas koduoja kitas reikšmes, nei žiūrovams žinomos. Atsiskyrelis prisimerkė, tartum per sieną žiūrėtų į kalnų upę. Įvairiose institucijose yra daugybė formalijų, šaltų erdvių – klasių ar biurų, kurių padaryti jaukesnių šios įstaigos savo jėgomis negali.

Jei mokslininkas nekuria ko nors nauja, jis nebe mokslininkas. Nors darbo ir rūpesčių buvo per akis, tačiau duonos namuose niekada netrūko. Kokia literatūra jis naudojosi, kur tų senųjų terminų ieškojo, to aš negaliu pasakyti. Kad ir kiek anuomet meno kritikai operą peikė, ji labai greitai pelnė visuotinį pripažinimą. Kadangi šio baleto muzika gerai žinoma, tad buvo išties įdomu pasiklausyti, kaip orkestras interpretuos vieną ar kitą jo fragmentą.

Svarbiausia, ko reikia einant į naują darbą, – mėgti savo profesiją. Projektas yra kompleksinis ir skirtas tiek nesidomintiems menu – kad atrastų, tiek me-

no profesionalams – kad atrastų naujai. Tai iš praktikos atėjęs sprendimas – kad objektai būtų ne tik dėl grožio, bet ir tikrai naudojami. Jei prarasime ryšį su šia aplinka – prarasime save, savo tapatybę. Jei personažas ar partija atlikėjo kažko neišmoko – reikia susirūpinti. Kas man atrodo prasčiau, kas problemiška – irgi sakau. Bet kad nėra kultūros – taip sakyti būtų išties ne-garbinga. Ir ką tyrinėdama randu – tai ir turiu.

Komentarai ir patarimai

1. Šalutinio dėmens jungiamasis žodis gali eiti ne dėmens pradžioje. Tada skyrybos ženklas rašomas šalutinio dėmens pradžioje, o ne prieš jungiamąjį žodį, pvz.:

Negaliu pasakyti, kiti kaip galės, aš tai mielu noru. Aš jau žinojau, kad, ponai kur nebevaikšto, tuoj ir užsigriozdina perėjimai. Prisiminkime, per praėjusius rinkimus ar kėlė partija tiek kandidatų į merus.

Tokia jungiamojo žodžio vieta būdinga laisviesiems stiliams.

Šalutiniam ir pagrindiniam dėmenims bendra sakinio pradžioje esanti sakinio dalis priklauso pagrindiniam, ir kablelis rašomas prieš šalutinio dėmens jungtuką ar jungiamąjį žodį, pvz.: *Šį vakarą, su kuo norėsiu, su tuo šoksiau; Pilyje, kas tik paėjo, padėjo ruošti apgulčiai.*

2. Pagrindinis prijungiamojo sakinio dėmuo gali būti įsiterpęs į šalutinį. Tada ženklai rašomi abiejose pagrindinio dėmens pusėse, pvz.:

Visi, aišku, kad negalės susirinkti. O žmonės, nesitikėk, kad imtų tavęs gailėtis.

3. Įvardžiai ar prieveiksmai, kuriuos, kaip abstrakčius žodžius, aiškina šalutinis dėmuo, priklauso pagrindiniam dėmeniui ir skyrybos ženklas rašomas po jų, pvz.:

Medžius išpjaus todėl, kad jie ima kenkti šilumos trasai. Tam, kad atrodytu įtikinamiau, buvo išgalvota jo dingimo istorija. Visi ėjo dėl to, kad tikėjosi sulaukti kokios nors naudos. Susitvarkė namus taip, kaip labiausiai jam norėjosi.

4. Prie dalyvio, pusdalyvio ar padalyvio prijungti šalutiniai dėmenys išskiriami taip pat, kaip ir prijungti prie tarinio ar kitos sakinio dalies, neatsižvelgiant į tai, ar dalyvis, pusdalyvis arba padalyvis (vienas ar su priklausomais žodžiais) yra skiriamas, pvz.:

Pranukas pritūpė prie dėžutės ir(,) nemenkai pasikrapštęs, kol ją atidarė, ėmė dėlioti visokius daiktus. Ir visi rimo(,) sutikdami su ta santvarka, kuri yra, ir

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

nemanydami, jog gali būti geresnė. Vargšė senutė(,) visiems susirūpinus, kuo visa tai baigsis, buvo pamiršta. Kalba tuoj imdavo kliūti(,) pamiršus, ko atėjo, ir stengiantis kuo greičiau prisiminti. Taip mes išliksime nuoseklūs(,) nepaisant, į kokią demokratijos aukštį pakiltume.

5. Kai žodis, prie kurio jungiamas šalutinis dėmuo, valdo tokio pat prielinksnio konstrukciją, koku prasideda ir jungiamasis žodis (dėl šalutinio dėmens tari-
nio valdymo ypatumų ir sutrauktos struktūros), prielinksnis gali būti nekartojamas ir vienu metu priklausyti ir pagrindiniam, ir šalutiniam dėmeniui. Tada šalutinio dėmens pradžioje kablelio nerašoma, pvz.:

Paveikslukus reikia parinkti(,) atsižvelgiant į ką dėmesį sutelkia tokio amžiaus vaikai. Yra įvairios slėptuvės priklausomai nuo kokių pavojingų poveikių jos apsaugo žmones.

Plg. nesutrauktą struktūrą: *Paveikslukus reikia parinkti(,) atsižvelgiant į tai, į ką dėmesį sutelkia tokio amžiaus vaikai. Yra įvairios slėptuvės priklausomai nuo to, nuo kokių pavojingų poveikių jos apsaugo žmones.*

6. Pagrindinis prijungiamojo sakinio dėmuo gali neturėti sakinio sandaros – jo prasmė gali būti perteikiama išiktuku. Tokių sakinių prijungiamieji dėmenys skiriami kaip ir įprastos sandaros sakiniuose, pvz.:

Še, kad taip jau smalsiai žiūri. Tič, jei nori eiti su manimi.

Po dalelyčių ar sakinio dėmens neatitinkančių išiktukų skyrybos ženklas nerašomas, nes rodo arba tam tikrą šalutinio dėmens modalumą, pvz.: *Net kai nuo sausros nuruduoja ištisi vejos plotai, baltieji dobiliukai žaliuoja kaip žaliavę, arba tie žodeliai nesudaro prijungiamojo sakinio, pvz.: Tai štai kur slepiasi rudens spalvos!, arba eina sustabarėjusiose konstrukcijose, pvz.: Ir užaugo vyras še kad nori!, arba sakinio dalimi prieš jungtukų samplaiką, nereiškiančią šalutinio dėmens, pvz.: Še kad ir tokį botagą ir varyk gyvulius.*

7. Brūkšnys vartojamas netikėtam, svarbiam minties posūkiui parodyti, ypač susidarius paralelinėms sintaksinėms struktūroms, paprastai iš vienos pusės, plg.: *Jei gyveni sėsliai – žvaigždės tik gražios, jei keliauji – dar ir naudingos. Projektas yra kompleksinis ir skirtas tiek nesidomintiems menu – kad atrastų, tiek meno profesionalams – kad atrastų naujai.*

8. Brūkšnys tinka priduriamai pasakytam paprastai sakinio pabaigoje einančiam šalutiniam dėmeniui atskirti, nes kableliu jis atskiriamas ir be priduriamosios intonacijos, pvz.:

Kurso draugas, sužinojęs, kokią šaltinį pasirinkau tirti, dovanų parvežė įspūdingo dydžio lupą – kad būtų lengviau skaityti ir kad per anksti nesugadinčiau akių. Sudeginau lazdelę subtilaus valyto cinamono – kad atbaidyčiau velnius. Gal dėl

to slankioju po sustingusį kurortą ir taip prustiškai veriu išsileidusio laiko karolius – kad pajausčiau savo vientisumą. Buvusioji su savo nauju draugu laikinai įsikūrė jo sodo namelyje – kol užbaigs senamiesčio bute remontą.

9. Jei brūkšnys reikalingas šalia šalutinio dėmens esančioms pagrindinio dėmens sakinio dalims skirti, tai šalutinį dėmenį geriausia atskirai skirti kableliu, pvz.:
R. Kirkmanas daro tai, ką moka geriausiai, – ištempia standartinį siužetą į plotį ir gylį.
10. Kablelis ir brūkšnys kaip savarankiškas ženklas po šalutinio dėmens vartojamas retai, nebent šalutiniame esant nemažai kableliu atskiriamų sakinio dalių, pvz.:

Nes edukacija, kurioje susijungia ir geros emocijos, ir naujos žinios, ir patyrimas, prigimtinis smalsumas, įsitraukimas bei bendradarbiavimas, – nuosekliai augina mūsų auditorijos sąmoningumą.

11. Vienarūšiai šalutiniai dėmenys, sujungti sujungiamaisiais jungtukais *ir, ar, arba*, nėra atskiriami, kaip ir vienaarūšės sakinio dalys, pvz.:

Kurso draugas, sužinojęs, kokį šaltinį pasirinkau tirti, dovanų parvežė įspūdingo dydžio lupą, kad būtų lengviau skaityti ir kad per anksti nesugadinčiau akių. Būtų teisinga ir protinga manyti, kad už pigų, mažą, be patogumų butą negalima mainais gauti didesnio, brangesnio, geriau įrengto buto, jei savininkui nėra pažadėta kompensacija ar jei jis nėra esminio suklydimo arba sunkių aplinkybių paveiktas. Netaikoma tais atvejais, kai pats Lietuvos bankas prisiima atsakomybę arba kai tokią Lietuvos atsakomybę nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. Kuršių mariose niekas negali kitokia žvejyba užsiimti kaip ta, kuriai jis turi leidimą arba kuria jis užsiima įsisenėjimo teise.

Kaip vienaarūšiai gali būti sujungti jungiamasis žodis ir šalutinis dėmuo ar tik jungiamieji žodžiai, pvz.: *Nebūna skelbiama iš anksto, kada, kaip ir koku santykiu bus keičiami pinigai.* Yra gera proga žaidėjus išbandyti, pasižiūrėti, *ar ir kiek patobulėjo tie žaidėjai, kuriuos jau turėjome stovykloje pernai. Taigi ir nežinau – ar važiuosiu į Kauną ir kada.* Rodos, mes buvome susitikę, tik neprišimenu, *kada ir kur.*

Jungtukams pasikartojant, šalutiniai dėmenys skiriami taip, kaip ir vienaarūšės sakinio dalys, – pradedant antruoju pasikartojančiu jungtuku, pvz.: *Visiems pasakojų, kaip prisiprašė priimamas ir kaip išaiškino bendruomenės rūpesčius, ir kaip sulaukė pažado padėti. Nesėkmės jam dažnai nutinka, gal kad nebūna pasiruošęs ar kad nesusikaupia, ar kad pritrūksta žinių tam darbui atlikti, ar kad galbūt išvis ne savo vietoje yra.*

1. Sakinio dalių ir dėmenų skyryba

12. Esant keliems vienaarūšiams šalutiniams dėmenims su tuo pačiu jungtuku ar jungiamuoju žodžiu, jungtukas ar jungiamasis žodis prie tolesnių, ypač prie paskutinio šalutinio dėmens gali būti išleistas. Prieš jį esantis sujungiamasis jungtukas daro santykį iš išorės panašų į sudedamąjį ar skiriamąjį sujungimą (pasirenkamoji skyryba), bet dėmeniui be prijungiamojo jungtuko ar jungiamojo žodžio kyla toks pat klausimas, kaip ir kitiems vienaarūšiams dėmenims, jie turi tą pačią prijungimo paskirtį, ir kablelio tarp jų negali būti, pvz.:

Vasara – toks metų laikas, kai meno gyvenimas teka lėčiau, kai vyksta tapybos plenerai įvairiuose Lietuvos kampeliuose ir galerijos gali šiek tiek atsikvėpti. Jis žiniasklaidai aiškino, kad tai politinis susidorojimas, kad niekuo jo apkalinti negali ir mesti kaltinimai anksčiau ar vėliau subliūkš.

13. Jei šalutinis dėmuo aiškina prieš jį einantį kitą šalutinį dėmenį ir turi aiškinamosioms sakinio dalims būdingą įvadinį žodį, ženklas rašomas prieš įvadinį žodį (prieš jungtuką ar jungiamąjį žodį neberašomas), pvz.:

Kai sueina senaties terminas, tai yra kai praeina dešimt metų po sprendimo priėmimo, informacija šalinama iš duomenyno.

Aiškinamąjį dėmenų santykį suprantame iš jų prasmių, aiškinimą parodančių žodžių ar frazių ar kitų požymių.

14. Į šalutinius dėmenis yra panašios konstrukcijos su *kad ir, nors ir*, bet jos neturi šalutiniam dėmeniui būtinos sandaros, todėl neskiriamos, jei jų skyryba nėra susijusi su kitomis taisyklėmis, pvz.:

Tarnauti kariuomenėje kad ir vienerius metus būtų sveika daugumai Lietuvos vaikinių. Tegul ateina nors ir per pietus.

15. Šalutinio dėmens sandaros neturi, todėl prieš jungtuką kablelis nerašomas, kai poriniais jungtukais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ... bet, jei(gu) ne ... tai, kaip ... taip (ir)* yra jungiamos vienaarūšės sakinio dalys, pvz.:

Paralelinės meno ir kultūros koncepcijos nors ir laikinai, bet sėkmingai apėmė ir inkorporavo gausybę nevakarietiškų artefaktų bei papročių.

16. Į vienaarūšės sakinio dalis su poriniais jungtukais yra panašūs tokie jungtukus turintys prijungiamieji sakiniai su tuo pačiu veiksmu pagrindiniame ir šalutiniame dėmenyse, pvz.:

Tai sąlyga, kuri(,) nors ir buvo, bet nebuvo vykdoma. Įstatymas yra susijęs su kitų asmenų veikla, kuri(,) nors ir teisėta, bet nesuderinama su asmens gėriu. Reikia skirti tokius objektus, kaip energija arba atomai, kurie(,) nors ir keičiasi, bet išsaugo tam tikrą pastovumą.

Kablelio gali būti nerašoma tik dėl pasirenkamosios šalutinių dėmenų, einančių po sujungiamųjų ar prijungiamųjų jungtukų, skyrybos (žr. 2.1-8).

17. Panašiais į šalutinio dėmens jungtukus poriniais jungtukais *jei(gu) ne ... tai* gali būti sujungti sujungiamojo sakinio dėmenys, taip kaip vienuose sakinio dalyse. Sakinio pradžioje esant bendrai jiems sakinio daliai prieš pirmąjį dėmenį kablelis nerašomas, pvz.:

Šioje šalyje jei ne žemės drebėjimas apgriauna kurį miestą, tai po liūčių nuošliauža palaidoja vieną ar kitą kaimą – stichinės nelaimės persekioja kasmet.

18. Sustabarėję, asmenuojamojo veiksmožodžio neturintys pasakymai šalutiniais dėmenimis nelaikomi ir neskiriami, pvz.:

Žiūriu, išsivartę po visą kambarį kur galva, kur kojos. Savaitgalyje pasikaitinome pirtelėje kaip reikiant. Atėjau po valandos, o jie sėdi kaip sėdėję. Pagaliau tebūnie kaip buvę.

Esant savarankiškos reikšmės veiksmožodžio asmenuojamajai formai ar bendračiai, šalia kurios gali būti pagalbinis asmenuojamasis veiksmožodis ar asmenuojamasis veiksmožodis gali būti pratęstas priklausomais žodžiais, taip pat netiesioginės kalbos dalyviui, šalutinis dėmuo yra ir jis skiriamas pagal bendrąją taisyklę, pvz.:

Jis apžiūrėjo ir paklausė, kiek nori. Sėdėjau ir nežinojau, ką daryti. Pasakoja, kad atsipeikėjo tik po keleto valandų ir ilgai žvalgėsi nesuprasdamas, kur esąs.

Jei struktūrą su asmenuojamojo veiksmožodžio forma galima suprasti kita reikšme, bet sustabarėjimo laipsnis nėra akivaizdus, skiriama pasirenkamai, pvz.:

Ėmė bėgti(,) kiek gali, bet pavyti vis tiek nepajėgė. Po sėkmingo projekto įgyvendinimo darbo pasiūlymų(,) kiek nori. Priešinausi(,) kaip tik galėjau.

19. Samplaikos *nežinia kas, nežinia kada, nežinia kur* ir pan., reiškiančios neapibrėžtą asmenį ar reiškinį, neapibrėžtą laiką, vietą ir pan. ir atitinkančios įvardžius *kažkas, kažkada, kažkur* ir pan., prijungiamojo sakinio nesudaro ir kablelis tarp jų nerašomas, pvz.:

Tokius gandus gali nežinia kas paskleisti. Taip gali nežinia ką prisigalvoti! Kažin ką postringavo nežinia kada, nežinia iš kur vėl atsiradęs valkata.

| Psr. | 2.1-2

Veiksmožodžiai *nėra, yra, neturi, turi* ir po jų einantys įvardis *kas (ko, kam* ir pan.), prieveiksmai *kur, kada* ir pan. su bendratimi, retai – su apstabarėjusia asmenuojamąja forma gali būti suprantami arba kaip apstabarėjusios, vientisos konstrukcijos, rašomos be skyrybos ženklų, arba kaip savarankiški tariniai ir nuo jų atskiriami nepilnos sandaros prijungiamieji dėmenys, pvz.:

Jei tu kuri meną ir nėra(,) kam jo rodyti, tai absurdas. Šį kartą nėra(,) už ką balsuoti. Nėra(,) kas prižiūri jai to vaikelio. Praras motyvaciją, nes matys, jog nėra(,) kur toliau kilti karjeros laiptais. Turi tiek energijos, kad nėra(,) kur jos dėti. Tuose kraštuose yra(,) ką pamatyti. Svarbiausia, kad yra(,) kur šaukštą įmerkti. Neturiu(,) ką pridurti šiuo klausimu. Jis neturėjo(,) ką palikti testamentu. Gyvenimas taip susiklostė, kad dabar neturi(,) kur prisiglausti. Abu vaikai turės(,) kur Vilniuje įsikurti. Perkūnas išdegina žemę tam, kad turėtų(,) kur suslėpti vaivorykštės galus.

| Psr. polinkiai |

Taisyklėje 2.1-2 paminėtų veiksmažodžių ir su jais pavartotų įvardžių bei prieveiksmių su bendratimi konstrukcijos dažniau suprantamos kaip vienisos bei apstabarėjusios ir rašomos be skyrybos ženklų, ypač kai bendratys neturi priklausomųjų žodžių, pvz.:

Norėčiau, bet nėra ką paprašyti, kad paduotų. Žiūriu matytas laidas, nes nėra ką veikti. Aktoriai laukia, o vaidinti nėra ką.

Supirkimo kainoms jau nėra kur kristi. Pralaimėtojam čia nėra kur dėtis. Mes negalime išrašyti paciento, nes jam nėra kur eiti. Tokiems asmenims nėra kur kreiptis. Jei jam nėra kur pasidėti, jis išsilieja. Kad čia nėra kur net atsisėsti! Tokiuose namuose nėra kur pabūti vienai. Toliau eiti paprasčiausiai nėra kur.

Jiems nėra kada rūpintis žmonių reikalais. Laikas greit bėga, nėra kada liūdėti. Jau visą mėnesį nėra kada susitvarkyti. Jau kelintą kartą vis nėra kada svarstyti šių klausimų. Pailsėti nėra kada, kol dar yra sveikatos darbams.

Todėl dabar net ir nėra kaip klausti premjero. Mat nėra kaip pigiai svainio žemę padalyti į du sklypus. Į mus dominančius regionus nėra kaip įsiterpti. Susidūrėme su nusikaltimais, kurių nėra kaip įvardyti.

Gerau tau, kad yra kam visus tuos darbus apdirbti.

Bet yra kur reikalavimus ir sumažinti. Apsižvalgė, bet nelabai yra kur atsisėsti. Ar ne nuostabu, kad visada yra kur nueiti! Yra kur pasižvalgyti, bet sekmadieninis liūdesys neapleidžia. Bet jiems vis tiek nelabai yra kur dėtis. Yra kur ir valgį išsivirti. Griuvėsiai didingi, galingi, yra kur ropoti, yra kuo nušliuožti. Reikėtų gultis, bet kad nelabai yra kur.

Jau yra kada ir savimi pasirūpinti.

Ir kapą reikia saugoti, ir berniuko neturiu kam palikti. Jau neturiu kam būti ištikima. Geriausia draugė mane paliko, todėl neturiu kam taupyti savo laiko. Neturiu ką Tau nauja parašyti. Neturiu ką apie save papasakoti. Nežinau kodėl, bet neturiu ką rašyti. Netrukus suvokiau, kad neturiu ką pasakyti. Šiame demokratijos lopšyje aš neturiu ką veikti. Neturiu kas veikti. Šį mėnesį net neturi už ką nusipirkti dujų baliono.

Sūnus neturi kur galvos priglausti. Moderniame pasaulyje suaugęs žmogus neturi kur dėtis. Kalta kaimyninė šalis, nes neva jie neturi kur dėti savo anglies.

Studentai uždarbiauja gyvenimui ir neturi kada studijuoti. Vyriausybė užsiėmusi žemės ūkio ministrų kaitaliojimu ir neturi kada sukti galvos dėl žemės ūkio politikos.

Man bus paguoda, kad turiu kam pasipasakoti savo išgyvenimus. Nei kas prieštarauja, nei aš turiu kam teisintis. Išklauskite ir mane, nes tikrai turiu ką pasakyti. Nelabai turiu ką papasakoti. Dabar jau turiu ką pasiūlyti pagalbon.

Gal nepabėgs, jei turės kur gyventi. Pastorius pastūmė į šalį Jėzų Kristų, kad turėtų kur padėti savo juodą krepšėlį. Rūpinasi, kad jis visada turėtų kur sugrįžti.

Na, dabar tai turės kada pasilepinti.

| Prv. | 2.1-3

Iš vieno prijungiamojo žodžio sudarytas šalutinis dėmuo skiriamas kableliu, rečiau – brūkšniu, jei eina sakinio ar jo dėmens pradžioje, pvz.:

Kada, pasakyti negali, bet ištrūksiąs. O kada, jau spręsimė kitu balsavimu. Pasiūlė važiuoti kartu, kelionė būsianti maloni. Kur, paklausęs tada tas. Lipi į vagoną ir esi vežamas, kur, kodėl, niekas neklausinėja.

Jurgis dingsta, kur, kaip – niekas nežino. Atvažiavo vežimai ir juos išvežė, o kur – kas žino. Visi važiuoja ir važiuoja, o kur – beveik nesvarbu. Bus mokami pinigai, bet nei kam, nei kiek, nei kaip, sakė nežinąs.

| Psr. | 2.1-4

Šalutinis prijungiamojo sakinio dėmuo iš vieno prijungiamojo žodžio, pavartoto po pagrindinio dėmens, išskiriamas kableliais, rečiau – brūkšniais, jei norima išryškinti jo prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.:

Galite nurodyti(,) kada? Mes tada nesupratome(,) kodėl. Tada turi būti nurodyta(,) kada, kaip. Šeimininkas kalbino mane, kažko klausė, nepamenu(,) ko. Visi galvoja (-) kodėl?

| Psr. polinkiai |

Sakinio pabaigoje einantis toks šalutinis dėmuo paprastai skiriamas, dažniau brūkšniu, jei turi ryškią klausiamąją intonaciją; ji parodoma klaustuku po sakinio, pvz.:

Nė vienas nesuprato – kam? Visi klausinėjo – iš kur?

Komentaras ir patarimai

Jei greta sakinio pabaigoje esančio prijungiamojo ar kelių prijungiamųjų žodžių pavartojamas ir visas šalutinis dėmuo, jie visi skiriami pagal bendrą šalutinių dėmenų skyrimo taisyklę, pvz.:

Privalo parašyti tarnybinį raportą, nurodydamas, kada, kur, prieš ką ir kokiomis aplinkybėmis buvo pavartotas šaunamasis ginklas. Reikia ieškoti atsakymo į klausimą, kada, kaip ir kokią informaciją pateikti. Toks žmogus nepajėgia suvokti, kas, ką, kur, kada, kaip ir kodėl ką nors padarė.

| Prv. | 2.1-5

Šalutinis dėmuo išskiriamas kartu su įvardiniais pabrėžiamaisiais ar aiškinamaisiais žodžiais arba žodžių junginiais bei samplaikomis *būtent, ypač, juoba, juolab, juo labiau, tuo labiau, nebent, bent jau, nelygu, tai yra, vis tiek*, retai pasitaikančiu *destis* (žr. šios taisyklės pastabą, taip pat 1.6-1: 3.2) ir pan., pvz.:

Motyvai yra tie patys, **būtent kad** rajone, Vyriausybės nuomone, susidare sunkiai išsprendžiama padėtis. Noriu pritarti pasiūlymui, **būtent kad** kolektyvinėje sutartyje vis dėlto galėtų būti numatyti saugikliai.

Turi turėti auklėjimo patirties, **ypač jei** vaikutis labai mažas. Be galo būdavo įdomu stebėti šias botanikų ekspedicijas, **ypač kai** jos vykdavo Latvijoje. Visų pirma prisiminkime savo išsvargintus pamokomis, girgždančius, pakimusius balsus – ir tuojau atkris noras ką nors rodyti, **ypač kada** kalbama apie dailių skaitymą. Gatvėje jai vienai vaikščioti pavojinga, **ypač kur** yra atvykėlių.

Neturiu laiko tiems įtarimams skirti rimtesnio dėmesio, **juoba kad** nemačiau pavojaus būti atleistam. Todėl bendrųjų planų niekas rengti ir neskuba, **juolab kad** ir kitų trukdžių yra nemažai. Namuose, matyt, svečių netrūkdavo, **juolab kad** gyvenote miesto centre? Persodinimui tinka bet kokio amžiaus donoro ragena, **juolab kai** reikia gelbėti dėl uždegimo ar traumos pažeistą akį. Mokykliniai jausmai buvo tvirti, **juo labiau kad** mes draugavome ketverių metų. Toks pasakojimo būdas buvo naujas tuometinėje tradicijoje, **tuo labiau kai** pasakojimus lydi stebuklai. Bet nejau su juo ginčysies, **tuo labiau kad** mūsų kuprinės tokios sunkios.

Šildymas įjungiamas dvi tris dienas per savaitę, **nebent jei** labai atšals, bus šildoma ilgiau. Šios būsenos negalima niekaip apriboti, **nebent jei** žmogus būtų persekiojamas dėl savo religijos. Ir jokio nuobodulio kaime nėra, **nebent kai** pasensime... Bet jokių apčiuopiamų rezultatų nebuvo pasiekta, **nebent kad** tai paguodė ir sustiprino dvasiškai karalienę.

Bet man atrodo, kad dabar, **bent jau kol** mes nefiksuosime konkrečios rinkimų datos, šito punkto svarstymą galima atidėti.

Jas gali pakeisti didesni ar mažesni vazonai, šiaip kokie neįprasti rakandai, **nelygu** kurių kiemo dalį želdinsite. Turės pirkti ne 76 proc. laivyno akcijų, o galbūt visą 100 procentų, **nelygu** kiek mažųjų akcininkų nuspręs pasinaudoti naujai gauta teise. Tačiau žemės ūkis įvairiuose regionuose formavosi ne vienu metu – **nelygu** kada juose apsigyvendavo žmonės ir išsirutuliodavo civilizacijos. Valstybės biudžetas, **nelygu koks jis bus patvirtintas**, gali arba padėti sustabdyti krizę, arba būti krizės sukėlėjas.

Vis dėlto reikia išspręsti vieną iš sunkiausių klausimų, **tai yra kaip** mes įveiksime biudžetą. Reikia apsispręsti, kaip bus finansuojamas minėtų padalinių steigimas, **tai yra ar** iš valstybės, ar iš savivaldybių biudžetų.

Komisija atsisako svarstyti, vis tiek ką bepateiktų. Nekeisime savo nuomonės, vis tiek ką darys. Darbai turi būti atlikti iki sausio pradžios, vis tiek kas jiems vadovaus. Nesitikiu geresnio gyvenimo, vis tiek kas valdytų.

Pastaba

Prieš šalutinį dėmenį pavartotas *destis* gali atitikti žodžius *žiūrint* ir *nelygu*. Suprantant jį reikšme *žiūrint*, kablelis rašomas (kaip ir po kitų neišplėstų dalyvinių, pusdalyvinių ar padalyvinių sakinio dalių), suprantant reikšme *nelygu*, kablelis nerašomas, kaip ir su kitais šios taisyklės modaliniais žodžiais. Dėl reikšmės ir kablelio rašymo apsisprendžia teksto autorius, pvz.:

Jie anksčiau irgi bėgiojo pas vienus ir kitus, destis(,) kas jų asmeninėms ambicijoms geriau pasitarnavo. Tai gali atrodyti kaip visai natūrali savo laiko istorija, destis(,) kaip į visa tai pažiūrėsi. Patarlę gali taikyti ir sau, ne tik pokalbio dalyviui, destis(,) kokioje situacijoje tokia patarlė yra vartojama.

Komentarai ir patarimai

1. Pabrėžiamieji žodžiai *būtent, tai yra* kaip įvardiniai šalutiniais dėmenimis parodomo aiškinimo žodžiai gali eiti prieš vienaarūšius šalutinius dėmenis. Po jungiamųjų žodžių gali būti rašomas dvitaškis, kaip ir prieš vienaarūšes aiškina-mąsias sakinio dalis, pvz.:

Po ilgokų diskusijų jie sutarė dėl visko, tai yra(:) kad investuos lygiomis dalimis, kad darbus atliks per metus ir kad projekto parengimu rūpinsis užsakovas.

2. Artimi šalutiniams dėmenims su pabrėžiamuoju žodžiu *vis tiek* yra tokie, prieš kuriuos vartojamas *nesvarbu* (rečiau – *svarbu*). Viena vertus, jų paskirtis yra parodyti daugumą tokį patį šalutinio dėmens santykį su pagrindiniu, ir vienus, ir kitus lengva pertvarkyti į nuolaidos šalutinius dėmenis su *kad ir*, kita vertus, bevardė būdvardžio forma yra vartojama beasmenio dėmens tariniui reikšti, ir tokią sintaksinę jo paskirtį galima just. Todėl norint parodyti jį kaip tarinį (*yra nesvarbu*) kablelis po jo būtų rašomas, o prilyginant *vis tiek, kad ir*, nebūtų rašomas, plg.: *Nesitikiu geresnio gyvenimo, nesvarbu(,) kas valdytų (Nesitikiu geresnio gyvenimo, vis tiek kas valdytų; Nesitikiu geresnio gyvenimo, kad ir kas valdytų).*

Šios formos būdvardis su įvardžiais (*nesvarbu kas, nesvarbu kam, nesvarbu ką* ir *pan.*) ar prieveiksmiais (*nesvarbu kiek, nesvarbu kur* ir *pan.*) gali atitikti *bet kas, bet kam, bet ką...*; *bet kiek, bet kur...* ir nesudaryti pagrindinio bei šalutinio dėmenų sandaros. Tada kablelio nerašoma, pvz.:

Išsineša įrankius, paskolina nesvarbu kam, tiek jų ir tematysi. Galima pasiteirauti nesvarbu kokio darbuotojo – jie visi tai patvirtins. Įstatymas taikomas, jei per nurodytą laikotarpį yra parduodamas vienas nesvarbu kokios vertės daiktas. Tokie augintojai pabarsto jų nesvarbu kiek ir mano, kad derlius bus geras. Iškraukite nesvarbu kur ir greičiau grįžkite.

3. Kai kurie paprastai šalutinį dėmenį pabrėžiantys žodžiai gali eiti pagrindiniam dėmeniui priklausančiomis sakinio dalimis, tada šalutiniai dėmenys skiriami pagal bendrąją taisyklę, pvz.:

Kitos laiptinės gyventojai prie šio sumanymo neprisidės juo labiau, nes šios aikštelės jiems nereikia, tad liksime vieni. Skyriui nėra vis tiek, kas vadovaus tam projektui.

4. Atskiru sakiniu pateiktame šalutiniame dėmenyje pabrėžiamieji žodžiai (dažniausiai juo labiau, tuo labiau, ypač ar kt.) paprastai sakinio dalies funkcijos neturi ir šalutinis dėmuo nuo jų neatskiriamas, pvz.:

Jis negali tapti garsiu menininku. Juo labiau kad į parodas dažniausiai priimami tik didelio formato darbai.

Sumanymas, žinoma, unikalus mūsų padangėje. Tuo labiau kad apskritai Lietuvoje lyg ir nėra tradicijos tokius darbus dirbti pasitelkiant visuomenines organizacijas.

Žiema – ne draugas, su ja menki juokai. Ypač kai visą žemę užgula sniegas.

| Psr. | 2.1-6

Jei prieš sakinio pradžioje einantį šalutinį dėmenį pavartotą dalelytę pagal sakinio prasmę galima sieti ir su šalutiniu, ir su pagrindiniu dėmeniu, šalutinis dėmuo gali būti skiriamas kartu su dalelyte arba atskirai, pvz.:

Gal(,) kad tėvas buvo čia svarbus žmogus, man ne visi viską sakydavo. Juk(,) jei žmogus eina į biblioteką, jis jau yra kultūringas. Turbūt(,) kurie buvo pateikti per vėlai, grįžo net nevertinti.

| Prv. | 2.1-7

1. Jei šalutinis dėmuo kaip vienas žodis yra jungiamas su pasirenkamai skiriama sakinio dalimi, išskiriamas kartu su ja nepaisant to, ar tiesioginį ryšį su bendrąja sakinio dalimi turi vienas žodis, ar šalutinis dėmuo, pvz.:

Tokią būseną paprastai daugelis patiria, kai pereina į kitą darbovietę arba grįžę po ilgų atostogų, ir ne taip lengvai su ja susitvarko.

Kad tiekimas nenutrūktų ir norint išsilaikyti rinkoje, reikia greitai reaguoti į rinkos pokyčius. Didelio kurso studentams daugiau progų susitikti pasitaiko, gyvenant viename bendrabutyje arba jei priklausai tai pačiai akademiniai grupei ir esi pasirinkęs tą pačią specializaciją.

2. Sujungti kaip vienuolika šalutinis dėmuo ir neskiriama sakinio dalis išskiriami kartu, jei prie pagrindinio dėmens tiesiogiai yra prisijungęs šalutinis dėmuo, pvz.:

Ateik, kai baigsi darbus ar šiek tiek vėliau, ir nepamiršk atsinešti įrankius. Kelio darbus tęs, kai išeis pašalas ar vėliau pavasarį, ir baigs iki rudens lieti.

Komentaram ir patarimai

1. Kartu einantys šalutinis dėmuo ir jam vienuolika neskiriama sakinio dalis nėra išskiriami, jei prie bendrosios sakinio dalies tiesiogiai jungiama neskiriamaoji sakinio dalis, pvz.:

Visi klausimai buvo apie naują gyventoją ir kas su juo susiję. Dirbu tris pamainas iš įpročio, nuobodulio ir kad mankštinau artrito susuktas rankas. Ateik pavakariais ar kai papietausi ir atsinešk ataskaitos projektą. Nuostatos dėl gatvių pavadinimų tik valstybine kalba ir kad nereikia plėsti tautinių mažumų kalbų vartojimą santykiuose su valdžios institucijomis Kalbos komisijos pirmininko buvo gintos ir tarpinstituciniame darbo grupės pasitarime. Sąmonė greta visų idealybės atmainų kartu yra ir neideali, susidėvinti, suyranti, bet vis taisoma ir taisoma tabletėmis, švirkštais, varžtais, skalpeliais, mankšta, poilsiu ir kuo tik kas sugalvoja biologinė mašina.

2. Prieš pažymimąjį žodį einantys vienuolika pažyminys ir pažyminio šalutinis dėmuo nėra atskiriami nuo pažymimojo žodžio, pvz.:

Nemaistiniai ir kurie labai užteršti piktžolių grūdai pateko į žemesnę kategoriją.

| Psr. | 2.1-8

Šalutinis prijungiamojo sakinio dėmuo nuo prieš jį einančio sujungiamojo ar prijungiamojo jungtuko (ar kito jungiamojo žodžio) atskiriamas, jei jie

neturi prasminės ir intonacinės vienumos su šalutiniu dėmeniu ir turi vienerių sakinio dalių ar dėmenų jungimo paskirtį už šalutinio dėmens ribų; norint parodyti jungtuko (ar kito jungiamojo žodžio) ir šalutinio dėmens prasminę ir intonacinę vienumą, kablelis nerašomas, pvz.:

*Tiesa, turime apsaugos vartus, **bet(,)** kai knygų tiek daug, norint tikrai būtų galima išsinešti. Man ne kartą teko kalbėti su politikais, **bet(,)** kad ir kaip būtų gaila, nei politikai, nei pramonininkai tam nepritarė. Dažnai šmaikštaujama, esą jie lėtesni, vangesni, tačiau(,) kai kalba pasisuka apie darbą ir jo rezultatus, juokai greitai išblėsta. Vaikai netenka ryšių su savo kartos tautiečiais ir(,) kai jie užauga, galiausiai sukuriamą tautiškai mišri šeimą. Jis sakosi nedaręs jokių išradimų arba(,) jei daręs, tai tik atsitiktinius. Su kolegomis juokaujame, kad(,) jei jau išsinešė mokslinę knygą, matyt, jautė tikrai didelį žinių troškulį. Vis dar yra manančiųjų, kad(,) jei bibliotekoje ką nors pajudins iš vietos – sugriaus vidinę tvarką.*

| Psr. polinkiai |

1. Šalutinis dėmuo nuo kito jungtuko dažniau neskiriamas, kai turi atliepiamąjį jungtuką ar kitą žodį savo pagrindiniame dėmenyje, pvz.:

*Šią teisę taip pat turi asmuo, **kuris nors** ir nėra savininkas, **bet** valdo turtą. Turime tam tikrą nuostatą, **kad jei** tekstas publikuotas, **tai** kažkas atsako už jo patikimumą. Jungtinėse Amerikos Valstijose yra mažoji tona ir **jei** nepasakyta kitaip, **tai** tada žodis „tona“ reiškia 2000 svarų, arba 907,18 kg.*

2. Prasminę ir intonacinę vienumą su šalutiniu dėmeniu lengvai sudaro sujungiamojo sakinio jungtukas *ir*, todėl dažnai po jo kablelis nerašomas, pvz.:

*Juk aš pamiršau, kad esame vokiečių okupuoti, ir **jei kas nors jiems praneš apie įvykį**, visi labai nukentės. Yra paskirta vieta kiekvienam žmogui, ir **kai žmogus yra savo vietoje**, viskas jam eina kuo puikiausiai.*

3. Sujungiamojo sakinio antrasis dėmuo gali būti klausiamasis ir pradeda dalelyte *ar*. Kadangi šis dėmuo nėra šalutinis, kablelio prieš dalelytę negali būti, pvz.:

*Išvardijote akademinėje bibliotekoje dirbančio bibliotekininko virsmus, **bet ar** tai tinka kalbant apie miesto viešosios bibliotekos darbuotojus?*

4. Šalutinį dėmenį geriau skirti iš abiejų pusių, kai jis eina po vienaarūšes sakinio dalis jungiančių sujungiamojo ar skiriamųjų jungtukų *ir, ar, arba*, – tai padeda geriau suprasti sakinio sandarą, pvz.:

Turinys pateikiamas po įvado naujame puslapyje ir, jei reikia, tęsiamas. Kiekviena Konvencijos Šalis turi pateikti Komisijai ir, jei reikia, kitoms Konvencijos Šalims informaciją apie cheminės taršos laipsnį. Geriau būtų nuodėžiai atgailauti ir, jei būtina, netgi atsilyginti. Reikia pateikti akcininkų susirinkimo protokolo nuorašą arba, kai yra vienas akcininkas, jį atitinkantį raštišką sutikimą.

Komentarai ir patarimai

1. Jei be šalutinio dėmens jungtukas *o* neturi priešinamosios ar gretinamosios paskirties, daro sakinį negramatišką, kablelis tarp jungtukų nerašomas, pvz.:

Pirmenybė teikiama Europos, o jei tokių nėra, tarptautinių normatyvinių dokumentų atitinkamiems punkтам. Kaimynė vaikščiojo po kambarį, o kai prakalbo, vis gerčiau pažiūrėti, – taip gražiai man skambėjo jos balsas. Pabandykite juos šveisti taip aukštai, kad pasiektų erdvėlaivių pradurtas kosmoso properšas, o jei metimas jums pavyks, jis vis tiek nepasieks aukščiausiojo visatos taško – Holivudo kalvų.

2. Su taisyklėje 2.1-8 minimais pasirenkamosios skyrybos atvejais nereikėtų painioti šalutinio dėmens jungtuko, einančio po vienaarūšius šalutinius dėmenis jungiančio jungtuko, pvz.:

Šalių atstovų susitikimas rengiamas, kai juos sušaukia generalinis sekretorius ir jei dėl to yra gautas Komiteto biuro sutikimas.

| Psr. | 2.1-9

Šalutinis dėmuo gali būti neišskiriamas, jei prieš jį eina dalelytė ar dalelytės paskirtį turintis jungtukas, silpninantys šalutinio dėmens intonacinį savarankiškumą, pvz.:

Nebesiaiškino(,) nė kaip paskambinti į viešbutį(,) ir nieko nelaukusi sėdo į taksį. Tai leido jaustis mylimai(,) net kai visi aplinkui ją atstūmė. Laivo valdytojas atsako(,) ir jei laivų susidūrimas įvyko dėl locmano kaltės.

| Psr. | 2.1-10

Po žodžių *vargu*, *kažin* prieš dalelytę *ar*, įvardį *kas* bei įvardinius prievieksmius *kur*, *kada* ir kt. rašomas kablelis, jei norima parodyti prijungimą, pvz.: *Vargu(,) ar būtume galėję kur kitur važiuoti mokytis. Kažin(,) ar jis turėjo laiko tiek laiškų perskaityti. Ne kartą pagalvojau, kad kažin(,) ar pavyks mums kam nors per savo gyvenimą tai išsiaiškinti. Vis dėlto kažin(,) kas čia smagaus. Kažin(,) kur buvo tie „aukso amžiaus“ nomenklatūrininkai. Kažin(,) kada Lietuvoje atsiras padorus periodinis mokslo populiarinimo leidinys? Kažin(,) koks būtų mūsų tikėjimas. Kažin(,) kiek jis už tai nori?*

| Psr. polinkiai |

1. *Vargu ar, kažin ar*, pavartoti sakinio ar dėmens pradžioje, lengviau sukuria prijungiamuosius sakinius ir kablelis yra tinkamas, pvz.:

Vargu(,) ar tai geriausias reakcijos būdas. Jis turi teisę nepateikti savo poelgio motyvų, tik vargu(,) ar išmintinga tokia teise naudotis.

2. Jei po žodžio *kažin*, rečiau – *vargu* eina keli vienaarūšiai šalutiniai dėmenys, paprastai šie žodžiai su jungtuku *ar* vienumos nesudaro ir prieš jį rašomas kablelis kaip prieš šalutinį dėmenį, pvz.:

Kažin, ar tai turėtų būti valstybės strategija, ar klerkai galėtų ją, taip sakant, sukurti.

3. Kai tarp dalelytės *ar* ir tarinio įsiterpia kita, ypač išplėsta sakinio dalis, kablelis dažniausiai rašomas prieš *ar* kaip prieš šalutinį dėmenį, pvz.:

Bet kažin, ar šią operą statant buvo bent pagalvota apie kurią nors uostamiesčio erdvę.

4. Jei *kažin ar, vargu ar* įsiterpia tarp veiksnio ir tarinio ar kitų vientisinio sakinio struktūros dalių, kablelis nerašomas, nes nesudaro pagrindinio ir šalutinio dėmenų struktūros, pvz.:

O pilis kažin ar atlaikys jų puolimus. Tik kariesas kažin ar lauks! Tačiau tokia kova su gėrimu kažin ar veiksminga. Ko gero, užuominų apie japonų tradicinę fotografiją būta, bet tvaresnį ryšį surasti vargu ar pavyks. Mokesčiai vargu ar keisis. Šiandien vargu ar panaudojame bent ketvirtadalį jos galios.

5. Samplaikos *vargu kas, vargu kur, vargu kada* ir pan. dažnai turi modalinę stiprios abejonės, artimos nuneigimui, reikšmę, o *kažin kas, kažin kur, kažin kada* ir pan. dažnai reiškia neapibrėžtumą ir atitinka įvardžius beirieveiksmius *kažkas, kažkur, kažkada* ir panašiai. Tokios samplaikos nėra skaidomos į pagrindinį ir šalutinį dėmenis ir kablelis tarp jų nerašomas, pvz.:

Vis dėlto ji atėjo ir vargu kas jai galėjo prilygti. Tokį vėlyvą vakarą vargu kur benueisime. Mes patyrėme daug linksmų akimirku, tačiau dabar vargu kada esu tiek pykusi ant ko nors. Vis dėlto kažin kas čia nesmagaus. Maždaug XVIII a. pabaigoje kažin kuris iš jų pasivadino paskutinės Zybergaitės paveldėtoju. Mane kažin kur vest ketina žvaigždė. Kažin kiek dar galėjo gyventi...

| Psr. | 2.1-11

Kai šalutinis dėmuo su jungtuku *ar* pratęsimas kitą jungtuką *ar* ir pagrindinių sakinio dalių turinčia (ar galinčia turėti) sakinio atkarpa, tarp jų gali būti rašomas kablelis, jei tos dvi dalys suprantamos kaip vienuose šalutiniai dėmenys, arba nerašomas, jei suprantamos kaip vienuose sakinio dalys šalutiniame dėmenyje, pvz.:

Paroda priverstė kelti klausimą, ar tai menas mokslė(,) ar mokslas mene. Po trijų raundų vis dar buvo neaišku, ar lietuvis įveiks kazachą(,) ar kazachas lietuvi. Grafiniai duomenys parodo, ar tirtuose objektuose garsinė aplinka yra vientisa, apima visą erdvę(,) ar tik jos dalį. Nurodoma, ar pagaminta transporto priemonė skirta naudoti esant dešinės(,) ar kairės pusės eismui. Niekas negalėjo nuspėti, ar išliks vyriausybė(,) ar ne.

Komentariai ir patarimai

Jei pagal prasmę antrasis jungtukas *ar* jungia kitas vienuose sakinio dalis, kablelis nerašomas, pvz.:

Bausmė priklauso ir nuo to, ar laikė namuose neregistruotą šaunamąjį ginklą, šaudmenis, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas. Niekas negali pasakyti, ar nepasikeis Anglijoje ar Airijoje gyvenančių lietuvių statusas. Negalėjau tiksliai pasakyti, ar dažnai po pietų ar vakarienės veidą išpila raudonos dėmės ir ką tuo metu valgiau. Baudžiamoji atsakomybė neturėtų priklausyti nuo to, ar pavyko nuspėti nusikaltimą ar nusikaltėlį.

| Psr. | 2.1-12

Kai poriniais jungtukais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ... bet* yra jungiama antrininkė sakinio dalis ir tarinys, prijungiamąjį jungtuką turinti dalis gali būti laikoma šalutiniu dėmeniu su atkuriamu pasikartojančiu tariniu ir skiriama, pvz.:

Tuo metu lietuvių kalba(,) nors ir lėtai, bet vis dėlto skynėsi sau kelią į viešąją vartoseną. (Plg.: Tuo metu lietuvių kalba(,) nors ir lėtai [skynėsi], bet vis dėlto skynėsi sau kelią į viešąją vartoseną.) Bandomieji asmenys(,) nors ir klaidingai, bet tikėjo galintys valdyti triukšmą. (Plg. Bandomieji asmenys(,) nors ir klaidingai [tikėjo], bet tikėjo galintys valdyti triukšmą.)

2.2. Sujungiamieji sakiniai

Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai yra sudaryti iš dviejų ar daugiau sintaksiškai lygiaverčių dėmenų. Svarbiausia jų kaip sintaksinės struktūros ypatybė yra dėmenų prasminis santykis: jis gali rodyti teiginių išvardijimą, vieno teiginio pasirinkimą iš dviejų ar daugiau teiginių, supriešinimą ar sugretinimą, paaiškinimą nurodant priežastį ar pasekmę. Kiekvienas santykių tipas turi būdingus **sujungiamuosius jungtukus ar tokią paskirtį turinčias kitas kalbos dalis**, paprastai kai kuriuosrieveiksmius ar įvardžius. **Išvardijimo santykį** (sudedamasis sujungimas) rodo pavieniai ar pasikartojantys jungtukai *ir, nei*, pasikartojantys įvardžiai arrieveiksmiai *tai ... tai, čia ... čia*. **Skiriamąjį santykį** rodo pavieniai ar pasikartojantys jungtukai *ar, ar ... ar, arba, arba ... arba*. Jungtukai, įvardžiai,rieveiksmiai ar jų samplaikos *o, bet, tačiau, tik, tuo tarpu, vis dėlto, vis tiek, užtat* ir pan. rodo **priešpriešinį ar gretinamąjį santykį**, o *dėl to, tad, tai, taigi, todėl, per tai* ir pan. parodo **paremiamąjį (aiškinamąjį) santykį** – nurodo priežastį ar pasekmę.

Santykį tarp dėmenų rodant jungtukui ar jungiamajam žodžiui ženklas tarp dėmenų nėra itin svarbus, todėl paprastai vartojamas neutralus ekspresijos atžvilgiu ženklas – kablelis. O esant glaudžiau susijusiems dėmenims – sudedamajam ar skiriamajam sujungimui, skyrybos ženklo gali ir nebūti, jei nėra pasikartojančių jungtukų ar jungiamųjų žodžių.

| Prv. | 2.2-1

Sujungiamųjų sakinių dėmenys, susiję: a) priešinamaisiais ir paremiamaisiais jungtukais ar jų paskirtį turinčiais žodžiais *o, bet, tačiau, tad, tik(tai), todėl, vis dėlto, (per) tai, užtai, užtat(ai)* ir kt., b) jungtukų ir jungiamųjų žodžių samplaikomis *o vis dėlto, bet vis dėlto, bet užtat* ir kt., yra atskiriami kableliu, retai – kabliataškiu, pvz.:

a) *Socialinė iniciatyva „Atsivesk šunį į darbą“ tuomet buvo sutikta dviprasmiškai, o šiandien kartą per metus ją kartu su savo augintiniais mini ir kai kurių Lietuvos įmonių darbuotojai. Svečiai apžiūrinėjo uostamiesčio širdį nuo upės, o krantinėje išsirikiavę žmonės džiaugėsi stebėdami nekasdienišką reginį. Pagrindiniai personažai šiame prekeivių ir mugės šurmulyje tarsi turėtų pasimesti, bet ir tam atrandami režisūriniai sprendimai. Pačių aktorių sukurti ir gyvai sakomi tekstai nuoširdūs, gal net autobiografiški, tačiau kai kuriuos reiktų labiau apgalvoti. Daugelis darbuotojų išgyveno latentinę konflikto stadiją, tik skyrėsi šio proceso laikotarpis. Stengiausi būti reiklus ir griežtas, nuolaidų nedariau, tad šiokių tokių rezultatų bendromis jėgomis pasiekdavome. Būtent netikėtumai labiausiai įstringa į atmintį, tad lietus ir vėjas bus tik pasitarnavęs festivalio istorijai. Mėgstamiausia mokslininko tyrimų sritis buvo baltų kalbų istorinė morfologija, todėl buvo itin gerai išstudijavęs visų trijų baltų kalbų rašto paminklus bei lietuvių ir latvių tarmių faktus. Kaimynų kiemai buvo toli, todėl gyvenom apsupti gamtos garsų. Paveikslai iš pažiūros neturi nieko bendra, vis dėlto įmanoma atsekti juos siejančią giją. Scenografija ne itin įsimenanti, užtai kostiumus įsidėmi. Jie patyrė bausius pralaimėjimo nuostolius, užtat jų trumpi gyvenimai švyti aiškumu. Vos klaida neįvyko, užtatai mes tiems klounams atsilyginome. Viešųjų pirkimų principų laikymasis turi didelę įtaką teismams sprendžiant viešųjų pirkimų teisėtumo klausimą, tai yra jų pažeidimas gali turėti lemiamą reikšmę pripažįstant viešąjį pirkimo konkursą negaliojančiu.*

Prigimtinė religija atitiko prigimtį; bet ir katalikybė, iki šiol ne per daug storu sluoksniu nugulusi lietuvių prigimtį, nieko nepakeitė bent jau šiuo klausimu. Dėl sistemingos savistabos Stendalis galėjo itin anksti pradėti škiucuoti autoportretą; vis dėlto tam buvo dar viena, ypatinga, labai keista priežastis.

b) *Neįgaliems žmoneliams tos kliūtys neįveikiamos, o vis dėlto jau ir į šį kampeį skverbiasi civilizacija. Vadovo būdas gal ir nėra auksinis, bet vis dėlto anie priekaištai toli nuo tiesos. Tai reikalauja daug kruopštaus rankų darbo, bet užtat ir kaina kokია!*

Šiaudų kraikas, jokių spindinčių „boksų“; bet užtai arkliai mielai ėjo pas žmogų, matyti, kad jaukūs.

| Prv. | 2.2-2

Sujungiamųjų sakinių dėmenys, sujungti: a) kartojamais sudedamaisiais jungtukais ir jų paskirtį turinčiais žodžiais *ir ... ir, nei ... nei, čia ... čia* ir kt., b) kartojamais skiriamaisiais jungtukais *ar ... ar, arba ... arba*, yra atskiriami kableliais, pvz.:

a) *Ir vėl skrieja laišakai, prašymai, telegramos, ir vėl sprendžiamos eilinės finansinės dramos. Ir tiesioginių užsakymų padaugėjo, ir įvairūs laimėti konkursai nemažai papildė sąskaitą. Nei pats nori būti tuo knygą rašančiu realistu, nei skaitytojas nori skaityti apie tai. Nei kas jo klausia, nei kas nors rimtai į jį žiūri. Čia aš su kiemo mergaitėmis pabūnu, pažaidžiu, čia į gatvę išlendame, pastovime, pasižiūrime. Čia vėjas langą atidaro ir priverčia krūptelti, čia kaimynai netikėtai subilda ir vėl priverčia sugrižti į tikrovę. Tai upė raudonai nuo tekstilės atliekų nusidažo, tai išsilieja naftos produktai iš netvarkingų rezervuarų.*

b) *Ar žmogus tikrai nori mirti, ar jis tik prašo išspręsti jo problemas. Ar žuvo žmogus, ar padaryta kam nors turtinė žala. Arba ji yra įsižiūrėjusi kažką kita, arba jai tiesiog norisi traukti namo. Arba turės perrašyti testamentą, arba turtas bus laisvai tvarkomas be jo valios. Arba jis šypsosi, arba šviesa užsidega jo akyse veido išraiškai nepasikeitus.*

| Psr. | 2.2-3

Sujungiamojo sakinio dėmenys, sujungti nekartojamais jungtukais *ir, ar, arba, nei*, atskiriami kableliais, jei norima parodyti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.:

Vaikai anksčiau ar vėliau persirengėlę identifikuoja(,) ir tai į spektaklį įneša nemažai abejonių ir netikrumo. Bendrijai tada reikėjo šilumos ūkio prižiūrėtojo(,) ir geriausia būtų buvę rasti ką nors iš gyvenančių mūsų name. Klausytojų nuotaika buvo pakili(,) ir jie nenorėjo taip lengvai nuo scenos paleisti atlikėjų. Turi būti įrengtas atskiras kambarys,(,) ar kūdikių palatoje turi būti

mamoms skirtos lovos. Čia skaitytojas gauna numeriuką(,) ar prižiūrėtoja įrašo jį į tos dienos skaitytojų sąrašą. Jis galėjo būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės(,) arba bausmė nebuvo paskirta dėl senaties. Jam tuos dokumentus kas nors galėjo pavogti(,) arba jis pats juos paslėpė. Gyventojai pašneka, paaimanuoja, bet oficialiai savivaldybei nesiskundžia(,) nei savivaldybė ieško būdų nutraukti nelabai pavykusią sutartį.

Komentarai ir patarimai

1. Sujungiamieji sakiniai retai gali būti atskirti brūkšniu esant neįprastam minties posūkiui ar ekspresijai reikšti, pvz.:

Moterims lengviau išgyventi – tačiau daugeliui jų sunkiau gyventi. Tai, žinoma, jau nebus prisiminimai, veikia pamiršimai – bet gal taip geriau. Jie siekė iš jo kažką išreikalauti ar jam kažką uždrausti – tik jis nežinojo ką. Aš išeisiu į amžiną kovą – ir niekas manęs nesulaikys. Palauk pasaulio pabaigos – ir išeisim visi sykiu. Aš dabar lekiu į Roterdamą, bet paskui grįžtu – ir kad mano namuose būtų tvarka.

2. Kaip sujungiamieji sudedamojo sujungimo sakiniai su jungtuku ir kableliu, rečiau – brūkšniu gali būti skiriami tokie sakiniai, kurių pirmojo dėmens atitikmeniu eina apstabarėjusios samplaikos dar kiek, kad kiek, pvz.:

Dar kiek(,) ir juodu visai nebepajėgs bėgti. Rodos, dar kiek(,) ir susmuks bejėgis, lyg koks maišas. Dar kiek(,) ir jis būtų prarijęs visus gyvus padarus. Kad kiek(,) ir būtų visai sulaužytas. Kad kiek(,) ir aš būčiau patekęs į jų rankas. Kad kiek(,) ir būčiau pavėlavęs. Dar kiek (-) ir, atrodo, nebeišters viso šito.

| Psr. | 2.2-4

Išvardiniai sakinio dėmenys ir atlikta, ir baigta, ir (daugiau) nieko, ir galas, ir gana, ir gerai, ir tiek, ir viskas ir pan. gali būti atskiriami kableliu, rečiau – brūkšniu, pvz.:

Patrynė vatele, bastelėjo(,) ir atlikta. Pasakiau(,) ir baigta! Maždaug trečdalis kandidatų privalo būti moterys, ir baigta kalba. Mieliausiai praryčiau liekninamąją piliulę, ir baigtas kriukis... Kiek sugaišau policijoje(,) ir nieko. Miegojo su pačia kitoj trobos pusėj(,) ir nieko. Pasėdim, pasišnekučiuojam(,) ir daugiau nieko. Atidirbsime tas dienas(,) ir nieko baisaus. Būčiau išsišnekėjusi, išsiliejusi(,) ir galas. Jie vis tiek priešinasi(,) ir gana. Šiek tiek pa-

sisvečiuoju daugiaaukštėje pilyje(,) ir gerai. Jam ta mūsų inscenizacija jokio įspūdžio nepadare, tik palingavo galva(,) ir tiek. Galima balsuoti papunkčiui, jeigu ne, tai baigiame šį klausimą(,) ir viskas.

Ne vienas taip gyveno (-) ir nieko. Neisiu (-) ir viskas!

| Psr. polinkiai |

Siekiant pabrėžti išvadinį žodį, kai kada prieš jį po jungtuko parašomas brūkšnys, o netikėtai išvadai parodyti – daugtaškis. Kabelis prieš jungtuką šiek tiek trukdo pabrėžti ir dažniau nerašomas, pvz.:

O ji tik sukando dantis, poteriavo(,) ir – nieko. Kita švaisto pinigų dažams ir šampūnams(,) ir – nieko! Dauguma kačių globotojų būna tvarkingi, tik pašeria kates(,) ir – viskas. Atplaiša net dešimt centimetrų įsmigo į galvą(,) ir... nieko!

2.3. Bejungtukiai sakiniai

Bejungtukio sakinio dėmenų prasminis santykis, nesant jungtukų ar jungiamųjų žodžių, perteikiamas skyrybos ženklais, todėl tarp dėmenų gali būti visi pagrindiniai skyrybos ženklai – kabelis, kabliataškis, brūkšnys ir dvitaškis. Nuo ženklo iš dalies priklauso ir bejungtukių sakinių tipas.

Išskaičiuojamųjų ir **gretinamųjų** sakinių santykis yra parodomas ramų ir tolygų teiginių dėstymą reiškiančiais ženklais – kableliu, rečiau – kabliataškiu, sąlygos ir **laiko** santykius, panašius į prijungiamųjų sakinių, geriausiai perteikia brūkšnys, **aiškinamuosius** santykius stilistiškai neutraliai parodyti tinka dvitaškiu, tačiau bent kiek norint paryškinti netikėtumą, staigesnį minties posūkį dvitaškį galima pakeisti brūkšniu.

| Prv. | 2.3-1

Bejungtukių sakinių dėmenys atskiriami kableliu, kabliataškiu, brūkšniu ar dvitaškiu. Reiškiant išvardijimą, gretinimą, priešpriešą ir pan. paprastai vartojami kabelis ar kabliataškis (a), reiškiant apibendrinimą, sąlygą, laiko santykį, nuolaidą, neatitikimą ir pan. dažniau vartojamas brūkšnys (b), reiškiant aiškinimą, priežastį, pasekmę ir pan. – dvitaškis arba brūkšnys (c), pvz.:

a) Mokslas yra kūryba, kitaip neįsivaizduoju. Tapytoja susikoncentruoja į drobės plokštumą, dominuoja idėja ir perteikiamas objektas. Epigramos klausytojus sudomino ir pralinksmino, jie negailėjo plojimų. Čia sluoksnis po sluoksnio atsidendgia natūraliai besidėvinti buitį, rutina ir monotonią, nėra jokių modernumo požymių ar laimingos ateities pažadų.

b) Praūžia kelios rudeninės audros – išvartų pilnas miškas malkoms pasigaminti. Priims naują įstatymą – mokėsim mokesčius ir už nekilnojamąjį turtą ar automobilius. Kviečia į balių – nueik. Duos premiją – būtinai paimk. Paskirs ambasadoriumi į Paryžių – pagyvenk už svetimus pinigus Paryžiuje.

c) Laimei, bent jau savo artimiausioje aplinkoje jis turėjo tvirtą atramą: šeima suprato ir palaikė jo pasiryžimą tarnauti mokslo muzai. Melasa tek-davo arkliams: ištirpdydavo kaušą melasos kibire vandens ir duodavo gerti. Itin įspūdingai atrodydavo iš miško išniręs plačiaragis briedis: oriai, tarsi koks šventės šauklys, žingsniuodamas pro sodybą jis visiems matantiems užgniauzdavo kvapą, pritildydavo šunų amsėjimą ir vištų kudakavimą. Man atrodo priešingai: po apgaulingu griežtumo luobu slėpėsi jautrus ir nuoširdus žmogus. Jų jaunystė kupina džiaugsmo ir vilčių: mes esame laimingi, kad jau-ni, laimingi, kad mylime.

Maždaug dešimtmetį dirbau programuotoja, gerai išmaniau kompiuterius – šiuolaikinė leidyba nuo jų neatsiejama. Esame visų Universiteto procesų ga-le – studentams reikia vadovėlių, kitos mokomosios medžiagos, mokslinin-kams – atliekamų tyrimų publikavimo. Mūsų leidyklos situacija dar nėra pati blogiausia – darbų apimtys sumažėjo tik 20–30 procentų. Kolegos iš Švedijos jau tada nuspėjo skaitymo ateitį – turime saugoti gamtą. Laukdavome švenčių – juk mamytė joms iškepdavo ne tik pyragų, bet dažnai ir kumpį su kopūstais. Buvo neramu – ką galėsiu duoti vaikams? Nusprendėm pastatyti „veikalą“ – mokiniai iš kažkur ištraukė kažkokią pjesę su šaudymais ir gaudymais. Boschą pasauliui padovanojo jo rėmėja – jai ir reikėtų dėkoti. Buvau maloniai nustebinta – jo rankose puokštė puikių baltų gėlių ir keletas naujausių jo veikalų.

Komentarai ir patarimai

1. Bejungtukiai sakiniai paprastai atskiriami dvitaškiu, jei antrasis dėmuo išaiški-na kurį nors pirmojo dėmens žodį, pvz.:

Visi vadybininkai sutaria dėl vieno principo: žymiai pigiau išlaikyti savo klien-tus, nei pritraukti naujus iš konkurentų. Padarysime taip: po pirmo balsavimo

bus pertrauka ir per ją frakcijos pasitars dėl antrojo darbotvarkės klausimo. Man atrodo priešingai: po apgaulingu griežtumo luobu slėpėsi jautrus ir nuoširdus žmogus. Aš siūlau štai ką: palikim čia viską, kaip radom, ir važiuojam toliau iki miesto. Melasa tekdavo arkliais: ištirpdydavo kaušą melasos kibire vandens ir duodavo gerti.

2. Kai pirmuoju dėmeniu eina sakinio dėmens ekvivalentas, o antrasis atskleidžia jo, kaip tam tikros užuominos, turinį, tarp jų paprastai rašomas dvitaškis, pvz.:
Tai štai: tokiu savotišku kompasu knygų pasaulyje yra žurnalas „Knygnešys“.

3. Dvitaškis labiau tinka tada, kai antruoju dėmeniu perteikiama persakomoji kalba, o pirmas dėmuo panašus į autoriaus žodžius, pvz.:

Apibūdinamas šio krašto apylinkes, jis priduria: kadaise kairėje Latavos pusėje stovėjęs kunigaikščio dvaro malūnas. Ilgiau kamantinėjamas viską išpasakojo: radinys, sako, gulėjo atviroje vietoje, jo niekas nežiūrino, todėl atrodė kaip nereikalingas.

4. Tarp bejungtukio sakinio dėmenų, susijusių aiškinimo, priežasties, pasekmės santykiais, dažniau rašomas brūkšnys, kai antruoju pasakoma pasekmė, rezultatas ar netikėta, nauja mintis, pvz.:

Aš poezijos šiaip atsisėdęs ar sugalvojęs nerašau – tai tarsi ateina iš viršaus, ji tarsi gimsta savaimė. Sunkiausia buvo užėjus stipriai rusifikavimo bangai – lietuvių kalbos ir literatūros paskaitos buvo sumažintos iki trijų valandų. Aš senas žmogus – man problemų daugėja. Bandžiusiems rašyti po J. Joyce'o buvo sunku – jis pasakė viską.

5. Bejungtukiai sakiniai atskiriami paprastai brūkšniu, kai tarp jų yra laiko ar sąlygos santykiai (vadinamieji sąlygojamieji bejungtukiai sakiniai), pvz.:

Priims tokį įstatymą – nukentės smulkieji verslininkai. Seimas nedirba – atostogauja ir patarėjai. Turėtų savivaldybė lėšų – prieiga prie jūros būtų sutvarkyta per porą metų.

6. Ženklo pasirinkimą bejungtukiame sakinyje gali lemti kiti jame esantys ženklai, pvz.: *Žilvinas tai žino – Eglė nusivils: korpės geležinės – niekad nesudils.* Dvitaškis rašomas todėl, kad brūkšnys reikalingas priežasties santykiais susijusiems tariniams [yra] geležinės ir nesudils parodyti, nors po tarinio nusivils brūkšnys galėtų būti. Pasirinkus dvitaškį, rašyti dar vieną dvitaškį po pirmojo dėmens negalima – būtų sunku suprasti santykius, tad rašomas brūkšnys, nors yra išaiškinamas vienas žodis ir būtų tinkamas dvitaškis (plg. 1 šio komentaro punktą).

| Prv. | 2.3-2

Sudėtinio sakinio dėmens atitikmeniu einantys teigimo, neigimo, sutikimo ir kitų panašių reikšmių žodžiai (*taip, ne, gerai, nieko, kaip, ką* ir pan.) atskiriami kableliu, retai – brūkšniu, pvz.:

Taip, Sofija daug kur buvo pirmas spindulys. Taip, mes šios minties buvome labai įkvėpti. Ne, mes jums netieksim, neparduosime. Ne, mes neišdavėm – aiškinom visiems, kiek tik galėjom. Gerai, mes turim stipendijas. Nieko, pakentės, apsipras ir gyvens. Tik nevelkit mūsų į tai, ką? Visi meluoja, tik tu – ne, ką? Ką gi, jau atrodo, galime balsuoti už šį nutarimą. Yra apie ką pašnekėti, ar ne? Bičiuli, tegul tai būna mūsų maža paslaptis, ar ne? Viskas, mes jau viršuje. Ir dar – „Pirkiniai išsimokėtina“ pasižymėjo gyvais, lanksčiais dialogais.

| Psr. | 2.3-3

Modaliniai žodžiai iš *tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, taigi, galbūt* ir pan., taip pat apstabarėjusios samplaikos *dar kiek, kad kiek* gali atitikti sakinio dėmenį ir tada jis skiriamas kableliu arba brūkšniu, gali eiti modaliniais žodžiais ir skiriama pasirenkamai, pvz.:

Ir iš tiesų(.) jo paties gyvenimas skriete praskriejo šių darbų sukuryje, tarsi vienu atsikvėpimu, tiesia linija, lyg būtų gimęs su aiškiu tvarkaraščiu. Ir iš tiesų (–) Šaukėnų mokykla buvo ką tik susiformavusi vidurinė, vyresnėms klasėms trūko vadovėlių, biblioteka pustuštė. Iš tikrųjų(.) dulkių valyti daug nereikia turint tokią įrangą. Bet iš tikrųjų(.) tam pinigai ir yra skirti, kad juos leistum. Bet kai geri giminės, tai viskas gerai(.) iš tikrųjų. Iš tikro(.) kas gali būti įsitikinęs, kad atsakymas neteisingas? Ir iš tikro(.) vienu ir kitu atveju, atrodo, vis kažko ne taip. Taigi(.) iš tų mano pasiūlymų taip nieko gera ir neišėjo. Ar toks įstatymas bus priimtas, aš abejoju(.) galbūt.

Jis tikrai nebespėjo su pasauliu, dar kiek(.) galėjo visiškai atsilikti. Dar kiek(.) būčiau ją pargriovusi. Nuo bokšto sienų pasipylė akmenys, kurie(.) kad kiek(.) būtų ištaškę jį į skiedras. Paskubomis pasigriebė vokiečių kalbos vadovėlį, kurį(.) kad kiek(.) būtų pamiršęs. Tiesa, kad kiek(.) būčiau pamiršęs papasakoti apie Derintoją. Kad kiek(.) būčiau išdrožusi draugei pamokslą apie krūvą nenaudėlių. Atsiūsiu savo egzotiškų kelionių aprašymą, o kad kiek (–) būčiau netesėjusi, nes vos suradau paklydusį bagažą su jame buvusiais užrašais.

| Psr. polinkiai |

1. Bejungtukio sakinio dėmens atitikmeniu paprastai eina sakinio pradžioje, rečiau – pabaigoje pavartoti žodžiai, o sakinio viduryje jie paprastai suprantami kaip modaliniai ir išskiriami, jei pasirenkama skirti, plg.: *Iš tikrųjų, dulkių valyti daug nereikia turint tokią įrangą; Iš tikro, kas gali būti įsitikinęs, kad atsakymas neteisingas?; Ar toks įstatymas bus priimtas, aš abejoju, galbūt ir Nė vienas iš savivaldybės darbuotojų(,) iš tikrųjų(,) nė neketino imtis to neparankaus klausimo sprendimo.*

2. Jei konstrukcija *kad kiek* suprantama kaip neišplėtotas šalutinis dėmuo, ji skiriama privalomai, plg.: *Kad kiek [būčiau drąsesnė](,) būčiau išdrožusi draugei pamokslą apie krūvą nenaudėlių.*

Komentarai ir patarimai

- Galimų skirti samplaikų *dar kiek, kad kiek* nereikia painioti su savarankišku žodžiu *kiek* reikšme „šiek tiek“, einančiu kiekybės aplinkybe, plg.

Pakraščius jis apkalė nebe plačiagalvėmis vinutėmis, kurių dar kiek turėjo, bet vielomis. Dar kiek čia pastovėk. Visi mėgino dar kiek pasnausti. Atsargiai nuropojo skardžiu prie vandens, kad kiek apsišlakstyty įkaitusį ir išprakaitavusį veidą. Po ja, pakankamai arti, kad kiek pridengtų, išraižyta raidė A.

- Konstrukcija *dar kiek* gali būti suprantama kaip neišplėtotas dalyvinis ar padalyvinis aplinkybė ir skiriama pasirenkamai pagal tokių aplinkybių skyrimo taisyklę, plg.: *Dar kiek [pasistengusi](,) būčiau ją pargriovusi.*

II. Teksto skyryba

3. Ženkilai sakinio gale

Sakiniai, esantys tekste, atskiriami vienas nuo kito, o kai eina ne tekste – baigiami sakinio galo ženklais (išskyrus antraštes). Artimi savarankiškiems sakiniams yra autoriaus žodžiai, pavartoti tiesioginės kalbos ar citatos pradžioje, bet jie baigiami dvitaškiu. Tiesioginės kalbos ar citatų su autoriaus žodžiais struktūros yra savitos ir jų skyryba apibūdinama tiesioginės kalbos ir citatų skyrimo taisyklėse.

Sakinio pabaigoje pavartotas **klaustukas**, **šauktukas**, **daugtaškis** ar jų derinys atstoja tašką. Deriniuose daugtaškis vartojamas tik po šauktuko ar klaustuko ar tų dviejų ženklų derinio. Klaustuko ar šauktuko taškas ar jų derinio taškai įeina į daugtaškį. Jei daugtaškiu išreiškiamą nutylėjimą norima parodyti po trijų emocinių ženklų, daugtaškis rašomas po jų (!?!...). Šauktuko ir klaustuko išdėstymo tvarka priklauso nuo autoriaus siekio parodyti kurią nors sakinio paskirtį kaip svarbesnę: klausimą, pasakytą ekspresyviai, parodys klaustukas ir šauktukas, klausiamai išreikštą emociją parodys šauktukas ir klaustukas.

Kadangi šauktukas, klaustukas ir daugtaškis, kaip emociniai ženklai, turi stipresnę ryšį su sakiniu, taisyklėse jų vartojimas yra kai kada kitaip apibūdinamas nei taško, nors tie ženklai irgi turi sakinio galo ženklo paskirtį.

| Prv. | 3-1

Sakinio gale rašomas arba taškas, arba klaustukas, arba šauktukas, arba daugtaškis, gali būti klaustuko, šauktuko ir daugtaškio deriniai arba pasikartojantys klaustukas arba šauktukas, pvz.:

Šeštadienį ir sekmadienį čia buvo pilna žmonių. 1987 metais Klaipėdoje buvo surengtas pirmasis tarptautinis kariliono festivalis.

Gal apsiriboti tik vakariniiais koncertais ir taip sulaukti daugiau žiūrovų? Ar šie pavaizduoti daiktai paveikia žmogaus egzistenciją, kurioje ir taip dominuoja materialumas? Ar tie rūpesčiai taip ir tęsis amžinai? O ką aš vyrams pasakysiu?

Kaip nuoširdžiai jis nusikvatojo išgirdęs! Kalba gražiai, bet jis – tikras gyvatė! Prikąsk liežuvį! Tegul futbolas padiktuoja logiškus filmų apžvalgos pasirinkimo kriterijus! Kokių skanių varškinių ir sūrių ji suslėgdavo – burnoje tirpdavo!

Bet žinau – kokių tik dalykų nebūna gyvenime... Toks akmuo nukrito nuo širdies... Kažin ar pilis atlaikys jų puolimus, ir viskas taps griuvėsiais ir pelenais... Pabėgti komendantui iš pilies – didžiausia gėda, juk slaptas tunelis skirtas tik vaikams ir moterims...

Manot – neįmanoma?! Pasakyti reikės, tačiau ką aš pasakysiu?.. Ar ji pati nesuvokia, kokia yra juokinga?.. Tik neskubėk!.. Tik nespurdėk taip, velniai rautų!..

Kilnios Kalėdų dvasios įkvėptas, mokyklinis teatriukas, kuriam vis dar trūksta poros aktorių, staigiai evoliucionavo į garbingą sceną, kurioje bus rodoma (dabar toks būgnų garsas, tadadaaaaam...) legendinė ROMEO IR DŽULJETA!!!! Tavo širdis dabar dar įstengia imti stuksenti tankiau?? O tu dar sugebi bijoti??? O kad tu kur!!!!...

Komentaras ir patarimai

1. Ženklas sakinio gale parenkamas pagal komunikacinę sakinio paskirtį ir su tuo susijusią intonaciją: esant tvirtinimo, teigimo intonacijai rašomas taškas, esant klausiamajai intonacijai rašomas klaustukas, išreiškiant emocijas, ekspresyviai reiškiant valią rašomas šauktukas, nutraukiant mintį, paliekant kažką nepasakytą rašomas daugtaškis, derančius tarpusavyje komunikacinius tikslus galima išreikšti keliais sakinio galo ženklais.
2. Sakinio galo ženklas nėra būtina susijęs su tam tikram komunikaciniam tikslui būdinga sakinio sandara. Klausiamasis sakinytis gali neturėti jam būdingos klausiamosios dalelytės, pvz.: *Eisim šiandien į koncertą?*, taip pat ir sakinytis, turintis klausimo formą, gali nereikšti klausimo ir neturėti klaustuko gale, pvz.: *Kur benueisi tokį vėlyvą vakarą. Ką atskubantiems metams žada lemtis ir planetos.* Skatinimą reiškiantis sakinytis gali nerodyti ekspresyviai išreikštos

II. Teksto skyryba

valios ir neturėti šauktuko gale, t. y. būti baigiamas tašku, pvz.: *Valgyk.*, o skatinimo formos neturintis sakinyvis gali reikšti stiprų valios išreiškimą ir baigiamas šauktuku, pvz.: *Einam!* Vadinamieji retoriniai klausimai ir sušukimai, turintys jiems būdingą struktūrą, neturi tokio komunikacinio tikslo ir sakinio gale rašomas taškas, pvz.: *Kokios pagalbos iš jo sulauksi. Tėvyne, Tėvyne, į ką tu pavirtai.* Kiek tokiame sakinyje yra tvirtinimo, o kiek ekspresijos ar valios išreiškimo – sprendžia autorius ir parenka ženklą.

3. Po antraštinių sakinių taškas nerašomas, pvz.:

Egipto paslaptis atskleidžia dronai ir DNR

Prasmingo kelio kilometrai

Pekinas menininkų akimis: apie meno laisvę ir pauzę gatvėse

2017-ųjų Lietuva: nuošliaužų ir atradimų metai

Klaipėdos karališkieji ženklai. Prūsijos karalienės Luizės ažuolas Tauralaukyje

4. Po nuotraukomis, paveikslais ir pan. pateikiamoje informacijoje, net ir iš kelių taškais atskirtų vardininkinių sakinių, taškas nerašomas, išskyrus pabaigoje esant santrumpai, pvz.:

Paaukuotas medalis, skirtas kunigaikščiui bei kompozitoriui Mykolui Kleopui Oginskiui

Vilniaus jėzuitų akademijos Didysis kiemas. Litografija iš J. K. Vilčinsko „Vilniaus albumo“

Poetės V. Palčinskaitės portretas. 1962. Drobė, aliejus. 56,5 × 46,5. LDM

500 litų moneta, skirta Žalgirio mūšio 600 metų sukakčiai

Briaunoje: stilizuoti XV a. ietigaliai

Dail. R. J. Belevičius

Auksas Au 999,9. Kokybė „proof“

Ø 33,00 mm, p – 31,10 g, tir. 5 000 vnt.

Taškas rašomas po įprastinio sakinio sandarą turinčios informacijos, pvz.:

1987 m. įsigalioja Suvestinis Europos aktas. Jis nutiesia kelių bendrai rinkai.

5. Klaustukas, šauktukas, daugtaškis ar jų deriniai po antraštės gali būti rašomi, jei tokio komunikacinio tikslo ir tokios intonacijos siekia autorius, pvz.:

Ar prireiks naujos audrų kategorijos?

Naujas Žemės valdovas?

Pasaulis Ugninio gaidžio metais: tyla prieš audrą?

Sveikiname konkurso nugalėtojus!

Nepasitikėkite apdovanojimais!

Toks žmogiškas...

Tiesus ir teisingas...

Neskubėk suanglėt...

Nepakartojama?!

6. Sudėtinio prijungiamojo sakinio šalutinis dėmuo ar sudėtinio sujungiamojo arba bejungtukio sakinio vienas iš dėmenų gali būti pasakomas ryškia klausiamąja intonacija, juo parodomas klausiamo dalyko aktualumas tekste. Tada sakinio gale rašomas klaustukas. Dažnai tokie dėmenys, siekiant parodyti skirtingą jų komunikacinę paskirtį, atskiriami neįprastais tokios sandaros sakiniais ženklais – brūkšniu, kai kada – dvitaškiu. Pvz.:

Buvo neramu – ką galėsiu duoti vaikams? Baigiantis šventei, jis neryžtingai prieina prie manęs ir netikėtai klausia – ką jam studijuoti? Jis analizuoja aktualų klausimą – kur slypi mikropasaulio pažinimas, ar aš esu jo dalis? Darbai priverčia kelti klausimą – ar mes esame atsakingi už praeitį? Gali kilti klausimas – o kuo ypatinga dėžė ar taburetė? Intriguojantis klausimas nedavė ramybės viso spektaklio metu – kada Laura tikra, o kada tik apsimeta?

Pasakyti reikės, tačiau ką aš pasakysiu?..

Kai Šiuolaikinio meno centre sukraunama šiukšlių krūva, sutrinkame – čia menas?

Iėjus į kokią nepaprastą šventyklą ir pažvelgus į jos didingus skliautus, tuojau kyla klausimas: ant ko šitie skliautai laikosi? Žmogus be kompiuterio šį darbą atlieka palyginti lengvai, nors kartais iškyla abejonių: o kuriam gi tipui priklausomi šie nuostata?

7. Klaustukas, šauktukas, o ypač daugtaškis gali būti pavartoti ir ne sakinio gale jiems būdingai ekspresijai perteikti, pvz.:

Vos tik novelėje pasirodydavo ryšuliais apsistaręs žmogus ir prisiartindavo prie Lietuvos sienos, bematant iš krūmų iššokdavo ginkluotas rašytojas spindinčiomis akimis ir, klaidiu balsu šaukdamas: ar skaitei?! – priversdavo auką sėstis ant ryšulių ir atsiversti knyga. Čekš! čekš! skiltuvu į titnagą, dagtis žybt, ir atlikta. Tik... ar vertėjo tuos kelis malonius ausiai virkaujančius solo „užpildyti“ šalutiniu judesiu? Bet kas baisytausia... aš iki savęs pačios, buvusios, nebepritraukiu.

Tokie ženklai, labiau šauktukas, klaustukas ar jų derinys, gali būti ir suskliausti; šauktukas rodo ne tokią akivaizdžią ekspresiją, tarsi ekspresijos užuominą ar priminimą, klaustukas – abejonę, paslėptą klausimą, įterptą kaip kontekstinę mintį ar emociją, pvz.:

II. Teksto skyryba

*Korektūros klaida (?) sukėlė audrą vandens stiklinėje. Dabar ji, kai tik vėl atsi-
tiktinai (?) susidurs su manim, stengsis įvairiausiai būdais šyptelėti, dirstelėti,
vingtelėti. Mėnulis jiems buvo moteriškas (!) Saulės atitikmuo. Grupės „Balius“
popuri prisiminus, spektaklio schema panaši: linksma, liūdna, linksma (...),
liūdna.*

Sakinio pabaigoje suskliaustas emocinis ženklas ir po jo einantis taškas rodo konstatuojamojo pobūdžio sakinį, bet iš konteksto suvokiamą ekspresiją, pvz.:

*Gavau choro natas, žiūriu – oho! – ištisi vargonų punktai, kartais sakoma, že-
masis pedalas (!). Kitame epizode, lyg reklaminiėje pauzėje tarp filmo kadru, šo-
kio „kalba“ kompensuojama tekstu apie moters vaidmenį politikoje, patriarchato
viršenybės prieš matriarchatą subtilybe... (?).*

Suskliaustas ženklas rašomas po žodžio ar kito emocinio ženklo paliekant tarpelį, po suskliausto ženklo einantys kiti ženklai, taip pat ir sakinio galo, rašomi be tarpelio.

8. Po santrumpos, einančios sakinio pabaigoje, taško klaustukas, šauktukas, daugtaškis ar jų deriniai rašomi, konstatuojamojo sakinio pabaigos taškas nerašomas, pvz.:

*Ar galima šiai grupei priskirti žodžius eiti, bėgti, plaukti skristi ir pan.? Plauk
indus, tvarkykis kambarius, bėgiok prie verkšlenančio mažylio ir t. t.! Man vi-
sada būdavo smalsu, kas paslėpta už visų tų ir kt., ir t. t., ir pan. ... To galima
pasiekti mažinant veiklos išlaidas, biurokratinį aparatą ir kt.*

9. Po sakinio pabaigoje esančios kupiūros sakinio pabaigos ženklas rašomas, pvz.:
- Direktyvos 2001/42 nuostatos, inter alia jos 11 straipsnio 1 dalis, turi būti aiškina-
mos kaip reiškiančios, jog <...>.*

10. Jei sakinys baigiamas santrumpa ir po jo pateikiama išnaša, sakinio pabaigos ženklas nebekartojamas, pvz.:

*Dabartinis Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus part-
nerystės susitarimas įsigaliojo 2007 m. vasario 28 d.¹*

11. Jei į tekstą įterptas ir skliaustuose rašomas sakinys baigiasi skliaustuose rašomu įspraudu, sakinio pabaigos taškas rašomas po pirmųjų uždaramųjų skliaustų, pvz.:

*Abiem atvejais kilmės valstybė narė „neapmokestina prekių tiekimo, kai tas pre-
kes pardavėjas ar prekes įsigyjantis asmuo išsiunčia ar išgabena į paskirties vietą,
esančią Bendrijoje, bet ne jos atitinkamoje teritorijoje, <...> arba kai tai atlieka-
ma pardavėjo ar prekes įsigyjančio asmens vardu“. (Pažymiu, kad šiuo atveju
nedaromas joks skirtumas tarp atvejų, kai prekes išsiunčia ar išveža „parda-*

vėjas arba tai atliekama pardavėjo vardu“, ir atvejų, kai tos operacijos atliekamos „prekes gaunančio asmens“ vardu (gavėjo).) Kadangi pagal 33 straipsnį tiekimo vieta yra prekių buvimo vieta, kurioje baigiasi prekių siuntimas ar vežimas, PVM tampa mokėtinas paskirties valstybėje narėje.

4. Tiesioginė kalba

Tiesioginė kalba yra trejopa. Kai norima tekstu perteikti lyg prieš akis vykstantį pokalbį, vartojama **brūkšniais skiriama tiesioginė kalba**.

Kabutėmis skiriama tiesioginė kalba reikalinga perteikti anksčiau vykusiam ar įsivaizduojamam dialogui, samprotavimams dialogo forma. Ją būtų galima pavadinti **persakomąja kalba**.

Menamoji tiesioginė kalba leidžia autoriui perteikti veikėjo, kalbėtojo žodžius, mintis netaikant paminėtų tiesioginės kalbos struktūrų ir skyrybos, ją parodo įvairūs įterpiniai ar apskritai nėra jokių specialių skyrybos ar kalbinių raiškos būdų – nuo autoriaus prie veikėjo kalbos pereinama vientisu tekstu. Pastarasis būdas pasirenkamas siekiant teksto dinamiškumo, norint perteikti skubrų pokalbio ar samprotavimo vyksmą.

| Prv. | 4-1

1. Dialoginė tiesioginė kalba skiriama brūkšniais, persakoma tiesioginė kalba skiriama kabutėmis.

2. Brūkšniais skiriama tiesioginė kalba:

2.1. Kai autoriaus kalba eina prieš tiesioginę kalbą, po autoriaus kalbos rašomas dvitaškis, tiesioginė kalba pradedama iš naujos eilutės, prieš ją rašomas brūkšnys, pvz.:

Pasilenkiau prie jo ir guosdamas tyliai pasakiau:

– Nieko tokio, kad nematei, – dvasia yra tai, kas neturi kūno.

Nedrąsiai paklausė:

– Ar jūs čia lipsit?

Vienas iš jų šūktelėjo:

– Į stotį!

Vaikščiojo apie malkų rietuvę vis pakeldamas aukštyn galvą ir kalbėjo:

– Dvasia... Dvasia...

2.2. Kai autoriaus kalba eina po tiesioginės kalbos ir ją pratęsia sudarydama vientisą tiesioginės kalbos ir autoriaus žodžių sandarą, po tiesioginės kalbos rašomas klaustukas, šauktukas, daugtaškis ar jų deriniai pagal tiesioginės kalbos pobūdį arba kablelis, jei tiesioginė kalba reiškia konstatavimą. Po šių ženklų rašomas brūkšnys, o autoriaus kalba pradedama mažąja raide, pvz.:

– *Bijojau pasirodyti nemandagus, – prisipažino.*

– *Ką aš padariau, kad čia uždarė? – paklausiau.*

– *Manot, neįmanoma?! – laikiausi savo.*

– *Ne visi, ne visi... – jam dar paprieštaravo Jonas ir tuoj pat užknarkė.*

Pastaba. Po pradžioje einančios tiesioginės kalbos gali būti rašomas taškas arba kiti sakinio galo ženklai, o autoriaus žodžiai pradedami didžiąja raide, jei autoriaus žodžiai nepratęsia prieš ją einančios tiesioginės kalbos, yra savarankiški arba sudaro vienumą tik su tolesne to paties veikėjo tiesiogine kalba (žr. dar 1 komentarą), pvz.:

– *Koks jūsų veiksmų planas?*

– *Dar nežinau. – Šiek tiek pasūduau bulvytę ir atsikandu.*

– *Nebegaliu daugiau sėdėti! – Ašaros byrėjo man per skruostus.*

– *Aš ne tiek nenoriu toks būti, kiek negaliu. – Dabar jis atsisuko į tėvą, nusiteikęs kantriai paaiškinti. – Štai kaip yra su mama ir Ana: niekas nesako „rašytoja Ana Vulf“ arba „aktorė Molė Džeikobs“, o jei ir sako, tai tik per pirmą pažintį.*

– *Užteks, ačiū, panele. – Grafas spaudžia jam ranką. – Gal tu niekada jų neatgausi, sakyk, Mortensenai, ar nepyksi?*

– *Jūsų raštelis mane suintrigavo, – atsako jis man kilstelėdamas antakį. – Kaipgi galėjau nesutikti? – Jis akimis susiranda padavėją. – Un grand cafe, sil vous plait, monsieur.*

2.3. Po autoriaus kalbos, įsiterpusios į tiesioginę kalbą, rašomi: a) kablelis arba dvitaškis atsižvelgiant į tiesioginės kalbos sakinio sandarą, o tiesioginė kalba pradedama brūkšniu ir mažąja raide, jei pratęsia prieš autoriaus žodžius einančią tiesioginę kalbą sudarydama vieną sakinį; b) taškas ir po brūkšnio didžioji raidė tiesioginės kalbos pradžioje, jei pradedamas naujas to paties veikėjo tiesioginės kalbos sakiny; c) dvitaškis ir brūkšnys bei didžioji tiesioginės kalbos raidė, jei autoriaus kalba baigiama įvadiniais žodžiais, o tiesioginę kalbą sudaro naujas sakiny, pvz.:

a)

– Sakyk man, – staiga paklausė, – kas tas paštininkas?

– Bet, – kalbėjo jis, – dar lieka plati dirva privačiai iniciatyvai.

– Jūreivis, geologas ir fotografas, – aiškino man Bytautas, traukiant mums per šlapią mišką, – pats privalo viską pamatyt ir pačiupinėt.

– Tai kaip čia išeina, – suabejojo Pranas: – aš užleidžiu butą ir dar skolingas lieku?

b)

– Apsiauk! – paliepė. – Ir kad nedrebėtum, nervini.

– Kas čia darosi?! – puolė mane. – Ką jam pasakei?

– Šitas kas? – dūrė į mane pirštu vyrutis su dar neatžėlusia šukuosena. – Ką atsivedei?

– O kada jūs pirmą kartą supratote, kad jis „blogas“? – paklausiau pacientės. – Galbūt tai buvo dar iki bendravimo su viršininuku?

– Žinoma, – sutiko pacientė. – Jūs norite pasakyti, kad aš susikūriau jo negatyvų požiūrį į save?

c)

– Statybos bus sustabdytos, – pareiškė visiems aiškiai ir garsiai, o prie manęs palinkęs tyliai tarstelėjo: – Nežinau nežinau, ar pavyks įtikinti.

– Kad pasimokytum, kaip nereikia rašyti, – nusijuokė Boruta ir tuoj žvaliai paragino: – Na, o dabar – prie darbo!

– Tau gi į darbą metas! – sujudo jis ir lyg teisindamasis pridūrė: – Atleisk, brolau, užsimiršau. Kaip tu dabar išveši visą darbo dieną?

2.4. Kiekvieno kalbėtojo tiesioginė kalba pradedama iš naujos eilutės, pvz.:

– Tai čia tas ežeras?

– Čia. Ar nebuvai matęs?

– Ne. Kur aš matysiu. Tik esu prisiklausęs visokių pasakojimų.

– Tik neik artyn – įmarmėsi.

– Teta, mes ten visur žygiuodavom.

– Kur visur?

– Ir į valgyklą. Ir į tualetą.

– Visi kartu?

– Taip. Žinoma.

Komentarai ir patarimai

1. Taškas po tiesioginės kalbos (žr. 2.2 pastabą) pasirenkamas, kai yra galimi tiesioginę ir autoriaus kalbą siejantys žodžiai, bet nevartojami siekiant teksto dinamškumo, plg.:

– *Dar vieną, ačiū. – Advokatas apkabina mane per pečius. – Su manimi tu nepražūsi.*

ir

– *Dar vieną, ačiū, – sako advokatas padavėjui ir apkabina mane per pečius. – Su manimi tu nepražūsi.*

Taškas ar kablelis po tiesioginės kalbos priklauso ir nuo to, kiek norima parodyti tiesioginės kalbos ir autoriaus kalbos savarankiškumą, pauzę veikėjo kalboje. Parodyti skirtumus padeda skirtinga autoriaus kalbos struktūra: tariniu pradedama autoriaus kalba yra artimiau susijusi su tiesiogine nei autoriaus kalba, pradėta veiksmu, plg.:

– *Man buvo taip gėda, – stengiasi nuslėpti susitvenkusias ašaras Ana.*

ir

– *Man buvo taip gėda. – Ana stengiasi nuslėpti susitvenkusias ašaras.*

Taškas po tiesioginės kalbos ir vientisas tekstas (nekeliant į kitą eilutę) leidžia parodyti vieno veikėjo kalbą su skirtingais pašnekovais ar greitai keičiamą pokalbio temą, pvz.:

– *Taip, susipažinome buvusioje jūsų sodyboje. – Džekas dirsteli į mane. – Labai gražus namas.*

2. (Plg. 4-1: 2.3.) Autoriaus žodžiai gali įsiterpti į vientisą sakinį ir taip pat baigtis įvadiniais žodžiais, bet tada rašomas kablelis, jei sakinytis vientisinis, arba dvitaškis, jei sakinio dėmenys gali būti skiriami dvitaškiu, pvz.:

– *Ne, neatvyks, – pasakė Seimo nario padėjėjas ir pridūrė, – šiuo metu neturi laisvo laiko. Gerai, atvažiuosiu, – pažadėjo ir tarstelėjo: – darbo diena vis tiek jau baigiasi.*

Jei nėra akivaizdu, laikyti ar nelaikyti autoriaus žodžių įvadiniais, arba ir esant įvadiniais žodžiams tolesnė tiesioginė kalba nutolinama (tai turėtų atsispindėti autoriaus žodžiuose), pasirenkamas bet kuris iš taisyklės variantų (b arba c).

| Prv. | 4-2

1. Persakomo dialogo tiesioginė kalba skiriama kabutėmis.

1.1. Kai autoriaus kalba eina prieš tiesioginę kalbą, po autoriaus kalbos rašomas dvitaškis, tiesioginė kalba pradedama toje pačioje eilutėje, atidaromosiomis kabutėmis ir didžiąja raide, sakinio galo ženklas rašomas prieš uždaromąsias kabutes, pvz.:

Mama neatsidžiaugė ne tik Albertu, bet ir visais kitais jų vaikais, vis sakydavo: „Kokie laimingi tėvai, kad tokie geri vaikai.“

Einant kartu po posėdžio, sakė: „Nematau nė vieno, kas tave galėtų pakeisti.“ Ir žinote, koks buvo išėjusiųjų iš spektaklio atsakymas: „Ne, ne, ne todėl išėjome, kad neįdomu. Čia reikia mąstyti, o mes tam nepasiruošę.“

Jis ateidavo į svečius lauki nelauki, bar bar bar į duris: „Labas vakaras, na, kaip jums čia sekasi, ką kuriate?“

Viena įniršusi mergina dėstytojo paklausė: „Na, nejaugi jūs niekada nieko nemylėjote?“

Kai aistros pernelyg įkaisdavo, jis ramiai šyptelėjęs sakydavo: „Ak jūs, chole-rikai!“

Galvoju: „Dieve, už ką man tokia malonė?! Rytą vakarą apsuku senamiestį, pasižiūriu į Danės vandenį. Kokia laimė čia būti!“

Tuomet jie tarė: „Kam dar mums liudytojai?! Mes girdėjome iš jo paties lūpų!“

Miesto rašytojų vedlys yra taip samprotavęs: „Kažkas mistiško jame yra, kas verčia atleisti net akivaizdžias šunybės ar kur kas baisesnį dalyką – į akis žeriamą tiesą. Paaiškinti šios paslapties nemoku...“

Mirčiau įstabiai, bet prieš galą pasakyčiau Fabricijui: „Nedėkingasis! Visa tai padariau dėl tavęs!..“

1.2. Kai autoriaus kalba eina po tiesioginės kalbos ar į ją įsiterpia, persakomoje tiesioginėje kalboje taikomi tokie patys ženklų rašymo būdai, kaip ir brūkšniais skiriamoje tiesioginėje kalboje, išskyrus kabutes. Sakinio galo ženklai rašomi prieš kabutes, o kablelis – po kabučių. Pvz.:

„Tasai niekšas išdavė mane“, – pagalvojo grafas.

„Kaip gražu atiduoti ištikimam tarnui beveik trečdalį to, kas beliko man pačiai“, – mąstė ji.

„Fotografija man tampa žemės plotu, kurio sluoksnius atsargiai atidengiu“, – tvirtino menininkas.

„Būk kurčias – būsi laimingas“, – tiek iš jų teišgirsdavau.

„Argi mudu čia ne vienu du pasaulyje?“ – mąstė jis, drąsindamas pats save.

„Ar nebijosite, neišsigąsite? Tikrai?“ – paklausė net kelis kartus.

„Taigi savaiame suprantama!“ – išpyškino vargšelis, patvirtindamas, kad autorius pataikė kaip pirštu į akį.

„Bet jeigu bėgs visi, bėk ir tu!“ – rikteli.

„Kaip šauks ir aimanuos šita vargšė moteris, – galvojo ji, – kai sužinos, kad tokios didžios širdies jaunuolis yra įmestas į kalėjimą!“

„Taip, – atsako rimtai Petkevičius. – Mes šiandien į savo partiją priimsime nepartinį kataliką.“

„Juokingas jėzuitas! – pagalvojo. – Gerą valandą mato, kad man uždėtos grandinės, o vaidina nustebusi!“

„Baigta! – pagalvojo jis nusiminęs. – Ji netgi nelaiko manęs eiliniu garbingu žmogumi.“

„Vargšelis! Kiek jis iškentėjo! – pagalvojo ji ir nuleido galvą, bet nuleido iš sielvarto, o visai ne tam, kad liktų ištikima savo apžadams. Širdį jai draskė gailėstis. – Šitaip jis neatrodė net devynis mėnesius išsėdėjęs tvirtovėje!“

„Kaip suprantu, gyvenate Glakene?“ – pradeda pokalbį Džeimsas. „Taip, buvusioje jūsų sodyboje. – Džekas dirsteli į mane. – Labai gražus namas.“

„Gelbėkit!“ – Ir vėl įbėgo pirkion.

1.3. Jei persakomas dialogas, tarp kabutėmis skiriamos veikėjų kalbos rašomi brūkšniai, pvz.:

„O kur šiuo metu būtų galima rasti Kostią?“ – „Aš namie turiu visus vaikų adresus. Palaukite, bet aš, rodos, esu užrašiusi jų adresus paaiškinime!“ – „Taip, adresai čia yra...“ – lėtai ištarė Temidė.

Dukra vieną kartą paklausė: „Ką dabar rašai?“ – „Nieko, – sakau. – Jokių jausmų širdyje nėra.“

„Ko laukiam, panele? Prašom į vidų.“ – „Ne, ne! Aš laukiu Juozapo.“ – „Juozapo? Kas jis toks? Kur gyvena?“

Komentarai ir patarimai

1. Kabutėmis skiriamoje kalboje kai kada autoriaus kalbos paskirtį turi įterptiniai sakiniai ar žodžiai, ypač kai persakymas įtraukiamas jau į esančią persakomąją kalbą pvz.:

„Iš tikrųjų, – galvojo kitais kartais generolas, – mano dukters akys gražesnės už kunigaikštienės akis, ypač kai jos gali retkarčiais atspindėti gilesnę jausmą; bet kada pasirodo jose šita įstabi išraiška? Niekados salone, kur ji galėtų pasididžiuoti ja, bet per pasivaikščiojimą, kai ji viena su manimi; susigraudena, pamačiusi, pavyzdžiui, kokį nelaimingą driskių. „Išlaikyk, sakau aš jai kartais, nors mažutėlį šio dieviško žvilgsnio atšvaitą vakarui, kai pasirodysime salonuose.“ Kur tau: jeigu ir teikiasi nuvažiuoti su manimi į draugiją, tai jos kilnus ir tyras veidas tereiškia pusėtinai išdidų, atgrasų, abejingą klusnumą.“

- Į vientisą autoriaus sakinių įterpta tiesioginė kalba paprastai laikoma specialiosios paskirties kabutėse rašoma sakinio dalimi (pavyzdyje – papildiniu) be tiesioginės kalbos skyrimo ženklų (apie pasitaikančią kitokią skyrybą žr. 10. Komentarai ir patarimai: 6), pvz.:

Tas kvapas jį atgaivino; jis pravėrė akis, teištare „Ak, brangioji!“ ir vėl apalpo.

- Kai autoriaus kalboje nėra aiškių įvadinių žodžių (jie gali būti lyg ir nutylėti), kabutėse rašomas sakinytis gali būti suprantamas kaip tiesioginė kalba ir rašomas po dvitaškio, arba kaip į autoriaus kalbos sakinį įtraukta bei sakinio dalies paskirtį turinti citata ir rašomas be dvitaškio, plg.:

Kai kitais metais Hampą vėl pasitikau Vilniaus geležinkelio stotyje, pirmieji jo žodžiai buvo: „Vizą gavau Lietuvos ambasadoje.“

ir

Kai kitais metais Hampą vėl pasitikau Vilniaus geležinkelio stotyje, pirmieji jo žodžiai buvo „Vizą gavau Lietuvos ambasadoje“.

Antruoju atveju taškas rašomas po kabučių (žr. 5-1: 1.5 (a)).

- Dėl veiksnio ir tarinio inversijos gali atrodyti, kad po tiesioginės kalbos einanti autoriaus kalba yra savarankiška, pratęsia ne prieš ją einančią, o po jos einančią tiesioginę kalbą ir po jos tiktų taškas, o po autoriaus kalbos – kablelis, bet toks tarinys neturi pratęsiamo prasminio ryšio su toliau esančia tiesiogine kalba ir taip yra atpažįstamas veiksnio ir tarinio sukeitimas, pvz.:

„Tu nesijaudink dėl rašymo, – Marga lauke vartydama šašlykus sako. – Kai tavęs niekas nebespausdins, galėsi Rūtai į Kauną laiškus normalius rašyti.“

- Kai tiesioginės kalbos nepratęsiantys, savarankiški autoriaus žodžiai eina po ekspresiniais ženklais baigiamos tiesioginės kalbos, autoriaus žodžiai pradėdami didžiąja raide, plg.: „Gelbėkit!“ – *Ir vėl įbėgo pirkion* ir *„Bet jeigu bėgs visi, bėk ir tu!“* – *rikteli*.

| Psr. | 4-3

Menamoji tiesioginė kalba dialoginės tiesioginės kalbos skyrybos ženklų neturi, jai taikomos bendrosios skyrybos taisyklės, bet gali būti dialoginės skyrybos elementų.

1. Iš autoriaus kalbos į tiesioginę menamąją kalbą gali būti pereinama vienu tekstu, be jokių specialių persakomosios kalbos vienetų, pvz.:

Vyriausioji sesuo Brigita neištveria nuolatinio Helmuto verkšlenimo, miegok tu, nezirk, manai, mums lengviau negu tau, manai, kad tu labiau alkanas negu mes?

Renatė sėdi ir žiūri į vaikus, į sniegą – pamažu artėja vakaras. Ji žino, kad namuose dar yra maisto, taip norėtų dabar duonos su sviestu – jau užmiršo sviesto skonį. Ak, kad dabar būtų didžiulė riekė. Arba kad ir nedidelė riekelė. Arba pusė riekelės. Viešpatie, negi niekada ir nebebus duonos su sviestu.

Senis Rapolas patenkintas ir besišypsantis geltonais dantim. Ačiū, miela ponina, melsimės už jūsų širdelę, už jūsų sveikatėlę... Dėkok poniai už dosnumą... O dabar išsirinkit, susimildama, kašikėlį, turim ir mažų, ir didelių, pats savo rankom pyniau: viskam tinka – ir nešti, ir laikyti, ir dėl grožio pastatyti...

2. Tiesioginė menamoji kalba gali būti parodoma įterpiniais *sako, pasakoja, girdi* ir pan. ar aiškinamojo sudėtinio sakinio su dvitaškiu struktūra, pvz.:

Amerikoje vyksta pavyzdinė rinkimų kova ir, girdi, dar ne per vėlu Baracką Obamą padaryti visų demokratų – ir daugelio amerikiečių anapus partijų ribų – vilties nešėju.

Dabar klebonas ir ant zakrastijono užpyko: ko tylėjo, vėpla, jeigu matė? Ką dabar darysi, kur šv. Jurgį gauši? Kad bent paprastas būtų, – dievai jo nematė, o dabar stebuklingas. Pasklis visokie gandai, ir dar teks nukentėti, kad neprižiūri bažnyčios turto. Žinoma, nekoks tas čia turtas, gal ir ne stebuklingas, bet kaip žmonėms paaiškinsi?

3. Gali būti pavartoti artimi tiesioginei persakomajai kalbai skyrybos ženklai, bet kabučių nebūti, pvz.:

Sustokit, žmonės! – klykė be jokio garso. Nebūkite tokie savimi patenkinti! Nors akimirksnį susimąstykite, kas esat! Užuoskite savo kvapą! Įsižiūrėkite į savo ir kitų akis. Atsipeikėkit pagaliau!

Tokia skyryba pasirenkama siekiant ne perteikti buvusį tekstą ir autorių, o tik sukurti kalbėjimo situacijos išpūdį.

Komentarai ir patarimai

Meniniame tekste gali susipinti persakomosios tiesioginės kalbos raiškos elementai su menamąja tiesiogine kalba – gali būti pramaišiuai pavartojamos kabutės, bet be kitų tiesioginės skyrybos ženklų, ir veikėjo mintys be kabučių, pvz.:

„Visur krateriai, krateriai, krateriai“, kartoju pro sukąstus dantis. Šitie poetai ant stalo tobulomis strofomis naikina mano poeziją. Ir kur aš surasiu alyvų medį, po kuriuo atsisėdęs dėstyčiau marmurinį grožį, lyg Homeras? Reikia išeiti, pasivaikščioti, patariama susijaudinusiems. Tyliai išslinkau pro duris.

„Tu esi mano sūnus, tu esi mano sūnus“, rėkia išprotėjęs alkio suėstas nelaimėlis, jo balsas lyg skalpelis rėžia tamsos audinius, Heincas girdi: sūnus, sūnus, jis neria po stovinčiu traukiniu, iš tamsos staiga išnyra į apšviestą, rusų saugomą plotą, pasigirsta šūksnis, jam liepia sustoti, tačiau jis sustoti negali, paskui jį ir berankis, išprotėjęs vyriškis nyra į šviesą, čia jis sustoja, tarytum sustabarėja, iš jo pražiotos burnos plūsta garas, jo akys kupinos baimės, kareivis šaukia – stot, šaukia – stot, pasigirsta šūvis.

„O, kad sulotų šuva ar koks girtas nusikeiktų!“ pagalvojau. Buvo tylu. Atsikėliau ir pažvelgiau į veidrodį, kuris kabojo sienoje. „Štai poeto veidas“, nutariau. „Mano plaukai ilgi, akys svajingos.“

Kabutėmis išskirti veikėjo minčių fragmentai parodo tam tikrų minčių savarankiškumą, kartu ir svarbumą, perteikia tikslesnę minties raišką, o šalia einantis to paties veikėjo minčių dėstymas be kabučių išlaiko visą tekstą tiesioginės menamosios kalbos sandaros ir stiliaus.

Bent kiek oficialesnio stiliaus tekste tokio tiesioginės kalbos raiškos būdų susipynimo reikėtų vengti.

5. Citatos

Citatomis perteikiama į autoriaus kalbą įtraukta kito asmens kitu metu pasakyta pažodinė kalba arba rašytinio teksto ištrauka. Cituojama gali būti sakinio atkarpa, visas sakinys, kelių sakinių tekstas, net ir visa pastraipa ar kelios pastraipos. Citatų ir autoriaus kalbos sandara bei skyryba yra panaši į persakomosios kalbos sandarą bei skyrybą – citatos skiriamos kabutėmis. Citatą galima parodyti ir kitais būdais – besiskiriančiu nuo teksto šriftu ar ją pateikiant kitokio grafinio pavidalo nei autoriaus kalba.

Jei tekstui reikalinga ne visas citatos tekstas, ji gali būti kupiūruojama. **Kupiūros** (praleistos teksto vietos) žymimos laužtiniais ar kampiniais skliaustais su daugtaškiu tarp jų – [...], <...>. Galima vartoti ir lenktiniais

skliaustais suskliaustą daugtaškį su tarpeliais po atidaromojo skliausto ir prieš uždaromąjį skliaustą, bet toks žymėjimas gali būti suprastas kaip suskliaustas nutylėjimo ženklas (plg. 3.1. Komentarai ir patarimai: 7). Kupiūros nereikėtų rodyti vien daugtaškiu, be skliaustų, nes būtų sunku atskirti nuo nutylėjimo ženklo. Sakinio viduryje nutylėjimo ženklą parodytų tai, kad nėra tarpelio tarp žodžio ir po jo einančio ženklo (kupiūros daugtaškis tokį tarpelį turėtų turėti), bet sakinio pabaigoje kupiūros daugtaškis be skliaustų ir citatos pabaigos ženklai sunkiai suderinami.

| Prv. | 5-1

1. Citatos paprastai skiriamos kabutėmis, bet gali būti parodomos šriftu ar (ir) grafiškai, tada kabutės gali būti nerašomos.

1.1. Kai citata eina po autoriaus žodžių ir ją sudaro atskiras sakinyss ar keli sakiniai, po įvadinių žodžių dedamas dvitaškis, o citata pradedama atidaromosiomis kabutėmis, didžiąja raide ir paprastai rašoma toje pačioje eilutėje, ilgesnė citata gali būti pradedama nauja pastraipa; citatos pabaigoje sakinio galo ženklai rašomi prieš uždaromąsias kabutes, pvz.:

1880 m. P. Čaikovskis savo mecenatei Nadeždai von Meck rašė: „Manau, kad po kokių dešimties metų „Karmen“ bus populiariausia pasaulyje opera.“

Antai rašoma: „2014 m. choras nusprendė siekti rimtesnių tikslų ir persikėlė į Rygą, norėdamas pritraukti daugiau naujų dainininkų ir paspartinti choro meninį augimą. Ir jiems tai pavyko...“

Eseisto mintis driekiasi toliau: „O svarbiausia – per visą gyvenimą jis nėsyk nesujudėjo, bet aš nė akimirksnį nesuabejojau, jog tai buvo veiksmo žmogus!“

Pagaulios atrodo ir Los Andželo lietuvių būrelio 1959 m. paskelbtos mintys: „Mes į pasaulį esame paleisti ne tik žmonėmis, bet ir lietuviais su savomis prievolėmis ir įsipareigojimais. Nustojus lietuviškai kalbėti, sugrius lietuviškas gyvenimas. Baigsis mūsų indėlis lietuvių tautai ir kultūrai. Be lietuvių kalbos lietuviškoji dirva virs kapinynu: nebus kam prabilti nei atsiliepti. Ar to norime?“

Pasakotojo tonas suteikia vaikystei pasakos kodą ir grakščios autoironijos:

Senų senovėj, dar vaiko dienomis, kai buvau gudresnis, puikiausiai žinojau, kas yra laimė, kaip ji kvepia, kaip ji atrodo... Laimė – visai kaip kalėdinis atvirukas su baltu minkštais kšsniais krintančiu sniegu. Trobelė toli, langely šviesa geltona kaip medus, eglės lyg cuk-

rum pabarstytos, o tu pats, geras bent tą vakarą kaip iš atvirukų, stovi prie lango naktiniais marškiniais, ir taip šilta, jauku.

Pastaba. Jei citata pradeda ne nuo sakinio pradžios, rašomi kupiūros ženklai ir citata pradeda mažąja raide, pvz.:

1906 m. „Žolyno“ prakalboje miškininkystės profesorius Povilas Matulionis rašė: „<...> apie 100 metų mūsų tautiečiai rūpinosi sutaisyti Lietuvos botaniką. Pradėtas kun. Ambraziejaus Pabrėžos augalų žodynas buvo toliau varomas nors tarp savęs nesusižinojusių, bet daugybės rimtų vyrų.“

1.2. Po citatų einantys ar į jas įsiterpę autoriaus žodžiai rašomi taip pat kaip autoriaus žodžiai po kabutėmis skiriamos tiesioginės kalbos, pvz.:

„Tikras stebuklas, kad šiandien dar galima rasti istoriškai vertingų, bet nespausdintų rankraščių, kurie liudija daugiau kaip šimto metų senumo įvykius“, – įvadiniame knygos tekste rašo jos sudarytoja.

„Jei Dievas juos išsaugos, galėsime būti ramūs dėl savo didžiausio turto, kurio niekas, išskyrus jį, negali atimti. Teateinie viskas, kam lemta, bet sąjungoje su mūsų geraisiais vaikais būsime laimingi“, – rašė Luizė laiške savo tėvui.

„Beerbohmy giminė Klaipėdos miestui ir visam Klaipėdos kraštui dovanojo daug nusipelnusių vyrų. Tarp jų iškyla vyriausiasis Kuršių marių žvejybos inspektorius Ernstas Wilhelmas Beerbohmas, kurio vardas minimas su didele meile ir pagarba“, – taip rašytojas Rudolfas Naujokas 1934 m. pradėjo savo straipsnį.

„Vietinė kalba labai veikia atsineštines kalbas, terminologiją ypač“, – rašė L. Dambriūnas 1963 metais.

„Artumas šnekamajai kalbai – žodžio gyvumo požymis“, – rašo žymiausias mūsų stilistas Juozas Pikčilingis.

„Ne kiekvienas, mėgstantis skaityti, vaikšto pro knygynus, kurių langai – vie-nintelė vieta, reklamuojanti knygas. Ar paslaptis, kad ne visi, išleidę naujas knygas, sulaukia jų dėmesio? Todėl būtinas gyvas autoriaus „apsireiškimas“ arba... skandalas. O kaip kitaip atkreipti į save dėmesį?“ – apie mažą knygų galimybę išgyventi, t. y. būti perskaitytoms, atvirai kalbėjo rašytojas.

„Kad kitiems sunkoka ištarti – menka priežastis, – rašo Orintaitė, – nes ir anglai ne visada žino, kaip savas pavardes tarti. Vien dėl žmogiškosios savi-garbos reikia tvirtai laikytis savo pavardės.“

„Ar galėjau kada galvoti, kad tai neatneš sėkmės ir didžiųjų palankumas nebus toks, kad viskas išsispręstų gerai, – rašė ji vėliau broliui Georgui. – Atvykusi į Tilžę radau dievuką, kurį visi garbina ir kuris kitas karūnuotas asmenybes tiesiog trypia kojomis.“

1.3. Cituojamas eiliuotos kalbos posmas rašomas po dvitaškio nauja pastraipa ir be kabučių (gali būti kitas šriftas) arba su kabutėmis toje pačioje eilutėje; rašant vienoje eilutėje eilučių ir posmų pabaiga žymima atitinkamai viengubu ir dvigubu pasviraisiais dešininiais brūkšniais, pvz.:

*Įdomu ir tai, kad „pasakos senovės“ Maironio tvirtai susietos su Egle:
Pamylėjau, įsidėjau
nuo palaimintos dienos
Eglės pasakas senovės,
dainas Lietuvos jaunos!*

O metaforiškas saulės vaizdas individualizuotas ryškios ekspresijos:

Kas gi ten?

Kas gi tenai už miško?

Žiba, tviska, ištiško?

Pagalčiau miškas yra tarsi ypatinga Lietuvos dvasia, ginanti savo žmones, jų gailinti: „Miškas žmonių pasgailęs, rasa apsiverkęs, / Aukštas savo viršūnes debesin įmerkęs / Ir sušukęs: „Broliukai, ginkitės nuo bado! / Palaiminta toj ranka, ką kirvį išrado!“

Tokį spėjimą lyg ir paliudytų „Dyvitis“: „Vežk mane pas tą Jūratę / Plauksim drauge laiveliu: / Pasakų senutės eglės / Gal ir aš suprast galiu.“

Pirmojo posmo gamtos vaizdas yra susiejamas su laisvės troškimo būseną antrame posme: „Klykia žuvėdros prieš audrą, – / Dreba širdis nerami. – / Leidžiasi saulė nuraudus, – / Šiaušias krantai barami. – // Ko jūs ten šmėkšot prie kranto? / Ašaras braukiat? Baugu? / Vergo širdis nesupranta / Mėlynos laisvės bangų!“

1.4. Citata, sudaranti autoriaus sakinio dalį, rašoma toje pačioje eilutėje ir pradedama mažąja raide, jei nesudaro savarankiško sakinio; jei tokia citata eina sakinio pabaigoje, sakinio galo ženklas rašomas po kabučių, pvz.:

Kita poezijos ir prozos takoskyra esanti ta, kad proza „užduoda darbą protui“; o poezija – jausmui.

Dabar aš vėl linkusi ja tikėti, kad „po ketverių metų bandymo gyventi ir po aštuonerių – bandymo būti laisva“ ji pagaliau yra laiminga.

Apie minėtąją Latavą Būtėnas sako, kad tai upelė, „ištekanti iš balėtų vietų, tik į galą turinti kalnuotų krantų, apžėlusių miškais“, o netoli „yra miškosaragio vieta“.

Anot autorės, „šis projektas – bandymas ieškoti pirmapradžio žmogaus santykio su gamta ir jos elementais, jungiantis aktorius gyvenimiškąją ir kūrybinę estetiką su fotografijos teikiamomis galimybėmis“.

Drobę ar kartoną galima suvokti kaip dokumentą, įrodantį, kad praeitį galima „sugauti“.

Kaip istorikas, J. Basanavičius buvo „tiesioginis S. Daukanto darbų ir idėjų tęsėjas“, „istorija jam buvo nacionalinės savimonei mokykla, šaltinis jai atgaivinti“.

Įžvalgusis M. Miškinis sakė, kad čia „esama ir aukšto polėkio poezijos, netgi kažkokio šiurpulingo patoso“.

Anksčiau norėjosi rašyti apie tai, kad „laikas yra galvojimas apie daiktus“.

Bet kas teikia tą „dvasišką maistą“?

Pastabos:

1. Siekiant citatos autentiškumo į sakinį įtraukiamos citatos buvusi didžioji raidė gali būti parodoma ją įrašant laužtiniuose skliaustuose, pvz.:

Literatūros kritikės mintis, kad „[Ž]mogus, kuris rūpinasi savo gražumu, ilgainiui lieka negražus“, leidžia mums aptarti vieną iš vertybinių nuostatų.

2. Pateikiant citatą kaip sakinio dalį, išleisto teksto jos pradžioje ir pabaigoje nurodyti kupiūromis nebūtina, viduryje išleistas tekstas nurodomas laužtiniais arba kampiniais skliaustais su daugtaškiu (rečiau – vienas daugtaškis) (išleisto teksto pabaigos ženklai po kupiūros nerašomi), pvz.:

Skardžius rašė, kad Juozas Balčikonis „kiek galėdamas stengiasi būti ištikimas, neutralus visiems šaltiniams ir kiek mokėdamas laikosi lietuviškos [...], kalbos mokslui artimesnės žodyno santvarkos, be jokios pašalinės ideologijos“.

Jonas Klimavičius, nerimaudamas dėl nepagrįsto skolinų žodžių vartojimo, rašė: „Atskira kalba – atitikmenų ieškojimas ir kūrimas. <...> kurti vis dėlto reikia, tai turėtų būti organizuojama, skatinama, vieša ir bendra. Kūryba visada asmeninė, bet svarstymas, priėmimas – bendras reikalas.“

1.5. Citata, sudaranti autoriaus sakinio dalį ir turinti savarankiško sakinio sandarą, kai eina ne sakinio gale, gali būti žymima tik kabutėmis, be didžiosios raidės ir sakinio galo ženklo (kaip 5.1: 1.4) arba kabutėmis ir pradendant

didžiąja raide bei baigiant sakinio galo ženklų, bet ne tašku – tik klaustuku, šauktuku ar daugtaškiu, rašomu prieš kabutes, pvz.:

Vos išgirdus „gal malonėtumėt pakilti į antrą aukštą“ visiems veiduose pasirodydavo atlaidi šypsena. Kriterijus „jei supranta ir priima, tai jokios klaidos nėra“ tikty gerokai stichiškai besiklostančiai vartosenai su savaiame besikristalizuojančiomis kalbos normomis. Kai buvai netekėjusi, manei, kad eilėraščio eilutė „[N]ebūdamas vis tiek visur esi“ yra tikrai apie vyrą, o dabar manai, kad ji – tikrai apie Dievą. Sakinys „Dailėje pamato tauta savo širdies paslaptis, savo kančias ir džiaugsmus“ atskleidžia, kaip tauta suprantama ankstyvojoje Sofijos estetikoje.

Tas jo „Nemėgink stoti man skersai kelio!“ skambėjo grėsmingai ir įtikinamai. Toje vietoje, kur mergina klausia „Kas jūs?..“; o Trintignant'as atsako „Teisėjas pensininkas...“; mano vyras pasakys, kad filmuota prieš visas filmavimo taisykles, veidai šešėliuose arba jų nesimato prieš saulę ir apskritai visas blogai. Klausimu „Muzika ir tragedija?“ filosofas išreiškė savo nusistebėjimą.

Kai tokia citata eina autoriaus sakinio pabaigoje, a) taškas rašomas po kabučių, b) cituojamam sakiniui reikalingi klaustukas, šauktukas, daugtaškis rašomas prieš kabutes, o taškas po kabučių gali būti nerašomas, kiti besiskiriantys viso sakinio galo ženklai rašomi po kabučių, tie patys ženklai nekartojami (išskyrus taisyklės 6.1: 1.4 atvejį), pvz.:

a) *Leidinio pavadinimui iš tapytojo dienoraščių paimta frazė „Kai tapau – aš gyvenau“. Laida prasidėdavo sakiniu „Amerikos balsas kalba iš Vašingtono“. Reikia pasikliauti dukters atodūsiu „Deja, visi Mamos laišškai žuvo“. Po pauzės pasigirdo trumpas „Taip“.*

b) *Apie istorinius-politinius šalies posūkius politologas pradėjo nuo klausimo „Kur vėl?“(.) Ir vėl diskurse pasigirsta susitaikymą ir nuolankumą reiškiantis „Palauksim...“(.) Negi niekas neišgirs įsakmaus gamtos prašymo „Pagaliau sustokit!“? Ar galėjo ką nors bauginančio reikšti tas jo „Na na...“? Kiek vilčių suteikdavo lyderio ryžtingas „Bet kada!“ Ar mes teisingai supratome tą Jūsų „Už kurio?“*

Jei citata pradedama kaip sakinio dalis, bet į ją įeina ne vienas sakinys, pabaigos ženklai rašomi prieš kabutes, pvz.:

Kaip teigiama parodos anotacijoje, kūrybinio proceso metu jis „<...> naudojo įvairias fotografines raiškos strategijas, taip pat ir kaleidoskopą. Į japonišką traškučių „Pringles“ tūtą įstatyti veidrodžiai, užmauti ant japonų gamybos fotokameros „Canon“ objektyvo, tapo A. Valiaugos europietiškos akies tęsiniumi ir magiška optine sistema, neprognozuojamai atspindinčia aplinką.“

Rašytojas rimtai ar juokais svarstė, kad elektroninės skaityklės buvo išrastos tinginiams, tiems, kas „nesivargina eiti į bibliotekas, paskui vartyti popierinių knygų puslapių ir pan. Jie labiau nori drybsoti pajūryje, ant sofos ar sodelyje po griūšia ir spoksoti į skaitykles, planšetes ar kompiuterio ekraną.“

1.6. Kaip citatos kabutėmis skiriami autoriaus suprantami kaip kieno nors išskirtiniai žodžiai ar frazės, perkeltiniai pavadinimai, perkeltinės reikšmės pasakymai, netiesiogine reikšme pavartoti žodžiai, pvz.:

Jo kuriamas fotografinis vaizdas – ne tik „nuogas“ liudijimas, bet ir subjektyvūs apmąstymai, filosofiniai svarstymai apie tai, kaip besikeičiant aplinkai keičiamės mes patys. Nemėgstantis skambių kalbų dailininkas lyg juokais, lyg rimtai vadina tai „kuždesiais“, arba „lyg kas vestų“. Bet tai, kad meno kūrinyje neturi būti juntami ilgi mokymosi, ieškojimų, „prakaito“ metai, kad jis turi alsuoti kūrimo proceso „nepakeliama lengvybe“, tiesa nesenstanti. Tai buvo savotiška reakcija į tuo metu labai išpopuliarintas „žiedai tarp žiedų“ pobūdžio merginų menines fotografijas. Ši unikali kūrėja yra aukščiausios klasės „vyriškų“ filmų meistrė. Draperijos, veidrodžiai ir kiti objektai „žaidžia“ su kūnu, tai išryškindami, tai užmaskuodami jo linijas. Tas jo „fain“ nederėjo prie solidžios išvaizdos.

1.7. Pakeltas ar laužtiniuose skliaustuose esantis išnašos skaitmuo rašomas po kabučių prieš kitus ženklus, jei jų yra, pvz.:

Teigė, kad „vaikas, šeštus metus baigdamas, gali turėti jau taip giliai įdiegtus gimtosios kalbos tarties pradus, jog jokia svetima kalba jam nebepakenks“¹²⁶; ragino rūpintis, kad nuo mažens vaikai įgustų taisyklingai kalbėti. Laiške rašė, kad sėdėjusi alėjoje palei čiurlenantį Babrungą, „o parke sklido dieviškas balsas“⁸⁵ – dainavęs armėnų operos garsenybė. Būtent jam priklauso ir pačios sąvokos autorystė – „evidential“¹⁰¹, ir pirmasis visavertis šios kategorijos funkcionavimo aprašas. Vyravo polinkis šiuos rodiklius laikyti atskiru „nuosakų“ tipu (prisimintina, kad buvo linkstama kalbėti apie bulgarų veiksmą-žodžio „atpasakojamąją nuosaką“^[102]).

Realizmas tik paviršiaus kelias, „gyvenimiškas patyrimas turi tarnauti dvasiniams poreikiams, turi padėti išryškinti tą simbolį, kuris kaupia savyje visą glūdintį žmogaus esmėje kūrybinį grožio ir gėrio ilgėjimąsi“⁷⁷. Šventmarės Barbutė – ta, kuri atsisėda ant slenksčio taip, kaip sėdi jos teta: „taip pat atrėmė alkūnes į kelius ir pasiėmė kalbos vadeles [...]“⁵⁹. Aptariamoje byloje Teisingumo Teismas paskelbė: „Labai tikėtina <...>, kad yra dominuojanti padėtis.“¹

Jei citata, įeinanti į sakinį, yra pratęsiama savarankišku sakiniu ar sakiniiais, išnašos skaitmuo rašomas po už taško einančių kabučių, pvz.:

L. Malinauskaitė-Šliūpienė „priklauso prie pirmųjų bajoraičių, kurios įsitraukė į mūsų tautinį sąjūdį ir kuri pirmoji iškėlė mūsų spaudoje vargingą moters padėtį, moters emancipacijos klausimą. Ji buvo aušrininko dr. Jono Šliūpo gyvenimo draugė, žmona ir bendradarbė, dažnai ir įkvėpėja.“²⁶

Komentarai ir patarimai

1. Ekspresinį atspalvį turintys sakinio galo ženklai, ypač daugtaškis ir šauktukas, gali būti parašomi ir mažąja raide rašomos bei sakinio dalimi einančios citatos gale, pvz.:

*Man „Karas“ lieka neišsemiamų galimybių filmu, kur akistata su morale apsiri-
boja trumpais pagrindinio herojaus pamąstymais ir sūnaus klausimu „ar tikrai
dėl tavęs žuvo daug vaikų?“*

*Mariose, P. Raušniko pastebėjimu, dažnai „dūksta ir siautėja viesulas, nors jūra
tuo metu būna visai rami“, ir iš to net kilęs „prūsų nacionalinis keiksmažodis –
kad tave kuršių orai užklupty!“; todėl „prie kelionių vandeniui nepratę keleiviai
labai greitai susergera jūros liga“.*

2. Susidūrus dviejų cituojamų vienetų kabutėms (įskaitant ir kabutėmis skiria-
mos tiesioginės kalbos atvejus) paprastai rašomos vienos, laikantis ženklų
kompensavimo principo. Laikantis šio principo daugiausiai informacijos pra-
randama, kai citatos skiriasi komunikacinio tikslo atžvilgiu (konstatavimas ir
klausimas, klausimas ir sušukimas ar panašiai). Tada dvejios baigiamosios ka-
butės su ženklu tarp jų yra labiau pateisinamos, pvz.:

*Daug ką pasako tokie jos prisiminimai: „Vos pradėjusi rengtis laukiau nuolatinio
jo klausimo „Kur vėl?“ (Plg.: Daug ką pasako tokie jos prisiminimai: „Vos pra-
dėjusi rengtis laukiau nuolatinio jo klausimo „Kur vėl?“.) Baigiantis paskaitai
viena dalyvė paklausė: „Ar pateisinama vaikui nuolat kartojama tarsi komanda
„Neliesk!“? (Plg.: Baigiantis paskaitai viena dalyvė paklausė: „Ar pateisinama
vaikui nuolat kartojama tarsi komanda „Neliesk!“?)“*

Kai kabutėmis skiriamų vienetų komunikacinė paskirtis sutampa, baigiamo-
sios kabutės gali kompensuoti vienos kitas, o dvejios baigiamosios kabutės gali
būti parašomos siekiant aiškiai parodyti skiriamų vienetų ribas, pvz.:

*Ne vieną kartą dailininkas man yra sakęs: „Drobę ar kartoną galima suvokti
kaip dokumentą, įrodantį, kad praeitį galima „sugauti“. (Plg.: Ne vieną kartą
dailininkas man yra sakęs: „Drobę ar kartoną galima suvokti kaip dokumentą,
įrodantį, kad praeitį galima „sugauti“.“)*

Dvejos susidūrusios kabutės skiriamų vienetų hierarchiją ir ribas rodo akivaizdžiau, kai tokia sandūra pasitaiko sakinio viduryje, tada jos naudingos tekstui suvokti, pvz.:

Mokslininkas teigia, kad „asmenvardis Daukša, Daukšas yra priesagos vedinys, kurio dėmuo atsiradęs iš lietuviško prieveiksmio daug- „gausu, apsčiai“⁴⁰, ir, mano nuomone, tai pagrįstas teiginys.

Sakinio pabaigoje abejos kabutės, kai tarp jų neturi būti įsiterpusio ženklų, rašomos nebent tada, kai itin svarbu parodyti abiejų cituojamų vienetų ribas, pvz.:

Kaip ne vieną kartą dailininkas man yra sakęs, „drobę ar kartoną galima suvokti kaip dokumentą, įrodantį, kad praeitį galima „sugauti“⁴⁰.

Išvengti sudvejintų kabučių galima citatos viduje esantį kalbos vienetą rašant kabutes pakeičiančiu kitokiu šriftu, jei nėra nusistovėjusios tam tikros kalbos vienetų rašymo tradicijos ar kitų tam trukdančių aplinkybių, pvz.:

Kaip ne vieną kartą dailininkas man yra sakęs, „drobę ar kartoną galima suvokti kaip dokumentą, įrodantį, kad praeitį galima sugauti“⁴⁰.

Uždaromąsias kabutes kartoti ar nekartoti, renkasi teksto autorius, atsižvelgdamas į tai, kiek jų rašymas tekstą gali padaryti aiškesnį (dar apie tai žr. Įvadas. Skyrybos ženklų sandūra).

6. Skaidomo dokumentų teksto skyryba

Dokumento ar kito dalykinio teksto skaidymas ir su tuo susijusi skyryba turi specifinių ypatybių ir aptartina skyrium nuo kitų teksto skyrybos atvejų. Dalis skyrybos dalykų tokiaame tekste yra reguliuojama dokumentų įforminimo taisyklių, bet vartosenoje yra atvejų, kurių minimos taisyklės neapėria. Aktualus yra ženklų derinimo klausimas.

| Prv. | 6-1

1. Skaidant tekstą į bendrąjį teiginį ir po dvitaškio einančias jo dalis skyryba priklauso nuo bendrosios dalies ir suskaidytųjų dalių sintaksinės sandaros.

1.1. Jei suskaidytos dalys (numeruojami ar kitaip žymimi punktai) sudaro savarankiškus sakinius, tai jų skyryba atitinka įprastas skyrimo taisykles – sakinio ir punkto (papunkčio) pabaigoje rašomas taškas, pvz.:

40. Po disertacijos svarstymo, atsižvelgdama į recenzentų išvadas, pateiktas raštu, Doktorantūros komisija gali priimti šiuos sprendimus:

40.1. *Disertacija parengta tinkamai, ji atitinka Doktorantūros nuostatų 32, 37–39 punktų reikalavimus, doktorantas yra įvykęs Doktorantūros nuostatų 35 punkto reikalavimus. Disertacija be pakeitimų arba po nedidelių pataisų gali būti teikiama ginti.*

40.2. *Disertacija neparengta ginti.*

Apsukimas prie krantinės atliekamas tokia tvarka:

- 1) *Iškviečiame į denį, pagal tvarkaraštį, švartavimo grupes.*
- 2) *Ruošiame pagrindinį variklį.*
- 3) *Kai mašinų ir denio tarnybos yra pasiruošusios, atlaisviname ir ištraukiame ant borto visus galaunės lynus.*
- 4) *Laivapriekyje nutiesiamas papildomas špringas per panamos kliuzą ir net iš kito borto.*
- 5) *Jei buvo laivapriekio prispaudžiamasis lynas, tai atlaisviname jį ir ištraukiame ant borto.*

1.2. Jei suskaidytos dalys (numeruojami ar kitaip žymimi punktai) sudaro vieną sakinį, t. y. punktai yra prieš dvitaškį einančios sakinio atkarpos sakinio dalys, tarp suskaidytųjų dalių (papunkčių) rašomas kabliataškis, rečiau – kablelis, ir jie pradedami mažosiomis raidėmis; taškas dedamas po paskutinės suskaidytosios dalies (papunkčio), pvz.:

7. *Doktorantūros komisija:*

- 7.1. *organizuoja priėmimą į doktorantūrą;*
 - 7.2. *siūlo skirti doktoranto vadovą ir konsultantus;*
 - 7.3. *kasmet atestuoja doktorantus;*
 - 7.4. *teikia Instituto direktoriui išvadas dėl doktorantūros studijų ir mokslinių tyrimų;*
 - 7.5. *kartu su Instituto administracija organizuoja disertacijos pristatymą ginti.*
- Veiklos tikslas yra nustatyti elektros energijos gamybai ir šildymui naudojamos kieto ir dujinio pavidalo biomasės tvarumo reikalavimus, kurie:*
- ✓ *padėtų veiksmingai spręsti tvaraus biomasės naudojimo problemas,*
 - ✓ *skatintų ekonomiškai siekti nustatytų tikslų,*
 - ✓ *atitiktų esamas politikos kryptis.*

1.3. Jei kabliataškiais skiriamos dalys pratęsimos savarankiškais sakiniais ar savarankiškais pastraipomis, jų viduje taikoma įprasta sakinio galo skyryba, o po paskutinio sakinio rašomas ne taškas, o kabliataškis, kaip papunkčio pabaigos ženklas, pvz.:

3. *Skaitytojas ieško teksto, kuris vienu metu:*

a) *būtų giliaprasmiškas ir paviršutiniškas. Pirmąją savybę turi citatos, aforizmai, aliuziniai frazeologizmai, dalykinės frazeologijos vienetai ir pan. Antrąją savybę turi pilkos ir banalios bendrybės;*

b) *būtų didaktinis, kupinas gyvenimo išminties ir ironiškas, šmaikštus, sąmojingas, smagus. Šitai garantuoja patarlės ir priežodžiai, antipatarlės ir velezimai, kalambūrai ir anekdotai, trykšte trykštantys nemariu (kartais juodu) liaudies humoru. Patarlės vartojamos teksto pradžioje (įvardijant temą) arba teksto pabaigoje (tarsi fiksuojant ir pabrėžiant diskurso esmę, tikslą, pagrindinį akcentą);*

c) *būtų liaudiškas ir literatūrinis, nes kasdieninio bendravimo formulės, kalbinės klišės ir modalinės dalelytės yra šnekamosios kalbos ypatybės, kurios susieja tekstą su literatūriniu stiliumi;*

d) *būtų emociingas ir (galbūt) neverbalinis. Juk kinogramos padeda trumpai ir aiškiai pasakyti tai, kas kartais žodžiais net neišreiškiamą. Kinogramos yra neverbalinės afektų, emocijų raiškos priemonės. Jos perteikia kalbos emociingumą ir padidina ekspresyvumą.*

Nustatomi šie konkretieji programos tikslai, kurių bus siekiama įgyvendinant tarpvalstybinio lygmens ar aiškų europinį aspektą turinčius veiksmus:

1. *skatinti išsaugoti atminimą, gerinti Sąjungos istorijos, tapatybės ir tikslo suvokimą rengiant debatus, skatinant mąstyti ir kurti tinklus.*

Pažanga bus vertinama pagal tiesiogiai ir netiesiogiai pasiektų naudos gavėjų skaičių, projektų kokybę ir pirmą kartą teikiančių paraiškų procentą;

2. *skatinti demokratišką ir pilietinį visuomenės dalyvavimą Sąjungos lygmeniu, gerinant visuomenės supratimą apie Sąjungos politinių sprendimų priėmimo procesą ir visuomenės dalyvavimo ir savanorystės Sąjungos lygmeniu galimybes.*

Pažanga bus vertinama pagal tiesiogiai ir netiesiogiai pasiektų naudos gavėjų skaičių, taip pat pagal tai, kaip naudos gavėjai suvoks ES ir jos institucijas, projektų kokybę ir pirmą kartą teikiančių paraiškų procentinę dalį.

1.4. Kai skaidomame tekste yra cituojami keičiamų dokumentų tekstai, dėl tikslumo yra paliekami cituojamo dokumento teksto ženklai ir atskirai rašomi suskaidytiems punktams reikalingi ženklai, net jei jie pasikartoja, pvz.:

1) c punktas pakeičiamas taip:

„c) gamyklos, kurioje alkoholis perdirbamas į absoliutų alkoholį, buvimo vieta ir jos planų kopija, nurodant metinį perdirbimo pajėgumą;“;

2) e punktas pakeičiamas taip: <...>.

yra:

„Juodadėmių menkių priegauda gali sudaryti vienos žvejybos operacijos 19 % iškrauto kiekio. Juodadėmių menkių priegauda pridedama prie atlantinių menkių kvotos.“;

turi būti:

„Juodadėmių menkių priegauda gali sudaryti iki 19 % per vieną žvejybos operaciją. Juodadėmių menkių priegauda pridedama prie atlantinių menkių kvotos.“

Komentarai ir patarimai

1. Bendroji ir po dvitaškio išskaidytos sakinio atkarpos, ypač be galimo apibendrinamojo žodžio, neretai rašomos vientisu tekstu. Dalims parodyti vientisame tekste nevartojami grafiniai ženklai, tarp jų ir brūkšneliai. Rašoma ne *Toks teisinio reguliavimo pasikeitimas būtų nesuderinamas su: - laisve teikti paslaugas, - ES konkurencijos taisyklėmis*, bet skaidymą parodant skaitmenimis ar raidėmis, pvz.:

Toks teisinio reguliavimo pasikeitimas būtų nesuderinamas su: 1) laisve teikti paslaugas, 2) ES konkurencijos taisyklėmis arba *Toks teisinio reguliavimo pasikeitimas būtų nesuderinamas su: a) laisve teikti paslaugas, b) ES konkurencijos taisyklėmis*.

Taškai, parašyti po skaitmenų ar raidžių, rodytų dar didesnę dalių savarankiškumą, tada geriau rašyti atskirose eilutėse. Rašant dalis atskirose eilutėse, gali būti vartojami bet kurie dalių parodymo būdai.

2. Oficialiojo stiliaus (dokumentų) tekste dvitaškis nerašomas, jei apibendrinamasis žodis nenumanomas. Norimos pabrėžti vardijamosios sakinio dalys gali būti parodomos skaitmenimis ar raidėmis (bet ne grafiniais ženklais, tarp jų ir brūkšneliais), pvz.:

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEI atliekų a) panaudojama 85 %, b) perdirbama 75 %, c) parenkiama pakartotinai naudoti 5 %.

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų 1) panaudojama 85 %, 2) perdirbama 75 %, 3) parengiama pakartotinai naudoti 5 %.

(Bet ne Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų - panaudojama 85 %, - perdirbama 75 %, - parengiama pakartotinai naudoti 5 %.)

Raidės ar skaitmenys gali būti suskliausti iš abiejų pusių, kai kada parašomi (dažniau – raidės) ir po vardijamų dalių, plg.:

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų (a) panaudojama 85 %, (b) perdirbama 75 %, (c) parengiama pakartotinai naudoti 5 %.

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų (1) panaudojama 85 %, (2) perdirbama 75 %, (3) parengiama pakartotinai naudoti 5 %.

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų panaudojama 85 % (a), perdirbama 75 % (b), parengiama pakartotinai naudoti 5 % (c).

Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyvos I priedo 1 ir 10 kategorijoms priskirtų EEĮ atliekų panaudojama 85 % (1), perdirbama 75 % (2), parengiama pakartotinai naudoti 5 % (3).

3. Jei skaidomosios sakinio atkarpos yra išplėtos savarankiškais sakiniais, vientisu tekstu dalys nerašomos – skaidomos į atskiras eilutes.

Netinkamas išdėstymas:

Lietuvos bankas - vykdo pinigų politiką, t. y. kartu su kitais Eurosistemos bankais dalyvauja priimant pinigų politikos sprendimus; - valdo finansinį turtą. Šis turtas yra valdomas vadovaujantis finansinio turto valdymo politika; - atlieka finansų rinkos dalyvių priežiūrą: stebi finansų rinkos dalyvių veiklą ir tai, kaip jie vykdo nustatytus reikalavimus.

Turi būti:

Lietuvos bankas:

- vykdo pinigų politiką, t. y. kartu su kitais Eurosistemos bankais dalyvauja priimant pinigų politikos sprendimus;*
- valdo finansinį turtą. Šis turtas yra valdomas vadovaujantis finansinio turto valdymo politika;*
- atlieka finansų rinkos dalyvių priežiūrą: stebi finansų rinkos dalyvių veiklą ir tai, kaip jie vykdo nustatytus reikalavimus.*

Taip pat gali būti pasirinktas bet kuris kitas dalių žymėjimo būdas.

II. Teksto skyryba

4. Sakinio dalimis skaidomo teksto (žr. 6-1: 2.1) papunktis gali būti suskaidytas smulkiau taip pat sakinio dalimis. Po tokio skaidymo paskutinio punktelio rašomas kabliataškis, žymintis ir bendresniojo papunkčio pabaigą, pvz.:

9. *Asmenys, įforminant priėmimą į Universitetą, pateikia šių originalų elektronines kopijas:*

9.1. *užpildytą prašymo formą;*

9.2. *asmens tapatybės kortelę arba pasą;*

9.3. *brandos atestatą ir jo priedą (-us) arba kitus vidurinį išsilavinimą liudijančius dokumentus, išverstus į lietuvių, anglų ar rusų kalbą, patvirtintus notaro ir šia tvarka:*

9.3.1. *dokumentai, išduoti užsienio valstybėse, prisijungusiose prie Hagos konvencijos, turi būti patvirtinti pažyma „Apostille“, išskyrus Europos Sąjungos, Europos ekonominės bendrijos, JAV, Rusijos, Moldovos ir Ukrainos valstybes;*

9.3.2. *dokumentai, išduoti užsienio valstybėse, neprisijungusiose prie Hagos konvencijos, legalizuoti tų šalių nustatyta tvarka;*

9.3.3. *asmenims, turintiems Studijų kokybės vertinimo centro arba Universiteto pažymą apie išsilavinimo dokumentų pripažinimą Lietuvos Respublikoje, 9.3.1 ir 9.3.2 punktai netaikomi;*

9.4. *pažymas, įrodančias kalbos, kuria vykdoma studijų programa ir kurioje ketina studijuoti stojantysis, mokėjimo lygį;*

9.5. *motyvacinį laišką.*

5. Jei skaidomo teksto dalis prieš dvitaškį yra tokios sandaros (ir komunikacinio tikslo), kad reikia ne taško, o kito ženkle (paprastai klaustuko), tai šis ženklas rašomas po visų išvardijimo dalių, o dalys atskiriamos paprastai kabliataškiu, pvz.:

Taigi, ar Komisija ketina:

α) mobilizuoti Europos Sąjungos solidarumo fondo lėšas ir naudoti jas lanksčiai, kad būtų galima spręsti didelės žalos, kurią padarė gaisrai, problemas;

β) pradėti taikyti Europos Sąjungos intervencijos mechanizmus, sukuriant tinkamas teisines ir biudžeto priemones, visų pirma pasitelkus Bendrijos miškų apsaugos įstaigą;

γ) pateikti konkrečių pasiūlymų dėl direktyvų dėl kovos su gaisrais ir sausra Europos Sąjungoje priemonių, kaip antai žemės ūkio pagalba siekiant sukurti ir prižiūrėti priešgaisrines juostas, kad būtų galima pasiekti geresnio valstybių narių politikos šiais klausimais derinimo ir kuo geriau panaudoti esamas Bendrijos priemones?

6. Kai išskaidytieji punktai turi šalutinio dėmens struktūrą, atitinkančią klausiamąjį sakinį, jie nelaikomi klausiamaisiais sakiniais ir atskiriami pagal bendrą suskaidyto sakinio skyrybą, pvz.:

Dažniausiai klausiama:

- 1) ar reikia pildyti 3 formą;*
- 2) ar būtina pateikti darbuotojų sąrašą;*
- 3) ar galima pateikti tik sąskaitas faktūras;*
- 4) ar vėlavimas užtraukia kokias nors baudas.*

Klausiamasis šalutinis dėmuo gali būti baigiamas klaustuku laisvųjų stilių tekstuose, bet dokumentų tekste jo vartoti netinka.

III. Specialioji skyryba

Specialiajai skyrybai priskiriama netipiška, bet turinti regularumo skyryba.

Netipiška skyryba gali būti paaiškinama teksto autoriaus poreikiu atspindėti norimus perteikti sakinio dalių santykius, bet sintaksiniais požymiais ir skyrybos taisyklėmis jų paaiškinti negalima, net joms gali prieštaurauti, skyrybos ženklais gali būti žymimos platesniam kontekstui aktualios, bet sakinio sandaroje pagal taisykles neskiriamos sakinio dalys. Teksto autorius kai kada pasinaudoja individualiomis skyrybos ženklo ypatybėmis ir pavartoja jį papildomai sintaksinio santykio prasmei sukurti.

Kadangi specialiosios skyrybos atvejai iš esmės neprieštarauja skyrybos principams ir juos galima paaiškinti konkretaus teksto savitumais, bendrąją ženklų reikšmę, jų vartojimo klaidomis laikyti nereikėtų, bet kai kada tiktų rekomenduoti kitokią skyrybą, jei neprarandamas stilistinis ar kontekstui reikalingas reikšmės atspalvis.

Čia aptariamais skyrybos atvejais visada galima rinktis kitoki skyrimo būdą, todėl taisyklės priskiriamos pasirenkamosios skyrybos taisyklių grupei.

Aptariant skyrybos ženklų vartojimą poetiniame tekste yra svarbios bendrosios tokio teksto redagavimo nuostatos, o ne konkrečių taisyklių taikymas.

7. Vienarūšės nevienavardės sakinio dalys

Skirtingos sakinio dalys paprastai nebūna vienarūšės ir neatskiriamos, todėl jų interpretavimas kaip vienarūšių reikalauja kitokio paaiškinimo nei paprastai vienarūšėms sakinio dalims būdingi vienodi sintaksiniai ry-

šiai. Teksto autoriui gali būti svarbu parodyti kaip lygiaverčius dalykus ir skirtingą sintaksinę funkciją atliekančius žodžius. Išvardijamoji, lygiaver-tiškumą parodanti intonacija paprastai paremiama bendresne konteks-to prasme, parodančia vienodą vardijamų dalykų svarbą perteikiamoje situacijoje, todėl tai gali būti suprantama ir teksto interpretatoriui (redak-toriui) ar skaitytojui.

| Psr. | 7-1

Kableliu gali būti atskiriamos nevienavardės sakinio dalys, tarp jų ir de-
rinamasis bei nederinamasis pažyminiai, jei jos rašančiojo yra laikomos
vienodai svarbiomis bendrojo žodžio atžvilgiu ir pasakomos išvardijamąja
intonacija, pvz.:

*Ateik prie apleisto namo(,) vakare ir vienas. Paprašiau ateiti pavakariais(,) nesiviešinant ir be antrų pusių. Kur(,) kaip tai atsitiko?! Tamsiame(,) didu-
mo sulig šokių sale kambaryje guli vaikai ir kelių šeimų moterys. Vikingų
laikotarpio kuršių piliakalniai išsiskiria labai galingais(,) kelių metrų aukš-
čio pylimais.*

Komentarai ir patarimai

Nevienavardžių sakinio dalių vienaarūšiškumą paliudija paprastai prieš pasku-
tinę vienaarūšę sakinio dalį pavartotas sujungiamasis jungtukas. Jo buvimas
neleidžia tarp kitų vardijamų sakinio dalių parašyto kablelio laikyti klaidingu,
plg. dar: *Man reikia jų visų, čia ir dabar.*

8. Netipiški aiškinimo atvejai ir jų skyryba

Kaip minėta įvadiniame aiškinamųjų sakinio dalių skyrybos apibūdinime
(žr. 1.2), aiškinamieji santykiai parodo kalbėtojo (teksto autoriaus) norą
pakartoti sakomą dalyką, kad klausytojui (skaitytojui) būtų aiškiau. To-
kie santykiai priklauso pirmiausia teksto autoriaus intencijos sričiai, o ne
sakinio struktūrą kuriančių sintaksinių ryšių sričiai. Tai lemia kur kas di-
desnę santykio prasmių įvairovę lyginant su įprastinių sakinio dalių reikš-
mėmis. Kartu teksto autorius dėl įvairių priežasčių gali nesiekti akivaiz-
daus, intonaciškai parodomo aiškinimo, gali jis nebūti aktualus, net jei

vienavardėmis sakinio dalimis pasakomi dalykai semantiškai sutampa. O jei tik iš dalies sutampa, aiškinamieji santykiai jau savaime yra blankesni.

Didelė įvadinųjų žodžių ar jų samplaikų įvairovė padeda sukurti sunikiai skaidomą aiškinimo spektrą nuo aiškiausių išskirties, supriešinimo santykių iki gana blankių papildymo, sugretinimo aiškinamųjų santykių, ne tiek daug besiskiriančių nuo vienaarūšėms sakinio dalims būdingo išvardijimo.

Taisyklėms formuluoti patikimesnis būdas yra nurodyti įvadinčius žodžius, lemiančius vienokią ar kitokią skyrybą. Todėl VLKK nutarimo (2019) 4.4 taisyklėje, leidžiančioje skirtingai interpretuoti ir skirti, nebaigtiniu sąrašu nurodomi tik įvardiniai žodžiai (*bent (jau), daugiausia(i), dažniausia(i), greičiausia(i), jei ne, kaip ir, kaip tik(tai), kaip vien, kartu ir, labiausiai, lygiai kaip (ir), nebent, net, panašiai kaip ir, paprastai, pirmiausia, veikiausiai* ir pan.), o šio leidinio 1.2-4 taisyklėje, be jų, nurodomas ir apytikris aiškinimo pobūdis. Tipiškomis vienaarūšėmis šioje taisyklėje nurodytos vienavardės sakinio dalys netampa, nes iš dalies atkartoja viena kitos turinį, bet vienaarūšiskumo požymių įgyja – pasakomi kaip daugmaž vienodai svarbūs dalykai bendros sakinio dalies turinio atžvilgiu ir tai lemia artimą išvardijimui intonaciją. Juk vienaarūšėms sakinio dalims gali pakakti teksto autoriaus supratimu lygiaverčio santykio su bendrąja sakinio dalimi ir išvardijamosios intonacijos, net vienavardės nebūtinai jos turi būti, plg. 7-1.

Iš dalies turinys sutampa ir VLKK nutarimo (2019) 4.2 taisyklėje arba šio leidinio 1.2-2 taisyklėje nurodytų aiškinamųjų sakinio dalių su įvadiniais žodžiais *iš jų, tarp jų*, plg.: *Penki darbininkai, iš jų du traktorininkai, buvo paskirti surinktas šiukšles nuvežti į aikštelę. Gamtosaugininkų kalba kalbant, visos paukščių, tarp jų gulbių, bylos buvo priskirtos pirmaeilio tyrimo byloms. Įmonėje 16 laivų, iš jų 14 refrižeratorių, yra pritaikyti gabenti krovinius*. Todėl teksto autorius gali laikyti daugmaž vienodai svarbia informacija, esančia abiejose vienavardėse sakinio dalyse, ir pasakyti intonacija, artima išvardijimui. Tikėtina, kad tada bus pasirenkamas vienas kablelis tarp sakinio dalių, ypač jei įvardiniai žodžiai yra su *ir* – tada jie pagal santykio reikšmę priartėja prie įvadinųjų žodžių *kartu ir, taip pat* ir su turinio dalinio sutapimo vienavardėmis sakinio dalimis, plg. 22 *mies-telio gyventojai, tarp jų ir 8 vaikai, skundėsi silpnumu ir galvos svaigimu* ir

Aukštosioms mokykloms, kartu ir dviem – Kauno ir Vilniaus – universitetams(,) papildomos lėšos bus skiriamos dar šiais metais. Galimybę turinio dalinio sutapimo vienavardės sakinio dalis pavartoti išvardijant – vienaarūšiškai rodo vartosenos atvejai su sujungiamuoju jungtuku ir tarp jų, pvz.: *Tai priklauso nuo daugelio faktorių ir ypač nuo centrinės ir vegetacinės nervų sistemos. Taip į portretą buvo žvelgiama ne visada ir ypač ne mus dominančioje epochoje.* Taip linkstama jungti turinio dalinio tapatumo vienavardės sakinio dalis.

Yra svarbi vienavardžių sakinio dalių pozicija trečios, bendrosios sakinio dalies atžvilgiu. Tokioje pozicijoje atsidūrusios net tapatumo santykiais susijusios vienavardės sakinio dalys gali būti pasakomos ne aiškina-mąja intonacija, ne itin atsiejant nuo tolesnės sakinio dalies, tad ir su vienu skyrybos ženklu, plg. *Gerai mokėjo tik tilžiškių, Prūsijos vidurio lietuvių, tarmę ir lietuvių aukštaičių, arba rašto kalbą. Yra dvi filosofų, arba veikiau filosofavimo šiuo klausimu rūšys. Pirmajai, būtent valstybinio protingumo problemai išspręsti reikia išminties. Yra ir kita, būtent rinkos ekonominė zona. Vienas iš pirmiausių pasakos kompozicijos pagrindų, būtent kelionė atspindi vaizdinius apie sielos kelionę. Į naują įstatymo redakciją siūloma įrašyti, kad tos išimtys, tai yra lengvatos būtų taikomos tik valstybės įmonėms. Pirmasis eksperimentas buvo atliktas naudojant medžio, t. y. beržinę movą. Šioje plotmėje išnyra ir ekleziologinė, tai yra bažnytinė dimensija. Naujų, vadinamųjų „socialinių“ ligų sukelia netinkamas gyvenimo būdas. Ilgų sakinių, vadinamųjų periodų pasitaiko kitokio stiliaus tekstuose.*

Panašiai yra ir su iliustracinio santykio, iš esmės dalinio sutapimo aiškinamosiomis sakinio dalimis, prasidedančiomis įvardiniais žodžiais *pavyzdžiui, tarkim, sakykim*, pvz.: *Su neįprastesnėmis medžiagomis, sakykim(,) stručio oda dirbama rečiau. Tai skatintų sudaryti ne pavienių įmonių, o viso sektoriaus, pavyzdžiui(,) aludarių kolektyvines sutartis.*

Taisyklės tokioms aiškinamųjų sakinio dalių su turinio visiško sutapimo įvardiniais žodžiais *arba, būtent* ir kt. ir turinio dalinio sutapimo įvardiniais žodžiais *iš jų, tarp jų* skyrybos nenumato, bet tekstuose pasitaikantis vienas skyrybos ženklas tarp vienavardžių sakinio dalių gali būti paaiškinamas. Brūkšniu galimos atskirti tapatumo santykiais susijusios sakinio dalys (plg. VLKK nutarimo (2019) 4.5 arba šio leidinio 1.2-9 punktus) rodo panašius santykius, tik nesant įvardinio žodžio tapatumo intonacija

ryškesnė, todėl kalbama apie brūkšnį. Esant tapatumo reikšmės įvardiniam žodžiui intonacija yra neutralesnė, todėl pakaktų kablelio. Abiem atvejais yra intonacijos vientisumo tarp aiškinamosios sakinio dalies ir toliau einančios bendrosios sakinio dalies, o tai yra pagrindinis požymis pasirenkant tapatumo brūkšnio vartojimą.

Tokia skyryba, žinoma, keltų mokymo(si) sunkumų – panašu į vienaarūšių sakinio dalių skyrybą, bet nebūtinai vienas kablelis turi reikšti vienaarūšiškumą, juk ir vienas brūkšnys parodo įvairius dalykus – tapatumą, neišvardijamuosius vienaarūšių sakinio dalių santykius, praleidimą. Juolab kad tam tikras rodiklis yra tapatumo reikšmės įvardinis žodis. Šiuo atveju nustatytoji norma nevisiškai atitinka teksto kūrėjo poreikius, ir vieną kablelį galėtume laikyti ne realia, bet potencialia norma.

9. Pridūrimas

Pridūrimas ir jo rodymas skyrybos ženklais yra teksto autoriaus noras arba papildyti sakomą dalyką lyg prisiminta informacija, arba išryškinti tam tikru kalbos vienetu pasakomą dalyką kaip išskirtinį, labai svarbų bendroje teksto prasmėje ir taip atkreipti skaitytojo dėmesį.

Priduriamai pasakomas dalykas gali būti perteiktas reikšminiais žodžiais, turinčiais sakinio dalies paskirtį, ir sakinio dalimis neinančiomis dalelytėmis, priduriamai gali būti pasakomi sudėtinio sakinio dėmenys.

Priduriamos gali būti ir neskiriamos, ir skiriamos sakinio dalys. Neskiriamoms sakinio dalims parodyti kaip priduriamoms pakanka kablelių, bet ryškiau pridūrimą rodo brūkšnys, o skiriamųjų sakinio dalių pridūrimui perteikti paprastai pavartojamas brūkšnys. Pridūrimas gali būti parodytas ir daugtaškiu.

Pridūrimą realizuoti padeda ir priduriamos sakinio dalies vieta sakinyje: perkėlimas į sakinio pabaigą, ypač nutolinant priduriamą sakinio dalį nuo tos, su kuria ji sintaksiškai yra susijusi, paryškina pridūrimą.

| Psr. | 9-1

Pagal bendrąsias skyrybos taisykles neskiriama sakinio dalis gali būti pasakyta priduriamai ir išskiriama kableliais, o savarankiškesnė – brūkšniais, rečiau – daugtaškiu, pvz.:

O knygą turi skaityti vienas(,) ir dargi tyloje, nes muzika, kalbos ir ekranai blaško. Grįžti reikėdavo naktį(,) ir dar pro baltąjį kryžių. Norėjau surengti kuo gražesnes išleistuves savo vienuoliktokams(,) ir ne bet kaip, o su tėvais. Būtinai reikėdavo atidirbti paskirtoje įmonėje(,) paprastai 2–3 metus(,) pagal vadinamąjį paskyrimą.

Žinoma, kai kurie mano performansai kelia net didesnę pavojų nei anksčiau, bet dabar jie pavojingesni man pačiam (–) fiziniu požiūriu. Kad galų gale pasirinko ne literatūros, bet kalbos specializaciją, labai didelė staigmena (–) bent man (–) neatrodė.

Pažiūrėjo į mane, pagalvojo kelias minutes ir... sutiko.

| Psr. | 9-2

Pagal bendrąsias skyrybos taisykles paprastai kableliais skiriamą ar galimą skirti sakinio dalis arba dėmuo gali būti pasakyti priduriamai ir išskiriami brūkšniais, pvz.:

Barkit dabar mane, koneveikit – plėšykit! Todėl ji – skirtingai negu Abchazijos ir Pietų Osetijos atveju – dabar perša federalizacijos variantą. Jų – nelaimingų – čia buvo priguldyta visur: ant grindų, perėjimuose, koridoriuose. Kas nenorėtų savo nuosavo namo – nedidelio, jaukaus, gražioje vietoje. Aš – greičiausiai – pirsniu sklypą ir statysiu namą. Kam terasoje čia tiek varpelių, lazdelių, girliandų – kad muses nubaidytų?

| Psr. polinkiai |

1. Brūkšniu paprastai skiriamos tos priduriamai pasakomos sakinio dalys, kurios ir šiaip yra pasirenkamai ar privalomai skiriamos, pvz.:

Be abejonės, šiandien kai kurie grupės nariai – išlaikę dvasią, ją savotiškai perteikia savo kūryboje. Ir tos pamokos – išmoktos ar ne – kaip kupra, kurią nešiesi su savimi. Būdavo miela malonu žiūrėti, kaip Romas – lieknas, gražus, elegantiškas – tartum baletų šokėjas su aukštai iškeltu padėklavavimu tarp stalų ir kėdžių. Donatas išėjo iš telefono automato būdelės tartum vaikystėje iš bažnyčios, atlikęs išpažintį, apsivalęs nuo sunkių nuodėmių, palaimintas, žvalus – net švytintis. Garsiniame audinyje nuolat atkartojamas autentiškas gri-

gališkasis choralas – kaip siūlas, veriantis instrumentinės maldos, paslapčių apmąstymo karoliukus. Reikėtų visus kuo smulkiausiai išklausinėti, kada jis sustojo ir – svarbiausia – kaip ta mašina buvo taisoma. Galėtume atlikti tam tikro diskurso – būtent medicininio diskurso tam tikroje epochoje – analizę.

2. Kuo pridūrimas reikšmingesnis tekstui ar sugrąžina skaitytoją į tolimesnę teksto vietą, tuo geriau tinka brūkšniai, net skiriant dalelytes ar modalinius žodžius, pvz.:

Tėvai neturėjo laiko aiškintis, kas čia jam pasidarė, ir – tuo labiau – vedžioti sūnų pas gydytojus. Susėdome su broliu jau baltais plaukais už to paties tėvo daryto stalo, pasidėjome mamos išvirtą košę su spirgučiais ir – vėl – nutiesėme siūlą, atribojantį mūsų teritorijas.

3. Brūkšniais paprastai išskiriamas priduriamai pasakomas sakinio dalies pakartojimas su priklausomais žodžiais, pvz.:

Aš atvykstu vieną kartą metuose – vieną kartą metuose tiktai – atiduoti pagarbos tai akacijai mano dėdžių kaime.

4. Priduriamai linkstama pasakyti sąlygos aplinkybes su žodžiu *atveju*, įterptas tarp gretinamų dalių, pvz.:

Ekonominė veikla – savo rizika plėtojama reguliari asmens veikla siekiant pelno arba, individualios veiklos atveju, pajamų (taip pat: Ekonominė veikla – savo rizika plėtojama reguliari asmens veikla siekiant pelno arba, individualios veiklos atveju, – pajamų. Ekonominė veikla – savo rizika plėtojama reguliari asmens veikla siekiant pelno arba – individualios veiklos atveju – pajamų.)

70 % Lietuvos darbdavių pageidauja gauti iš darbuotojų įsipareigojimą po mokymų atitinkamą laikotarpį dirbti įmonėje arba, priešingu atveju, kompensuoti dalį ar visas mokymų išlaidas. Mes reikalaujame paskelbti albanų kalbą oficialia visur, nes, priešingu atveju, turėsime administracinių problemų.

10. Neįprastas dvitaškio vartojimas

Dvitaškis, kaip skyrybos ženklas, pirmiausia siejamas su aiškinimo santykiais. Aiškinimas gali būti suprantamas ir kaip bendresnio turinio suskaidymas į dalis, tada tarp bendresnio turinio ir suskaidytų jo dalių dvitaškis yra atitinkantis jo paskirtį ženklas. Ši, struktūrinio santykio nurodymo, paskirtis gali būti pritaikyta ir kalbos vieneto (sakinio) nesudarantiems kalbiniams dariniams.

Tiesioginėje kalboje ar citatose po teksto autoriaus žodžių vartojamas dvitaškis įgyja kiek kitokią paskirtį, nors ir čia išlaikoma pati bendriausia santykio tarp bendresnio ir konkretesnio turinio reikšmė. Tokia paskirtis taip pat gali būti perkelta į kitokį tekstą ir pavartojamas dvitaškis.

| Psr. | 10-1

Dvitaškis gali atskirti bendresnę ir konkretesnes sakinio sandaros neturinčios informacinės grupės dalis. Reklaminio užrašo, pateikiamo dalis skaidant grafiškai, vardijamieji žodžiai gali būti neatskiriami jokiais ženklais, pvz.:

Reikšminės kalbos dalys: daiktavardis, būdvardis, įvardis, skaitvardis, veiksmažodis,rieveiksmis.

Sakinio dalys: veiksny, tarinys, papildinys, pažyminy, aplinkybės.

VIRTUVĖS INDAI:

PUODAI

KEPTUVĖS

KEPIMO SKARDOS IR FORMOS

ARBATINUKAI, KAVINUKAI

SAMČIAI, PEILIAI IR ŠAKUTĖS

| Psr. | 10-2

Dvitaškis gali atskirti bendresnę ir konkretesnę pavadinimo dalis, pvz.:

Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys

Stuburo ir sąnarių sveikatos paslaptys: judėjimas, vanduo, maistas

Lietuvių kalbos skyrybos naujovės: teorija ir praktika

Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normos

Pastaba. Pavadinimo dalis galima atskirti ir tašku, plg.:

Klaipėdos karališkieji ženklai. Prūsijos karalienės Luizės gžuolas Tauralaukyje

Emancipacinis politinis solidarumas. Bolivijos atvejo analizė

| Psr. | 10-3

1. Dvitaškis gali būti pavartotas nuorodose tarp punkto (papunkčio) numerio ir jo skaidomosios dalies numerio, pvz.:

(žr. 1.6: 3.1); (daugiau – 6.1: 1.2).

2. Panašiam visumos ir joje esančios dalies santykiui parodyti dvitaškis gali būti rašomas tarp metų ir puslapio numerio literatūros nuorodoje, pvz.:

(Lubienė 2015: 124); (Cook 1998: 88).

| Psr. | 10-4

Siekiant teksto dinamiškumo sakinyje gali būti praleistas apibendrinamasis žodis, bet lyg jį įsivaizduojant prieš vardijamas vienerūšes sakinio dalis parašomas dvitaškis – juo parodoma vardijimui būdinga intonacija, pvz.:

Jie pasiėmė: kastuvą, virvę, dvi tvirtinimo sąvaržas, rankinį keltuvą ir viską sukrovė į bagažinę. Į festivalį suvažiavo: lenkai, estai, baltarusiai, gruzinai, lietuviai ir parodė daugiau nei dešimt spektaklių. Prie gamybos sąlygų reikia priskirti: gamtos, klimato, išteklių aprūpinimo, specializacijos ir kitas. Ekonominėms priemonėms, spartinančioms visuminio nacionalinio produkto prieaugį, priklauso: valstybės priemokos gamintojams už eksporto prekes; prekių pardavimas užsienyje mažesnėmis kainomis negu vidaus rinkoje. Valstybės naudoja tokias priemones kaip: importo licencijos, importo kvotos ir t. t.

| Psr. | 10-5

Dvitaškiu gali būti atskirtas dramos kūrinio veikėjo vardas nuo po jo einančio to veikėjo teksto arba interviu tekste žurnalisto ar atsakančiojo į žurnalisto klausimą vardas, pavardė, jų santrumpa nuo atitinkamo teksto, pvz.:

Oskaras: *Atleiskite, mesjė Pokšt. Ar matote, ką jums nešu?*

Pokštas: *Suprantama, gerbiamas Oskarai.*

I. Kazakevičius: *Ar kūrybinė laisvė yra lygi meno laisvei?*

L. Bendorė: *Ne.*

J. G.: Dabar vyrauja kone atviras antagonizmas – vienoje barikadų pusėje yra teatras, kitoje – kritika.

S. B.: Pritariu, teatrologams turi rūpėti ne tik analizė, bet ir ryšio su publika palaikymas. Ne visi žiūrovai yra kryptingai išsilavinę.

Pastaba

Gali būti ir kitų būdų šioms turinio dalims atskirti: po veikėjo vardo ar asmenvardžio dažnai būna taškas, gali būti pateikti atskiroje eilutėje be skyrybos ženklų prieš jų tekstą, pvz.:

BALSAI. *Šalin!*

– Gana!!

– Drožk be litanijų!!!

FOSFORINĖ MOTERIS. *Draugai! Po pirmo signalo mes lekiam pirmyn, nutraukę nukaršusį laiką.*

SOKRATAS

Po šimts! Oi, koks tu netašytas asilas!

O gal įstengtum ką išmokyti apie ritmus?

STREPSIADAS

Ir ką padės tie ritmai, perkant miltus man?

| Psr. | 10-6

Dėl panašumo į autoriaus ir tiesioginės kalbos ar citatos santykį dvitaškis gali būti pavartotas antraštėse po pavardės (vardo ar kito asmens pavadinančio žodžio) ir to asmens pasakytų tikslių žodžių ar apytikrio teiginio, pvz.:

Ramūnas Karbauskis: ŽŪM padalinys Kaune – 2019-ųjų pradžioje

Naujasis „Ryto“ „maniakas“ R. Stipčevičius: „Noriu būti D. Adomaičio dešiniąja ranka“

Ministras: Sveikatos reforma nestringa

Dramą troleibuse stebėjusi vilnietė: „Iš visos širdies ačiū kontrolieriams“

Nusivylęs kaimo abiturientas: „Dešimtoke, bėk iš kaimo mokyklos“

Sinoptikai: pamalonins neįprastai šilti orai

Pastaba

Tokią pat paskirtį antraštėse turi ir taškas po asmens įvardijimo, pvz.:

Rimvydas Valatka. Prisvilusi demokratijos košė

Rasa Juknevičienė. Ginklavimosi varžybos ar bepročių atgrasymas nuo karo?

Lucasas. Latvijos rinkimų galvosūkis

Komentarai ir patarimai

1. Reklaminiu užrašu dalis skaidant grafiškai (žr. 9-1), santykį tarp visumos ir dalių galima parodyti skirtingu šriftu, tada dvitaškis būtų perteklinis.
2. Po išvardijimo su praleistu apibendrinamuoju žodžiu (žr. 9-4) negali būti skyrybos ženkle pagal vienaarūšių aiškinamųjų sakinio dalių su apibendrinamuoju žodžiu taisyklę (plg. 1.2-9), nes tų vienaarūšių sakinio dalių negalima išleisti nesuardant prasmingo sakinio, plg.: *Jie pasiėmė: kastuvą, virvę, dvi tvirtinimo sąvaržas, rankinį keltuvą ir viską sukrovė į bagažinę.*

Norint priduriamai pasakyti kur kas geriau rinktis taisyklėms neprieštaraujančią skyrybą brūkšniais, plg. *Vasarą žmonės dažnai maudosi – jūrose, ežeruose, upėse, baseinuose – ir patenka į nemalonias situacijas.*

3. Tekstuose pasitaiko atvejų, kad aiškinamieji santykiai tarp vienaarūšių tarinių, rečiau tarp kitų sakinio dalių parodomi dvitaškiu, pvz.:

Jis nuo tų rankų kilo aukštyn ir žvelgė į veidą: nusivylęs matė prieš save kažką užskleista, matė būtybę artimą ir drauge nesugaunamą. Nepasiduodavo kaip tik ten, kur pasiduoti buvo lengviausia: įrodinėjo sau esanti tvirta ir abejinga. Eidama koridoriais, apšviestais tokia pat blausia šviesa, kaip ir palata, Veronika suvokė, kad jau per vėlu: nebeįstengė valdyti savo baimės. Mūsų prispirtas neslapukavo: susipažinęs su puikia mergina, matematike. Vienu metu ėmė nekęsti ir asmens, kurį labiausiai mylėjo: savo motinos.

Brūkšnys geriau perteikia priežastinius ar aiškinamuosius santykius tarp vienaarūšių sakinio dalių, todėl geriau atskirti brūkšniu, kaip ir nurodyta taisyklėse (žr. 1.1-2). O po šalutinio dėmens tiktų rašyti kablelį ir brūkšnį, plg.: *Nepasiduodavo kaip tik ten, kur pasiduoti buvo lengviausia, – įrodinėjo sau esanti tvirta ir abejinga. Eidama koridoriais, apšviestais tokia pat blausia šviesa, kaip ir palata, Veronika suvokė, kad jau per vėlu, – nebeįstengė valdyti savo baimės. Vienu metu ėmė nekęsti ir asmens, kurį labiausiai mylėjo, – savo motinos.*

4. Dėl aiškinamosios paskirties kai kada dvitaškis pavartojamas po pažymimojo žodžio prieš vienaarūšius pažyminius, nors sintaksiškai to paaiškinti nebūtų galima; tai galima suprasti tik kaip individualią stilistinę skyrybą siekiant sustabdyti skaitytoją, atkreipti dėmesį į vardijamus dalykus, pvz.:

*Žvyrkelis šokteli į kalniuką ir nugeltonuoja tolyn vėjuota lygia plynaukšte, nusi-
taikęs horizonte į du bažnyčios bokštus: giedrą dieną – raudonus, o negiedrą –
vos įžiūrimus. Mane pradedant užvaldyti vienišumo ir tuštumo jausmui, yra
vienas dalykas, apie kurį galvoju: globoti neįgalų žmogų. Ant trobos, priešais
kurią žolėje gulėjau, žinoma, nebuvo užrašo: Jono Žemaičio troba.*

5. Citata, pavartota po ją apibendrinančio žodžio, atskleidžianti jo turinį ir įeinanti į sakinio sandarą kaip sakinio dalis, yra panaši į aiškinamųjų sakinio dalių santykį su apibendrinamuoju žodžiu, ypač kai ji yra išplėtota, todėl po apibendrinamojo žodžio gali būti parašomas dvitaškis, tada po citatos reikalingas ženklas, paprastai kablelis (plg. 1.2-10), pvz.:

*Pakartoto Įstatymo knygos žodžiai: „Klausykis, Izraeli! Viešpats yra mūsų
Dievas, vien tik Viešpats. Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela
ir visomis jėgomis“, kiekvieno žydų tikinčiojo lūpose skamba kaip tikėjimo iš-
pažinimas.*

Paprastai tokie, citatos pobūdžio savarankiški vienetai laikomi specialiosios raiškos sakinio dalimis (čia – nederinamasis pažyminys) ir parodomi tik kabutėmis, kitais ženklais neišskiriami, plg. *Dažnai tėvo kartotas pasakymas „Kas žino, tas žiniūnas, kas daro, tas galiūnas“ pravertė man gyvenime ne kartą.*

Kai prieš tokią citatą (tiesioginę kalbą) vartojamas kalbėjimo reikšmės tari-
nys, o citata (tiesioginė kalba) yra papildinio vietoje, dvitaškis kaip kabutėmis
skiriamos tiesioginės kalbos ar citatos ženklas dar natūralus, plg.: *Kai gene-
rolas įsakė: „Nuskusk bulves!“ tas kareivis nuskuto visas iki vienos.* Bet tokios
tiesioginės kalbos kaip savarankiškos struktūros sakinio viduryje taisyklėse
nėra numatyta, todėl ir tais atvejais labiau reikėtų rinktis skyrybą tik kabutė-
mis, be dvitaškio.

11. Skyrybos ženklų vartojimas poezijos tekste

Skyrybos ženklų vartojimo poetiniame tekste įvairovę galima subendrin-
ti apytikriai į trejų autorių nuostatą: skyrybos ženklai gali būti rašomi
pagal skyrybos taisykles, jie gali būti pavartojami tik kai kada, kai to pri-
reikia tekstui (ir autoriui) ir jų išvis tekste gali nebūti.

11.1. Poezijos tekstas gali būti užrašomas laikantis skyrybos taisyklių: tekstas suskirstytas į sakinius, jie turi pabaigos ženklus, sakiniuose surašomi tie skyrybos ženklai, kurių taisyklės būtinai reikalauja, pvz.:

< ... >

*Dabar nei karšta, anei šalta.
Skaudi kaip stiklas ramuma.
Į užantį vėl deda žaltį
Kasdienė rytmečio šalna.*

*Kur vandenų slapta galybė?
Kur sparno mostas virš galvos?
Jau visa, kas mane palydi, –
Pilkšvos voratinklio spalvos.*

*Ir skverbias jausmas nepažintas,
Ir šliaužia nugara vėsa:
Nuo ūkanotų medžių krinta
Paskutiniai jų šviesa.*

Jonas Kantautas

Toks tekstas gali būti papildytas ekspresinę paskirtį turinčiais taisyklėse nenumatytais, bet iš principo joms ir neprieštaraujančiais ženklais, paprastai brūkšniais, pvz.:

< ... >

*Terauda vėtros aitrų liūdesį!
Tegaudžia rudenio ragai!
O gal pavasarį... ir tu – nubudusi
Žaliuosi kaip jauni diegai – –*

Salomėja Nėris

< ... >

*Pasiilgai linksmo strazdo gūžtų
ir išgraužto kranto pasiilgai...
O kad vėjas
vėl šakom nuūžtų
virš upėtakių,
kurie lyg rasos žvilga!..*

*O kad vėlei į miglotą kelią –
vinguringą,
sūkuringą,
ilgą!..
– – – Suprantu tave,
liūdna upele, –
to paties aš irgi pasiilgau.*

Pranas Raščius

11.2. Poezijos tekste gali būti sudėlioti tik tie skyrybos ženklai, kurie žymi, autoriaus manymu, svarbesnius prasminius, ekspresinius akcentus, pvz.:

*išpustė vėjas tolių plėnis –
sudie Atlante neramus – –
galiausiai aš paukščiui parlėksiu
į girgždančius tėvų namus!*

*čia renka klasikinę gaidą
maestro – griežiantis svirplys
čia iš palėpės pirmos raidės
drauge su spaliais birs ir kris*

*kelelyje tarp kalvės – kluono
surankiosiu senas vėnis
ir kelsiu tavo skardų juoką –
mūs pirmą meilę akimis – –*

*ir smilkinius žydės vaikystė
o vargas – upėmis išplauks – –
ir į kokoną susivystys
pirmuonis ilgesio gilaus – – –*

Jonas Kantautas

*viltys – gęsta
o pažadas – gelia:
taip – matyt –
sutvarkyta gamtoj – –*

III. Specialioji skyryba

*mintys tęžta
ant viešojo kelio...
kaip jas kelti?
parodyt?
parduot?*

*kelio šonuose –
vikšriai ir gailiai –
kaip išvengti
nykios jų globos?
lyg jaunystės
nutolstančios – gaila
devintos
vandenyno bangos – –*

Jonas Kantautas

11.3. Poetiniame tekste gali išvis nebūti skyrybos ženklų. Vieni tekstai turi sakiniams būdingą struktūrą, bet nei tarp sakinių, nei jų viduje struktūra ar sintaksiniai santykiai ženklais nežymimi, pvz.:

*atsisėdęs
ant medinio suoloelio
skaičiau kasdienybę*

*aplinkui
nebuvo jokios eilės
prie turgaus ar mugės
nejutau
jokio šurmulio
nemačiau
jokios gyvasties*

tik sėdintis aš

< ... >

Dainius Sobeckis

< ... >

*čia mosuos ir mosuos valytuvai
tarsi upėje skęstančio rankos
baigės šventės ir buvo nebuvo
žodis pigo o duona pabrango*

*ir gyvybės stebuklas atpigo
kultūra perspektyvoje matos
pelenai iš sudegusių knygų
galvose pasiliko citatos*

< ... >

Gali nebūti įprastos sakinių struktūros, taip pat ir skyrybos ženklų, pvz.:

*sustoju
užkaito variklis
švelnus ir minkštas vėjo
sparnas
dūmai iš po dangčio
pažeme nuo skardžio
nepažįstama
upė*

Jurgis Raudys

Komentaras ir patarimai

1. Jei visas eilėraščio tekstas yra su skyrybos ženklais, sudėliotais pagal taisykles, tai pavieniai taisyklėms prieštaraujantys atvejai turėtų būti redaguojami, nes šalia taisyklingai pavartotų ženklų kitoks jų dėliojimo principas būtų neveiksmingas, tad ir nepageidautinas.
2. Motyvuoti pavieniai poetinio teksto skyrybos ženklai visiškai priklauso nuo autoriaus suprantamos jų svarbos ir redaguoti jo skyrybos nereikėtų, nebent tam tikroje teksto dalyje būtų imama dėti ženklus pagal taisykles ir prasminiai akcentai nebeatliktų savo paskirties.
3. Pasirenkant ženklų vartojimo tipą ar redaguojant reikėtų atsižvelgti į tai, kiek grynas yra ženklų vartojimo būdas: griežčiau nesilaikant kurio nors ženklų vartojimo būdo jie darosi nefunkcionalūs, nebetenka specialiosios paskirties.

Skrybės taisyklių rodyklė pagal skirtukus

Taškas: įvadas; 1.6-3: 2; 3; 3-1; 3-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11; 4-1: 2.2, 2.3; 4.1. Komentarai ir patarimai: 1; 4-2. Komentarai ir patarimai: 3, 4; 5-1: 1.5; 6-1: 1.1, 1.2, 1.3; 10-2; 10-5; 10-6.

Klaustukas: įvadas; 1.6-3: 2; 2.1-4. Psr. polinkiai; 3; 3-1; 3-1. Komentarai ir patarimai: 1, 5, 6, 7, 8; 4-1: 2.2; 5.1: 1.5; 6-1. Komentarai ir patarimai: 6.

Šauktukas: įvadas; 1.6-3: 2; 3; 3-1; 3-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 5, 7, 8; 4-1: 2.2; 5-1: 1.5; 5-1. Komentarai ir patarimai: 1.

Daugtaškis: įvadas; 1.6-3: 2; 2.2-4. Psr. polinkiai; 3; 3-1; 3-1. Komentarai ir patarimai: 1, 5, 7, 8; 4-1: 2.2; 5; 5-1: 1.4 (Pastabos: 2); 5-1: 1.5; 5-1. Komentarai ir patarimai: 1; 9-1.

Klaustuko, šauktuko, daugtaškio deriniai ar pasikartojantys ženklai: įvadas; 3; 3-1; 3-1. Komentarai ir patarimai: 5, 7, 8; 1.6-3: 2; 4-1: 2.2.

Kablelis: įvadas

Vientisinis sakiny: 1.1-1; 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 4; 1.1-2. Komentarai ir patarimai: 1; 1.1-3; 1.1-4; 1.1-4. Komentarai ir patarimai: 1; 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 3, 5, 6, 9, 10; 1.2-2; 1.2-1; 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-2; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 5, 8; 1.2-5; 1.2-6; 1.2-7; 1.2-7. Psr. polinkiai: 2, 3, 4; 1.2-8; 1.2-10; 1.2-10. Komentarai ir patarimai: 1, 3; 1.2-12. Komentarai ir patarimai: 1; 1.3-1; 1.3-2; 1.3-3; 1.3-3. Komentarai ir patarimai: 2; 1.3-4; 1.3-4. Komentarai ir patarimai: 1, 2; 1.3-5; 1.3-6; 1.3-6. Komentarai ir patarimai: 2, 3; 1.3-7; 1.3-7. Psr. polinkiai: 1, 2, 3; 1.3-8; 1.4-1; 1.4-1. Psr. polinkiai: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 1.4-1. Komentarai ir patarimai: 1, 3, 5, 6; 1.4-2; 1.5-1; 1.5-1. Psr. polinkiai: 1.5-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.5-2; 1.5-2. Psr. polinkiai: 1, 2; 1.6; 1.6-1; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19; 1.6-2; 1.6-2. Komentarai ir patarimai: 1.6-3. Komentarai ir patarimai: 1.7-1; 1.7-1. Psr. polinkiai: 2; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 4, 6, 11, 12; 1.7-2; 1.7-2. Komentarai ir patarimai: 2, 4, 5; 1.8-1; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; 1.8-2;

7.1; 8; 9-1; 9-2; 9-2. Psr. polinkiai: 4; 10-6. Komentarai ir patarimai: 5; 12-1.

Sudėtinis sakiny: 2.1-1; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 16, 17; 2.1-2; 2.1-3; 2.1-4; 2.1-4. Komentarai ir patarimai: 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2, 3, 4; 2.1-6; 2.1-7; 2.1-8; 2.1-8. Psr. polinkiai: 4; 2.1-8. Komentarai ir patarimai: 1; 2.1-9; 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 1, 2, 3; 2.1-11; 2.2-1; 2.2-2; 2.2-3; 2.2-3. Komentarai ir patarimai: 2; 2.2-4; 2.3-1; 2.3-2; 2.3-3; 2.3-3. Psr. polinkiai: 1, 2; 2.3-3. Komentarai ir patarimai: 2.

Tekstas: 4-1: 2.2, 2.3; 4-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2; 4-2: 1.2; 4-2. Komentarai ir patarimai: 4; 5-1: 1.2; 6-1: 1.2, 1.4.

Brūkšny: įvadas

Vientisinis sakiny: 1.1; 1.1-2; 1.1-2. Komentarai ir patarimai: 1, 2; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 10; 1.2; 1.2-5; 1.2-5. Komentarai ir patarimai: 1.2-7; 1.2-9; 1.2-10; 1.2-10. Komentarai ir patarimai: 1, 3; 1.2-11; 1.2-12; 1.2-12. Komentarai ir patarimai: 2; 1.3-1; 1.3-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.3-2; 1.3-3; 1.6; 1.6-1; 1.6-2; 1.9-1; 1.9-1. Psr. polinkiai: 1, 2, 3, 4, 5; 8; 9-1; 9-2; 9-2. Psr. polinkiai: 1, 2, 3; 10. Komentarai ir patarimai: 2, 3. Sudėtinis sakiny: 2.1-1; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 7, 8, 9, 10; 2.1-3; 2.1-4; 2.1-4. Psr. polinkiai; 2.2-3. Komentarai ir patarimai: 1, 2; 2.2-4; 2.2-4. Psr. polinkiai; 2.3; 2.3-1; 2.3-1. Komentarai ir patarimai: 4, 5, 6; 2.3-2.

Tekstas: 3.1. Komentarai ir patarimai: 6; 4; 4-1; 4-2: 1.2, 1.3; 5-1: 1.3; 9; 10-6. Komentarai ir patarimai: 3; 12.1; 12.2.

Dvitaškis: įvadas

Vientisinis sakiny: 1.2-10; 1.2-10. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-11; 1.2-11. Psr. polinkiai; 1.6-3. Komentarai ir patarimai: 10; 10-1; 10-2; 10-3; 10-4.

Sudėtinis sakiny: 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2.3; 2.3-1; 2.3-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 6.

Tekstas: 3; 3-1. Komentarai ir patarimai: 6; 4-1; 4-1. Komentarai ir patarimai: 2; 4-2; 4-3; 2; 5-1; 6-1; 6-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3, 4, 5, 6; 10-5; 10-6; 10. Komentarai ir patarimai: 3, 4, 5.

Kabliataškis: įvadas; 1.1; 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 5; 1.6-3. Komentarai ir patarimai; 2.2-1; 2.3; 2.3-1; 6-1; 6-1. Komentarai ir patarimai: 4, 5, 6.

Kablelis ir brūkšny (kaip savarankiškas ženklas): įvadas; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 10.

Skliaustai: įvadas; 1.6; 1.6-1; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 11, 20; 1.6-3; 1.6-3. Komentarai ir patarimai; 1.9-1. Psr. polinkiai: 5;

3.1. Komentarai ir patarimai: 7, 11; 5; 5-1: 1.4 (Pastabos 1, 2), 1.7; 6-1. Komentarai ir patarimai: 2.

Kabutės: įvadas; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8; 1.6-3; 4; 4-1: 1; 4-2; 4-2. Komentarai ir patarimai: 1, 2, 3; 4-3; 3; 4-3. Komentarai ir patarimai; 5; 5-1; 5-1. Komentarai ir patarimai: 1, 2; 10. Komentarai ir patarimai: 5.

Pasvirasis dešinysis brūkšny: įvadas; 5-1: 1.3.
Išnašos skaitmuo: 5-1: 1.7.

Skyrybos taisyklių rodyklė pagal kalbos vienetus

A

ačiū 1.6-1: 4
ačiū Dievui 1.6-1: 4
ačiū Viešpačiui 1.6-1: 4
aišku 1.6-1: 1.1
aiškus daiktas 1.6-1: 1.1
ak 1.7-2; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 10
akivaizdu 1.6-1: 1.1
amžinatilsį 1.6-1: 4
anaiptol 1.7-1
anaiptol (reikšme „priešingai“) 1.6-1: 3.3
anot 1.6-1: 2
antai 1.7-1
antra 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 6
antra vertus 1.6-1: 3.3
antrašte 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
apibendrinant 1.6-1: 3.6
apskritai 1.7-1
ar 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1, 3, 6, 7;
1.6-2; 1.6-2. Komentarai ir patarimai;
2.1-1. Komentarai ir patarimai: 11; 2.1-8. Psr.
polinkiai: 3, 4; 2.1-10. Psr. polinkiai: 3; 2.1-11;
2.1-11. Komentarai ir patarimai; 2.2-3
ar ... ar 1.1-5; 2.2-2
(ar) šiaip ar taip 1.1-5. Komentarai ir patarimai:
5; 1.6-1: 3.9
arba 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1, 3; 1.2-
2; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 1; 1.6-2;
1.6-2. Komentarai ir patarimai; 2.1-1. Komen-
tarai ir patarimai: 11; 2.1-8. Psr. polinkiai: 4;
2.2-3; 8
arba ... arba 1.1-5; 2.2-2
atrodo 1.6-1: 1.2
atseit 1.7-1
atsimenu 1.6-1: 3.9
atsiprašant 1.6-1: 3.9
atsiprašau 1.6-1: 3.9
atveju 9-2. Psr. polinkiai: 4
atvirai kalbant 1.6-1: 3.9
atvirai pasakius 1.6-1: 3.9
atvirai sakant 1.6-1: 3.9
atvirkščiai 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2, 3;
1.6-1: 3.3; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 4
atvirkščiai negu (nei) 1.2-1
aukštumo 1.3-6

B

be 1.2-1
be abejo 1.6-1: 1.1

be abejojimo 1.6-1: 1.1
be abejonės 1.6-1: 1.1
be kita ko 1.6-1: 3.4
be to 1.6-1: 3.1
bei 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1
beje 1.6-1: 3.4
bendrais bruožais 1.6-1: 3.6
bent 1.2-6
bent (jau) 1.2-3; 2.1-5; 8
bet 1.1-5; 2.2-1
bet kas 1.3-7
bet kokių atveju 1.7-1. Komentarai ir patari-
mai: 12
bet užtat 2.2-1
bet vis dėlto 2.2-1
bėda 1.6-1: 1.3
bijau 1.6-1: 1.3
bra 1.6-1: 6
bra tu mano 1.6-1: 6
būdavo 1.6-1: 3.9
būtent 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-2;
1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 1; 2.1-5;
2.1-5. Komentarai ir patarimai: 1; 8

Č

čia ... čia 1.1-5; 2.2-2

D

dar (ir) 1.3-5
dar ir 1.4-2
dar kiek 2.2-3. Komentarai ir patarimai: 2; 2.3-3;
2.3-3. Komentarai ir patarimai: 1, 2
daugiausia(i) 1.2-3; 8
dažniausia(i) 1.2-3; 1.6-1. Komentarai ir pata-
rimai: 16; 8
deja 1.6-1: 1.3; 1.7-2. Komentarai ir patarimai: 5
destis 1.7-1; 1.7-1. Psr. polinkiai: 3
destis (reikšme „nelygu“) 1.6-1: 3.2; 2.1-5
dėkui 1.6-1: 4
dėkui dievams 1.6-1: 4
dėkui Dievui 1.6-1: 4
dėkui jiems 1.6-1: 4
dėl Dievo meilės 1.6-1: 4
dėl ... tai 1.6-1: 3.5
didumo 1.3-6
dievaži 1.6-1: 4
Dieve mano 1.6-1: 4
dievulėliau 1.6-1: 4

Dievuliau 1.6-1: 4
Dievuliau tu mano 1.6-1: 4
duok Dieve 1.6-1: 4; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 2

E
eik jau (eik) 1.6-1: 4
eik eik 1.6-1: 4
esq 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 3

G
gal 2.1-6
galbūt 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 4; 2.3-3
galima sakyti 1.6-1: 3.9
galų gale 1.7-1
gerai 2.3-2
geriau 1.6-1: 3.7; 1.7-1; 1.7-1. Psr. polinkiai: 1
gink Dieve 1.6-1: 4; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 2
girdėti 1.6-1: 1.2; 1.6-1: 2
girdi 4.3: 2
girdit(e) 1.6-1: 3.9
greičiausia(i) 1.2-3; 1.7-1; 8

I, Į
ilgumo 1.3-6
inter alia 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 19
ir 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1, 3, 7;
1.7-1. Komentarai ir patarimai: 11; 2.1-1.
Komentarai ir patarimai: 11; 2.1-8. Psr. polinkiai: 4; 2.2-3
ir atlikta 2.2-4
ir baigta 2.2-4
ir (daugiau) nieko 2.2-4
ir galas 2.2-4
ir gana 2.2-4
ir gerai 2.2-4
ir ... ir 1.1-5; 2.2-2
(ir) iš tiesų 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 6
(ir) iš viso 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 6
ir tiek 2.2-4
ir viskas 2.2-4
irgi 1.3-5; 1.4-2
įsivaizduok(ite) 1.6-1: 3.9
įskaitant (ir) 1.2-1
iš esmės 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 5
iš jų 1.2-2; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 8
iš ko sprendžiant 1.6-1: 2
iš principo 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 5
iš tiesų 1.7-1; 2.3-3

iš tikro 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 5; 2.3-3
iš tikrųjų 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 5; 2.3-3
iš viso 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 5; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 7
išskyrus 1.2-1
it 1.2-4

Y

ypač 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3;
1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3;
1.2-6; 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 4
yra kada 2.1-2
yra kas 2.1-2
yra kur 2.1-2

J

jei ne 1.2-3; 8
jei(gu) ne ... tai 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 8, 9; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 15, 17
jergutėliau 1.6-1: 4
Jėzau Marija 1.6-1: 4
ji 1.6-1: 3.5
jis 1.6-1: 3.5
juk 2.1-6
juo labiau 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 4
juoba 2.1-5
juolab 2.1-5
jūs 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 3, 9; 1.8-2

K

ką 2.3-2
ką jūs 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 4
ką tu 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 4
kac kac kac 1.6-1: 6
kad ir 1.3-5; 1.4-2; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 14
kad (ir) ... bet 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 8, 9; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 15; 2.1-12
kad kiek 2.2-3. Komentarai ir patarimai: 2; 2.3-3; 2.3-3. Psr. polinkiai: 2; 2.3-3. Komentarai ir patarimai: 1
kad matytum(ei) 1.6-1: 3.9
kad tave (jį) kur galas 1.6-1: 4
kad tave kur 1.6-1: 4
kad tave kur perkūnas 1.6-1: 4
kad tave kur velniai 1.6-1: 4
kad žinotum(ei) 1.6-1: 3.9

- kaip* 1.2-4; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 6; 1.3-5; 2.3-2
- kaip* (tapatumo reikšme) 1.2-2
- kaip* (reikšme „kaip ir“) 1.2-6
- kaip antai* 1.2-2
- kaip atsimenu* 1.6-1: 3,9
- kaip būdavo* 1.6-1: 3,9
- kaip girdit(e)* 1.6-1: 3,9
- kaip ir* 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3; 1.2-6; 8
- kaip (ir)* 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 7
- kaip kalbama* 1.6-1: 3,9
- kaip manoma* 1.6-1: 3,9
- kaip matai* 1.6-1: 3,9
- kaip matau* 1.6-1: 3,9
- kaip matės(i)* 1.6-1: 3,9
- kaip matysi(te)* 1.6-1: 3,9
- kaip matyti* 1.6-1: 3,9
- kaip matos(i)* 1.6-1: 3,9
- kaip matote* 1.6-1: 3,9
- kaip minėta* 1.6-1: 3,9
- kaip nurodyta* 1.6-1: 2
- kaip nurodo* 1.6-1: 2
- kaip pateikia* 1.6-1: 2
- kaip sakai* 1.6-1: 3,9
- kaip sakau* 1.6-1: 3,9
- kaip sakyta* 1.6-1: 3,9
- kaip sakoma* 1.6-1: 2; 1.6-1: 3,9
- kaip supranti* 1.6-1: 3,9
- kaip šnekama* 1.6-1: 3,9
- kaip ... taip (ir)* 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 8, 9; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 15
- kaip (tik)* 1.2-3
- (*kaip*) *tik* 1.2-3; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 8
- kaip tik gali* 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 18
- kaip tikimės* 1.6-1: 3,9
- kaip tikiuos(i)* 1.6-1: 3,9
- kaip tik(tai)* 1.2-3; 8
- kaip tyčia* 1.7-1
- kaip vien* 1.2-3; 8
- kaip žinai* 1.6-1: 3,9
- kaip žinome* 1.6-1: 3,9
- kaip žinote* 1.6-1: 3,9
- kalbama* 1.6-1: 3,9
- kar kar kar* 1.6-1: 6
- kartu ir* 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3; 8
- kas* 1.3-7
- kas nors* 1.3-7
- kažin ar* 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 1, 2, 4
- kažin kada* 2.1-10
- kaži(n) kas* 1.3-7; 2.1-10
- kažin kur* 2.1-10
- kiek atsimenu* 1.6-1: 3,9
- kiek gali* 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 18
- kiek man žinoma* 1.6-1: 3,9
- kiek matau* 1.6-1: 3,9
- kiek nori* 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 18
- kiek žinau* 1.6-1: 3,9
- kiek žinome* 1.6-1: 3,9
- kieno gálva* 1.6-1: 2
- kieno manymu* 1.6-1: 2
- kieno nors laimei* 1.6-1: 1,3
- kieno nors liudijimu* 1.6-1: 2
- kieno nors teigimu* 1.6-1: 2
- kieno nors žodžiais* 1.6-1: 2
- kieno nuomone* 1.6-1: 2
- kieno supratimu* 1.6-1: 2
- kieno žodžiais tariant* 1.6-1: 2
- kis kis kis* 1.6-1: 6
- kita vertus* 1.6-1: 3,3
- kitaip* 1,5-1
- kitaip kalbant* 1.6-1: 3,7
- kitaip negu (nei)* 1.2-1
- kitaip pasakius* 1.6-1: 3,7
- kitaip sakant* 1.6-1: 3,7
- kitaip tariant* 1.6-1: 3,7
- kitais žodžiais* 1.6-1: 3,7
- kiti* 1,3-7
- kitoks* 1,5-1
- ko gero (ko gera)* 1.6-1: 1,2
- kokiais nors duomenimis* 1.6-1: 2
- kokiomis nors žiniomis* 1.6-1: 2
- koks (-ia)* 1,5-1
- konkrečiai* 1,7-1
- konkrečiai kalbant* 1.6-1: 3,7
- konkrečiai tariant* 1.6-1: 3,7
- konkrečiau kalbant* 1.6-1: 3,7
- konkrečiau pasakius* 1.6-1: 3,7; 1,6-1. Komentarai ir patarimai: 16
- konkrečiau sakant* 1.6-1: 3,7
- konkrečiau tariant* 1.6-1: 3,7; 1,6-1. Komentarai ir patarimai: 16
- kt.* 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 3
- kukū, kukū* 1.6-1: 6
- L**
- labiausiai* 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3; 8
- laimei* 1.6-1: 1,3
- laimė* 1.6-1: 1,3

lyg 1.2-4
 lyg tyčia 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 8
 lygiai kaip (ir) 1.2-3; 8
 lyginant su 1.6-1: 3.2

M

manai 1.6-1: 3.9
 manoma 1.6-1: 3.9
 mat 1.7-1
 matai 1.6-1: 3.9
 matau 1.6-1: 3.9
 matės(i) 1.6-1: 3.9
 matys(ite) 1.6-1: 3.9
 matyt(i) 1.6-1: 1.2
 matytum(ei) 1.6-1: 3.9
 matos(i) 1.6-1: 3.9
 matote 1.6-1: 3.9
 maža to 1.6-1: 3.1

N

na 1.7-2; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 10
 na va 1.7-2. Komentarai ir patarimai: 4
 ne 1.7-2. Komentarai ir patarimai: 1; 2.3-2
 ne tiek ... kiek 1.1-5
 ne tik ... bet (ir) 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 10
 neabejotina 1.6-1: 1.1
 nebent 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3; 2.1-5; 8
 nebijok(ite) 1.6-1: 3.9
 neduok Dieve 1.6-1: 4
 negana to 1.6-1: 3.1
 nei 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 1; 2.2-3
 nei ... nei 1.1-5; 2.2-2
 ne(j)skaitant 1.2-1
 neišskiriant (ir) 1.2-1
 nelaimėi 1.6-1: 1.3
 nelaimė 1.6-1: 1.3
 nelygu 1.6-1: 3.2; 1.7-1. Psr. polinkiai: 3; 2.1-5
 nepalyginti 1.7-1
 nesvarbu 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2
 nesvarbu kas 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2
 nesvarbu kiek 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2
 nesvarbu kur 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2
 net 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.2-3; 1.2-6; 8
 neturi kada 2.1-2
 neturi kas 2.1-2
 neturi kur 2.1-2
 nežinia kada 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 19
 nežinia kas 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 19

nežinia kur 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 19
 nėra kada 2.1-2
 nėra kas 2.1-2
 nėra kur 2.1-2
 nieko 2.3-2
 nors (ir) 1.3-5
 nors ir 1.4-2; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 14
 nors (ir) ... bet 1.1-5; 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 8; 9; 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 15

O

o 1.1-5; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 3; 1.4-1. Komentarai ir patarimai: 5; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 14; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 15; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 11; 1.7-2; 2.1-8. Komentarai ir patarimai: 1; 2.2-1
 oi 1.7-2; 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 10
 o dėl ... tai 1.6-1: 3.5
 (o) kalbant apie (ką nors) 1.6-1: 3.5
 o Viešpatie 1.6-1: 4
 o vis dėlto 2.2-1

P

pagal 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 2
 pagal ką 1.6-1: 2
 pagaliau 1.7-1
 palyginti 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.7-1
 palyginti su 1.6-1: 3.2
 palyginus 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 3
 palyginus su... 1.6-1: 3.2
 pan. 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 3
 panašiai kaip ir 1.2-3; 8
 paprasčiau kalbant 1.6-1: 3.7
 paprasčiau pasakius 1.6-1: 3.7; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16
 paprasčiau sakant 1.6-1: 3.7
 paprasčiau tariant 1.6-1: 3.7; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16
 paprastai 1.2-3; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16; 1.7-1; 8
 paprastai kalbant 1.6-1: 3.7
 paprastai tariant 1.6-1: 3.7
 pasak ko 1.6-1: 2
 pasakysiu tiesiai 1.6-1: 3.9
 pasakodavo 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8
 pasakoja 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8; 4.3: 2
 pasakojo 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8

pasirodo 1.6-1: 1.1
pats 1.3-4. Komentarai ir patarimai: 4
pavadinimu 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
pavarde 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
pavyzdžiui 1.2-2; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 4; 1.6-1: 3.4; 8
(per) tai 2.2-1
pirma 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 6
pirma ... antra ... trečia 1.6-1: 3.8
pirmiausia(i) 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 1.2-3; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 6; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16; 1.7-1; 8

po galais 1.6-1: 4
po paraliais 1.6-1: 4
po perkūnais 1.6-1: 4
po šimts 1.6-1: 4
po šimts perkūnų 1.6-1: 4
po šimts pyptių 1.6-1: 4
po šimts velnių 1.6-1: 4
pravarde 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
priešingai 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2, 3; 1.6-1: 3.3; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 4
priešingai negu (nei) 1.2-1

R

rasi(t) 1.7-1
rašė 1.6-1: 2
rašo 1.6-1: 2
regėdavos 1.6-1: 3.9
regėjos 1.6-1: 3.9
regis 1.6-1: 1.2
rodės 1.6-1: 3.9
rodydavos 1.6-1: 3.9
rodos(i) 1.6-1: 1.2

S

sakai 1.6-1: 3.9
sakau 1.6-1: 3.9
sakė 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8
sakyčiau 1.6-1: 3.9
sakydavo 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8
sakykim(e) 1.2-2; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 4; 1.6-1: 3.4; 8
sakyk(ite) 1.6-1: 3.9
sakysim(e) 1.6-1: 3.4
sakytą 1.6-1: 3.9
sakytum(ei) 1.2-4; 1.6-1: 3.9; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 5

sako 1.6-1: 2; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 8; 4.3: 2
sakoma 1.6-1: 3.9
savo ruožtu 1.7-1
skirtingai 1.2-1. Komentarai ir patarimai: 2, 3; 1.6-1: 3.3; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 4
skirtingai negu (nei) 1.2-1
skirtingai nuo 1.2-1;
slapyvardžiu 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
suprantama 1.6-1: 1.1
supranti 1.6-1: 3.9
svarbiausia 1.6-1: 1.3; 1.6-1: 3.9
svarbu 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2

Š

še 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 6
šitoks (-ia) 1.5-1
šiukštu 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 9
šnekama 1.6-1: 3.9
štai 1.7-1; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 2
šventas Dieve 1.6-1: 4

T

ta 1.2-2; 1.6-1: 3.1. Komentarai ir patarimai: 2; 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 1
tačiau 1.1-5; 2.2-1
tad 1.1-5; 2.2-1
tai 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 11
tai yra 1.2-1: 3.9
tai ... tai 1.1-5
taigi 1.1-5; 1.2-2; 1.6-1: 6; 1.7-1; 1.7-1. Psr. polinkiai: 2; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 4; 1.7-1. Komentarai ir patarimai: 10; 2.3-3
taip 1.5-1; 1.7-2. Komentarai ir patarimai: 1; 2.3-2
taip pat 1.1-1. Komentarai ir patarimai: 3; 1.5-1
taip pat ir 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 8
taip sakant 1.6-1: 3.9
tamsta 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 9
tarkim(e) 1.2-2; 1.2-4. Komentarai ir patarimai: 4; 1.6-1: 3.4; 8
tarp jų 1.2-2; 1.2-2. Komentarai ir patarimai: 2; 8
tarp kitko 1.6-1: 3.9
tarsi 1.2-4
tartum 1.2-4
tas 1.6-1: 3.5
tatai 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 12
teisingiau kalbant 1.6-1: 3.7
teisingiau pasakius 1.6-1: 3.7
teisingiau sakant 1.6-1: 3.7
teisingiau variant 1.6-1: 3.7
teisybė 1.6-1: 1.1

teisybę pasakius 1.6-1: 3.9
teisybę sakant 1.6-5
tema 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
tič 2.1-1. Komentarai ir patarimai: 6
ties 1.5-1
ties pat 1.5-1
ties ... ties 1.1-5
tiesa 1.6-1: 1.1
tiesą pasakius 1.6-1: 3.9
tiesą sakant 1.6-1: 3.9
tiesiai sakant 1.6-1: 3.9
tikėk 1.6-1: 3.9
tikimės 1.6-1: 3.9
tikiu 1.6-1: 3.9
tikiuos(i) 1.6-1: 3.9
tikrai neperdedant 1.6-1: 3.9
tikriau kalbant 1.6-1: 3.7
tikriau pasakius 1.6-1: 3.7
tikriau sakant 1.6-1: 3.7
tikriau tariant 1.6-1: 3.7
tikriausiai 1.7-1
tiksiškai kalbant 1.6-1: 3.7
tiksiškai kalbant 1.6-1: 3.7
tiksičiau pasakius 1.6-1: 3.7; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16
tiksičiau sakant 1.6-1: 3.7
tiksičiau tariant 1.6-1: 3.7; 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 16
tik(tai) 1.1-5; 2.2-1
todėl 1.1-5; 2.2-1
toks (-ia) 1.5-1
toks (-ia) pat 1.5-1
trrr 1.6-1: 6
trumpai kalbant 1.6-1: 3.7
trumpai tariant 1.6-1: 3.7
trumpiau kalbant 1.6-1: 3.7
trumpiau pasakius 1.6-1: 3.7
trumpiau sakant 1.6-1: 3.7
trumpiau tariant 1.6-1: 3.7
t. t. 1.1-5. Komentarai ir patarimai: 3
tu 1.8-1. Komentarai ir patarimai: 3, 9
tuo labiau 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 4
turbūt 1.7-1; 2.1-6
turi kada 2.1-2
turi kas 2.1-2
turi kur 2.1-2

U
užtai 2.2-1
užtat(ai) 2.2-1

V
va 1.7-2
vadinamasis (-oji) 1.2-2
vadinasi(i) 1.6-1: 3.6
vai 1.7-2
vai kukū 1.6-1: 6
vai lia lia 1.6-1: 6
vajėzau 1.6-1: 4
vànas 1.6-1: 6
vardu 1.3-2. Komentarai ir patarimai: 3
vargu ar 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 1, 2, 4
vargu kada 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 5
vargu kas 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 5
vargu kur 2.1-10; 2.1-10. Psr. polinkiai: 5
veikiausiai 1.2-3; 1.7-1; 8
viena 1.6-1. Komentarai ir patarimai: 6
viena ... kita 1.6-1: 3.8
viena vertus 1.6-1: 3.3
vienas 1.3-4. Komentarai ir patarimai: 4
vienu žodžiu 1.6-1: 3.6
Viešpatie 1.6-1: 4
vīs tiek 2.1-5; 2.1-5. Komentarai ir patarimai: 2
visa (tai) 1.2-12
visada 1.2-12
visas 1.3-4. Komentarai ir patarimai: 4
visi 1.2-12; 1.3-7
visi trys 1.3-3. Komentarai ir patarimai: 2
viskas 1.2-12
visų pirma 1.2-3; 1.7-1
visur 1.2-12

Ž
žinai 1.6-1: 3.9
žinau 1.6-1: 3.9
žinoma 1.6-1: 1.1
žinome 1.6-1: 3.9
žinote 1.6-1: 3.9
žinotum(ei) 1.6-1: 3.9
žiūrėk(ite) 1.6-1: 3.9
žiūriu 1.6-1: 3.9
žodžiu 1.6-1: 3.6

Lietuvių kalbos skyryba

Taisyklės, komentarai, patarimai

Parengė Albinas Drukeinis

Redaktorius Mindaugas Karaciejus

Dailininkė Agnė Beinaravičiūtė

Maketuotojas Darius Šimkūnas

2020 06 03. 10,47 apsk. leid. I. Tiražas 500 egz.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras,

Ukmergės g. 222, LT-07157 Vilnius, www.melc.lt

Spaudė UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Riovonių g. 25C,

LT-03153 Vilnius